

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Dr. Herke-Fábos Barbara Katalin

Pécs

2022.

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
DOKTORI ISKOLA

A MEGELŐZŐ PÁRTFOGÁS
A JOGÁGAK METSZÉSPONTJÁBAN

Készítette:

Dr. Herke-Fábos Barbara Katalin

Témavezető:

Prof. Dr. Herger Csabáné

egyetemi tanár

A kézirat lezárva: 2022. március 1.

Bevezetés	5
1. A témaválasztás aktualitása	5
2. Az értekezés kutatási kérdései és módszerei	9
I. Fejezet: A jogpolitikai célkitűzés	12
I.1. A bűnmegelőzés történeti megközelítésének kérdései a gyermek- és fiatalkorúakra fókuszálva.....	12
<i>I.1.1. Az életkor.....</i>	14
<i>I.1.1.1. Az életkor bűnmegelőzési szempontú megközelítése.....</i>	<i>14</i>
<i>I.1.1.2. A büntethetőség objektív és szubjektív kategóriájának jogtörténeti változásai a Csemegi kódextől napjainkig</i>	<i>18</i>
<i>I.1.2. A klasszikus tanoktól való elmozdulás: az „egyéni elbánás” előtérbe kerülése ..</i>	24
<i>I.1.3. A Fiatalkorúak Felügyelő Hatósága.....</i>	28
I.2. A gyermekek és fiatalkorúak bűnözéséről	31
<i>I.2.1. A fiatalkori bűnözéssel foglalkozó külföldi elméletek</i>	32
<i>I.2.2. Arcképcsarnok: a fiatalkorúak bűnözésével foglalkozó hazai kriminológiai törekvések.....</i>	35
<i>I.2.3. A fiatalkori bűnözés okai</i>	36
<i>I.2.3.1. Személyiségben rejlő biológiai tényezők.....</i>	<i>40</i>
<i>I.2.3.2. Társadalmi tényezők – családi háttér, iskola, baráti kör, média.....</i>	<i>41</i>
I.3. Bűnmegelőzés és kriminálpolitika.....	44
I.4. A bűnmegelőzés szereplőinek bemutatása a Baranya megyei jogalkalmazói vélemények tükrében	46
<i>I.4.1. A Baranya megyei gyámhivatali gyakorlat</i>	47
<i>I.4.2. Pártfogó Felügyelői Szolgálat, mint a mérleg nyelve.....</i>	54
<i>I.4.3. Gyermekjóléti központ, az alapellátásból fakadó közreműködési kötelezettség ..</i>	56
<i>I.4.4. A bíróság és az ügyészség szerepe, avagy a hatósági intézkedéssel párhuzamosan zajló fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárás.....</i>	58
<i>I.4.5. Rendőrség és a szabálysértési hatóság</i>	61

I.4.6. Az interszektorális együttműködés fontossága.....	63
I.5. A gyermekvédelem szerepe a bűnmegelőzésben	64
I.5.1. A bűnmegelőzés első fázisa.....	66
I.5.2. Másodlagos bűnmegelőzés	67
I.5.3. A harmadlagos megelőzés	68
I.6. A megelőző pártfogás szerepe a bűnmegelőzésben	69
I.6.1. A megelőző pártfogás bevezetésének jogpolitikai indokai.....	70
I.6.2. Bűnmegelőzési tapasztalatok	72
I.7. Jogi szabályozás	74
I.7.1. Hazai elvek és korlátok	74
I.7.1.1. Rendszerváltást követő bűnmegelőzési folyamatok.....	75
I.7.1.2. Társadalmi Bűnmegelőzés Nemzeti Stratégiája.....	76
I.7.1.3. Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia	77
I.7.1.4. Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia	77
I.7.2. Nemzetközi szabályok	78
I.7.2.1. ENSZ fiatalkorúakra vonatkozó szabályrendszere	78
I.7.2.2. A Európa Tanács ajánlásai.....	81
I.7.2.3. Az Európai Unió bűnmegelőzési tárgyú intézkedései	82
I.8. A megelőzés egy lehetséges útja: a közösségi foglalkoztató	83
I.8.1. Jogszabályi környezet	83
I.8.2. Empirikus kutatás	86
I.8.3. Következtetések a közösségi foglalkoztató hatékonyságáról	92
II. Fejezet: A gyermekvédelmi jogviszony	94
II.1. Az igazságügyi gyermekvédelem története	94
II.1.1. Az igazságügyi gyermekvédelem fejlődése a 20. század elejétől napjainkig	94
II.1.2. A patronázs eszme kibontakozása.....	104
II.2. A gyermekvédelem rendszere	110
II.2.1. A gyermekvédelmi rendszer pillérei.....	110

<i>II.2.2. Hatósági intézkedések</i>	<i>111</i>
<i>II.2.3. A megelőző pártfogás helye a gyermekvédelem rendszerében</i>	<i>113</i>
<i>II.2.3.1. A megelőző pártfogás elrendelése, felülvizsgálata és megszüntetése.....</i>	<i>113</i>
<i>II.2.3.2. A megelőző pártfogás kapcsolata a védelembe vétellel és a nevelésbe vétellel</i>	<i>115</i>
<i>II.2.3.3. A közigazgatási hatósági eljárás és a büntetőeljárás kapcsolata</i>	<i>117</i>
II.3. Empirikus kutatás	118
<i>II.3.1. Az elmúlt 5 év tapasztalata</i>	<i>119</i>
<i>II.3.2. Következtetések.....</i>	<i>122</i>
III. Fejezet: A család szerepe	124
III.1. A megelőző pártfogás kapcsolata a magánjog intézményeivel.....	125
III.2. Családjogi alapelvek.....	126
<i>III.2.1. A gyermek érdekének védelme</i>	<i>126</i>
<i>III.2.2. A méltányosság és a gyengébb fél érdekének védelme</i>	<i>128</i>
III.3. A szülői felügyelet	128
<i>III.3.1. A szülői felügyelet mai formájának kialakulása</i>	<i>131</i>
<i>III.3.2. A szülői felügyelet tartalma</i>	<i>138</i>
<i>III.3.2.1. A gyermek gondozása.....</i>	<i>141</i>
<i>III.3.2.2. A gyermek nevelése és életpályájának megválasztása</i>	<i>141</i>
<i>III.3.2.3. A gyermek törvényes képviselője</i>	<i>144</i>
<i>III.3.3. Szülő és gyermek közötti együttműködés</i>	<i>145</i>
III.4. Szülői felügyeletből eredő köteleességek elmulasztásából következő kártérítési felelősség.....	146
III.5. A szülői felügyelet gyakorlása	154
III.6. A megelőző pártfogás és a szülői felügyeleti jog	157
<i>III.6.1. A szülői felügyeleti jog korlátozása.....</i>	<i>158</i>
<i>III.6.2. A szülői felügyeleti jog megszűnése, megszüntetése és visszaállítása.....</i>	<i>161</i>
III.7. A kapcsolattartás és a megelőző pártfogás összefüggései	163

IV. Fejezet: A gyermek érdeke.....	170
IV.1. A megelőző pártfogás és az alkotmányjog kapcsolata.....	170
IV.2. A gyermeki jogok helye az alapjogok rendszerében.....	171
<i>IV.2.1. Elméleti keretek.....</i>	<i>171</i>
<i>IV.2.2. A gyermeki jogok normatív megközelítése</i>	<i>177</i>
<i>IV.2.2.1. A gyermeki jogok megjelenése a nemzetközi jogi dokumentumokban.....</i>	<i>177</i>
<i>IV.2.2.2. A gyermeki jogok hazai forrásai.....</i>	<i>179</i>
<i>IV.2.3. A gyermeki jogok érvényesülése és védelme</i>	<i>180</i>
IV.3. A család szerepének alapjogi megközelítése a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségének megszüntetésével összefüggésben	182
<i>IV.3.1. A család jogi értelemben vett fogalma.....</i>	<i>183</i>
<i>IV.3.2. A családi magánautonómia határa: a szülői jogok korlátozása.....</i>	<i>185</i>
<i>IV.3.2.1. A gondozás és nevelés jogának korlátozása</i>	<i>186</i>
<i>IV.3.2.2. A kapcsolattartás jogának korlátozása</i>	<i>188</i>
IV.4. A megelőző pártfogás a gyermeki jogok tükrében	191
<i>IV.4.1. A gyermeki jogok érvényesülése a büntetőeljárársban</i>	<i>192</i>
<i>IV.4.1.1. A Gyermekjogi Egyezmény</i>	<i>193</i>
<i>IV.4.1.2. Az Európa Tanács döntései</i>	<i>195</i>
<i>IV.4.2. A Gyermekjogi Egyezmény 40. cikke.....</i>	<i>199</i>
<i>IV.4.2.1. A Gyermekjogi Egyezmény 40. cikkében lefektetett garanciák</i>	<i>199</i>
<i>IV.4.2.2. A 40. cikk értelmezése és alkalmazása</i>	<i>201</i>
<i>IV.4.2.3. Mennyiben felel meg a megelőző pártfogás a 40. cikk követelményeinek? ..</i>	<i>202</i>
<i>IV.4.2.4. Milyen, a Gyermekjogi Egyezményben biztosított jogok sérülnek a megelőző pártfogás alkalmazása során?</i>	<i>205</i>
<i>IV.4.2.5. Következtetések.....</i>	<i>208</i>
Összegző megállapítások és javaslatok.....	209
Felhasznált jogforrások és rövidítések jegyzéke	222
Felhasznált irodalom.....	228
Mellékletek	251

Sok tévedésben és sok hibában vagyunk vétkesek, de a legrosszabb bűnünk az, hogy elhagyjuk a gyerekeket, figyelmen kívül hagyva az élet alapját. Sok dolog, amire szükségünk van, várhat, a gyermek nem tud, most van itt az ideje, hogy csontjai kialakuljanak, a vére és az érzékszervei fejlődjenek. Neki nem tudjuk azt válaszolni, hogy „holnap”. A neve „Ma”.

Gabriela Mistral

Bevezetés

1. A témaválasztás aktualitása

A 2015. január 1. napjától hatályos megelőző pártfogás a bűnmegelőzési szempontból veszélyeztetett gyermek veszélyeztetettségének megszüntetésére irányuló gyermekvédelmi hatósági intézkedés. *A jogintézmény a jogágak metszéspontjában áll.* Az intézkedés rendszertani helye a gyermekvédelemben található. Jogágközi jellege azonban a jogágakat átívelő szemlélettel történő bemutatását igényli.

Az intézkedés jogpolitikai célkitűzése a kriminológia területét érinti. A megelőző pártfogás rendszertani helyét azonban nem a büntető igazságszolgáltatás rendszerében, hanem a gyermekvédelemben jelölték ki. Ez a diszharmonia már a jogintézmény hatálybalépését megelőzően is számos vitát generált. A rendszertani elhelyezést ellenzők véleménye szerint a bűnmegelőzés és bűnisméltés fogalma és eszközrendszere büntetőpolitikai megközelítést és fellépést igényel, így az új jogintézménynek a célja alapján a büntető anyagi vagy eljárásjogi eszközök sorát kellene bővítenie. Kriminológiai szempontból további vitatott kérdés az intézkedés megelőző jellege, illetve elnevezése. Az elnevezés büntető anyagi- és eljárásjogi értelemben utal arra, hogy az intézkedés megelőzi vagy kiegészíti a büntetőeljárást. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (továbbiakban Gyvt.) 68/D. § (1) bekezdése alapján a gyámhatóság a bűncselekmény vagy az elzárással is sújtható szabálysértés elkövetése miatt indult védelembe vétel iránti eljárásban, vagy a már fennálló védelembe vétel mellett az ügyészségnek, a nyomozó hatóságnak a bűncselekmény vagy a szabálysértési hatóságnak a szabálysértés elkövetéséről tájékoztató, a gyámhatóság felé tett jelzését követően megkeresi a pártfogó felügyelői szolgálatot környezettanulmány és a gyermek veszélyeztetettségének bűnmegelőzési szempontú kockázatértékelése (továbbiakban kockázatértékelés) beszerzése céljából. A megelőző pártfogó által készített kockázatértékelés függvényében a gyámhatóság elrendeli a megelőző pártfogást.

Ha a gyermek életkora és/vagy beszámítási képessége alapján büntethető, nemcsak közigazgatási hatósági eljárás, hanem büntetőeljárás is folyik vele szemben bűncselekmény vagy elzárással sújtható szabálysértés elkövetése esetén. A párhuzamos eljárás kapcsán a megelőző elnevezés használata értelmezhetetlen. Hiszen a büntetőeljárást nem megelőzi a gyermekvédelmi hatósági intézkedés, hanem párhuzamosan zajlik, ad absurdum tovább is tarthat, amennyiben a büntetőeljárás ügyészi megrovással, feltételes ügyészi felfüggesztéssel vagy közvetítői eljárással lezárul a bírósági szak előtt. Az elnevezéssel összefüggő dilemmát az oldhatja fel, ha a megelőző pártfogásra egy lehetőségként tekintünk a bűnözői karrier útjára lépés megakadályozására, illetve a kriminalizálódott személyek társadalmilag helyes irányba terelésére érdekében.

A magyar gyermekvédelmi rendszer pillérei a pénzbeli és természetbeni ellátások, a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti alap- és gyermekvédelmi szakellátások, a hatósági intézkedések, valamint a bíróság által javítóintézeti nevelésre utalt, illetve letartóztatásba helyezett fiatakorúak javítóintézeti ellátása. Az egyes alrendszerek a veszélyeztetettség mértékéhez igazodnak és összefonódnak. A bűnmegelőzési célzattal bevezetett megelőző pártfogás a védő-óvó típusú hatósági intézkedések sorát bővíti. Elrendelése főszabály szerint nem vonja maga után a gyermek családból történő kiemelését, ha a gyermek fejlődése segítséggel a családi környezetben biztosítható. A gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségének megszüntetéséhez nyújt segítséget a megelőző pártfogó a bűnmegelőzési tapasztalataira épülő szociális munka eszközeivel. A gyermekvédelem és büntető igazságszolgáltatás ilyen jellegű összefonódása a magyar gyermekvédelem sajátossága, amelynek jogtörténeti előzményei kimutathatóak a huszadik század eleji igazságügyi gyermekvédelem tanulmányozása során.

A védő-óvó típusú hatósági intézkedések elrendelése során a gyámhatóság a gyermek fejlődését biztosítottak látja a családi környezetben, megfelelő segítség igénybevételével. A megelőző pártfogás elrendelését megalapozó ok a gyermek kriminalizálódása. A gyermek bűnözéssel való kapcsolatba kerülése összefüggésben állhat saját cselekményével és családi körülményeivel is. Ha a normasértő fiatakorú támogató családban nevelkedik és a kriminalizálódása nem áll összefüggésben a családi környezetével, a reszocializációs nevelése a családi környezetben működhet a leghatékonyabban. A szocializációs közeg fontosságára, megerősítő szerepére épít a megelőző pártfogás intézménye azáltal, hogy a szülői szerepeket a gyermek családból való kiemelésének elmaradására tekintettel a jogalkotó nem korlátozza. A megelőző pártfogóval való kötelező kapcsolattartás lehetőséget kínál a reszocializációs

nevelésre és annak ellenőrzésére. Ezért az intézkedés elrendelése során nagy hangsúlyt kap a családi környezet megerősítése, a szülői felelősség előtérbe helyezése.

A bűnmegelőzési szempontból veszélyeztetett gyermek érdeke két alapjogi kérdést érint. Mennyiben korlátozható a család magánautonómiája, azaz mikor kell az államnak a gyermek érdekében a veszélyeztetettségének megszüntetéséhez a gyermeket a családjából kiemelni? Erre a kérdésre az alapjogok korlátozásának rendszere ad választ. Amennyiben fiataalkorú követ el bűncselekményt vagy elzárással sújtható szabálysértést, a megelőző pártfogás elrendelése mellett vele szemben büntetőeljárás is indul. A gyermek érdekét korára és sérülékeny voltára tekintettel a büntetőeljárásban is mindvégig szem előtt kell tartani. Ezért az alapjogi megközelítés során fel kell tennünk a kérdést, hogy milyen speciális jogok és garanciák illetik meg a fiataalkorút a büntetőeljárásban?

A jogágakat átívelő megközelítést hangsúlyozza a 1744/2013. (X. 17.) Korm. határozat a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2013-2023) elnevezésű dokumentum (továbbiakban NBS) is a bűnmegelőzés hatékonyságának növelése érdekében. Az NBS minden olyan intézkedést és beavatkozást bűnmegelőzésként értékel, amelynek célja vagy eredménye a bűnözés mennyiségi csökkentése és az állampolgárok biztonságérzetének javítása, történjék az a bűnalkalmak csökkentésével, a bűnözést gerjesztő okok hatásának mérséklésével vagy az áldozattá válás megelőzésével. A jó bűnmegelőzési politika nem egyetlen dimenzióban - hagyományosan az elkövetővé válás megelőzésének dimenziójában - értelmezi a prevenciós feladatokat, hanem célba veszi a bűnelkövetés minden lehetséges aspektusát: az elkövetőt, az áldozatot és a bűncselekményi szituációt is. A bűnmegelőzés az egész társadalom ügye. A bűnmegelőzésben az állami szervezeteken kívül önkormányzati, civil és egyházi szervezetek, a gazdaság szereplői, tágabb fókuszban a családok és maguk az állampolgárok vesznek részt. A bűnmegelőzés akkor sikeres, ha a szereplők mindent megtesznek az áldozattá és elkövetővé válás megelőzéséért, a bűnalkalmak csökkentéséért és a bűnismétlés megelőzéséért. Fontos, hogy a szereplők a helyi problémákat helyben, hálózatba szerveződve, összehangoltan oldják meg, a hozott intézkedések egymást erősítsék, ne gyengítsék.

Az NBS a bűnmegelőzés komplex kezelésének érdekében beavatkozási területeket jelöl ki, amelyek a következők: a településbiztonság, gyermek- és ifjúságvédelem, a bűncselekmények áldozatainak segítése, az áldozattá válás megelőzése és a bűnismétlés megelőzése. Ennek megfelelően a dokumentum részének tekintett, a 2013-2015-ig tartó évekre vonatkozó

intézkedési terv a 8.2. pontjában foglalkozik a megelőző pártfogás intézményével a gyermek- és ifjúságvédelem terén elérhető célok és ahhoz rendelt intézkedések körében.

Az NBS komplex megközelítését átgondolva abból a tézisből indultam ki, hogy *probléma kezelése során nemcsak a látható tünetekből kell kiindulni, hanem a tüneteket kiváltó okoknak is nagy hangsúlyt kell tulajdonítani.* Ez az újszerű témafeldolgozás a holisztikus szemléletű orvosláshoz hasonlóan egységeként kezeli a problémát és a generáló folyamatokat, valamint a kezelőrendszeri válaszokat. Ahogy a betegségek gyógyítása során megválasztott kezelés akkor hatékony, ha a test által kiváltott tünetek megszüntetésén túl a mentális és egyéb szervi folyamatokat is figyelembe veszi, úgy a gyermek- és fiatalkorú bűnözés kezelése is ezt a szemléletet igényli, összekapcsolva a különböző jogterületeket átfogó szakértelmet a párhuzamosságok elkerülésével és a gyermeket nevelő családok erőforrásainak kiépítésével. A megelőző pártfogás bevezetését megelőző társadalmi és kriminálpolitikai tüneteket a Gyvt.-t módosító T/13091. számú javaslat indokolása fogalmazta meg: „Az elhúzódó büntetőeljárások során a fiatalkorú terheltek nem kapják meg a szükséges segítséget és támogatást a visszaesés megakadályozása, a társadalomba való beilleszkedés érdekében, másrészt a gyermekkorú elkövetőkkel szemben sem tud adekvát módon foglalkozni a gyermekjóléti alap- és szakellátás.”

A doktori értekezésem megírása során *célul tűztem ki, hogy a társadalmi és kriminológiai tünetből kiindulva az oksági viszonyt feltérképezve eljutok a tünetet kiváltó, generáló okok ismertetésének segítségével a kezelőrendszeri válasz hatékonyságának vizsgálatáig.* Tényként jelenthetjük ki, hogy a megelőző pártfogás jogintézménye meglehetősen fiatal. Az intézkedés bemutatására doktori értekezés keretei között még senki nem vállalkozott. A témát feldolgozó szakirodalmat hazai és nemzetközi szinten is hiátus jellemzi. Ez köszönhető egyrészt zsenge korának, másrészt annak, hogy a gyermekvédelem és a büntető igazságszolgáltatás ilyen jellegű összefonódásával más országokban nem találkozhatunk. A hazai szakirodalomban elsősorban büntetőjogi megközelítésből olvashatunk a megelőző pártfogás intézményéről. A külföldi szakirodalom áttekintését követően megállapítható, hogy a magyar gyakorlat részét képező unikális intézménnyel tudományos szempontból még nem foglalkoztak. Felismerve a hiánypótló lehetőséget és kihívást érezve a komplex, jogágakat átívelő szemlélettel történő bemutatás lehetőségében kezdtem el foglalkozni a témával.

2. Az értekezés kutatási kérdései és módszerei

Az értekezés egy 2015-től hatályos –bűnmegelőzési célzattal létrehozott, de jogágközi jelleggel bíró jogintézményt –, a megelőző pártfogást mutatja be. A dolgozat szerkezeti felépítése az intézkedés különböző jogterületekkel való kapcsolódási pontjait szemlélteti. Az egyes fejezetek tágabb perspektívából közelítik meg a jogintézmény jogpolitikai céljával, létrehozásával, eljárásrendjével és hatékonyságával összefüggő kérdéseket, hangsúlyt helyezve az összkép fontosságára. A büntető igazságszolgáltatás és a megelőző pártfogás összefüggéseiről a „Jogpolitikai célkitűzés” elnevezésű I. Fejezetben írok. A II. Fejezet „A gyermekvédelmi jogviszony” címet viseli. Ebben a részben az intézkedés elrendelésével összefüggő gyámhatósági szerepkört állítom a középpontba. A III. Fejezetben a kriminalizálódott gyermek családi erőforrások igénybevételével történő támogatási lehetőségeit és az ezzel kapcsolatos szülői felelősséget részletezem „A család szerepe” cím alatt. A három fejezetet közötti koherenciát teremti meg „A gyermek érdeke” elnevezésű IV. Fejezet a gyermeki jogok alapjogok rendszerében történő elhelyezésével.

A négy Fejezetből álló értekezés egyes részeiben gondolatébresztő előfeltevésként kérdéseket teszek fel és a fejezet átívelő állításokat fogalmazok meg, amelyek alátámasztását az egyes részeket lezáró következtetéseimben összegzem. Az első Fejezetben megfogalmazott, a jogintézmény bevezetésének szükségességével foglalkozó állítás szerint a probléma kezelése során nemcsak a látható tünetekből kell kiindulni, hanem a tüneteket kiváltó okoknak is nagy hangsúlyt kell tulajdonítani. Az állítás igazolása érdekében a gyermek- és fiatalkorúak bűnözésével és bűnmegelőzésével foglalkozó jogtörténeti kutatást végeztem, középpontba állítva a gyermek életkorából fakadó sérülékeny voltát. A hazai és külföldi bűnmegelőzéssel foglalkozó elméleteket a leíró módszer segítségével ismerttettem. A bűnmegelőzés szereplőinek Baranya megyei bemutatása során empirikus kutatásomra (I. számú Melléklet) támaszkodtam, amelynek keretében írásban kerestem meg a jogalkalmazó szerveket. A normatív szabályozás bemutatásához jogszabályokat elemeztem. Jó gyakorlatként, előremutató javaslatként mutattam be a fiatalkorúak hatékonyabb bűnmegelőzése érdekében életre hívott közösségi foglalkoztató intézményét. A téma feldolgozásához interjút (III. számú Melléklet) készítettem a Baranya Megyei Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálatán működő közösségi foglalkoztató munkatársaival.

A gyermekvédelmi jogviszony címet viselő II. Fejezetben a gyermekvédelem egy speciális ágával, az igazságügyi gyermekvédelemmel foglalkoztam. Abból a megállapításból indultam

ki, hogy a gyermekvédelem és a büntető igazságszolgáltatás ily módon való összefonódása kizárólag a magyar gyakorlat része. Az általános gyermekvédelem veszélyeztetettség típusához igazodó felosztása és az intézményi hálózat létrejötte a 20. század elejére tehető. Ezért ebben a Fejezetben egyrészt arra keresem a választ, hogy tekinthető-e a hazánkban a 20. század elején kibontakozó patronázs munka a megelőző pártfogás jogtörténeti előzményének, másrészt a múltban hatékonyan működő bűnmegelőzési mechanizmusok eredményesen alkalmazhatóak-e a megváltozott társadalmi-gazdasági- és politikai viszonyok között is? Jogtörténeti kutatás keretében a huszadik század elejétől napjainkig nyomon követtem a kriminalizálódott gyermek nevelése érdekében tett rendszerszintű és társadalmi összefogás keretében megvalósuló lépéseket. Leíró, jogszabály elemzésen és tudományos művek feldolgozásán alapuló módszer keretében mutattam be a gyermekvédelem pilléreit és helyeztem el a megelőző pártfogás gyermekvédelmi rendszerben betöltött helyét. A gyermekvédelem és a büntető igazságszolgáltatás összefonódására vonatkozó megállapításhoz kapcsolódóan tételmondataként fogalmaztam meg, hogy a szociális munka eszközeit felhasználó patronázs munka hidat képez a 20. századi igazságügyi gyermekvédelem és napjaink megelőző pártfogása között. A tételmondat alátámasztására a következő kutatási kérdésekre keresem a választ az értekezésben: Azonos módon érvényesül-e a prevenció elve a fiatakorúak bírósága által elrendelt és a Fiatakorúak Felügyelő Hatósága által végrehajtott patronázs munka és a megelőző pártfogás elrendelése és végrehajtása során? Mennyiben épültek be a 20. század intézményi és elméleti tapasztalatai napjaink igazságügyi gyermekvédelmi tevékenységébe? A tételmondat igazolása mellett visszatérő jelleggel tettem fel azt a kérdést a Fejezetben, hogy a jogintézmény hatékonyan reagál-e az életre hívását kiváltó okokra? Ennek a kérdésnek a megválaszolására 2016-ban és 2020-ban is interjúkérdéseken alapuló empirikus kutatást (I. és VI. számú Mellékletek) végeztem a hatósági intézkedés elrendelésével foglalkozó gyámhatóságnál. A levont tapasztalatokat következtetéseimben összegeztem.

A III. Fejezetben a család szerepe és a szülői felelősség vizsgálata került górcső alá középpontba állítva egy 2021 nyarán tartott magánjogi előadásomban megfogalmazott mondatot, amely szerint: „A funkcionálisan működő család a gyermeknek szárnyakat adhat, hogy felemelkedni, repülni tudjon, míg a diszfunkcionálisan működő család, mint a fa gyökerei a mélybe hatolnak és visszahúzhatnak. Ezek a gyökerek meggátolhatják, hogy a gyermek a közös törzsből kifejlődött önálló ágról elindulva repülni tudjon.” A kutatás irányára tekintettel a napjainkra elsősorban családjogi jelleggel bíró szülői felügyelet jogintézményének jogtörténeti fejlődését vizsgáltam. A szülői felügyelet megelőző pártfogással összefüggésbe

hozható részjogosítványait, a gyermek érdekében történő korlátozásának fokait és a vonatkozó családjogi alapelveket és kapcsolattartási lehetőségeket az ágazati jogszabályok és a Ptk. Családjogi Könyvéhez fűzött Kommentár feldolgozásával ismertettem. A bírói esetjog értekezésbe építésével mutattam ki a kapcsolatot a kártérítési jog és a megelőző pártfogás jogintézménye között.

A „gyermek érdeke” elnevezésű IV. Fejezet a gyermeki jogok érvényesülésével foglalkozik a büntetőeljárással és a gyermek családból történő kiemelésével járó alapjogkorlátozással összefüggésben. A gyermeki jogok alapjogi rendszerében történő elhelyezése és fejlődésének nyomon követése elsősorban jogtörténeti megközelítést igényelt. A téma normatív feldolgozása során a gyermeki jogok hazai és nemzetközi jogforrásait vizsgáltam. A gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségének megszüntetésével összefüggésben elemeztem a család (alkotmány)jogi értelemben vett fogalmát és a definícióból levezethető szerepeket. Az állam intézményvédelmi feladata a gyermeki jogok büntetőeljárás keretében történő érvényesülésének biztosítása. Az intézményvédelmi kötelezettségből vezethető le, hogy az államnak a garanciális szabályok betartásához különleges törvények és eljárások elfogadására, hatóságok és intézmények létrehozására van szükség a bírói útról való elterelés lehetőségének megteremtésével. Két kérdést állítottam a vizsgálatom fókuszába. Egyrészt arra kerestem a választ, hogy mennyiben felel meg a megelőző pártfogás az ENSZ Közgyűlése által 1989. november 20-án elfogadott, Magyarországon az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett Gyermek jogairól szóló New Yorki Egyezmény (továbbiakban Gyermekjogi Egyezmény) fiataalkorúak igazságszolgáltatásával foglalkozó 40. Cikk követelményeinek. Másrészt azt vizsgáltam, hogy milyen, a Gyermekjogi Egyezményben biztosított jogok sérülnek az intézkedés elrendelése és végrehajtása során? Kérdéseim megválaszolásához a nemzetközi és hazai jogszabályi környezetet elemeztem és empirikus kutatást (III., VI. és VII. számú Mellékletek) végeztem.

I. Fejezet: A jogpolitikai célkitűzés

Az orvostudomány diszciplináját hívtam segítségül a fejezetet átívelő tézisem megfogalmazásához, amely a következő: *a probléma kezelése során nemcsak a látható tünetekből kell kiindulni, hanem a tüneteket kiváltó okoknak is nagy hangsúlyt kell tulajdonítani.* A betegségek gyógyítása során megválasztott kezelés akkor hatékony, ha a test által kiváltott tünetek elmulasztásán túl a mentális és egyéb szervi folyamatokat is figyelembe veszi. A gyermek- és fiatalkorúak bűnözésének kezelése is ezt a szemléletet igényli, összekapcsolva a különböző jogterületeket átfogó szakértelmet. A holisztikus orvoslás az emberi testet egységként kezeli. Nem az egyes szervek megbetegedéseiből kiindulva választja meg a kezelési metódust, hanem az egész testet vizsgálva következtet a tüneteket kiváltó okokra, azaz az egész testet vizsgálva értjük meg a részleteket.¹ A dolgozat felépítése is ezt a szemléletet követi. A gyermek – és fiatalkorúak bűnözését (*mint betegség*) és a bűnmegelőzést (*mint a betegséghez igazodó kezelési mechanizmus*) nem választom szét egymástól, egységként kezelem, részletesen vizsgálva a jogági kapcsolódási pontokat (*mint a betegséget kiváltó tüneteket*). Ebben az egységben helyezem el a megelőző pártfogás intézményét. Az értekezésben visszatérő jelleggel vizsgálom, hogy a bűnmegelőzési célzattal létrehozott megelőző pártfogás intézménye (*mint lehetséges kezelési metódus*) alkalmas-e kezelni a bűnözés kérdését a gyermek- és fiatalkorú bűnelkövetők körében. Ezért terjedelmét tekintve ez a fejezet a leghangsúlyosabb, tekintettel arra, hogy a válaszok felkutatása kriminológiai, büntető anyagi- és eljárásjogi, valamint a büntetésvégrehajtáshoz is kapcsolódó megközelítést is igényel.

I.1. A bűnmegelőzés történeti megközelítésének kérdései a gyermek- és fiatalkorúakra fókuszálva

A gyermek- és fiatalkori bűnözés problematikája a jövőbe tekintő, különös figyelmet érdemlő társadalmi jelenség. Ez az a csoportja ugyanis a bűnelkövetőknek, ahol a jogtudomány, az igazságszolgáltatás, a szociális intézmények és minden egyéb szervezet, amely a fiatalkorú bűnelkövetőkkel kapcsolatba kerül, a legtöbbet tudja tenni azért, hogy a fiatalokból felnőttként

¹ Ventegodt, S. – Andersen, N.J. – Merrick, J.: Holistic Medicine II: The square-curve paradigm for research in alternative, complementary and holistic medicine: A cost-effective, easy and scientifically valid design for evidence based medicine 1118.

törvénytisztelő állampolgár válják.² Ezért fontos a figyelmet a leendő felnőttek irányába fordítani és a tünetértékű, jövőbeli bűnözéshez vezető veszélyeztető körülményeket kellő súllyal értékelni, megérteni és azok ellen fellépni.³

Ma már tendenciaként beszélhetünk a bűnözői karrier minél fiatalabb korban való megkezdéséről és a normasértő cselekmények magas számáról. Ezért elengedhetetlen, hogy gyermekvédelmi rendszerünk preventív és konkrét bűnmegelőzési mechanizmusokat működtessen. A normasértő cselekmények konstans tartományáról tanúskodik a Központi Statisztikai Hivatal táblázata a regisztrált elkövetőkről, elkövetésekről a 2009-2020 közötti időszakban. (részletesen lásd: ksh.hu, 11.1.1.4. Regisztrált elkövetők, elkövetések)

Regisztrált elkövetők, elkövetések													
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018 1.félév	2018 2.félév	2019	2020
gyermekkorú elkövető (14 év alatt)	2588	2779	2715	2604	2197	1488	1375	1662	1409	873	300	1826	1734
fiatalkorú elkövető (14-17)	10179	11498	11378	10418	10471	8806	7872	7675	6492	3405	3697	7863	8064

Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy a bűnözés társadalmi jelenség, a bűnözést csak a szélesebb társadalom tanulmányozásával lehet megérteni. Ennél fogva a gyermek- és fiatalkori bűnözés kezelési módszereinek hatékonysága is komplexitást igényel, figyelembe véve a mikro-és makrokörnyezeti sajátosságokat.⁴ A probléma kezelésében fontos, hogy megfelelő kezelő rendszeri válaszok együtt, egy időben hatva érvényesüljenek: egyszerre

² Kóczyán Lilla: A fiatalkori deviancia kialakulása és az alternatív bűnmegelőzési programok. Arizona program: a felelősségvállalás tanítása (a bűnmegelőzés első lépése) 433.

³ Király Réka Zsuzsa: A gyermekbűnözés kriminológiai ismérvei 46.

⁴ A problémáról részletesen: Haines, Kevin: Crime is a social problem 263-275.

kezelve a család anyagi problémáit, a gyerek iskolai előmenetelének kérdését, támogató eszközökkel fellépve a deviáns gyermekek érdekében.⁵

„A jövőbeli viselkedés legjobb előjele a múltbeli viselkedés”⁶ gondolatból kiindulva nemcsak az egyén, hanem a társadalom múltbeli vizsgálata is szükséges a bűnmegelőzési mechanizmusok hatékony működtetéséhez. Jogtörténeti visszatekintésem ezért arra irányul, hogy kimutassa a büntethetőség objektív (életkor) és szubjektív (belátás) kategóriáinak jogtörténeti változásait a Csemegi kódextől napjainkig a figyelem középpontjába állítva az átvitethető és napjainkban is alkalmazható múltbeli hatósági és társadalmi szerepeket.

1.1.1. Az életkor

Az életkor és a belátás vizsgálata jelöli ki a gyermek- illetve fiatalkorúval szemben alkalmazott felelősségrevonási eljárás színterét és határozza meg a kezelési lehetőségeket. Tényállásszerű magatartás megvalósítása, de a jogszabály által meghatározott, büntethetőséghez szükséges életkor és szubjektív tényezők hiánya esetén a gyermekvédelem rendszere közigazgatási hatósági eljárás (védelembevételi és megelőző pártfogás elrendelésére irányuló eljárás) keretében lép fel a gyermek érdekében. Amennyiben a büntetőjogi felelősségre vonás alapja adott, a megelőző pártfogás elrendelése mellett büntetőeljárás is indul. Így a gyermekvédelmi hatósági és a büntetőeljárás párhuzamosan folyik.

A fejezetben tárgyalt témák közötti koherencia megteremtése érdekében rendhagyó módon nem a történeti fejlődési ív bemutatását helyeztem előtérbe, hanem a megelőző pártfogás intézményét érintő életkori és fogalmi anomáliák tisztázását. Ebből a perspektívából válik érthetővé a jogtörténeti vizsgálat fókusza.

1.1.1.1. Az életkor bűnmegelőzési szempontú megközelítése

Az életkor és a bűnözés kapcsolata az egyik legfontosabb összefüggés a kriminológiában.⁷ Az életkor kérdése kitüntetett fontosságú a büntető felelősségre vonás és az alkalmazott jogkövetkezmények szempontjából. Az életkorhoz rendelt felelősség megállapításakor tekintettel kell lenni a gyermek személyiségét alakító tényezőkre és szocializációs hátterére. Bűnmegelőzési szempontból az életkorral kapcsolatban három releváns kérdés merül fel:

⁵ Kerezi Klára – Kovács Krisztina – Párkányi Eszter – Szabó Judit: A pártfogó felügyelet szerepe a bűnmegelőzésben, különös tekintettel a jogintézmény tervezett változásaira 154.

⁶ Ellis, Albert amerikai pszichológus, a Racionális érzelmi viselkedési terápia (TREC) kidolgozója

⁷ Az összefüggésről részletesen: Rocque, Michael – Posick, Chad: Age and Crime 1-8.

Mikor kerül kapcsolatba a gyermek vagy fiatalkorú a büntető igazságszolgáltatás rendszerével? A gyermekvédelem vagy a büntető igazságszolgáltatás hatáskörébe tartozik-e felelősségének megállapítása? Milyen közigazgatási hatósági intézkedés vagy büntető anyagi- illetve eljárásjogi intézkedés elrendelésére kerül sor, és az eléri-e célját a reintegrációs, bűnmegelőzési és bűnismétlési szempontból? A három kérdésre adott együttes válasz alakítja egy-egy ország – nemzetközi jogharmonizációs kötelezettségeknek megfelelő – gyermek- és fiatalkorúakra vonatkozó bűnmegelőzési (kriminál)politikáját.

A vétőképeség függvénye, hogy a felelősség megállapítása és a jogkövetkezmény meghatározása a gyermekvédelem vagy a büntető igazságszolgáltatás hatáskörébe tartozik-e. A gyermekvédelmi rendszer prevenciós hálózata elsősorban a veszélyeztetett gyermekekre összpontosít. A büntető igazságszolgáltatás rendszerében kevésbé van lehetőség az egyéniesítő szempontok figyelembevételére, továbbá a gyermekvédelmi rendszer keretében foglalkoztatott szakemberek nem rendelkeznek a bűnözéssel kapcsolatba kerülő gyermek- és fiatalkorúak kezeléséhez szükséges ismeretekkel. Ezért a jogalkotó a pártfogó felügyelők – büntető igazságszolgáltatás keretében szerzett – tapasztalataival kívánta a gyermekvédelem eszköztárát bővíteni. Az intézkedés bemutatása során életkori és fogalmi anomáliák tisztázására hívom fel a figyelmet, továbbá a gyermekvédelem bűnmegelőzési lehetőségeit szemléltetem.

A Gyvt. 68/D. § (1) bekezdése szerint a gyámhatóság a bűncselekmény vagy az elzárással is sújtható szabálysértés elkövetése miatt indult védelembé vétel iránti eljárásban, vagy a már fennálló védelembé vétel mellett a nyomozó hatóságnak a bűncselekmény vagy a szabálysértési hatóságnak a szabálysértés elkövetéséről tájékoztató, a gyámhatóság felé tett jelzését követően megkeresi a pártfogó felügyelői szolgálatot környezettanulmány és kockázatértékelése beszerzése céljából.

A törvényi megfogalmazás ellentmondáson alapszik. Hatályos büntetőjogunk alapján ugyanis a *gyermekkorú* személy nem büntethető. A bűncselekmény törvényben meghatározott fogalmi elemei a büntetendőség, társadalomra veszélyesség és bűnösség. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban Btk.) 15. § a) pontja alapján az elkövető büntetethetőségét, illetve a cselekmény büntetendőségét kizárja vagy korlátozza a gyermekkor. Törvényi vélelem alapján a gyermekkorú személyek nem rendelkeznek beszámítási képességgel, így nem lehetnek alanyai sem bűncselekménynek, sem szabálysértésnek. A Btk. 16. § szerint nem büntethető, aki a büntetendő cselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét nem töltötte be, kivéve az emberölés, az erős felindulásban elkövetett emberölés, az

életveszélyt vagy halált okozó testi sértés, a hivatalos személy elleni erőszak, a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak, a hivatalos személy vagy közfeladatot ellátó személy támogatója elleni erőszak, a terrorcselekmény, a rablás és a kifosztás (súlyosabban minősülő esetei) elkövetőjét, ha a bűncselekmény elkövetésekor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással, mert ekkor tizenkét éves kortól büntethető. Márpedig a Gyvt. a megelőző pártfogás kapcsán beszél bűncselekményről és szabálysértésről, a meghatározás utolsó fordulatában pedig életkor szempontjából a gyermeket (és nem a gyermekkorút) említi.

A Gyvt. értelmező rendelkezései között a következő fogalommeghatározások találhatók:

- *gyermek*: a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 2:10. § (1) bekezdése szerinti kiskorú (kiskorú az, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be; a kiskorú a házasságkötéssel nagykorúvá válik.)
- *fiatalkorú* az a személy, aki
 - szabálysértés elkövetésekor 14. életévét,
 - 2013. július 1.-jét megelőzően elkövetett bűncselekmény elkövetésekor a 14. életévét,
 - 2013. július 1.-jét követően elkövetett bűncselekmény elkövetésekor a 12. életévét betöltötte, azonban a 18. – javítóintézetben történő nevelése esetében a 21. – életévét még nem töltötte be,
- *fiatal felnőtt*: az a nagykorú személy, aki a 24. életévét nem töltötte be.

A Btk. értelmezésében fiatalkorú és felnőtt elkövetőkről beszélhetünk. A Btk. 105. § (1) bekezdése szerint *fiatalkorú* az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem.

Tehát a Gyvt. és a hatályos Btk. a bűncselekmény elkövetése szempontjából ugyanazon életkorú csoportot tekinti fiatalkorúnak, ugyanakkor a gyermekkorú elkövetők életkorának rögzítése különbözik az ágazati jogszabályokban. Míg a Gyvt. szóhasználatában gyermek szerepel, addig a Btk. gyermekkorút említ. A Gyvt. értelmező rendelkezése – a Gyermekjogi Egyezménynek megfelelően – olyan tág kategóriaként határozza meg a gyermek fogalmát, amelynek részét képezi a fiatalkorúak csoportja is, tekintettel arra, hogy a Gyvt. visszautal a Ptk. szerinti kiskorú fogalmára, amely szerint kiskorú az, aki a tizennyolcadik életévét nem töltötte be. A Btk. szerint ezzel szemben az a terhelt gyermekkorú, aki a 14. életévét a bűncselekmény elkövetésekor nem töltötte be, illetőleg az, aki a Btk. 16. §-ában megjelölt

bűncselekményének elkövetésekor a tizenkettedik életévét nem töltötte be, vagy a tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennegyediket még nem, és ezen bűncselekmények elkövetésekor a következmények felismeréshez szükséges belátással nem rendelkezett.

A Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről szóló 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet (továbbiakban Pfr.) mind a *gyermekkorú*, mind a *fiatalkorú* kifejezést használja. A Pfr. 19/D. § (1) bekezdése alapján a gyámhatóság által a megelőző pártfogás elrendelése iránt tartott tárgyaláson az illetékes fővárosi és megyei igazságügyi szolgálat vezetője által kijelölt pártfogó felügyelő a gyermekkorú, illetve a fiatalkorú bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségének magas foka esetén részt vesz, közepes foka esetén részt vehet.

A megelőző pártfogás a járási gyámhivatalok által meghozott közigazgatási hatósági intézkedés a nyomozó hatóságok jelzésére indított esetekben, amelybe bekapcsolódik a pártfogó felügyelői szolgálat is. A közigazgatási eljárásban a Gyvt. személyi hatálya, míg a nyomozó hatóságok és a pártfogó felügyelői szolgálat szempontjából a Btk. személyi hatálya irányadó. A fent hivatkozott normaszöveg alapján megelőző pártfogás elrendelésére kizárólag tizenkettedik életévüket betöltött személyek vonatkozásában kerülhet sor, tekintettel arra, hogy az bűncselekmény vagy elzárással sújtható szabálysértés elkövetéséhez kapcsolódik. Amennyiben a jogszabály nem bűncselekményt, hanem büntetendő cselekmény kifejezést tartalmazna, elhárulna a jogértelmezési probléma, mivel tényállásszerű cselekményt a gyermekkorú személy is megvalósíthat, azzal, hogy nem büntethető, így büntetőeljárás lefolytatására nem kerül sor.

A fentiek tükrében és az egzakt számok mérlegre tételével elgondolkodtató a következő megállapítás: „A gyermekkor egy ember alkotta jelenség: a hatalmon lévők határozzák meg, hogy ki a gyerek.”⁸ A mondat a normatív környezetbe történő helyezéssel válik érthetővé, tekintettel arra, hogy ennek az életszakasznak a kijelölése a jogalkotó általi objektív és szubjektív kategóriák felállításával történik. A megelőző pártfogás vonatkozásában taglalt, az életkori kategóriákra irányuló jogterület összehasonlító- és fogalomelemző vizsgálat is alátámasztja ezeket a gondolatokat. A fentiekből azonban az is következik, hogy a merev kategóriák mellett a jogalkotónak garanciák és biztosítékok ágazati szabályokba ültetésével, a jogalkalmazó szerveknek pedig a méltányosság és emberség ösvényén haladva kell szem előtt tartani a gyermekkor útvesztőit.

⁸ James, Allison – Prout, Alan (by Editors): Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood 7-32.

1.1.1.2. A büntethetőség objektív és szubjektív kategóriájának jogtörténeti változásai a Csemegi kódextől napjainkig

A magyar szuverenitás részleges helyreállítása után, az 1861. január 23-tól március 4-ig ülésező Országbírói Értekezleten újra megfogalmazódott az igény a magyar büntetőjog kodifikálására.⁹ Az európai természetjogi kodifikációs hullámba illeszkedő magyar büntetőtörvény-tervezet (1795)¹⁰ és az 1843. évi törvényjavaslat¹¹ nem lépett törvényerőre, az 1848-49. évi szabadságharc bukása után pedig a neoabszolutista jogexport eredményeként 1852-ben bevezették az osztrák büntetőtörvénykönyvet (Strafgesetz über Verbrechen, Vergehen und Ubertretungen. Österreichische Nationalbibliothek Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Österreich) hazánkban, amelyet mintegy kilenc évvel később az Országbírói Értekezlet határozata (ITSZ) értelmében a tradicionális magyar büntetőjog helyreállítása követett. A kor követelményeihez igazodó és tudományos szempontból is érett magyar büntető törvénykönyv kidolgozásával az Igazságügyi Minisztérium Csemegi Károlyt bízta meg.¹² A tudományos felkészültségű ügyvéd és politikus a megbízásnak eleget téve elkészítette a büntető törvénykönyv tervezetét, amelyet az Országgyűlés magyar Büntető Törvénykönyvként, a büntettekéről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvénycikkben hosszas vita után elfogadott (a továbbiakban Csemegi kódex).

A Csemegi kódex a hazai joganyagok sorában mérföldkőnek tekinthető a gyermek- és fiatalkorúak bűnmegelőzése szempontjából az életkori kategóriák megállapításával, és az ahhoz kapcsolódó preventív intézkedések alkalmazásának lehetőségével. Megalkotására és bevezetésére az a körülmény adott okot, hogy a bűnismétlés és a visszaesés jelentős emelkedését jelentették. A háttérbe szoruló klasszikus tanok szerint kiépített büntetőjog már nem volt képes válaszokat adni a jelentkező bűnmegelőzési problémákra. Így többek között nem volt alkalmas arra, hogy a bűnözés okaival foglalkozzon, különösképpen nem az egyes bűnelkövetők motivációjával.¹³ Jellegzetes példája volt ennek a gyermekkorúakkal szembeni bánásmód. A gyermekkorút mint belátásra képtelen személyt kivonta a felelősségre vonhatók köréből és nem foglalkozott a reszocializációs szempontú nevelésükkel. Figyelmen kívül

⁹ A téma büntetőeljárásjogi megközelítésével foglalkozik: Fantoly Zsanett: A magyar büntetőeljárás jog kodifikációjának történeti fejlődése 5-25.

¹⁰ Balogh Elemér: Büntetőjog-történeti dogmatikai alapkérdések. Rendszertani kísérletek a korai magyar büntetőjogi kodifikációban 6-7.

¹¹ Finkey Ferenc: Az 1843-i büntetőjogi javaslatok száz év távlatából 16.

¹² Finkey Ferenc: Az 1843-i büntetőjogi javaslatok száz év távlatából 48.

¹³ Mezey Barna: A kor kérdése a magyar büntetőjog történetében. A fiatalkorú bűnelkövetők történetéhez 28.

hagyva azt a körülményt, hogy a fiatalkorúak utánpótlását jelentő gyermekbűnözést kezelje.¹⁴ A fiatalkorúakra vonatkozó szabályok „a beszámítást kizáró vagy enyhítő okok” című fejezetben kerültek elhelyezésre. Ehhez kapcsolódóan háromféle korhatárt jelölt ki Csemegi. Az első korhatár a gyermekkor. A kódex 83. §-a alapján a gyermekkorú az a személy, „aki a büntett vagy vétség elkövetésekor életkorának tizenkettedik évét meg nem haladta”. A törvény értelmében a gyermekkorú személy bűnvád alá nem vonható, tehát büntethetősége kizárt.¹⁵

A második életkori kategóriát a tizenkettő és tizenhat év közötti büntethető fiatalkorúak képezték, amennyiben a kriminális cselekményt elkövető fiatal az elkövetés idején a tizenkettedik évét már betöltötte, de a tizenhatodikat még nem, ha a cselekménye bűnösségének felismerésére szükséges belátással bírt. Tehát a törvénykönyv a cselekményhez kapcsolódó belátási képességet rendeli a büntethetőséghez. A preventív bűnmegelőzési szemlélet az életkori kategóriához kapcsolódóan abban jelenik meg, hogy a belátással nem rendelkező fiatalkorú mentesül a büntetőjogi felelősségre vonás alól, azonban a cselekmény elkövetése nem marad értékelés nélkül. A büntetőjogi felelősségre vonás alól mentesülő fiatalkorú nem kerül be a büntető igazságszolgáltatás rendszerébe, hanem – lehetőséget kapva életének korrigálására – javítóintézetben történő elhelyezésére kerül sor.¹⁶ E felfogás tehát a javítóintézetet¹⁷ nem tekintette büntetésnek, hanem olyan preventív beavatkozásnak, amely alkalmas a fiatalkorú életpályájának idejekorán történő kiigazítására, így nemcsak a bűncselekményt elkövető, hanem az elhagyott, csavargó vagy a szülők kérelmére beutalt fiatalkorúak befogadását is ellátta.¹⁸ A harmadik életkori kategóriát a 20 éven aluliak alkották. A velük kapcsolatban megfogalmazott enyhítés, hogy sem halálra, sem életfogytiglani fegyházra nem ítéltethők.¹⁹

Az 1908. évi XXXVI. törvénycikk a büntetőtörvények és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról (továbbiakban Bn.) a Csemegi kódexhez képest két nagy előrelépést mutatott a fiatalkorúak ügyeiben. Megteremtette a felnőttekétől különböző elbánás lehetőségét és a fiatalkorúak teljes körű önálló büntetőjogi kezelését az esetükben alkalmazható

¹⁴ Idézett mű: Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve 387., Idéző mű: Mezey Barna, A kor kérdése a magyar büntetőjog történetében. A fiatalkorú bűnelkövetők történetéhez 29.

¹⁵ Rosta Andrea: A fiatalkorú bűnözés kriminológiája és szociológiája 78.

¹⁶ Rosta Andrea: A fiatalkorú bűnözés kriminológiája és szociológiája 79-80.

¹⁷ Az első javítóintézet létesítésére 1884-ben került sor Aszódon, ezt követte 1886-ban a kolozsvári, 1890-ben a rákospalotai (lányok részére), 1895-ben a székesfehérvári, végül 1903-ban a kassai javítóintézet felállítása.

¹⁸ Lőrincz József: A fiatalkorúak büntetés-végrehajtása a XX. század első felében 58.

¹⁹ Rosta Andrea: A fiatalkorú bűnözés kriminológiája és szociológiája 81.

intézkedések bővítésével. A fiataikorúakra vonatkozó szabályrendszert egészítette ki a fiataikorúak bíróságáról szóló 1913. évi VII. törvény (továbbiakban Fb.).

A Bn. a gyermekkor életkori kategóriáját nem változtatta meg. Esetükben az egyéniesítés alkalmazása és a védelemre szorulás jogszabályi rögzítése adott alapot újabb intézkedések (megdorgálás és iskolai elzárás, vagy kriminogén szocializációs környezet esetén a gyermek állami menhelyre történő szállítása) bevezetésére. A fiataikor alsó határát – orvostudományi és lélektani kutatások eredményeinek és fiataikorúak ügyeivel foglalkozó jogász konferenciák tapasztalatainak köszönhetően – ugyanakkor két évvel kitolta a büntethetőség szubjektív feltételrendszerének átalakításával. A belátási képességet felváltó terminológia az értelmi és erkölcsi fejlettség lett. Ennek meglétéről előzetes eljárás keretében a bíró tájékozódott. A bírónak már nemcsak a fiataikorú értelmi fejlettségét, hanem az erkölcs szabályainak ismeretét is vizsgálnia kellett, így azt is, hogy a gyermekes vágyak, ösztönök, s mások csábításával szemben bírt-e némi ellenállási erővel.²⁰ A gyakorlatban a bíró „külön kérdés” feltevése útján döntött az értelmi és erkölcsi fejlettség létéről. Amennyiben a fiataikorú ismerte a Tízparancsolatot, úgy a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettség fokát elérte, amennyiben nem, akkor büntetőjogilag sem felelt. Kivételes esetben a büntetőjogi felelősségre vonás alól is mentesülhetett a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettség szintjén álló fiataikorú, amennyiben a bíróság a fiataikorú egyéniségének, életviszonyainak és az eset összes körülményeinek megismerése után úgy döntött, hogy a bírói megdorgálás a fiataikorú jövőbeni magaviselete és erkölcsi fejlődése szempontjából nem mutatkozik kívánatosnak.²¹

Az 1950-es évekre a fiataikorúak vonatkozásában a termékeny jogalkotás volt jellemző. Az időszakot jellemző jogalkotási folyamat első állomása az 1950. évi II. törvény a büntetőtörvénykönyv általános részéről (továbbiakban Btá.), valamint az azt hatályba léptető 1950. évi 39. tvr. a büntetőtörvénykönyv általános részének hatályba léptetéséről (továbbiakban Ér.) A Btá. a fiataikorúakra vonatkozóan szűken fogalmaz, mindössze a büntethetőség alsó korhatárát állapítja meg. A 9. § szerint nem büntethető az, aki nem érte el a 12. életévét. Eljárásjogi szempontból megjelenik a büntetőeljárás mellőzésének, megszüntetésének vagy felmentő ítélet hozatalának a lehetősége, amennyiben a fiataikorú értelmi fejletlensége okán nem ismerhette fel cselekménye társadalomra veszélyességét.²² Az Ér. a fiataikorúak

²⁰ Balázs Beáta: A belátási képesség büntetőjogi fogalmának történeti és elvi alapjairól 372.

²¹ Rosta Andrea: A fiataikorú bűnözés kriminológiája és szociológiája 81-86.

²² Balázs Beáta: A belátási képesség büntetőjogi fogalmának történeti és elvi alapjairól 372.

vonatkozásában a Bn. rendelkezéseit hatályban tartja, amennyiben az Ér. a fiatalkorúakra vonatkozóan nem tartalmaz eltérő szabályokat. Így továbbra is alkalmazhatóak voltak a Bn. szerinti nevelő- és óvóintézkedések és az Fb. anyagi jogi és bűnvádi eljárásjogi rendelkezései.²³

A termékeny jogalkotás következő eleme az 1951. évi 34. számú törvényerejű rendelet a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi és büntető eljárási rendelkezésekről (továbbiakban Ftvr.). Az Ftvr. a fiatalkorúak büntetőjogi felelősségre vonásával kapcsolatban valamennyi szabályt egy jogszabályban rögzített. Így a fiatalkorúak büntetőjoga látszólagosan különvált a Btá-tól és az 1896. évi XXXIII. törvénycikkkel megalkotott Büntető perrendtartástól (továbbiakban „1896-os Bp.”). Ez azt jelentette, hogy az eljárás alapját a büntető anyagi és eljárásjogi szabályok adták, az Ftvr. csak az eltéréseket rögzítette. A fiatalkorú életkori határán nem változtatott, az életkorhoz kapcsolódó szubjektív kategória kikerült a büntetőjogi felelősségre vonás feltételei közül. A büntetőeljárás mellőzésére, megszüntetésére, felmentő ítélet meghozatalára azonban lehetőséget biztosított az Ftvr. a 22. § alapján abban az esetben, ha a fiatalkorú nem ismerhette fel cselekménye társadalomra veszélyességét, továbbá, ha a csekélyebb súlyú cselekményt jobbra más személy befolyása alatt követte el, és nem volt szükség vele szemben nevelő intézkedésre sem. A joganyag céljának definiálása bűnmegelőzési központú. Leszögezi ugyanis, hogy a cél olyan intézkedések meghozatala, amelyek alkalmasak a fiatal megfelelő fejlődésének, illetve társadalmi beilleszkedésének előmozdítására.²⁴

Újabb jogalkotási állomás az 1954. évi 23. számú törvényerejű rendelet a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi rendelkezések módosításáról, amely átalakította az Ftvr. életkori kategóriáit. A 12-14 évesekkel szemben bírói megrovás, próbára bocsátás, javító-nevelés és gyógypedagógiai nevelés elrendelésének volt helye. A 14-18 évesek vonatkozásában főszabály szerint büntetést kellett kiszabni, és csak a nevelés érdekében dönthetett a bíró a nevelő intézkedés elrendelése mellett. A büntetés kiszabásakor került értékelésre a fiatalkorú azzal, hogy velük szemben kisebb mértékű büntetés kiszabásának volt helye.²⁵

Az Ftvr. alig 10 évig volt hatályban, ugyanis a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény (a továbbiakban 1961-es Btk.) és az azt életbe léptető 1962. évi 10. törvényerejű rendelet hatályon kívül helyezte. A fiatalkorúak büntetőjogának elhelyezésére a büntető törvénykönyv önálló VII. fejezetében került sor, (az

²³ Rosta Andrea: A fiatalkorú bűnözés kriminológiája és szociológiája 86.

²⁴ Rosta Andrea: A fiatalkorú bűnözés kriminológiája és szociológiája 87.

²⁵ Rosta Andrea: A fiatalkorú bűnözés kriminológiája és szociológiája 87.

általános szabályokat megelőzve). A büntetőjogi felelősségre vonás feltétele továbbra is az életkor maradt és szubjektív kategóriaként megjelent az elkövetés időpontjában fennálló beszámítási képesség. A fiatalkorú akkor rendelkezik beszámítási képességgel, ha felismeri magatartásának társadalomra veszélyes jellegét és ennek megfelelően cselekszik. A gyermekkor felső korhatára a 14. életév lett. Az új szabályozás a fiatalkorúaknál eltörölte az Ftvr. kettős felosztását. Két évvel emelkedett a büntetőjogi felelősségre vonás alsó korhatára, így a törvény értelmében fiatalkorúnak számított a tizennegyedik életévét betöltött, de a tizennyolcadik életévét még nem betöltött személy.²⁶

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (továbbiakban régi Btk.) a szocialista jogalkotáshoz hasonlóan önálló fejezetben szabályozza a fiatalkorúakra vonatkozó külön rendelkezéseket. A törvény értelmében a felnőttek és fiatalkorúak felelnek a büntetőtörvénykönyvben meghatározott bűncselekmények elkövetéséért, amennyiben beszámítási képességgel rendelkeznek. Nem változtat a törvény a gyermekkorúsághoz kapcsolódó életkori kategórián. A törvény a 14 év alatti személyeket nevezi gyermekkorúnak, esetükben nem volt helye büntethetőség hiányában a büntetőeljárás megindításának. A fiatalkor alsó határa a 14. életév, amelynek jogpolitikai indoka a beszámítási képesség kezdetéhez köthető. Az általános iskolai tanulmányok lezárása a 14. életévben várható. Ettől a kortól kezdődően feltételezhető, hogy a gyermek eljutott a testi és szellemi fejlettség olyan fokára, amely megalapozza a büntetőjogi felelősségre vonást.²⁷

A gyermekkorú és fiatalkorú életkori kategóriájának megállapítása vonatkozásában változást hozott az új Btk. A fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések továbbra is a törvénykönyv Általános Részében, külön fejezetben (XI. fejezet) találhatóak.

A fiatalkor alsó határának leszállítása mögött politikai és közrendvédelmi megfontolások állnak. A jogalkotó a szektorális leszállítás mellett döntött, azaz a gyermekkor – mint büntethetőséget kizáró vagy korlátozó ok – meghatározása során tételesen felsorolja azokat a bűncselekményeket, amelyek megvalósulása esetén fiatalkorúként értékeli az elkövetőt. Ami maga után vonja az említett vagyon elleni erőszakos és személy elleni erőszakos cselekmények elkövetőinek büntetőjogi felelősségre vonásának lehetőségét. A törvény főszabálya szerint fiatalkorú az, aki a tizennegyedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat még nem. Fiatalkorúnak minősül az a személy is, aki a Btk. 16. §-ában felsorolt bűncselekmény

²⁶ Rosta Andrea: A fiatalkorú bűnözés kriminológiája és szociológiája 88-89.

²⁷ Rosta Andrea: A fiatalkorú bűnözés kriminológiája és szociológiája 89-90.

elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem, és rendelkezik a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással. Az a normasértő személy, aki a tizennegyedik életévét nem töltötte be, vagy a tizenkettedik életévét betöltötte és a Btk. 16. §-ában felsorolt valamely bűncselekmény tényállási elemeit megvalósítja, de nem rendelkezik a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással, nem büntethető, azaz a törvény értelmében gyermekkorúnak számít. A meghatározásból kitűnik, hogy a fiatalkor és gyermekkor életkori meghatározása átfedést mutat, amit azzal old fel a jogalkotó, hogy felsorolja azokat a bűncselekményeket, amelyek elkövetése esetén a tizenkettedik életévét betöltött, de tizennegyedik életévét még nem betöltött személy fiatalkorúnak minősül, és ebből adódóan fiatal kora ellenére nem áll fenn vele szemben büntethetőséget kizáró ok. A büntetőjogi felelősségre vonás szempontjából megjelenik egy újabb, az életkorhoz kapcsolódó szubjektív kategória, a belátási képesség. Csak az a cselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltött, tizennegyedik életévét még be nem töltött fiatalkorú büntethető, aki a cselekmény elkövetésekor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással. Így ennek a korosztálynak a büntetőjogi felelőssége feltételes felelősség, mivel a bíróságnak minden egyes esetben vizsgálni kell, hogy az illető a bűncselekmény elkövetésekor rendelkezett-e a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással. A jogalkotó a fiatalkorúak két kategóriáját az alkalmazható jogkövetkezmények szerint osztotta fel. A tizenkettedik életévét betöltött, de tizennegyedik életévét még nem betöltött fiatalkorúval szemben nincs helye büntetés kiszabásának, csak intézkedések alkalmazhatóak. A tizennegyedik életévét betöltött, tizennyolcadik életévét még nem betöltött fiatalkorú vonatkozásában a törvénykönyv önálló fejezetében megállapított büntetések és intézkedések kiszabásának van helye.²⁸

A fiatalkorúak életkorának szektorális leszállítása számos kritikát vont maga után. Preventív és bűnmegelőzési szempontból fontos rendelkezés, hogy velük szemben csak intézkedés alkalmazható. Ehhez képest érdekes, hogy a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (továbbiakban Be.) lehetővé teszi ennél a korosztálynál is a letartóztatást, holott a letartóztatás általános feltétele a szabadságvesztéssel fenyegetettség²⁹. Azonban figyelembe véve a korosztályt érintő testi és mentális változásokat, a választható intézkedések tára nem volt elég széles. Tendenciaként volt megfigyelhető a normasértő cselekmények magas száma. A nem büntethető, de kriminalizálódott gyermekek vonatkozásában nem volt visszatartó hatása az

²⁸ Rosta Andrea: A fiatalkorú bűnözés kriminológiája és szociológiája 91-93.

²⁹ Herke Csongor: Nehézségek az új büntetőeljárási törvény alkalmazása során 362-366.

elrendelt gyámhatósági intézkedéseknek és a gyámhatósági szakemberek sem rendelkeztek bűnmegelőzési ismeretekkel. A bűnmegelőzési tapasztalatokkal rendelkező szakemberek büntethetőség hiányában nem kerültek kapcsolatba a normasértő gyermekkel. Ezt az űrt igyekezett pótolni a jogalkotó a megelőző pártfogás 2015. január elsejével történő bevezetésével.

Az alábbi táblázatban a tárgyalt korszakot lefedő, fiataikorúakra vonatkozó normatívákat gyűjtöttem össze a büntethetőség objektív és szubjektív kategóriájának változására és az elrendelhető szankciókra koncentrálva.

	Büntethetőség alsó korhatára	Büntethetőség szubjektív feltételének terminológiája (általános szabályokhoz képest)	Szankció
1878. évi V. tc. (Csemegi kódex)	12	Cselekmény bűnösségének felismeréséhez szükséges belátás	Belátás hiánya: javítóintézeti nevelés 20 éves korig Belátás megléte: • 12-16: büntetés • >20 sem halálra, sem életfogytiglani fegyházra nem ítéltetők
1908. évi XXXVI. tc. (I. Bn.)	14	Értelmi és erkölcsi fejlettség	Értelmi és erkölcsi fejlettség hiányában: házi felügyelet/házi vagy iskolai fenytés (erkölcsi romlás vagy zülles esetén: javítóintézeti nevelés) Értelmi és erkölcsi fejlettség megléte: Házfenyttés/gondozó vagy büntető intézkedések
1950. évi II. tv. (Btá.)	12	—	Büntetőeljárás mellőzése/megszüntetése vagy felmentő ítélet
1951. évi 34. tvr (Ftvr.)	12	—	Be. mellőzése, megszüntetése vagy felmentő ítélet: - Bk. nem ismerhette fel cselekménye trs.-ra veszélyességét vagy - cselekvőbb súlyú cselekmény más személy befolyása alatt követte el
1954. évi 23. tvr.	12	—	12-14: Megrovás, próbára bocsátás, javítóintézeti nevelés, gyógypedagógiai nevelés 14-18: főszabály szerint (kisebb mértékű büntetés), helyette: nevelő intézkedés
1961. évi V. tv.	14	—	Büntetés és nevelő intézkedések
1978. évi IV. tv. (réggi Btk.)	14	—	Büntetések és intézkedések
2012. évi C. tv. (új Btk.)	12	Bcs. következményeinek felismeréséhez szükséges belátás	Csak intézkedés
	14	—	Büntetések és intézkedések

I.1.2. A klasszikus tanoktól való elmozdulás: az „egyéni elbánás” előtérbe kerülése

A büntető jogtudomány klasszikus tanait felváltó fiataikorúak bűnmegelőzésével foglalkozó reformeszmé középpontjában az arisztotelészi filozófia állt, amely szerint: egyenlőtlenekkel egyenlően bánni a legnagyobb igazságtalanság. Ezért a korszak szakított a korábbi büntető szemlélettel és a normaszegő fiataikorúak átalakítását helyezte előtérbe a következő jelmonddal: „Félre a büntetéssel, melynek helyét a megmentés és erkölcsi átalakítás különböző eszközeinek kell elfoglalniok.”³⁰ A kriminalizálódott gyermek nevelése került előtérbe, amely a jogalkotási folyamatban realizálódott. Ezért a változások bemutatása során Angyal Pál és Balogh Jenő jogtudósok témában született műveire támaszkodom.

³⁰ Angyal Pál: Fiataikorúak és a Büntetőnovella 31.

A Bn. illetőleg annak „A fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések”-et tartalmazó második fejezete 1910. évi január hó 1-én lépett életbe. Lehetővé tette, hogy a fiatalkorú terheltek bírāja az osztályozás és az egyéni elbírás elve alapján az eset körülményeihez és a fiatalkorú egyéniségéhez mérten olyan intézkedést tehessen, amely a fiatalkorúak érdekében legalkalmasabbnak mutatkozik s a fiatalkorú újabb bűncselekményét, illetőleg továbbzüllesztését megakadályozza.³¹ A Bn. alaptételei közé tartozott, hogy a tizenkét éven alóli gyermek, ha bűncselekményt követett el, sohase juthatott fogházba vagy toloncházba, a bíróságnak azonban módja volt arra, hogy az arra hivatott hatóságok a gyermeknek megmentése végett megfelelő intézkedéseket tehessenek. A tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennyolcadikat még be nem töltött fiatalkorúakkal szemben a törvény a bíróság, illetőleg közigazgatási hatóság hatáskörébe utalta az osztályozást és individualizálás lehetőségét. Nevelő eszköznek számított a szülői vagy iskolai fenytetés; a bírói dorgálás; a szigorú felügyelet mellett történő próbára szabadlábon hagyás; valamint a határozatlan időtartamra szóló javító nevelés, amelynek tartama a fiatalkorú munkájától és magatartásától függött, de legfeljebb a huszonegyedik életévig terjedhetett. Amennyiben ezek a javító-nevelő eszközök nem mutatkoznak alkalmasnak, akkor a fiatalkorút kellően berendezett külön fogházba helyezték vagy egy hónapnál rövidebb, más elítéltektől elkülönített fogházbüntetését rendelték el. A bíró szerepe megváltozott. A bírónak többé nem az volt a feladata, hogy büntessen, hanem a fiatalkorú érdekeinek képviselőjévé, bizonyos mértékig gyámkodó, oltalmazó hatósággá változott át. Az egyéniesítés egyik eszköze a környezettanulmány felvétele volt, amelyet a pártfogók végeztek. A környezettanulmány elkészítése során a pártfogók tudakozódtak a fiatalkorú környezetétől: családjától, a szomszédoktól, az iskolai hatóságtól, a tanítóktól, esetleg a munkaadótól. Szintén az egyéniesítéshez szolgáltatott információkat a gyermek- illetőleg fiatalkorú megfigyelése, amely különböző módokon történhetett. Már a tárgyalás előtt megfigyelhették a züllött vagy büntetett gyermek- vagy fiatalkorút az iskolában, illetőleg kiegészítő iskolában, ahol tanulmányait végezte; az állami gyermekmenhelyen vagy állami gyermektelepen, ahol korábban tartózkodott; valamint a munkahelyén. A tanulmányozás tárgya a Bn. 18. §-a alapján a gyermek-, illetőleg fiatalkorú egyénisége, értelmi és erkölcsi fejlettségének foka, életviszonyai és az eset összes többi körülményeinek feltárása volt.³² Ezek közül az intézkedések közül bizonyos korlátok között a bíróság azt választotta, amelyik a fiatalkorú terhelt jövőbeli magaviselete és erkölcsi fejlődése szempontjából kívánatosnak mutatkozott. A kiválasztásnál tehát nem az elkövetett

³¹ Balogh Jenő: Gyermekek és fiatalkorúak a bíróság előtt 3-4.

³² Balogh Jenő: Gyermekek és fiatalkorúak a bíróság előtt 6-9.

cselekmény, hanem a fiatalkorú egyénisége, értelmi és erkölcsi fejlettségének foka, valamint a családi nevelkedésének körülményei döntöttek. A bírót a munkájában a pártfogók támogatták, akikre nézve kívánatos volt pedagógiai és gyermekpszichológiai ismeretekkel rendelkezzenek.³³

Az „egyéni elbánás” szempontjai	
célja	megakadályozza a továbbzüllést, illetőleg az újabb bűncselekmény elkövetését
gyakorlója	fiatalkorúak bírāja, közigazgatási hatóság
alapja	- az eset körülményei - a fiatalkorú személyisége, értelmi és erkölcsi fejlettsége - a családi nevelkedés körülményei
eszköze	- környezettanulmány felvétele - gyermek megfigyelése
közreműködő	pártfogó felügyelő

A züllés és a kriminalitás növekedésének észlelése az igazságügyi szervezet, a büntetőjog és a büntető perjog terén újabb jogszabályok alkotását vonta maga után.³⁴ Az Fb. értelmében minden királyi törvényszéknél, amelynek büntető hatásköre volt, fiatalkorúak bíróságát kellett kialakítani. Fiatalkorúak bíróságának létesítésére lehetőség volt azoknál a járásbíróságoknál is, amelyeknél arra a fiatalkorúak nagyobb száma vagy más fontos okból szükség volt. A fiatalkorúak elsőfokú bíróját az igazságügyminiszter nevezte ki 3 évre, annak a bíróságnak bírái közül, amelynél a fiatalkorúak bíróságát kialakították. A vádat a királyi ügyészség egy vagy több tagja képviselte. A fiatalkorú terhelt védőt választhatott. Az egész eljárás során az igazságügyminiszter által kinevezett pártfogó tisztviselő, vagy a gyermekvédő és patronázs

³³ Angyal Pál: Fiatalkorúak és Büntetőnovella 32-33.

³⁴ Balogh Jenő: Gyermek és fiatalkorúak a bíróság előtt 3-4.

egyesületből illetve a társadalmi pártfogók közül jelentkező és a bíróság által felkért tagja működött közre. A pártfogókat megbízatásuk körében hatósági közegnek tekintették. A fiataikorúak bíróságának hatáskörébe tartoztak mindazon fiataikorúak bűnügyei, akik olyan bűncselekményt követtek el, amely általában az esküdtbíróság, a törvényszék és járásbíróság hatáskörébe voltak utalva (kivéve, ha a tizenötödik életévet betöltött fiataikorú sajtó útján követett el bűncselekményt; ha a fiataikorú a fiataikorúak bíróságának hatáskörébe eső cselekményen kívül tizennyolcadik életévének betöltése után a rendes bíróság hatáskörébe eső cselekményt is elkövetett és az eljárás egyesítésének volt helye, valamint, ha a tizenötödik életévet betöltött fiataikorú halállal vagy fegyházzal büntetendő bűntettet követett el). A fiataikorúak bíróságának hatáskörébe tartoztak a kihágási ügyek, amelyek a következők voltak: a közveszélyes munkakerülés, a koldulás, a kitiltó rendelet megszegése, valamint mindazon kihágások, amelyekben a rendőri büntető bíróság javítónevelést kívánt elrendeltetni. A kihágási ügyeken túl ide tartoztak a szülőnek, gyámnak azon cselekményei, hogy a fiataikorút csavarogni engedi, vagy koldulásra biztatja, valamint ezeknek a személyeknek a fiataikorú sérelmére elkövetett egyéb kihágásai és vétségei. Végül ide tartoztak még az Fb. 65. és 66. §-ai alapján a tizenkét éven alul lévő (gyermek) által elkövetett bűncselekmény folytán szükséges intézkedések megtétele, nemkülönben azon sürgős védő- és óvóintézkedések foganatosítása, amelyekre bűncselekményt el nem követett, de a környezetükben erkölcsi romlás veszélyének kitett vagy züllésnek indult, a tizennyolcadik életévet be nem töltött fiataikorúak megmentése érdekében szükség van. Az eljárásra való illetékességet a cselekmény elkövetésének helye vagy a törvényes képviselő, illetve a fiataikorú állandó tartózkodási helye állapította meg. Az eljárás feljelentésre indult meg és az egész előkészítő eljárást maga a fiataikorúak bírósága folytatta le. Az eljárás megindításáról és befejezéséről a gyámhatóságot értesíteni kellett. Gyermek- vagy fiataikorú ügyében a bírósághoz intézett beadványt, iratot tilos volt közzétenni. Az előkészítő eljárás legfontosabb része a fiataikorú életviszonyaira, egyéniségére, értelmi és erkölcsi fejlettségére vonatkozó adatok beszerzése volt. Ezek alapján a bíró azonnal is elrendelhetette a szükséges védő- és óvóintézkedéseket. Ennek keretében így pártfogót rendelhetett, menhelybe, átmeneti otthonba, javítóintézetbe utalhatta, őrizetbe is vehette a terheltet, mindenkor azonban a felnőttektől szigorúan elkülönítve. A bíróság felvilágosítást kérhetett a gyámhatóságtól, a fiataikorúak felügyelőhatóságától, az iskolától, a lelkésztől, orvostól stb., akik a terhelttel foglalkoztak. Szükség esetén a bíró a fiataikorút intézeti megfigyelés alá helyezhette, orvosszakértővel megvizsgáltathatta, illetve megfigyelő intézetbe szállíthatta. Az előzetes intézkedések megtétele után a fiataikorúak bírósága az iratokat indítványtétel végett rövid úton

közölte a fiataikorúak ügyészével. Az ügyész az általános büntető perrendtartás esetein felül akkor is elejthette a vádat, ha a fiataikorúnak a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége nem volt meg, valamint, ha az elkövetett cselekmény elenyészően csekély súlyú és a fiataikorú jövő erkölcsi fejlődése érdekében az eljárás mellőzése volt kívánatos. Az ügyész nyilatkozatának beérkezése után döntött a bíró arról, hogy alakszerű tárgyalás nélkül határoz vagy rendes tárgyalást tart. Alakszerű tárgyalás nélkül történő döntés esetén a következő intézkedéseket rendelhetette el a bíró a fiataikorú érdekében anélkül, hogy a bűnösség kérdésében döntött és a büntetést kiszabta volna: a kiskorút házi felügyelet alatt tarthatta, illetve házi vagy iskolai fenyítést alkalmazhatott, vagy javítónevelését rendelhetett el; próbára bocsáthatta; őrizetbe helyezést rendelhetett el (háromtól tizenkét óra hosszát alkalmas helyiségben az élelem korlátozásával vagy megvonásával); valamint megszüntethette az eljárást. A rendes tárgyalásra a bíró megidézte a törvényes képviselőt, továbbá mindazokat, akik felvilágosítást adhattak, és értesítette az ügyészt, a védőt és a pártfogót. A tárgyalást megtartani és véghatározatot hozni a terhelt és az ügyész jelenléte nélkül nem lehetett. A tárgyalásról a nyilvánosság kizárható volt. A bíróság dönthetett a vádlott felmentéséről. Amennyiben a bíró ítéletet hozott, ebben a fiataikorú ellen dorgálást, fogház, államfogház, elzárás vagy pénzbüntetést alkalmazhatott. A bíró végzéssel határozott, ha nevelőintézkedést rendelt el, vagy ha az eljárást megszüntette. Az ezektől eltérő intézkedéseknek akkor volt helye, ha a bíró tizenkét éven alul lévő (gyermek) bűncselekménye ügyében járt el, és ha tizenhét éven aluli, de bűncselekményt el nem követett, azonban erkölcsi romlás veszélyének kitett vagy züllésnek indult fiataikorú ügyében sürgős esetekben óvóintézkedéseket tett. Ezekben az esetekben a házifegyelem gyakorlását az iskola végezte, pártfogó kirendelésére, az addigi lakókörnyezetéből való kiemelésre vagy javítóintézetbe utalásra kerülhetett sor.³⁵

1.1.3. A Fiataikorúak Felügyelő Hatósága

A büntető szemléletet felváltó nevelés fiataikorúak körében történő alkalmazásával összefüggő eljárásjogi kérdéseket Angyal Pál és Balogh Jenő munkásságán keresztül dolgoztam fel. A nevelés során kiemelkedő figyelmet kapott a fiataikorú helyes irányba terelése és a helyes irány megtartásának ellenőrzése. Ezt a feladatot látták el a fiataikorúak bírósága által kirendelt pártfogók mellett a Fiataikorúak Felügyelő Hatóságának (továbbiakban FFH) tagjai. Az FFH-t a Bn. felhatalmazása alapján állították fel, eljárásának részletes szabályait az 1909. évi 27.400.

³⁵ Csorna Kálmán: A szociális gyermekvédelem rendszere 240-246.

sz. igazságügyminiszteri rendelet állapította meg. Nyugdíjazását követően vállalta el Finkey Ferenc a Fiataikorúak Budapesti Felügyelő Hatóságának elnöki tisztségét. Jogtudósi munkája során szerzett hazai és külföldi – elsősorban észak-amerikai – tapasztalatai és börtönügyi ismeretei alapján a fiataikorúak javítónevelését tekintette a bűnmegelőzés leghatékonyabban fejleszthető területének. A téma feldolgozásához ezért Finkey gondolatait és Csorna Kálmán gyermekvédelmi tapasztalatait hívtam segítségül.

Az FFH kapcsolatot teremtett az állami védelem és a patronázs tevékenység között. FFH-t állítottak fel Budapesten, Debrecenben, Győrött, Pécsen, Szegeden, Gyulán, Nyíregyházán, Sopronban, valamint Székesfehérvárott. Az FFH tagjai fiataikorúak bírái és ügyészei, ügyvédi kamarai tagok, az árvaszéki elnök, a vármegye és város első tisztviselője, a tanfelügyelő, az állami gyermekmenhely igazgatója voltak. Ezekhez járulnak még a gyermekvédelem és a patronázs terén működő vagy érdeklődő egyének közül a királyi Tábla elnökének előterjesztésére az igazságügyminiszter által 3 évre kinevezett férfiak és nők. E tagok, valamint a felügyelőhatóság tisztviselői (elnök, helyettes elnök, tanácselnök és titkár) esküt tettek és a kinevezésükkor tagsági igazolványt kaptak. Az FFH évenként egy teljes és több tanácsulást tartott. Tagjai szociális kiképzésére tanfolyamokat rendeztek és értekezleteket tartottak.³⁶

Finkey felfogásában a büntetésnek három általános célja volt: az általános visszatartás, az elégtételnyújtás és a nevelés. A nevelés az elítélt egyénekre való olyan lélektani hatás, amely helyesebb viselkedésre motiválja.³⁷ Kiemelten fontos a nevelés a személyiség szerkezet kialakulásának lezárulását megelőzően. Finkey a „Büntetés és nevelés” című művében kiemeli, hogy a fiataikorúak fiziológiai szempontból rászorulnak a nevelésre. Arra hivatkozással, hogy bűnt követtek el, nincs joga az államnak megvonni a minden fiatalt megillető fejlesztés lehetőségét.³⁸

A Bn. abból a vezérelvből indult ki, hogy a tizennyolc évesnél ifjabbakat általában nem szabad a rendes büntetési eszközökkel sújtani, az erkölcsi megmentésükre, átalakító nevelésükre kell törekedni. A büntető intézkedések köréből – a családi körülményekhez és az elkövetett cselekményhez igazodva – a fiatakorú megdorgálását, a családi környezetébe történő visszabocsátásával egyidejűleg a pártfogó felügyeletét, a javítónevelő intézetben vagy

³⁶ Csorna Kálmán: A szociális gyermekvédelem rendszere 254.

³⁷ Finkey Ferenc: Büntetés és nevelés 93.

³⁸ Finkey Ferenc: Büntetés és nevelés 79.

fogházban történő elhelyezését rendelhette el a bíróság.³⁹ A fiatalkorúak bíróságát az intézkedéseinek végrehajtásában a pártfogó tisztviselő és az FFH segítette.⁴⁰

Az FFH felállításakor az észak-amerikai mintát⁴¹ vették alapul, ahol a társadalmi és állami intézetek mellett javaslattételi joggal ún. Board-ok működtek. Az alábbi – egymással szervesen összefüggő – feladatokat látta el az FFH:

1. Felügyelte a javítónevelő intézeteket és a fiatalkorúak fogházát. A felügyeleti jogosítványa körében az FFH vezetője és a miniszter által kijelölt tagok a végrehajtási rendelet 31. §-a alapján kötelezően meglátogatták az intézményeket és meggyőződtek a szabályok megtartásáról.
2. Véleménynyilvánítási kötelezettség terhelte a javítónevelés alatt álló fiatalkorúak kísérleti kihelyezésének (Bn. 25. §) és a fogház büntetés alatt álló fiatalkorúak feltételes szabadságra bocsátása (Bn. 29. §) körében. Lehetőség szerint az előadónak személyesen kellett meggyőződni a feltételek fennállásáról, a fiatalkorú magaviseletéről. A végső döntést tanácsban hozták meg, amelyet a miniszter felé megküldtek.
3. Az előző feladattal összefüggésben az FFH kijelölt tagja közreműködött a fiatalkorúak intézeten kívüli elhelyezésében. Az intézeten kívüli elhelyezés többnyire a korábbi családi környezetben történő elhelyezést, valamint a foglalkoztatásának megoldását jelentette. Ebben az esetben az FFH tagja helyben lakó pártfogót keresett.
4. Amennyiben a kísérletileg kihelyezett vagy a feltételesen szabadságra bocsátott fiatalkorú nem teljesítette a szabadságra helyezés feltételeit, azaz újból rossz útra tért, a szabadság visszavonható volt. A bejelentés alapján az FFH-nak tanácsulást kellett tartania, és ennek keretében javasolnia kellett a miniszternek, hogy a fiatalkorút szállítsák vissza az intézetbe.
5. Ha az FFH arról győződött meg, hogy a büntetés nem vont maga után nevelő hatást, és annak kitöltése után a fiatalkorú nem volt visszabocsátható a társadalomba teljes megnyugvással, az FFH eljáró tagja javaslatot tett a bíróságnak a büntetés kitöltését követő utólagos javítónevelő intézetben való elhelyezésre (Bn. 28. § és végrehajtási rendelet 3. § 5. p.).

³⁹ Finkey Ferenc: A Fiatalkorúak Felügyelő Hatóságának feladata és tagjainak munkaköre 8.

⁴⁰ Finkey Ferenc: A Fiatalkorúak Felügyelő Hatóságának feladata és tagjainak munkaköre 9-10.

⁴¹ A fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerének amerikai fejlődéséről: Platt, Anthony: The Child-Saving Movement and the Origins of the Juvenile Justice System 9-25.

6. Az éretlen korban való első bűnelkövetéshez kapcsolódott a próbára bocsátás intézménye. Aki még nem volt mondható romlottnak vagy züllöttnak, és tisztességes családi környezetben élt, de könnyelműen – magatartásának lehetséges következményeit fel nem mérve – büntetendő cselekményt követett el, megérdemelte, hogy elkerülje a megbélyegzést. A bírónak joga volt őt ítélethozatal nélkül, megfelelő figyelmeztetéssel egy évi próbaidőre szabadlábon hagyni. A fiataikorú azonban ebben az esetben sem maradhatott felügyelet nélkül, mellé a bíróság saját állományból pártfogó felügyelőt rendelt. Ebben az esetben az FFH tagjai időnként meglátogatták a próbára bocsátott fiatalokat, és személyesen győződtek meg viselkedésükről, továbbá a melléjük kirendelt pártfogót támogatták erkölcsnemesítő munkájában.⁴²

Ezek a feladatok a Bn. végrehajtási rendeletéből pontosan kiolvashatóak. Voltak azonban nem jogi természetű, hanem erkölcsi jellegű feladatai az FFH tagjainak. Ez maga a patronázs eszme terjesztése és a patronázs intézetek közötti összhang megteremtése volt. A patronázs eszmét felkarolta Balogh Jenő igazságügyminiszter is, aki így nyilatkozott reform elképzeléseiről: „*A fiataikorúak kriminalitásának növekedését hazánkban nem deressel és nem bitófával fogjuk visszaszorítani, hanem a legmodernebb reformokkal, a büntetéspótló, sőt a büntetést egészen mellőző nevelési eszközökkel.*”⁴³

I.2. A gyermekek és fiataikorúak bűnözéséről

A fejezet címe terminológiai pontosítást igényel. Jogi értelemben gyermekbűnözésről nem beszélhetünk, hiszen a gyermekkor büntethetőséget kizáró ok. Ez nem jelenti ugyanakkor azt, hogy szabálysértés vagy bűncselekmény tényállási elemeit ne valósíthatná meg a gyermekkorú személy. A büntető igazságszolgáltatás keretében történő felelősségre vonás büntethetőség hiányában azonban elmarad. Tekintettel arra, hogy a kriminalitás felé sodrás egyre fiatalabb korban megtörténik, annak gyökereit, motivációit már gyermekkorban kell keresni. Ennélfogva csupán büntetőjogi értelemben – a felelősségre vonás szempontjából – lehet határvonalat húzni a gyermek- és fiataikorúak bűnözése közé, de annak kezelése egyértelműen a téma egységes feldolgozását igényli.

⁴² Finkey Ferenc: A Fiataikorúak Felügyelő Hatóságának feladata és tagjainak munkaköre 13-17.

⁴³ Finkey Ferenc: A Fiataikorúak Felügyelő Hatóságának feladata és tagjainak munkaköre 26-27.

1.2.1. A fiatalkori bűnözéssel foglalkozó külföldi elméletek

A fiatalkorú bűnözők problémájának tanulmányozása során mindig nagy hangsúlyt kapott a fiatalkori bűnözés okainak kutatása, valamint a javaslattevő olyan módszerek alkalmazására, amelyek az antiszociális viselkedés megelőzését és kezelését szolgálják.⁴⁴

A gyermek- és fiatalkori bűnözéssel foglalkozó elméletek mindegyike elfogadja azt az elvi tételt, hogy a felnőttkor előtti romlottság negatív módon hat a későbbi életpályára és a kortársak fejlődését is károsan befolyásolja az őket érintő kriminalitás. A különböző iskolák meglehetősen eltérő módon magyarázzák a bűnös viselkedés kialakulását, ennél fogva a fiatalkori bűnözés, az ifjak elkövetővé válása sem kapott egységesen elfogadott magyarázatot.⁴⁵

A gyermek- és fiatalkorúak bűnözésének motivációival az elsők között Gabriel Tarde, francia bíró foglalkozott. Nevéhez fűződik az *utánzás törvényének* megalkotása. Pályafutása elején megfigyelte, hogy bizonyos bűncselekmények divatszerű hullámokban terjednek a társadalomban.⁴⁶ A *Laws of Imitation* című művében Tarde kifejti, hogy az utánzás törvénye univerzális, így nemcsak a társadalomtudományokban, hanem a természettudományokban is érvényesül. Az utánzás a társadalmi összetartozás fő eleme a szembenállás és az alkalmazkodás mellett.⁴⁷ Tarde szerint a gyermek születésekor nem rendelkezik se erényekkel, se eredendő bűnöző tulajdonságokkal. A környezet hatására válik erkölcsös vagy deviáns viselkedésű felnőtté. Tekintettel arra, hogy az utánzás minden ember sajátja, annak káros hatása csak a bűnöző környezetben vezet bűncselekmény elkövetéséhez.⁴⁸ A szerző a következő sémát dolgozta ki az utánzás szerepére a bűnelkövetővé válás folyamatában: „1. az emberek kapcsolatuk gyakoriságának arányában utánoznak másokat; 2. az alul lévők utánozzák a felül lévőket, vagyis a tendenciák a városból falú felé, a magasabb osztályoktól az alacsonyabb osztályok felé terjednek; és 3. amikor két viselkedési minta összeütközésbe kerül, az egyik elfoglalja a másik helyét...”⁴⁹

⁴⁴ May, Jessica – Osmond, Kristina – Billick, Stephen: *Juvenile Delinquency Treatment and Prevention: A Literature Review* 295–301.

⁴⁵ Korinek László: *Kriminológia II. Kötet.* 12.

⁴⁶ Marsden, Paul: *Forefathers of memetics: Gabriel Tarde and the laws of imitation.*

⁴⁷ Djellal Faridah – Gallouj Faiz: *The laws of imitation and invention: Gabriel Tarde and the evolutionary economics of innovation* 2.

⁴⁸ Rosta Andrea: *A fiatalkori bűnözés etiológiája a kriminológiai elméletek tükrében* 10.

⁴⁹ Idézett mű: Tarde, Gabriel: *Social Laws: An Outline of Sociology.* Idéző mű: Rosta Andrea: *A fiatalkori bűnözés etiológiája a kriminológiai elméletek tükrében* 10.

Az Edwin Sutherland szociológus nevéhez fűződő *differentiális asszociáció* elmélet szerint a bűnöző magatartás tanult viselkedési forma. A klasszikus Sutherland-i differentiális asszociáció modell, illetve ennek továbbfejlesztett verziója, az Aker differentiális asszociáció megerősítés modellje a megfigyeléses tanulás és az operáns kondicionálás szerepét hangsúlyozza a fiatalok bűnözésének kialakulásában és fennmaradásában.⁵⁰ A bűnöző magatartási formát az elkövetők más emberekkel való kapcsolataik útján sajátítják el és adott társadalmi feltételek mellett kulturálisan öröklődik generációról generációra. Ez azt jelenti, hogy nem biológiailag örökölt, hanem a társadalmi együttélés során tanult viselkedés a bűnöző magatartás. A bűncselekmény elkövetése az egyén szempontjából attól függ, hogy az adott kultúrában helyesnek minősülő vagy helytelen nézetekkel találkoz-e. Nő az esélye annak, hogy a fiatalok a deviancia útjára lép, ha olyan személyekkel ápol bensőséges kapcsolatot, akiktől a bűnözéshez szükséges normákat könnyen el tudja sajátítani. Bűnelkövetésre akkor kerül sor, ha a bűnözés irányába ható élmények erősebbek, mint helyes magatartás elsajátítására irányuló vágyak.⁵¹

A szubkultúra a domináns kultúra egyik önállósult része, amelyhez saját normák és értékek társulnak. A *szubkultúra elmélet* a bűnözővé válás folyamatában nagy szerepet tulajdonít a pszichológiai tényezőknek. A modell alapfeltevése, hogy a társadalmi csoporttagság és a csoportközi összehasonlítások feszültséghez vezetnek. Az alacsony státuszú csoportokban a fiatalok a középosztálybeli kortársaikkal összehasonlítva lehetőségeiket, relatív deprivációt élnek meg. Cohen szerint ehhez a státusz deprivációhoz frusztráció társul, az észlelt különbségeket, hátrányos helyzetüket igazságtalannak élik meg. A státusz frusztráció vezet devianciához és bűnözéshez. Az alacsony státuszú fiatal a társadalom normáit és értékeit elveti és helyettesíti saját alternatív normáival és értékeivel.⁵² A deviáns magatartás társadalmi izolációhoz vezethet, amelynek következtében a szubkulturális közeg befogadó teret biztosít az önértékelésében elbizonytalanodott fiatalok számára. Az új szubkulturák kialakulásának feltétele a hasonló alkalmazkodási problémákkal küzdő személyek tényleges interakcióba lépése, ugyanakkor a pszichológiai szükségletek önmagukban nem magyarázzák meg a deviáns szubkulturák létét. A fiatalok szubkulturák megtartó ereje abban rejlik, hogy a csoporton belül tagjaik számára státuszbiztonságot, önbecsülést nyújtanak. Ezen túlmenően a befogadó közeg

⁵⁰ Az elméletről lásd részletesen: Aker, R. L. – Seller, C. S.: *Criminological Theories: Introduction, Evaluation, and Applications*.

⁵¹ Rosta Andrea: A fiatalok bűnözés etiológiája a kriminológiai elméletek tükrében 10-11.

⁵² Cohen, A. K.: The content of the delinquent subculture 248–253.

teret ad az antiszociális magatartásformák megtanulásához. A deviáns szubkultúrák másik jellemzője az agresszió elfogadása.

A gyermek- és fiatalkorúak bűnözésével foglalkozó elméletek sorát gazdagítja a *stigmatizációs elmélet*. A szemlélet elterjedését és megerősödését igazolja, hogy szerepet játszott a fiatalkorúak és felnőttek büntetőügyének eljárási és végrehajtási szempontból történő elválasztásában. Az elmélet az elkülönítés szükségességét azzal az érveléssel támasztja alá, hogy az intézményi fogvatartás esetén fennáll a veszélye a tapasztaltabb sorstársaktól való bűnözői fortélyok elsajátításának. Eredményes reszocializációt csak akkor érhetünk el az elmélet képviselői szerint, ha nem kerül sor idejekorán a fiatalkorú kirekesztésére. Az egyes nemzeti jogrendszerek különböző lehetőséget biztosítanak. Erre találunk századelős példát hazánkban is az önálló fiatalkorúak bíróságának felállításával. A társadalmi stigmatizáció irányzat azt képviseli, hogy sok tényezőtől függ, hogy kiket és milyen magatartásmódokat ítél meg a társadalom deviánsként. A klasszikus Becker-i címkézés elmélet azt feltételezi, hogy ha a környezete valakit deviánsként értékel és deviánsnak címkéz, akkor a személy azonosul ezzel, és ő maga is deviánsként tekint magára, és ennek megfelelően fog viselkedni.⁵³ Önmagában a normaszegés nem elég ok a minősítésre. Azt, hogy mi számít bűnnek, a mindenkori hatalom birtokosai szabják meg. Ugyanakkor egy adott társadalom, kultúra deviánssá minősítő tevékenysége mögött számos társadalmi érték és érdek vezéreltsége van, nem pusztán az általános normativitásra vonatkozó megfontolások. A korai címkézés visszariasztó hatás nélkül eredményezheti különböző szubkultúrákhoz való csatlakozást azzal, hogy az átmenetileg érzelmi biztonságot és védettséget ad.⁵⁴

A *társadalmi dezorganizáció* teóriájának gyakorlatba történő átültetése teremtette meg az első közösségi alapú bűnmegelőzési programot. A társadalmi dezorganizáció megközelítés a lakókörnyezet sajátosságai és a társas kontroll, valamint a bűn elkövetése közötti összefüggéseket vizsgálja.⁵⁵ A társadalmi dezorganizáció a korábbi hatékony társadalmi kötelek felbomlásának következtében kialakult negatív következmény a személy és a közösség életében. Az elmélet a nagyvárosi életformát tartja a legfőbb kriminogén tényezőnek, tekintettel arra, hogy az életformának köszönhetően meggyengül a szociális kontroll. A család kulturális környezetváltása és a társadalmi pozíció váltása vezethet a deviáns viselkedés és a

⁵³ Az elmületről lásd részletesen: Becker, H. S.: *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*.

⁵⁴ Rosta Andrea: A fiatalkori bűnözés etiológiája a kriminológiai elméletek tükrében 13-14.

⁵⁵ Az elmületről lásd részletesen: Cullen, Francis T. – Agnew, Robert: *Criminological Theory: Past to Present*. és Jensen, G. F.: *Social Disorganization Theory*.

bűnözés megjelenéséhez.⁵⁶ A személytelen emberi kapcsolatok következtében eltűnik a társadalmi ellenőrzés, a kontroll szerepét a hatósági szereplők veszik át. A teória követői a bűnözés elleni harc eszközeként a társadalmi kontroll hiányából fakadóan a társadalomszervezést jelölik meg. A társadalomszervezés gyakorlati formái lehetnek a hátrányos körzetekben élők közösségi életbe történő bevonása, az itt élő fiatalok iskoláztatási, szabadidős programjainak megszervezése, az általános higiéniai viszonyok javítása, a közösségi összefogás elősegítése.⁵⁷

A *társadalmi kontroll* elmélet hívei azt vizsgálják, hogy az emberek miért tartják be a normákat. Véleményük szerint a bűnözés a megfelelő társadalmi kontroll hiánya következtében alakul ki, ezért meg kell szervezni azokat a technikákat és stratégiákat az egyéni és társadalmi kontroll ágensek beépítésével⁵⁸, amelyek elősegítik az egyén kötődését a társadalomhoz, amelyek megerősítik és sikeresebbé teszik a szocializációs közösség normakövetés irányába ható munkáját.⁵⁹ Hirschi Gottfredsonnal együtt továbbfejlesztette a társadalmi kontroll modellt. A társadalmi kontroll ágensek meghatározó szerepét felülvizsgálva, az egyéni kontrollt helyezték a középpontba. A bűnözés általános elméletében az önkontroll funkciók fejlettségéhez és működéséhez kapcsolják a devianciát, és a koragyerekkori fejlődés szerepét hangsúlyozzák. Véleményük szerint az önkontroll az azonnali jutalmak elérésével kecsegtető csábításának való ellenállást jelenti. Az önkontroll hiánya megnyilvánulhat magasabb impulzivitásban, érzéketlenségben, magasabb szintű kockázatkeresésben, rövidtávú szemléletben, nonverbális, fizikális reakciókészségben. Ezek az önkontroll-hiányosságok vezetnek a bűnözéshez.⁶⁰

1.2.2. Arcképcsarnok: a fiatalkorúak bűnözésével foglalkozó hazai kriminológiai törekvések

Tekintettel arra, hogy az igazságügyi gyermekvédelem hazai fejlődésének ismertetése a gyermek- és fiatalkorúak bűnözésével és bűnmegelőzésével foglalkozó kriminológiai elméletek feldolgozását is igényli, ezért részletesen a II. Fejezetben mutatom be a korszak meghatározó

⁵⁶ Az elméletről lásd részletesen: Kubrin, C. E. – Weitzer, R.: *New Directions in Social Disorganization Theory* 374-402. és Kubrin, C. E.: *Social disorganization theory: then, now and in the future* 225-236.

⁵⁷ Rosta Andrea: *A fiatalkori bűnözés etiológiája a kriminológiai elméletek tükrében* 14.

⁵⁸ Pratt, T. C. – Gau, J. M. – Franklin, T. W.: *Key Ideas in Criminology and Criminal Justice* 55-71.

⁵⁹ Rosta Andrea: *A fiatalkori bűnözés etiológiája a kriminológiai elméletek tükrében* 14-16.

⁶⁰ Az elméletről lásd részletesen: Gottfredson, M. R. – Hirschi, T.: *A general theory of crime*.

gondolkodóit és az általuk képviselt elméleteket. Itt csak felvillantom azokat a neveket, akik meghatározó szerepet játszottak a téma magyarországi kutatásában.

A gyermek- és fiatalkori kriminalitással foglalkozó hazai szakirodalom három nagyobb korszakra bontható. A 20. század elején bontakozik ki a probléma, ezért ezt az időszakot tekintjük a kezdeteknek. A 60-as és 70-es években a témát érintő számos ténykutatás indult. A rendszerváltást követő időszak kriminológusai pedig a jelenség megváltozott arculatára igyekeztek felhívni a figyelmet.⁶¹

A fiatalkorúak bűnözésének ügye először a huszadik század elején került a társadalmi és szakirodalmi érdeklődés középpontjába. Balogh Jenő nevéhez fűződik a Bn. megalkotása. A Bn. fiatalkorúakra vonatkozó fejezete megteremtette a felnőttekétől eltérő felelősségi rendszer alkalmazását. A reszocializáció szempontjából a prevenció és a nevelés került előtérbe.

A Bn. ennél fogva elsőként utalt a fiatalkori kriminalitás jelenségére, amely az 1950-es és 60-as években – a kriminológia önálló szaktudománnyá válása idején – folyó ténykutatások kedvelt témája lett. A korszak témával foglalkozó kutatói között kell megemlíteni Szabó Andrást, Huszár Tibort, Vígh Józsefet és Molnár Józsefet.⁶²

A rendszerváltás a magyar társadalom politikai és gazdasági átalakulásával járt, ami maga után vonta a bűnözés kedvezőtlen irányba fordulását. Ennek kézzelfogható jelei a gyermek- és fiatalkorúak bűnözésében is erőteljesen kidomborodtak. Tekintettel arra, hogy a társadalmi átalakulás volt a bűnözés mennyiségi és minőségi változásának oka, így az ellene való fellépés is új megközelítést igényelt. Előtérbe kerültek a család helyzetének és a családi szocializáció vizsgálatán túl a makrofolyamatok.⁶³ A korszak szerzői Váradi Erika, Nagy Ferenc, Lévay Miklós, Kerezsi Klára, Gönczöl Katalin, Németh Zsolt és Korinek László.

1.2.3. A fiatalkori bűnözés okai

A kriminológia – a büntetőjoggal ellentétben – a bűnözés részének tekinti az azok által elkövetett bűncselekmények összességét is, akik nem vonhatók felelősségre büntethetőséget kizáró ok miatt. A gyermekbűnözés mint társadalmi jelenség azoknak a cselekményeknek az összessége, amelyek veszélyesek a társadalomra, és amelyekre a büntető törvénykönyv

⁶¹ Rosta Andrea: A fiatalkori bűnözés etiológiája a kriminológiai elméletek tükrében 16.

⁶² Rosta Andrea: A fiatalkori bűnözés etiológiája a kriminológiai elméletek tükrében 16.

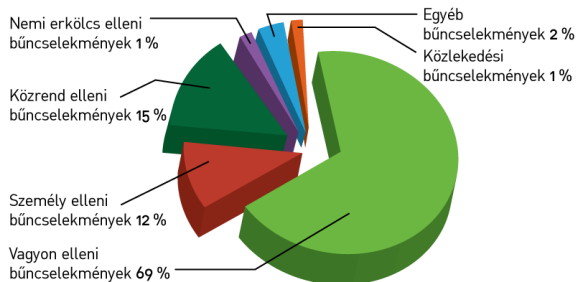
⁶³ Rosta Andrea: A fiatalkori bűnözés etiológiája a kriminológiai elméletek tükrében 16.

büntetés kiszabását rendeli, de a törvényben megállapított büntethetőséget kizáró ok miatt a büntetőjogi felelősségre vonást mellőzik. Ezek a gyermekek kriminálisan veszélyeztetettek és potenciálisan azonosíthatóak még a bűnelkövetés előtt vagy annak korai szakaszában.⁶⁴ Németh Zsolt szerint a kriminálisan veszélyeztetett gyermek szocializációs folyamatát valamilyen makro- vagy mikrotársadalmi körülmény megzavarja, amelynek következtében beilleszkedési és magatartási zavarok árnyékolják be társas kapcsolatait.⁶⁵

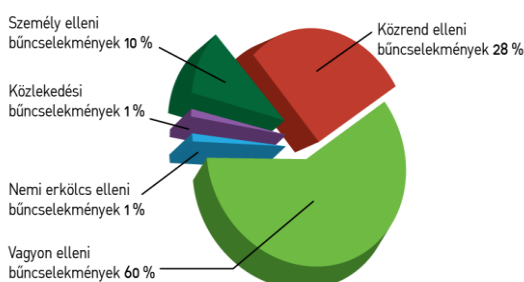
A gyermek- és fiatalkori bűnözés problematikája a jövőbe tekintő, különös figyelmet érdemlő társadalmi jelenség. Ez az a csoportja ugyanis a bűnelkövetőknek, ahol a jogtudomány, az igazságszolgáltatás, a szociális intézmények és minden egyéb szervezet, amely a fiatalok bűnelkövetőkkel kapcsolatba kerül, a legtöbbet tudja tenni azért, hogy a fiatalokból felnőttként törvénytisztelő állampolgár válják.⁶⁶ Ezért fontos a figyelmet a leendő felnőttek irányába fordítani, és a tünetértékű, jövőbeli bűnözéshez vezető veszélyeztető körülményeket kellő súllyal értékelni és azok ellen fellépni.⁶⁷

A gyermek- és fiatalkori bűnözés kedvezőtlen tendenciája változatlanul tovább tart. Az általuk elkövetett bűncselekmények között a vagyonelleniek aránya a legnagyobb. Ezt az állítást támasztja alá egy fővárosi adatokra támaszkodó bűnmegelőzési és áldozatsegítési program keretében készített 2010-es évre vonatkozó statisztikai mérleg:

Gyermekkorú elkövetők által elkövetett bűncselekmény kategória szerint

Fiatalkorú elkövetők által elkövetett bűncselekmény kategória szerint

⁶⁴ Burns, Barbara – Howell, Chris James – Wiig, Janet K. – Augimeri, Lena K. – Welsh, Brendan C. – Loeber, Rolf – Petechuk, David.: Treatment, Services, and Intervention Programs for Child Delinquents 1.

⁶⁵ Németh Zsolt: Az ifjúság kriminális veszélyeztetettségének néhány eleme 271.

⁶⁶ Kóczián Lilla: A fiatalkori deviancia kialakulása és az alternatív bűnmegelőzési programok. Arizona program: a felelősségvállalás tanítása (a bűnmegelőzés első lépése) 433.

⁶⁷ Király Réka Zsuzsa: A gyermekbűnözés kriminológiai ismérvei 46.

Az elítéltek demográfiai-társadalmi jellemzőit vizsgálva⁶⁸ fel kell hívnunk a figyelmet a bűnözési szerkezet különbözőségeire, az iskolai végzettség, az előélet és kriminalitási gyakoriság, valamint a struktúra kapcsolatára, továbbá – bizonyos bűncselekményeknél – a családi környezet szerepére. Nem maradhat említés nélkül a büntetett előéletűek arányának növekedése sem.⁶⁹

A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról szóló 115/2003. (X. 28.) OGY határozat (továbbiakban Stratégia) a 7.1. pont alatt tárgyalta a fiatalkorúak bűnmegelőzésével összefüggő helyzetképet. A Stratégia szerint aggasztó tendencia, hogy amíg 1997-ben fiatalkorú (14-18 éves) bűnelkövetők csupán 38 százaléka követte el az első bűncselekményét 14-15 éves korban, addig 2001-ben már 41 százalékuk.⁷⁰ Fontos megjegyezni, hogy ezek a számok csak a jogellenes cselekmények megvalósulását jelzik, az érintett kör kriminalizálódása koránt sem mérhető a rendelkezésre álló statisztikák alapján. Az ismertté vált fiatalkorú bűnelkövetőknek mindössze 8-10 százaléka szerepel a veszélyeztetett gyermekek nyilvántartásában. A Stratégiát felváltó NBS a bevezetését megelőző 10 éves időszak helyzetértékeléseként megállapította, hogy a gyermekkorú elkövetők száma 2004-ben volt a legmagasabb (3956), a 2013-at megelőző négy évben nem haladta meg a háromezret a 14 év alatti elkövetővel rögzített bűncselekmények mennyisége. A gyermekkorú elkövetők aránya 2,3 és 3,1% között mozgott 2003. és 2013. között.

A bűnözés okainak megismerésén alapuló bűnmegelőzési mechanizmusok telepítésével a bűnelkövetés visszaszorítható. Jäger modelljét követve a bűncselekmény elkövetésénél három dimenzióra kell figyelemmel lenni: a tettes személyiségére, a szituációra és a szociális kontroll hatékonyságára.⁷¹

A bűnözői személyiség formálódása szempontjából kockázati és védőfaktorokat különböztetünk meg. Ezek kölcsönhatása befolyásolja a fiatal fejlődését, a kriminalitáshoz való viszonyát. A kockázati tényezőket a személyiségben rejlő és társadalmi tényezők szerint csoportosíthatjuk⁷² (bemutatásukra az II.3.1. és II.3.2. pontok alatt kerül sor). A védőfaktorok

⁶⁸ A témáról lásd részletesen: Balázs József: demográfiai tényezők szerepe a bűnözésben 1-48.

⁶⁹ Idézett mű: Vavró István: Fiatalkorú elítéltek-2000. 58. Idéző mű: Herczog Mária (szerk.) Megbékélés és jóvátétel. Kézikönyv a helyreállító igazságszolgáltatásról.

⁷⁰ Korinek László: Kriminológia II. Kötet 25.

⁷¹ Jäger, J.: Kriminalitätskontrolle und Öffentlichkeitsarbeit. PFA-Seminarbericht 1991. 95-106

⁷² Hornyák Szabolcs: A gyermekkorúak bűnözése és megelőzésének lehetőségei 129.

a kockázati tényezők ellen ható, azokkal szemben immunizáló hatások. A védőfaktorok vonatkozásában a nevelés⁷³ és a sport⁷⁴ szerepét tartom kiemelkedőnek.⁷⁵

Ahhoz, hogy valaki a sokszorosan veszélyeztetett csoportokból bajba kerüljön, elsősorban az érzelmi és fizikai elhanyagolásnak, bántalmazásnak van kiemelt szerepe. A kisebbséghez tartozás, szegénység, iskolázatlan szülők, az iskolai kudarcok felerősítik a veszélyt.⁷⁶

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2006/C 110/13 számú véleménye a következő okokat sorolja fel a fiatalkori bűnözés területén: csonka családi környezet; társadalmi-gazdasági peremre kerülés vagy szegénység; iskolakerülés és tanulási kudarcok; munkanélküliség; erőszakos képek és viselkedés közvetítése egyes médiumok programjaiban vagy a fiataloknak készült videojátékokban; kábítószer és egyéb függőséget okozó mérgező szerek fogyasztása; személyiség- és viselkedészavarok; nem megfelelő társadalmi vagy állampolgári értékekre nevelés.

A vélemény a lehetséges okok felsorolását követően az igazságszolgáltatással szemben támasztott garanciákat fekteti le. Leszögezi, hogy a jogi és büntető intézkedéseket, illetve következményeket minden esetben a törvényesség elveire, az ártatlanság vélelmére, a védelemhez való jogra, az összes jogi biztosíték meglétére, a magánélet tiszteletben tartására, az arányosságra és rugalmasságra kell alapozni. Mind a bírósági eljárás lefolytatása, mind pedig az intézkedés kiválasztása, majd annak végrehajtása során mindenekelőtt a fiatalkorú érdekét kell szem előtt tartani.

A fiatalkori bűnözés lehetséges okainak megismerésére ad lehetőséget három, önbevalláson alapuló Magyarországon végzett kutatás. Az első bemutatott vizsgálatnál a programhoz való csatlakozást a módszer hatékonysága indokolta. Az elmúlt évtizedben számos önbevallásos tanulmány készült, főleg az Egyesült Államokban, Kanadában, Új-Zélandon, az Egyesült Királyságban és más európai országban, de Japánban, Indiában és Dél-Afrikában is. A kutatás három kérdés mérésére összpontosít: felmérni a jogsértések elterjedtségét és gyakoriságát, tesztelni a jogsértések összefüggésére vonatkozó elméleteket és előzetes következtetéseket

⁷³ Az iskola szerepéről lásd: Gottfredson, D. C. – Wilson, D. B. – Najaka, S. S.: School based crime prevention. 56-164.

⁷⁴ A témáról részletesen lásd: Crabbe, T. – Blackshaw, T.: New Perspectives on Sport and 'Deviance': Consumption, Peformativity and Social Control és Karaburun, Merve – Balcioglu, İbrahim: Sports as a Crime Prevention Instrument: A Mini Review 35-39.; Hartmann, D. – Depro, B.: Rethinking sports-based community crime prevention 180-196.

⁷⁵ Korinek László: Kriminológia II. Kötet 33.

⁷⁶ Herczog Mária: Gyerek elkövetők, felnőtt bűnök 10.

levonni a bűnözői karrier várható alakulásáról. Egy Hollandiából induló nemzetközi felmérés⁷⁷ második stádiumához⁷⁸ csatlakozott Magyarország az ISRD-2 keretében. A kutatás magyarországi célcsoportja a 12-15 év között iskolába járó fiatalok voltak. A kutatásban résztvevő szakemberek a látens bűnözés sajátosságait vizsgálták. A kutatás részeként információkat gyűjtöttek a jogsértő fiatalok családi és szociális háttéréről, és a bűnöző életkor kialakulásának prognosztizálható idejéről egy nemzetközileg egységesen kidolgozott kérdőív alapján.⁷⁹ Bolyky Orsolya és Sárík Eszter (az Országos Kriminológiai Intézet munkatársai) 128 fiatakorú elkövetőt kérdezett meg 14 éves korukat megelőző életeseményeikről. Az interjúk strukturált kérdései arra vonatkoztak, hogy a családi háttér, az iskola, a lakóhely illetve a baráti társaság mennyiben befolyásolták a későbbiekben a bűnözővé válást. A szakemberek arra keresték a választ, hogy mikor és hol kezdődhetett a sodródás a fiatalok életében, milyen előzményei lehettek a jelenlegi helyzetüknek, ki és mennyiben lehet felelős a bűnözővé válásukban.⁸⁰ A harmadik kutatásban a fiatakorúak és fiatal felnőttek által elkövetett szándékos emberöléseket vizsgálták a bűnösséget megállapító, jogerős bírósági ítélettel zárult ügyek bűnügyi aktái alapján a 2005. és 2009. közötti időszakban.⁸¹

Összefoglalóan elmondható, hogy a társadalom a jövőjét teszi kockára azzal, ha elhanyagolja – a kriminológiai oksági tényezők figyelembevételén alapuló – család- és ifjúságvédelmet.

1.2.3.1. Személyiségben rejlő biológiai tényezők

Az ember születésekor nem rendelkezik tudattal, hanem az egyedfejlődés során fokozatosan sajátítja el azokat a magatartásformákat, amelyek az életben maradáshoz kellenek.⁸² Ugyanakkor minden ember rendelkezik természettel, amelyet az adott személy reakciómódjai, érzékenysége, szellemi tempója, érzelmi viszonyulása együttesen határoznak meg.⁸³ Az emberi természet alakulásában rendkívül nagy szerepe van a magzati időszaknak. Az anya várandósság alatti lelkiállapota kihathat a gyermek személyiségére pozitív és negatív tekintetben is, ezáltal

⁷⁷ A kutatás módszertanáról és tervezéséről részletesen ld.: Marshall, Ineke – Enzmann, Dirk et al: Methodology and design of the ISRD-2 study 21-61.

⁷⁸ Junger-Tas, Josine – Marshall, Ineke Haen: Introduction to the International Self-Report Study of Delinquency (ISRD-2) 4.

⁷⁹ A kutatás eredményeiről és a közreműködőkről részletesen ld.: Hungary - International Self-Report Delinquency Study (northeastern.edu)

⁸⁰ A kutatás eredményeiről részletesen ld.: Bolyky Orsolya – Sárík Eszter: A fiatakorú elkövetők gyermekkorai – az elkövetővé válás előzményei 327-352.

⁸¹ A kutatásról részletesen ld.: Tamási Erzsébet – Bolyky Orsolya – Sárík Eszter: Az emberöléshez vezető út rizikófaktorai fiatakorúak és fiatal felnőttek körében. 130-164.

⁸² Király Réka Zsuzsa: A gyermekbűnözés kriminológiai ismérvei 43.

⁸³ Hornyák Szabolcs: A gyermekkorúak bűnözése és megelőzésének lehetőségei 131.

a gyermek születetten hoz bizonyos tulajdonságokat. A prenatális időszakban bekövetkezett traumatizálás mellett a gyermek személyiségét csecsemő- és gyermekkori betegségek, valamint állapotszerű elváltozások is alakíthatják.⁸⁴ A veleszületett jellemvonások pozitív családi környezetben formálhatóak. Ezért sokan elzárkóznak attól, hogy a gyermek- és fiatalkorú elkövetők születetten vagy örökletesen bűnözési hajlammal rendelkezzenek. A legújabb neurológiai kutatások azonban azt állítják, hogy a bűnözés génje a prefrontális kéregben rejlik, a test azon területén, ahol ellenőrizni lehet, hogy egy személy várhatóan bűnözővé válik-e.⁸⁵

Bizonyított, hogy az agy neurológia elváltozása⁸⁶ is hozzájárulhat a serdülőkori normasértő cselekmények elkövetéséhez. A skizofréniában vagy az agy kóros működésével járó betegségében szenvedő serdülők azért követnek el bűncselekményeket, mert nem tudják megkülönböztetni a jót a rossztól, vagy a cselekedeteiket nem tudják megfelelően kontrollálni. Az epilepszia bizonyos formáiról ismert, hogy nem várt, támadó magatartással járó indulatokat vált ki.⁸⁷ A neurológia elváltozások formáit neurofizikusok és idegsebészek kutatják. A neurofizikusok a neurológiai megbetegedéseket nem sebészeti beavatkozás útján, hanem gyógyszerekkel kezelik. Érdekes összefüggések mutathatók ki a fiatalkori bűnözés és a bűnelkövető fiatal agyának neurofizikai elemzése kapcsán.⁸⁸

1.2.3.2. Társadalmi tényezők – családi háttér, iskola, baráti kör, média

A biológiai tényezők mellett fontos szerepe van a mikro- és makrokörnyezeti viszonyoknak is a bűnözés alakulásában. A makrokörnyezeti tényezőkhez olyan társadalmi elemeket sorolunk, amelyek csak közvetett kapcsolatban vannak a bűnözéssel. A bűnözés mint társadalmi jelenség, és ezen belül a gyermekkori bűnözés alakulását és tendenciáit alapvetően befolyásolja a társadalom – amelyben él, szocializálódik – gazdasági, politikai, oktatási, kulturális helyzete, morális állapota.⁸⁹ A magyar társadalom olyan szerkezetátalakuláson ment át a 90-es évek elejére, ami a társadalmi rétegek közötti gazdasági különbségek felerősödéséhez vezetett. A

⁸⁴ Hornyák Szabolcs: A gyermekkorúak bűnözése és megelőzésének lehetőségei 131.

⁸⁵ A kérdésről részletesen ld.: Zavatta, di Laura: Neuroscience as Revival on Lombroso's Theories 109-119

⁸⁶ Az összefüggésekről részletesen egy kutatás tükrében ld.: Siponmaa, L.– Kristiansson, M.–Jonson, C.–Nyden, A.–Gillberg, C.: Juvenile and young adult mentally disordered offenders. The role of child neuropsychiatric disorders. 420-426.

⁸⁷ Weiner, Irving B.– Elkind, David: Child development: A core approach. 228.

⁸⁸ Az összefüggésről részletesen: Ahmad, S. A. –Titus, J. B.– Saunders C. D.: Neuropsychological characteristics of juvenile delinquency 330-336.

⁸⁹ Idézett mű: Csemáné Váradi Erika: A gyermek- és fiatalkori bűnözés – tendenciák, elméletek, okok 67. Idéző mű: Hornyák Szabolcs: A gyermekkorúak bűnözése és megelőzésének lehetőségei 131.

társadalmi-gazdasági okokon kívül jelentős szerepe van a bűnözés alakulásában az „értékválságnak”, amely a jogkövető magatartás megingásához vezetett.⁹⁰

A mikrokörnyezeti tényezők olyan személyi kapcsolatokat jelentenek, amelyek közvetlenül fennállnak vagy hatnak az egyén szocializációs folyamatában, nem megfelelő fejlődés esetén torzulások, hibák, hiányosságok okozói lehetnek.⁹¹

A család a gyermek elsődleges szocializációs közege. Ennél fogva a családi körülmények és szokások, a család életében bekövetkező változások kedvezőtlen irányba is befolyásolhatják a gyermek személyiségének fejlődését, amelynek következtében alapvető normák más jelentéstartalommal irányítják életét. A gyermek szocializációs fejlődése a szülők egészséges értékrendje, testi egészsége, szellemi színvonala, kulturális igénye mentén alakul.⁹² A jó irányú szocializációhoz szükséges a pozitív minta, a gyermekkel töltött minőségi idő és a következetes nevelés.⁹³

A *családi devianciák* sorából kiemelésre szorul a családi bűnelkövetés, alkoholizmus, drogfüggőség vagy játékszenvedély, gyógyszerfüggőség, öngyilkosság, lelki vagy elmebetegség. A szülők deviáns viselkedésén túl a szülői minták is befolyásolják a gyermek viselkedését. A zavar paradigma szerint a szülők közötti konfliktusok, (valamelyik vagy mindkét) szülő hiánya, a szülők válása nemcsak közvetlenül (jelenben), hanem közvetve (jövőre nézve) is kihat a gyermek magatartására. Vodnik szerint az egyik szülő (többnyire az apa) deviáns viselkedése a gyermek jövőbeni jogkövető magatartását jobban befolyásolhatja, mint a szülők válása.⁹⁴ A szülőkkel való kapcsolat minősége összefüggést mutat a serdülő gyermek deviáns viselkedésével. Amennyiben a gyermek harmonikus családi környezetben nevelkedik, kisebb az esélye a bűnözéssel való kapcsolatbakerülésre.⁹⁵ Ezt támasztja alá Vodnik is, aki a fiatalkorúak bűnözésének okai közül a diszfunkcionális család szerepét vizsgálja. Véleménye szerint a szülő és gyermek közötti kölcsönös megértésen alapuló légkörben a gyermek jobban megérti a szülők tudatos hozzáállását és elvárásait.⁹⁶ Vodnik szerint a családi légkör mellett a szülők gyermeknevelése körében elkövetett hibák is

⁹⁰ Hornyák Szabolcs: A gyermekkorúak bűnözése és megelőzésének lehetőségei 131-132.

⁹¹ Király Réka Zsuzsa: A gyermekbűnözés kriminológiai ismérvei 44.

⁹² Király Réka Zsuzsa: A gyermekbűnözés kriminológiai ismérvei 44.

⁹³ Hornyák Szabolcs: A gyermekkorúak bűnözése és megelőzésének lehetőségei 132.

⁹⁴ Vodnik, Davidivna Valentyna: Dysfunctional family as one of the factors of juvenile delinquency. 135.

⁹⁵ Lu, H.– Chen, Q.–Xie, C.– Liang, Q. – Wang, L.–Xie, M. et al.: Interparental conflict and delinquency among chinese adolescents: parental knowledge as a mediator and deviant peer affiliation as a moderator.

⁹⁶ Vodnik, Davidivna Valentyna: Dysfunctional family as one of the factors of juvenile delinquency. 135.

befolyásolhatják egy serdülő normakövető magatartását. A gyermeknevelési hibák között sorolja fel a gyermek egyéni fejlődésének félreértését, a gyermek közeledésének elutasítását, a gyermekkel szemben támasztott (túlzott) elvárásokat, a szülő-gyermek kapcsolatrendszer merevségét, a gyermekkel való következetlenséget, a gyermekkel szembeni bizalmatlanságot és a szülők figyelmének a hiányát.⁹⁷

Az iskola és baráti kör szintén szocializációs környezetnek számítanak egy gyermek szempontjából. Ezért az ott látott negatív minták (alkohol- és drogfogyasztás, iskolai konfliktus helyzetek, a „fekete bárány” státusz) mind-mind hátrányosan alakíthatják a gyermek pszichéjét a bűnözővé válás folyamatában. Phillips és Kelly kutatásai szerint ok-okozati összefüggés van az iskolai kudarcok és a deviáns viselkedés között,⁹⁸ amelyhez gyakran társul a tanulmányi eredmények romlása. A deviáns viselkedés adódhat egy kriminogén baráti társasághoz való tartozásból. Warr szerint a fiatalkorúak bűnözése alapvetően csoportjelenség. Véleménye szerint nem az egyén jellemvonásaiból lehet a kriminalizálódására következtetni, hanem a bűnöző barátainak a számából.⁹⁹ Feld szerint a fiatalkorúak bűnelkövetését befolyásolja a csoportból való kirekesztéssel összefüggő félelem. Ezért inkább részt vesznek a bűncselekmény elkövetésében, minthogy kiközösítse őket a banda.¹⁰⁰ Osgood és Anderson összefüggést lát a kriminogén környezetben eltöltött idő és a várható kriminalizálódás között. Gondolatmenetük szerint minél több időt tölt a fiatal a szabályokat nélkülöző bandákban, annál nagyobb az esélye annak, hogy normaszegésben vesz részt. Különösen igaz ez a megállapítás akkor, hogy ha a szülői megfigyelés, ellenőrzés is csökken.¹⁰¹

Az általános iskola feladata az alapvető ismeretek közvetítésén túl az általános értékrend kialakítása. Az ismeretek átadása és az értékrend kialakítása a gyermek életében meghatározó jelenléttel bíró pedagógusok feladata. A túlzott fegyelmezés és elvárások, vagy a segítségnyújtás hiánya kudarchoz vezethet. A korábbi fegyelmezési gyakorlat a gyermeki jogok kiszélesedésével nem tartható. A nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról szóló 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet 53. § (2)-(3) bekezdései alapján lehetőség van fegyelmi eljárást megelőző egyeztető eljárás, valamint a

⁹⁷ Vodnik, Davidivna Valentyna: Dysfunctional family as one of the factors of juvenile delinquency. 137.

⁹⁸ Phillips, J. C. – Kelly, D. H.: School failure and delinquency which causes which? 194-207.

⁹⁹ Warr, Mark: Peers and delinquency 383-404.

¹⁰⁰ Feld, Barry C.: The Evolution of the Juvenile Court: Race, Politics, and the Criminalizing of Juvenile Justice 569-573.

¹⁰¹ Osgood, D. Wayne – Anderson, Amy L.: Unstructured socializing and rates of delinquency. Criminology 519-549.

hivatkozott rendelet 62. §-a alapján oktatásügyi mediáció lefolytatására, amelyek a gyakorlatban akarat- és forráshiányra tekintettel még nem terjedtek el.

Napjainkban jelentős mikrokörnyezeti kockázati faktor a média, illetve az általa közvetített nagyfokú erőszak. A csatornákon látható programok gyakran a valóságnak nem megfelelő ismereteket közvetítenek. Ehhez társul az erőszakos tartalom, amely közvetlenül és negatív módon hat a gyermek személyiségére. A gyermekek védelme érdekében a műsorszolgáltatók kötelesek 2002 végétől¹⁰² a sugárzást megelőzően kategóriákba sorolni a közvetített műsorokat, amely alapján a szülők is tájékozódhatnak a tartalomról.¹⁰³

I.3. Bűnmegelőzés és kriminálpolitika

A bűnmegelőzés körébe tartozik legáltalánosabb értelemben minden olyan intézkedés, amely a kriminalitás visszaszorítására, terjedelmének és veszélyességének csökkentésére irányul vagy ilyen eredménnyel jár. A bűnmegelőzés nem csupán a büntetőjogilag is nevesített cselekmények elkerülésére irányul, hanem mindazon egyéb deviáns magatartásformára, amelynek gyökerei a kriminális cselekményekével azonosak.¹⁰⁴ A bűncselekmények megelőzésére irányuló új szemlélet a XX. század második felében, de különösen annak utolsó harmadában erősödött meg. Az új szemlélet reformtörekvése az új módszerek bevezetését és a megszokottól eltérő intézmények felállítását sürgette. Három nagy irányzat alakult ki a szituációs, a közösségi, illetve a fejlődési (nevelési) tényezők hangsúlyozásának megfelelően.¹⁰⁵

A bűnmegelőzés a kriminálpolitika része. A kriminálpolitika pedig a kriminológia alkotórésze.¹⁰⁶ A kriminálpolitika nemcsak azt határozza meg, hogy milyen magatartásokat kell büntetendővé nyilvánítani, illetve, hogy a büntetendő cselekmények elkövetőit milyen mértékben kell büntetni, hanem kijelöli a bűnözéssel szembeni küzdelem büntető igazságszolgáltatási rendszerén túlnyúló feladatokat is. Az NBS szerint a társadalompolitikába beágyazott kriminálpolitika foglalkozik a bűnmegelőzés, az áldozatsegítés, a mediáció és a

¹⁰² A rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2002. évi XX. törvény iktatta be a médiatörvénybe.

¹⁰³ Hornyák Szabolcs: A gyermekkorúak bűnözése és megelőzésének lehetőségei 133-135.

¹⁰⁴ Borbíró Andrea: A magyar bűnmegelőzési stratégia előzményei 141-149.

¹⁰⁵ Korinek László: Kriminológia I. Kötet 460.

¹⁰⁶ Schneider, Hans-Joachim: Kriminologie 87.

bűnüldözés hatékony módszereivel, illetve a bűnözés okozta hátrányok mérséklésével kapcsolatos feladatokkal is.

A kriminálpolitika a bűnüldöző és igazságszolgáltatási szerveknek a jogellenességre adott büntetőjogi válaszainak összessége, célja a közbiztonság megteremtése és védelmezése, amelyhez preventív és represszív szemléletet hordozhat.¹⁰⁷ A kriminálpolitika fogalmát vizsgálva megállapítható, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás körén kívül eső kriminalitás nem képezi tárgyát. A bűnmegelőzés számára a bűnözés oksági mechanizmusaiban szerepet játszó makrotársadalmi folyamatoknak a befolyásolása jelenti a legösszetettebb feladatot, hiszen ezen a területen a szűk értelemben vett büntetőpolitika javarészt hatástalan marad. A megállapításból kiindulva a társadalompolitika különböző – oktatási, foglalkoztatási, szociális – ágai jutnak hangsúlyos szerephez.¹⁰⁸ A tárgyalt téma szempontjából fontos kérdés, hogy milyen válaszok születnek a büntető igazságszolgáltatás látókörébe került fiatalok vonatkozásában.

A megelőző pártfogás elrendelésére a folyamatban levő büntetőeljárás mellett is sor kerülhet. Az intézkedés elrendelésének célja további bűnelkövetéstől való visszatartás. Így a gyermekvédelmi hatósági intézkedéssel párhuzamosan folyó büntetőeljárás akkor feje ki a bűnmegelőzés szempontjából pozitív hatását, ha az a preventív kriminálpolitika elemeit hordozza. A tárgyalt téma szempontjából a következőkben a preventív kriminálpolitika jellemzőit mutatom be:

- Fő figyelmét a még el nem követett jogsértésekre fordítja, igyekszik feltárni a veszélyes helyeket, a devianciára hajló személyiség jegyeket. A közbiztonságot kollektív társadalmi feladatnak tartja.
- A társadalom pozitív értékteremtő szerepét hangsúlyozza.
- Nem tartja megengedhetőnek, hogy az eredményesség szolgálatában alkotmányos jogok szenvedjenek csorbát.
- Keresi a bűncselekményekkel okozott károk enyhítésének lehetőségét, a reparáció útjait. Felkarolja a resztoratív (helyreállító) igazságszolgáltatási formákat, kezdeményezi az alternatív büntetések tárházának bővítését. Előnyben részesíti

¹⁰⁷ Finszter Géza: A bűnmegelőzés hivatalai 37.

¹⁰⁸ Borbíró Andrea: A magyar bűnmegelőzési stratégia előzményei 141-149.

azokat a törekvéseket, amelyek a szabadságvesztés alkalmazását korlátozzák és végrehajtása terén a humánusabb formákat preferálják.¹⁰⁹

I.4. A bűnmegelőzés szereplőinek bemutatása a Baranya megyei jogalkalmazói vélemények tükrében

A megelőző pártfogás a gyermekvédelem és a büntetőjog házasságából született gyermek, amelyről még nem tudjuk mennyire életképes. A fejezetben a jogintézmény „életképességét” – egy sajátos, jogi környezetbe ágyazott Apgar-teszt¹¹⁰ által – a Baranya megyei jogalkalmazói oldal vélemények¹¹¹ tükrében – mutatom be.

A fiatakorúak esetében alkalmazandó megelőző pártfogás a hatósági intézkedések sorában – a védelembé vételt kiegészítve – egy következő lépés a bűnmegelőzés területén, hiszen célja a bűnismétlés megelőzése és ezen keresztül a további bűnelkövetés megelőzése.¹¹²

A kutatásom korai szakaszában arra a következtetésre¹¹³ jutottam, hogy az intézkedés szükséges, hiánypótló, de annak interdiszciplináris jellegére tekintettel jogági elhelyezése még kérdéses, a felülvizsgálati eljárások tapasztalatainak leszűrését követően eldönthető, hogy jelenlegi rendszerben való szabályozása, alkalmazása hatékonysághoz vezet-e.

Az intézkedés bevezetését követő két és fél év elteltével végzett vizsgálat (I. számú Melléklet) időpontjában messzemenő vagy általánosítható következtéseket még nem tudtam levonni a jogintézmény hatékonysága, rendszertani elhelyezése vonatkozásában. Pozitívumként értékeltem, hogy a megelőző pártfogás jogintézménye a jogalkalmazó szervek gyakorlatában megjelent, elrendelésére kutatásom alapján számos esetben sor került. Tehát nemcsak egy volt a választható eszközök, intézkedések tárából, hanem konkrét, a veszélyeztetettség értékéhez igazodó hatósági döntés. Ugyanakkor a jogalkalmazó szervek számos ésszerűsítési, eljárási terheket csökkentő – kifejezetten a bürokratikus kötelezettségeket érintő – javaslatot fogalmaztak meg.

¹⁰⁹ Finszter Géza: A bűnmegelőzés hivatalai 37-38.

¹¹⁰ Mérés módszer, amely segítségével az újszülöttek állapotát vizsgálják közvetlenül a születés után.

¹¹¹ Kutatásom során a témát érintő kérdéseimre írásban kaptam tájékoztatást a jogintézménnyel kapcsolatba kerülő Baranya megyei jogalkalmazó szervektől.

¹¹² Filó Erika – Katonáné Pehr Erika: Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem 333.

¹¹³ Megállapításaimat a „Megelőző pártfogás, mint gyermekvédelmi hatósági intézkedés” és „A megelőző pártfogás hatékonysága a Baranya megyei jogalkalmazói vélemények tükrében” című tanulmányokban részletesen ismertettem.

A jogintézmény fiatal voltára tekintettel meglehetősen gyér a fellelhető szakirodalom. A témával foglalkozó szerzők – a jogintézmény bevezetését megelőzően – büntetőjogi szempontból foglalkoztak a megelőző pártfogás intézményével, és annak rendszertani elhelyezését is a büntető anyagi vagy eljárásjogi szabályok között képzelték el. Ugyanakkor a Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégiáról, valamint végrehajtásának a 2012-2014. évekre szóló kormányzati intézkedési tervről szóló 1430/2011. (XII. 13.) Korm. határozatban (továbbiakban Felzárkózási Stratégia) kifejeződő jogalkotói akarat a gyermekvédelem rendszerébe kívánta beilleszteni. Az egyes törvényeknek a gyermekek védelme érdekében történő módosításáról szóló, 2013 novemberében benyújtott, T/13091. számú törvényjavaslat¹¹⁴ (továbbiakban törvényjavaslat) pedig konkrétan megjelöli, hogy a megelőző pártfogás intézménye a védelembe vételi hatósági intézkedés keretén belül kerül elhelyezésre a gyermekvédelem rendszerében.

Munkámban arra keresem a választ, hogy a jogintézmény hatékonyan „reagál-e” az életre hívását kiváltó okokra. Ennek érdekében megkerestem – a megelőző pártfogás elrendelésében és végrehajtásában érintett – Baranya megyei jogalkalmazó szerveket. Írásbeli megkeresésemben – hatásköri csoportosítás szerint – kérdéseket tettem fel az intézkedés gyakorlatával összefüggésben. Az így kapott válaszok kielemezését követően pontokba szedtem az érintett jogalkalmazó szervek feladatellátása során megfogalmazott tapasztalatokat.

1.4.1. A Baranya megyei gyámhivatali gyakorlat

A megelőző pártfogás a gyámhatóság által közigazgatási eljárás keretében alkalmazható, kriminális vetülettel bíró hatósági intézkedés.¹¹⁵

A hatósági intézkedéseket okuk és eszközrendszerük szerint két nagy részre lehet bontani. Az egyik területet a védő-óvó intézkedések köre, a másikat – a védő-óvó intézkedések eredménytelensége esetén – a gyermek családjából való kiemelését eredményező

¹¹⁴ A törvényjavaslatot az egyes törvényeknek a gyermekek érdekében történő módosításáról szóló 2013. évi CCXLV. törvény beépítette a gyermekvédelmi törvény szövegébe.

¹¹⁵ A fejezetben ismertetett adatok a Baranya Megyei Kormányhivatal Pécsi Járási Hivatal Gyámügyi Osztályának (továbbiakban Gyámügyi Osztály) és a Baranya Megyei Kormányhivatal Hatósági Főosztály szervezeti egységeként működő Szociális és Gyámügyi Osztály (továbbiakban Szociális és Gyámügyi Osztály) jogalkalmazói gyakorlatán alapulnak. Az adatgyűjtés időpontjában a szervezeti egységek más struktúra szerint és elnevezéssel működtek. 2017. január 1-jétől jelentős szervezeti, feladat- és hatásköri változások léptek életbe a kormányhivatalokban és azok járási hivatalaiban. Az átalakulás a korábbi központi hivatalok és minisztériumi háttérintézmények megszűnésével, illetve integrációjával, a járások megerősítésével, valamint a kormányhivatali szervezet egyszerűsítésével függ össze.

beavatkozások képezik.¹¹⁶ A gyermekvédelmi gondoskodás körébe tartozó hatósági intézkedések közül a gyámhatóságnak kell kiválasztania – a veszélyeztetettség mértékétől függően – azt, amely elegendő és alkalmas a veszélyeztetettség megszüntetésére.¹¹⁷

Hatósági intézkedés alkalmazására akkor kerül sor, ha a szülő a gyermek érdekében szükséges intézkedéseket nem teszi meg, azok megtételéhez nem járul hozzá, vagy egyébként akadályozza, hogy a gyermek a körülményeinek megfelelő gyermekjóléti, illetve más alapellátást igénybe vegyen.¹¹⁸

Az állam a gyermek érdekében beavatkozhat a család életébe, és hatósági intézkedéseivel végső soron a gyermek szülői gondoskodást helyettesítő védelméről gondoskodik. Ilyenkor már a szülők „önálló”, a gyermekvédelem által nyújtott ellátások önkéntes igénybevételén alapuló joggyakorlata mellett megjelenik a szülők együttműködési kötelezettsége a hatóságokkal, a szakemberekkel, illetve bekövetkezhet a szülők felügyeleti jogának „felfüggesztése”. A magánjog keretében meghatározott szülői felügyelet kiválthat közbiz, gyermekvédelmi hatósági intézkedéseket. Ez az a pont, ahol a magánjog és a közbiz találkozik, illetve átfedést mutat.¹¹⁹

A megelőző pártfogás mint hatósági intézkedés hárompólusú. Az eljárásban részt vesz a gyámhivatal, a megelőző pártfogó felügyelő és a gyermekjóléti központ. Az intézkedés elrendelését megalapozó határozatot a gyámhatóság (járási hivatal) hozza meg, annak végrehajtásáért is elsődlegesen a gyámhatóság felelős.¹²⁰ Éppen ezért indokoltnak tartom, hogy az intézmény bevezetését követő időszak eredményeit illetően elsőként a gyámhatósági gyakorlatot ismertessem.

A Gyámügyi Osztály 2016 júniusáig összesen 21 alkalommal rendelt el megelőző pártfogást. Az intézkedést elrendelő határozatot egyetlen esetben sem fellebbezték meg, ezért nem került sor további jogorvoslati fórum igénybevételére.

A gyámhatóság a megelőző pártfogó által készített bűnmegelőzési szempontú kockázatértékelés (továbbiakban kockázatértékelés) fokára tekintettel a már fennálló

¹¹⁶ Filó Erika –Katonáné Pehr Erika: Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem 326.

¹¹⁷ Katonáné Pehr Erika – Herczog Mária (szerk.): A gyermekvédelem nagy kézikönyve 663.

¹¹⁸ Rózsás Eszter: A gyermekjogok tartalma, érvényesülése és védelme 98.

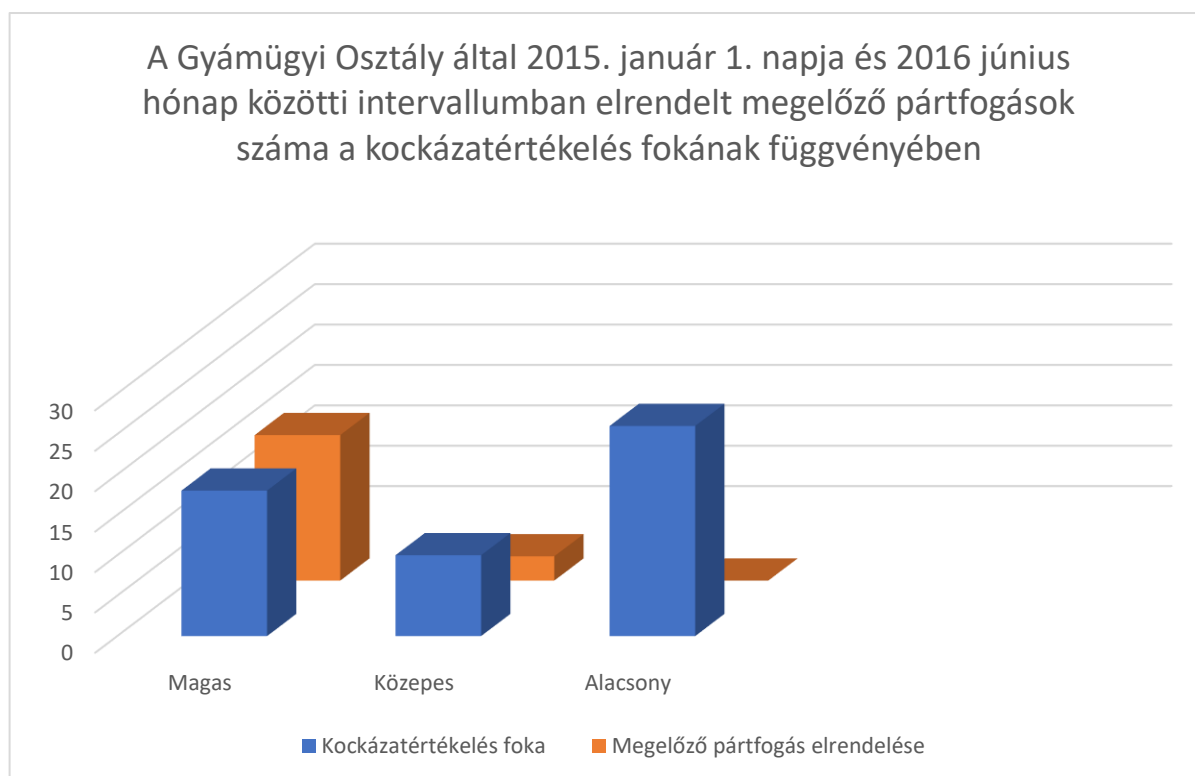
¹¹⁹ Somfai Balázs: Családjogi és /vagy gyermekvédelmi jogviszony 32.

¹²⁰ Herke-Fábos Barbara Katalin: Megelőző pártfogás, mint gyermekvédelmi hatósági intézkedés 12.

védelembevétel mellett, vagy a védelembe vétel egyidejű elrendelésével kötelezően elrendeli a megelőző pártfogást vagy mérlegeli elrendelésének szükségességét.

A gyámhatóság kötelezően elrendeli a megelőző pártfogást és a védelembe vételt (ha arra korábban még nem került sor) abban az esetben, ha a pártfogó felügyelői szolgálat által elkészített kockázatértékelés magas fokú. A gyámhatóság határozatában alapul veszi a megelőző pártfogó és a gyermekjóléti központ esetmenedzsere által javasolt magatartási szabályokat. A gyámhatóság a kockázatértékelés közepes fokára tekintettel valamennyi körülmény vizsgálata esetén mellőzheti, ha a kockázatértékelés alacsony fokú, akkor pedig mellőzi a megelőző pártfogás elrendelését.¹²¹ A gyámhatóság statisztikája alapján 2016. év júniusáig 18 ügyben érkezett a megelőző pártfogótól magas fokú bűnmegelőzési szempontú kockázatértékelés. Valamennyi esetben elrendelték az intézkedést. 10 ügyben érkezett közepes fokú kockázatértékelés, ebből három esetben rendelte a gyámhatóság a megelőző pártfogást. A megkeresésre 26 alkalommal adott alacsony fokú kockázatértékelést a megelőző pártfogó, erre tekintettel egyetlen alkalommal sem rendeltek el hatósági intézkedést. A gyámhatóság elrendelő határozataiban teljes mértékben alapul vette a megelőző pártfogó véleményében javasolt magatartási szabályokat. A legtipikusabb magatartási szabályok között említették a hatóságokkal, megelőző pártfogóval, gyermekjóléti központtal való együttműködési kötelezettséget; a deviáns magatartásoktól történő tartózkodási kötelezettséget; a tankötelezettség betartását; szakember látogatását; agressziókezelési tréningen történő részvételt.

¹²¹ Herke-Fábos Barbara Katalin: Megelőző pártfogás, mint gyermekvédelmi hatósági intézkedés 13.

Ha a gyámhatóság a közepes fokú kockázatértékelés ellenére mellőzi a megelőző pártfogás elrendelését, fél év elteltével felül kell vizsgálnia döntését. A felülvizsgálat során a gyermek megváltozott körülményeit hivatott vizsgálni, szükség esetén a pártfogó felügyelői szolgálat újabb bevonásával.¹²² A Gyámügyi Osztály illetékességi területén hozzávetőlegesen 30 alkalommal került sor a megelőző pártfogás ilyen típusú felülvizsgálatára. Gyámhatósági tapasztalat, hogy ez a felülvizsgálat felesleges, bürokratikus terhet ró az eljáró hatóságra. Elmondható, hogy minden felülvizsgálattal érintett esetben eljárás megszüntetéssel zárult a hatósági eljárás.

A gyámhatóság az elrendelt megelőző pártfogást a védelembe vétellel egyidejűleg hivatalból évente felülvizsgálja. Az elrendelt hatósági intézkedés megszüntethető, ha a határozat jogerőre emelkedésétől számított fél év elteltével a felülvizsgálat eredményeként megállapítható, hogy az intézkedés célja megvalósult vagy a kiskorú magatartása kedvező irányba változott. Ebben az esetben a gyámhatóság dönthet úgy, hogy a védelembe vételt és a megelőző pártfogást is megszünteti, de dönthet úgy is, hogy a megelőző pártfogás megszüntetése mellett a védelembe vételt fenntartja.¹²³ 2016. év júniusáig a hivatkozott illetékességi területen 1 alkalommal került sor az elrendelt megelőző pártfogás kötelező felülvizsgálatára. Ennél a felülvizsgálatnál a

¹²² Herke-Fábos Barbara Katalin: Megelőző pártfogás, mint gyermekvédelmi hatósági intézkedés 13.

¹²³ Herke-Fábos Barbara Katalin: Megelőző pártfogás, mint gyermekvédelmi hatósági intézkedés 13.

korábbi magas fokú kockázatértékelés ellenére megszüntették a megelőző pártfogást arra tekintettel, hogy nem követett el a megelőző pártfogás hatálya alatt álló fiataalkorú bűncselekményt. (Érdemes megemlíteni, hogy ez a fiataalkorú ugyanakkor nem tartotta be az elrendelő határozatban számára kötelezettségként megállapított magatartási szabályokat). Egy esetben került sor rendkívüli felülvizsgálatra, amelyet a megelőző pártfogó kezdeményezett.

Megszüntetheti továbbá a gyámhatóság a megelőző pártfogást akkor is, ha más gyermekvédelmi hatósági intézkedést rendel el, ha a kiskorú veszélyeztetettsége a jelenlegi családi környezetben való nevelkedés mellett nem szüntethető meg. Kötelező megszüntetni a megelőző pártfogást, ha a fiataalkorúval szemben pártfogó felügyelet intézkedést alkalmaztak, javítóintézeti nevelését rendelték el, szabadságvesztésre ítélték vagy nagykorúvá vált az, akivel szemben a megelőző pártfogást elrendelték.¹²⁴ Legtöbbször a fiataalkorú nagykorúvá válására tekintettel került sor a megelőző pártfogás kötelező megszüntetésére.

A Gyámügyi Osztály vezetőjének tájékoztatása szerint a vizsgálattal érintett időszakban a megelőző pártfogásból eredő feladatok ellátásáért 2 fő felelt.

A Szociális és Gyámügyi Osztály kutatásomhoz rendelkezésre bocsátott tájékoztatása megyei adatokat tartalmaz. A tájékoztató részletes statisztikai adatai alapján megállapítható, hogy a megye területén működő gyámhatóságok 2015. december 31. napjáig összesen 155 alkalommal keresték meg a pártfogó felügyelői szolgálatot kockázatértékelés elkészítése végett (részletesebben a 12 év alatti gyermekkorúak vonatkozásában 2 lány és 7 fiú, a 12-14 év közötti gyermekkorú vagy fiataalkorú kapcsán 1 lány és 16 fiú, míg 14-18 év közötti fiataalkorú esetében 14 lány és 115 fiú vonatkozásában).

¹²⁴ Herke-Fábos Barbara Katalin: Megelőző pártfogás, mint gyermekvédelmi hatósági intézkedés 13.

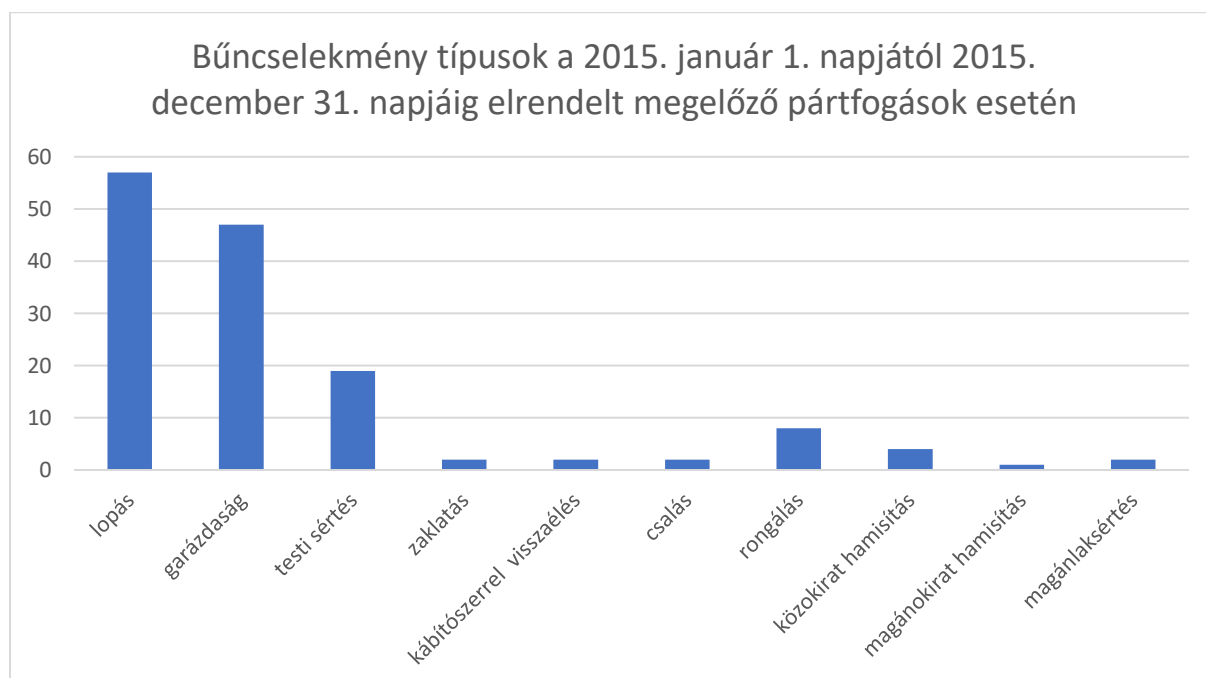
A legtöbb megkeresés a pécsi és szigetvári járásból érkezett. A 155 megkereséshez képest meglehetősen alacsonynak tekinthető, hogy 39 alkalommal került sor megelőző pártfogás elrendelésére (megjegyzem, hogy az elrendelések száma a korábban ismertetettek fényében Pécs városában a megyei átlaghoz képest kifejezetten magas volt). A kockázatértékelés foka szerint 16 esetben rendeltek el közepes fokú kockázatértékelés esetén és 23 alkalommal magas fokú kockázatértékelés esetén megelőző pártfogást.

Statisztikai mérleget készíthetünk a megelőző pártfogást megalapozó bűncselekmény vagy elzárással is sújtható szabálysértések vizsgálata alapján. A rendelkezésemre bocsátott táblázat adatai szerint 2015. december 31-ig Baranya megye területén 18 alkalommal került sor bűncselekmény elkövetése esetén megelőző pártfogás elrendelésére (ebből 2 esetben lány, 16 esetben fiú volt a megelőző pártfogás alá vont gyermekkorú vagy fiatalkorú), míg elzárással is sújtható szabálysértés elkövetésénél 17 esetben alkalmazták a megelőző pártfogást az

elrendelhető hatósági intézkedések közül. A megelőző pártfogás hatálya alá került gyermek- vagy fiatalkorú személyek közül 15 személy állt az elrendelés időpontjában védelembe vétel hatálya alatt is.

A megelőző pártfogás megszüntetésének oka 1 esetben pártfogó felügyelet elrendelése, 2 esetben a nagykorúság elérése volt.

Érdekes információkkal szolgálhat a megelőző pártfogást megalapozó bűncselekmény típusok ismertetése. Baranya megyében 2015. december 31. napjáig 57 lopás, 47 garázdaság, 19 testi sértés, 2 zaklatás, 2 kábítószerrel visszaélés, 2 csalás, 8 rongálás, 4 közokirat hamisítás, 1 magánokirat hamisítás, 2 magánlaksértés elkövetése esetén került sor megelőző pártfogás elrendelésére.

A Gyámügyi Osztály jogalkalmazói gyakorlatát ismertetve már kitértem rá, hogy az elsőfokú gyámhatóság határozatának megfellebbezésére nem került sor egyetlen egyszer sem. Megyei szinten sem született másodfokú határozat, ennél fogva közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálatát sem kérték a vizsgált időszakban.

Az első- és másodfokú gyámhatóság megelőző pártfogás vonatkozásában kialakított álláspontja szerint a hatósági intézkedés kapcsán alkalmazott eljárásrend racionalizálása, a párhuzamos hatósági eljárások (gyermekvédelmi és büntető) megszüntetése az intézkedés hatékonyabb alkalmazásához vezethetne. A szakemberek szerint megfontolandó lenne, hogy a büntetőeljárásra csak eredménytelen hatósági intézkedés esetén kerülne sor. Gyámhatósági

véleményt tükröz az a megállapítás, hogy a hatósági intézkedés keretében megállapított kötelezéseknek többnyire nincs visszatartó erejük a büntetőeljárás keretében kiszabható büntetésekkel és intézkedésekkel szemben.

1.4.2. Pártfogó Felügyelői Szolgálat, mint a mérleg nyelve

A Pártfogó Felügyelői Szolgálat (továbbiakban: PFSZ) a büntetés-végrehajtás rendszerében a közösségi büntetések végrehajtásának intézményi háttérét biztosítja. A pártfogó felügyelők feladatköre ugyanakkor nem csupán a büntetések végrehajtására terjed ki, magában foglalja az individualizált szankciók kiszabásának elősegítését is. A bűnelkövetők személyi körülményeiről való tájékoztatással, speciális magatartási szabály javasolásával a pártfogó felügyelők a büntetőeljárás kezdeti szakaszában a közösségi büntetések szélesebb körének alkalmazását mozdítják elő.¹²⁵ A PFSZ-nek kiemelten fontos szerepe van abban, hogy az alternatív szankciók jelentőségét és az elkövetők társadalmi reintegrációjának fontosságát a társadalom, a szűkebb és tágabb közösség is el tudja fogadni.¹²⁶ Ezért mondhatjuk, hogy a napjaink pártfogó felügyelői értékelik a rendelkezésre álló adatok alapján a normasértő magatartást, bizonyos magatartási formákat javasolnak és azokat ellenőrzik, felügyelik a pártfogó felügyelet alatt álló személyt, és koordinálják a pártfogolt és családja életét, valamint tanácsokkal látják el a pártfogoltat annak érdekében, hogy csökkentsék a visszaesés kockázatát, és a pártfogás alatt álló személyek jogkövető állampolgárként saját jólétüket és életesélyeiket növeljék.¹²⁷

A PFSZ megelőző pártfogás intézkedés kapcsán betöltött szerepe kettős. A megelőző pártfogó részt vesz mind az elrendelés szükségességéről való döntés előkészítésében (kockázatértékelés,¹²⁸ környezettanulmány), mind a magatartási szabályok meghatározásában, és közreműködik a végrehajtásában is.¹²⁹

Információgyűjtésemkor a pártfogók arról nyilatkoztak, hogy elhibázottnak tartják az intézmény – és ennek kapcsán közreműködési kötelezettségük – gyermekvédelmi rendszerben történő elhelyezését. Nem értenek egyet a jelenlegi „vegyes” formájú – azaz büntetőjogi és

¹²⁵ Hatvani Erzsébet: A magyar Pártfogó Felügyelői Szolgálat szervezete és feladatai 188.

¹²⁶ Hatvani Erzsébet: A magyar Pártfogó Felügyelői Szolgálat szervezete és feladatai 189.

¹²⁷ Griffin, Patrick – Torbet, Patricia: Desktop guide to good juvenile probation. Practice:Mission-Driven, Performance-Based, Outcome-Focused Probation.

¹²⁸ A kockázatértékelés szempontrendszerét a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről szóló 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet (továbbiakban Pfr.) tartalmazza.

¹²⁹ Herke-Fábos Barbara Katalin: Megelőző pártfogás, mint gyermekvédelmi hatósági intézkedés 16.

közigazgatási-családjogi elemeket vegyítő – szabályozással. A pártfogók álláspontja szerint az ellentmondás alapja, hogy ők nem rendelkeznek a gyermekek kezeléséhez szükséges alapvető pedagógiai ismeretekkel, a gyermekjóléti központoknál foglalkoztatott családgondozó kevésbé ismeri a bűnelkövetői oldalt. Tehát nem összeadódik a két terület szaktudása, hanem külön-külön mindenki a saját eszköztárát használja.¹³⁰ További, a pártfogóktól származó kritikai megjegyzés, hogy az intézmény bevezetésével a bürokratikus és adminisztratív feladataik száma megnövekedett.

A PFSZ fokozódott adminisztratív feladatai a közigazgatási hatósági eljárás és a büntetőeljárás párhuzamos voltából fakadnak. Mivel a PFSZ feladatait tekintve kapcsolatban áll a büntető ügyekben eljáró hatóságokkal, megelőző pártfogásban történő közreműködése kapcsán pedig a közigazgatási eljárásrend alapján működő gyámhatósággal. A nyomozóhatóság (a Be. 683. § (1) bekezdés b) pontja alapján) és a gyámhatóság (Gyvt. 68/D. § (1) bekezdése alapján) is megkeresi 1-2 hónapos eltéréssel – sok esetben változatlan tartalommal – a Pfr. 19/A. § alapján környezettanulmány és kockázatértékelés, valamint összefoglaló pártfogó felügyelői vélemény elkészítése céljából¹³¹. A Baranya Megyei Kormányhivatal Hatósági Főosztályának szervezeti alegységeként működő Igazságügyi Osztályán dolgozó pártfogó felügyelők 2015. január 1-je és 2016. június 30-a között hozzávetőlegesen 600 gyermek-, illetve fiatakorú elkövetővel kapcsolatos környezettanulmányt készítettek el.

A pártfogó felügyelet jogintézményét különösen a magatartási szabályok töltik meg tartalommal. Az általános magatartási szabályok elsősorban a kontroll megvalósítását segítik elő, megtartásuk valamennyi pártfogolt számára kötelező. A pártfogó felügyelet valódi alternatív jellegét és az individualizáció megvalósulását a külön magatartási szabályok elrendelésének lehetősége teremti meg, ebben a körben írhatók elő ugyanis a speciálisan az elkövető személyiségéhez, illetve az elkövetett bűncselekményhez igazodó kötelezettségek.¹³²

A PFSZ által megállapított legtipikusabb magatartási szabályok a tanulói jogviszonyból származó kötelezettségek betartására, valamint a bűncselekménnyel kapcsolatos jóvátételi tevékenységre terjedtek ki. A Baranya megyében illetékességgel bíró PFSZ adatai szerint az

¹³⁰ Herke-Fábos Barbara Katalin: Megelőző pártfogás, mint gyermekvédelmi hatósági intézkedés 16.

¹³¹ A büntetőeljárás lezárásaképpen sor kerülhet a fiatakorú pártfogó felügyelet alá helyezésére – ez a megelőző pártfogás kötelező megszüntetésének egyik lehetséges oka –, továbbá előfordulhat, hogy a hatósági eljárással párhuzamosan zajló büntetőeljárás felfüggesztése esetén a PFSZ közvetítői eljárást folytat le a büntetőeljárás terheltjével szemben. Ad absurdum mindkét esetben a PFSZ a büntetőeljárás lezárása és a megelőző pártfogás megszüntetése ellenére is vagy annak folyamányaként kapcsolatban marad a fiatakorúval, vagy a korábbi hatósági közreműködői szerepkörből átkerül a büntetőeljárás mechanizmusba.

¹³² Bogschütz Zoltán – Kóta Tünde – Velez Edit: A pártfogó felügyelet mint közösségi büntetés 210.

eljáró hatóságok minden esetben figyelembe vették – és határozatukba beépítették – az általuk megállapított magatartási szabályokat.

Az intézkedés bevezetését megelőző, Baranya Megyei Kormányhivatal által szervezett kerekasztal megbeszélésen a PFSZ által delegált résztvevők arról nyilatkoztak, hogy nagy valószínűséggel a pártfogó felügyelők közül kijelölnek egy személyt, aki kifejezetten megelőző pártfogói feladatokat fog ellátni. Ugyanakkor a jogintézmény bevezetésével a feladathoz rendelt többlet költségvetési forrás nem jelent meg a Baranya Megyei Kormányhivatalnál, így önálló megelőző pártfogó státusz kialakítására sem került sor.¹³³

A PFSZ a Gyvt. 68/D (3) bekezdése alapján együttműködik a gyermekjóléti központtal a környezettanulmány és a kockázatértékelés elkészítésében, beszerzésében. A Baranya megyei gyakorlat az együttműködés vonatkozásában pozitív tapasztalatokat hordoz. Mindkét szerv képviselőjére feljogosított szakemberek egybehangzó véleménye alapján a törvényi felhatalmazással élve példaértékű szakmai kapcsolatot ápolnak. A megelőző pártfogással kapcsolatos, alapellátásból származó adatokat a pártfogó felügyelő a kockázatértékeléssel kibővített környezettanulmány készítése során mindannyiszor figyelembe vette.

A Baranya megyei pártfogói tapasztalatok – a gyámhatósági véleménnyel összhangban – a jogintézmény létének újragondolását hangsúlyozzák. A megelőző pártfogás intézményének bevezetése a PFSZ szempontjából jelentős, számos esetben indokolatlan bürokratikus terhet hozott magával. Az eljárásrend racionalizálása, a kockázatértékelési szempontok szubjektivitásának csökkentése, a megelőző pártfogó szerepének újragondolása a PFSZ megítélése szerint jelentős mértékben támogathatja a jogintézmény küldetésének, a gyermekkorú és fiatalok elkövetők reszocializációjának megvalósulását.

1.4.3. Gyermekjóléti központ, az alapellátásból fakadó közreműködési kötelezettség

A gyermekjóléti központ által nyújtott gyermekjóléti szolgáltatás alapvető feladata a gyermek veszélyeztetettségének megelőzése érdekében a veszélyeztetettséget észlelő- és jelző rendszer működtetése. A rendszer célja, hogy lehetővé tegye a gyermeket általában veszélyeztető okok feltárását, valamint az egyes gyermek veszélyeztetettségének időben történő felismerését. Ennek keretében a gyermekjóléti központ figyelemmel kíséri a településen élő gyermek életkörülményeit és szociális helyzetét, gyermekjóléti és egyéb szociális ellátások iránti

¹³³ Az adatgyűjtés időpontjában 14 fő látott el pártfogó felügyelői tevékenységet a Baranya Megyei Kormányhivatal Hatósági Főosztályához tartozó Igazságügyi Osztályon.

szükségletét, gyermekvédelmi vagy egyéb hatósági beavatkozást igénylő helyzetét. A gyermekjóléti központ ennek érdekében adatbázis tart fenn a településen élő veszélyeztetett családok, gyermekek helyzetéről.¹³⁴

A gyermekjóléti központ a gyermekkel (fiatalkorúval) már korábban is kapcsolatban állhatott gyermekjóléti alapellátás nyújtása vagy védelembe vétel keretében, akár anélkül is, hogy a gyermek (fiatalkorú) kriminális előélettel rendelkezett. 2017. január 1. napjától a Gyvt. 40/A. § (2) bekezdés bc) pont alapján a gyermekjóléti központok látják el a gyermekvédelmi gondoskodás keretébe tartozó hatósági intézkedésekhez kapcsolódó, a gyermekek védelmére irányuló tevékenységet, amelynek keretében a gyermekjóléti központ esetmenedzsere együttműködik a megelőző pártfogóval a bűnisméltés megelőzése érdekében, ha a gyámhatóság elrendelte a gyermek megelőző pártfogását. A gyermekjóléti központ megelőző pártfogással összefüggő feladatai elkülönülnek a védelembe vétel hatályának függvényében. Amennyiben a gyermek nem áll még védelembe vétel alatt, a gyámhivatal megkeresésére a gyermekjóléti központ megküldi a gyámhivatalnak a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (továbbiakban Gyer.) 84. § (2) bekezdésében foglaltakat és a megelőző pártfogással kapcsolatos gyermekjóléti szolgáltatási feladatokat ellátó esetmenedzsert jelöl ki. Ha a gyermek már korábbi gyámhatósági eljárás folytán védelembe vétel alatt áll, a gyermekjóléti központ megküldi a gyámhatóságnak a megelőző pártfogás elrendelésére vonatkozó javaslatát, a felvett környezettanulmányt és a gyermekről készült pedagógiai véleményt. A megelőző pártfogó és a gyermekjóléti központ esetmenedzsere együttműködhet a megelőző pártfogó által készített környezettanulmány összeállításánál. Ezért a fent ismertetett gyámhivatali megkeresés egyúttal tartalmazza azt is, hogy a gyermekjóléti központ haladéktalanul küldje meg a környezettanulmányt és a pedagógiai javaslatot a PFSZ felé is.¹³⁵

A Pécsen működő Esztergár Lajos Család- és Gyermekjóléti Szolgálat és Központ (továbbiakban Gyermekjóléti Központ) 2016. év júniusáig 39 ügyben működött közre környezettanulmány elkészítésében. A Gyermekjóléti Központ vezetője a PFSZ-el történő hatékony együttműködésről tájékoztatott. A gyakorlati együttműködés a megelőző pártfogó és az esetmenedzserek telefonos kapcsolatán alapult. Ezekben az esetekben a megelőző pártfogó jelezte a Gyermekjóléti Központ esetmenedzsere felé, hogy a megelőző pártfogó és a gyermek

¹³⁴ Katonáné Pehr Erika – Herczog Mária (szerk.): A gyermekvédelem nagy kézikönyve 549.

¹³⁵ Herke-Fábos Barbara Katalin: Megelőző pártfogás, mint gyermekvédelmi hatósági intézkedés 12.

(fiatalkorú) kapcsolata megfelelő-e, valamint hogy eleget tett-e gyermek (fiatalkorú) a megelőző pártfogóval való személyes találkozási kötelezettségének. A telefonos kapcsolattartás mellett számos alkalommal kért be a megelőző pártfogó alapellátásból származó – a család életkörülményeire és a gyermek (fiatalkorú) személyiségszerkezetére utaló – adatokat írásban a környezettanulmányban történő felhasználás érdekében vagy közösen látogattak el a gyermek (fiatalkorú) családjához környezettanulmány elkészítése véget. A kutatásba bevont Gyermekjóléti Központ vezetője a megelőző pártfogással összefüggő eljárási szabályok hiányosságaként említette, hogy a kapcsolattartás és információáramlás a Gyermekjóléti Központ és a megelőző pártfogó között egyoldalú, ugyanis a környezettanulmány elkészítését követően nem érkezett vissza a Gyermekjóléti Központhoz tájékoztatás megelőző pártfogás alakulásáról, a magatartási szabályok be vagy be nem tartásáról.¹³⁶

Pécsett – ahol Baranya megyei lebontásban az elrendelt megelőző pártfogások száma magas –, a Gyermekjóléti Központ tájékoztatása alapján megállapítható, hogy a vizsgált időszakban a várakozások ellenére nem volt visszatartó hatása a megelőző pártfogás elrendelésének a további kriminalizálódásban. A hatósági intézkedésben rejlő kötelezés ellenére is nehézkes volt a gyermekkel (fiatalkorúval) és a szülőkkel történő együttműködés. Az esetek többségében ugyanis a megelőző pártfogás megszüntetése után történő, a Gyermekjóléti Központtal történő kötelező együttműködés a kötelezetti oldal hibájából meghiúsult. A Gyermekjóléti Központ vezetőjének véleménye szerint bűnmegelőzési szempontból nem szerencsés, hogy a védelemben vétel keretében megállapított gondozási-nevelési terv nem tartalmaz preventív információkat az ismételt bűnelkövetés megakadályozásához. Kimondható, hogy a hatósági intézkedés lezárásaként megállapított kötelezésnek nincs kellő súlya az elkövető és családja szemében. A Gyermekjóléti Központ a jogintézmény valódi – bűnelkövetés prevenciós és bűnismétlést megakadályozó – hatékonyságát egyértelmű módon nem tapasztalta.

1.4.4. A bíróság és az ügyészség szerepe, avagy a hatósági intézkedéssel párhuzamosan zajló fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárás

Ha a terhelt életkoránál vagy belátási képességénél fogva bűncselekmény vagy szabálysértés tényállását valósítja meg, a közigazgatási hatósági eljárással párhuzamosan megindul a büntetőeljárás is.

¹³⁶ A Pfr. 19. § (1) bekezdés alapján a megelőző pártfogónak csak a gyámhatóság felé áll fenn tájékoztatási kötelezettsége.

A dolgozat jelen pontjában ismertetett észrevételek a Pécsi Törvényszék Büntető Kollégiumának Kollégiumvezetője és a Pécsi Járási és Nyomozóügyészség Vezetője által nyújtott írásbeli tájékoztatáson alapulnak.

A büntetőjogászoktól – ezen belül elsősorban az ügyészekről és bíraktól – más- más hozzáállást követel, ha a bűncselekményeknek fiatalok terhelte van. A fiatalokkal szemben ugyanis a nem kellő alapossággal megválasztott szankció – a törvényi büntetési célt jelentő helyes irányú fejlődés helyett – akár egy bűnözői karrier kezdetét is eredményezheti. Sok esetben azonban – az alkalmazható büntetések és intézkedések meglehetősen szűk köre miatt – igen komoly nehézségekbe ütközik a megfelelő jogkövetkezmény kiválasztása.¹³⁷

Az ügyészség – a megelőző pártfogás bevezetése kapcsán megfogalmazott – álláspontja szerint a jogintézmény akkor váltja be az alkalmazásához fűzött reményeket, ha csak a magas fokú kockázatértékelés alapján indul meg a közigazgatási eljárás, ugyanis a „kisebb” ügyekben a büntetőeljárás már az ügyészi szakban lezárható lehet. Ezek az ügyek nem kerülnek hosszadalmas bírósági eljárásra, mert jellemzően az ügyészi szakban véget érnek megrovással, feltételes ügyészi felfüggesztéssel,¹³⁸ közvetítői eljárással. Bírói szakba lépve büntetőparancsos eljárásban egy hónapon belül elintézhető. Tehát ezekben az esetekben érdemben hamarabb lezárul(hat) a büntetőeljárás, mintha a jogerős közigazgatási határozat meghozatalára sor kerülne. Így ilyenkor az intézkedés megelőző jellege elenyészik a büntetőeljárás gyorsasága mellett.¹³⁹ További „időhúzásra” adhat okot az összefoglaló pártfogó felügyelői vélemény Be. 685. § (2) bekezdése szerinti kötelező beszerzése, tekintettel arra, hogy az a megelőző pártfogás végrehajtásának eredményére vonatkozó összefoglaló megállapításokat tartalmazza. A fiatalok ellen folyó büntetőeljárás során a megelőző pártfogás tapasztalatai becsatornázódnak az eljárásba, mivel az ügyész számára a pártfogó felügyelő összefoglaló pártfogó felügyelői véleményt készít, amelyben összegzi a megelőző pártfogás tapasztalatait. Az összefoglaló pártfogó felügyelői véleményben foglaltak segíthetik az ügyészt a döntéshozatalban, a fiatalok esetében leginkább adekvát büntetőjogi reakció meghatározásában. A büntető ügyekben eljáró hatóságok képviselőiben nyilatkozó vezetők szerint a pártfogó felügyelő által javasolt egyedi magatartási szabályokat vagy kötelezettséget a vizsgált időszakban az ügyészség és a bíróság is figyelembe vette.

¹³⁷ Tresóné Percze Dorisz: Mediáció a büntetőjogban – elmélet és gyakorlat ügyészi szemmel 467.

¹³⁸ Az adatgyűjtés időpontjában hatályos Be. még a vádelhalasztásra adott lehetőséget.

¹³⁹ Herke-Fábos Barbara Katalin: Megelőző pártfogás, mint gyermekvédelmi hatósági intézkedés 16.

A gyámhatósági gyakorlat és a PFSZ bemutatása során ismertettem a kockázatértékelések statisztikáját. Alapvetően magas fokú kockázatértékelés adta az alapját a megelőző pártfogás elrendelésének, de előfordult, hogy a gyámhatóság mérlegelési jogkörében közepes fokú kockázatértékelés alapján is indokoltnak tartotta a hatósági eljárás megindítását (39 elrendelt megelőző pártfogásnak 16 alkalommal közepes fokú kockázatértékelés adta az alapját). Az ügyészség ilyen irányú reményei nem teljesültek, így az eljárások duplikálása ily módon nem lett elkerülhető.

A bírósági jogalkalmazói gyakorlatot meglehetősen gyakran hátráltatja a fiataalkorú vádlott tárgyalásról való távolmaradása. Ez magyarázható azzal, hogy a Be. 693. § (1) bekezdése alapján a fiataalkorú vádlott távollétében a tárgyalás nem tartható meg. Ennek kapcsán érthető, hogy a bíróság munkáját nagymértékben megkönnyítené a hatóság előtti megjelenési kötelezettség magatartási szabályok közötti szerepeltetése. A kutatás kapcsán rendelkezésemre bocsátott adatokból az derült ki, hogy a hatóságok előtti megjelenési kötelezettséget a megelőző pártfogó egyetlen alkalommal sem javasolta, így a gyámhatósági érdemi döntésében sem szerepelt az előírt magatartási szabályok között.

Összefoglalva elmondható, hogy a büntetőügyekben eljáró hatóságok bűnmegelőzés és bűnisméltés csökkentése érdekében kifejtett munkája terén a megelőző pártfogás intézménye nem hozott előrelépést. Érdekesnek találom ugyanakkor, hogy ügyészi oldalról – az intézkedés bevezetésétől kezdve – kifejezetten elhibázottnak tartották a gyermekvédelem rendszerébe történő telepítését. Véleményük szerint ugyanis célszerűbb lett volna azt szankcióként az intézkedések között elhelyezni vagy a büntethetőséget megszüntető okok körét bővíteni. Ugyanakkor a bíróság részéről a jogintézmény gyermekvédelmi gondoskodás rendszerében történt elhelyezését nem kifogásolták, tekintettel arra, hogy a megelőző pártfogás célja a szocializáció elősegítése, a bűnisméltés megelőzése. Így a kutatásba bevont bíróság véleménye alapján az elsődleges célok megfogalmazása mellett a jogintézmény inkább a gyermekvédelem rendszeréhez áll közelebb, mintsem a büntető anyagi vagy eljárásjoghoz.

1.4.5. Rendőrség és a szabálysértési hatóság

A gyermek- és ifjúságvédelmi intézményrendszer egyik fontos eleme a rendőrség szakirányú tevékenysége¹⁴⁰. A korszerű rendőrség felfogása holisztikus, vagyis rendszerszemléletű, tehát tevékenységét a rendszer többi eleméhez igazítja és fő értéknek az együttműködést tekinti.¹⁴¹ A rendőri munka nagyon fontos információforrása a gyermekvédelemnek. A rendészet, az igazgatás és a bűnüldözés munkafázisain keresztül a rendőrség bepillantást nyerhet a diszfunkcionálisan működő családok rejtett világába.¹⁴²

A rendőrség alapfeladatai ellátása révén hiteles, pontos képet alakít ki a bűnözés, mint társadalmi jelenség mennyiségi és minőségi jellemzőiről, összetételéről, alakulásáról, morfológiai sajátosságairól. A rendőrség mindezek mellett speciális bűnmegelőzési egységeket is működtet¹⁴³. A bűnmegelőzési egységei folyamatosan értékelik a lakosságot leginkább érintő bűncselekmények, szabálysértések alakulását, különös tekintettel valamely bűncselekmény elkövetési gyakoriságának ugrásszerű növekedésére vagy csökkenésére, illetve a sorozatos elkövetésére.

Az Országos Rendőr-főkapitányság Bűnmegelőzési Osztálya fogja össze és szakértelemmel irányítja a rendőrség bűnmegelőzési tevékenységét, amelyet a területi rendőri szervek bűnmegelőzési egységei többségében a bűnügyi igazgatóság osztályaként, míg Heves, Nógrád, Komárom-Esztergom, Tolna, Zala és Vas megyében a 2013. február 1. napjától hatályos állománytábla alapján a bűnügyi igazgatóságok bűnügyi osztályaiba tagozódva, bűnmegelőzési alosztályként hajtanak végre.

A rendőrség gyermekvédelmi feladatai levezethetők magasabb szintű jogforrásokból és a rendőrség belső szabályzataiból. Egyes gyermekvédelmi tárgyú, ágazati normatívák közvetlenül megjelölhetik a rendőrséget a feladatok címzettjeként, más jogforrások csak a feladat végrehajtására vonatkozóan adnak jogosítványokat a rendőrségnek.¹⁴⁴ A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény szerint a bűnüldözési feladatok mellett a bűnmegelőzési tevékenység is része a rendőri munkának. A bűnmegelőzési feladatok ellátása során hangsúlyos

¹⁴⁰ A rendőrségnek a gyermekvédelemről betöltött szerepét vizsgálta Walesben: Sanders, Robert – Jackson, Sonia – Thomas, Nigel Patrick: The police role in the management of child protection services 87-100.

¹⁴¹ Németh Zsolt: Rendőrség és gyermekvédelem 132.

¹⁴² Németh Zsolt: A gyermek- és ifjúságvédelem néhány aktuális kérdése rendőri szemszögből 41.

¹⁴³ Jó példa a rendőrség gyermekvédelmi feladataira: Plant, Joel – Scott, Michael S.: Effective policing and crime protection 1-68.

¹⁴⁴ Németh Zsolt: Rendőrség és gyermekvédelem 140-141.

szerepet tölt be a család-, gyermek- és ifjúságvédelem. Ennek elméleti alapja az a megállapítás, amely szerint a „bűnmegelőzés legbiztosabb eszköze a nevelés tökéletesítése”.¹⁴⁵ A hivatkozott törvény 1. § (2) bekezdés 1. pontja határozza meg a rendőrség bűnmegelőzési feladatait, amely szerint a rendőrség végzi a bűncselekmények megelőzését, amelynek során figyelemmel kíséri Magyarország bűnügyi helyzetét, feltárja a bűncselekmények elkövetésének kockázatait, a bűncselekmények elkövetésére irányuló törekvéseket, továbbá megszerzi, elemzi, értékeli, ellenőrzi és továbbítja a bűnözéshez kapcsolódó, a bűncselekmények megelőzése, illetve megakadályozása céljából szükséges információkat.

A rendőrség gyermekvédelemben betöltött bűnmegelőzési feladata összetett. Általános szempont a rendőrségi gyermek- és ifjúságvédelemben, hogy a deviáns magatartások negatív attitűdjére fel kell hívni a figyelmet és a rendőri munka által pozitív hatást kell gyakorolni a kriminalizálódott gyermekekre.¹⁴⁶ Preventív jogosítványai közé tartozik különböző gyermek és ifjúsági – szabadidős, felvilágosító – programok¹⁴⁷ és kampányok szervezése, amelyek végrehajtása a gyermek- és ifjúsági programok egységes végrehajtásáról szóló 16/2016. (VII. 21.) ORFK utasítás alapján a köznevelési intézményekkel kötött együttműködési megállapodás alapján történik. Konkrét, a jogellenes cselekmény észlelésekor – gyermekvédelmi hatósági intézkedés elrendelésének lehetősége esetén fennálló – feladatai nem tűnnek mérlegelési lehetőséget, köteles értesíteni az illetékes gyámhatóságot.

Minden kapitányságon van olyan bűnmegelőzési szakember, aki a kiskorúak védelmével is foglalkozik, a rendőr-főkapitányságokon pedig külön gyermek- és ifjúságvédelmi koordinátor dolgozik.¹⁴⁸

Egy 2013-ban kiadott tanulmány szerint Baranya megye rendőrkapitányságairól évente átlagosan 900-1000 jelzést küldenek gyermekvédelmi témakörben. A jelzések többsége a gyermek veszélyeztetettségéhez kapcsolódik,¹⁴⁹ a gyámhatóság irányába fennálló, hatósági eljárás elrendelését megelőző értesítések ennek a számnak töredékét teszik ki.

A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (a továbbiakban Sztv.) 27/A. § (8) bekezdése alapján a fiatakorúval

¹⁴⁵ Perge Bertalan: Gyermek- és ifjúságvédelem rendőri feladatai 145.

¹⁴⁶ Németh Zolt: Rendőrség és gyermekvédelem 141.

¹⁴⁷ Az utasítás alkalmazásában a következő gyermek- és ifjúságvédelmi programok szerepelnek: a) a DADA; b) az ELLEN-SZER; c) az „Iskolai bűnmegelőzési tanácsadói hálózat”; d) a „Szülők és a családok a Rendőrség kiemelt partnerei a kábítószer-bűnözés megelőzésében”; e) az OVI-ZSARU és f) az „Az iskola rendőre” program.

¹⁴⁸ Pápai Balázsné – Pásztor Attila: Gyermekvédelem a rendőrségen 44.

¹⁴⁹ Pápai Balázsné – Pásztor Attila: Gyermekvédelem a rendőrségen 45.

szemben kiszabott szabálysértési elzárás büntetés végrehajtásának felfüggesztéséről, illetve a szabálysértési elzárás büntetés foganatosításáról értesíteni kell a fiatalkorú védelembe vétele esetén az ügyében eljáró gyámhatóságot, és – ha a fiatalkorú megelőző pártfogás alatt áll – a gyámhatóság útján a megelőző pártfogót. Az idézett jogszabályi hely a Gvyt. 68/D. § (1) bekezdésével megegyezően a szabálysértési hatóság gyámhatóság felé fennálló tájékoztató jelzését emeli ki. Tehát azokban az esetekben, amikor a fiatalkorú elzárással is sújtható szabálysértés elkövetése miatt kerül a szabálysértési hatóság látóterébe, a tájékoztatása alapján kerül sor a védelembe vételi eljárás elrendelésére vagy a már fennálló védelembe vételi eljárás mellett a megelőző pártfogás elrendelésére. A szabálysértési hatóság egyéb irányú, a fiatalkorúak bűnmegelőzésével összefüggő feladatot nem lát el.

1.4.6. Az interszektoralis együttműködés fontossága

A Stratégia több ízben is hangsúlyozza az együttműködés fontosságát¹⁵⁰. A dokumentumban ún. átfogó célkitűzésként jelenik meg a „partnerség megteremtése a társadalmi bűnmegelőzés szereplői között”. A Stratégia európai uniós programokra hivatkozik. Szól az AGIS-programról, amelynek célja több szintű – helyi, regionális és nemzetközi – együttműködés kialakítása. Idézi a Hippocrates- program célját, amely a tagállamok köz- és magánintézményei közötti együttműködés előmozdítására irányul. A hazai együttműködés záloga a Kormánynak, a minisztériumoknak, a hatóságoknak, a tudomány képviselőinek, a közösségi és civil szervezeteknek, az üzleti szektornak, az egyházaknak és magánembereknek a folyamatos kapcsolattartásában rejlik.¹⁵¹

A bűnmegelőzés az egész társadalom közügye. A bűnmegelőzésben az állami szervezeteken kívül önkormányzati, civil és egyházi szervezetek¹⁵², a gazdaság szereplői, tágabb értelemben a családok¹⁵³ és maguk az állampolgárok vesznek részt.

Az NBS szerint a bűnmegelőzés akkor sikeres, ha a szereplők mindent megtesznek az áldozattá és elkövetővé válás megelőzéséért, a bűnalkalmak csökkentéséért és a bűnismétlés megelőzéséért. Fontos, hogy a szereplők a helyi problémákat helyben, hálózatba szerveződve, összehangoltan oldják meg, a hozott intézkedések egymást erősítsék, ne gyengítsék. El kell

¹⁵⁰ A társadalmi együttműködésnek nagy szerepe van a bűnmegelőzésben. Ld. Hope, Tim – Karstedt, Susanne: Towards a new social crime prevention. 461-489.

¹⁵¹ Kovács Anna: A fiatalkori bűnismétlés megelőzése 11.

¹⁵² Clarke, Peter B. (szerk.): The role of religious institutions in responding to crime and delinquency.

¹⁵³ Morrison, Donna Ruane – Stark, Shelley (szerk.): Diverting our children from crime: family-centered, community-based strategies for prevention 1-30.

kerülni a párhuzamosságokat, hiszen a humán, a pénzügyi erőforrásokat főleg egy-egy szereplő által ugyanarra fordítani. A stratégia által nevesített, de alapvetően nem a büntető igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó bűnmegelőzési szereplők különösen az önkormányzatok, a nevelési-oktatási intézmények, a gyermekvédelmi intézményrendszer, az Igazságügyi Szolgálatok, egyházak és vallási közösségek, civil szervezetek, polgárőr egyesületek, kulturális intézmények, sport szervezetek, a gazdasági élet szereplői, a család és az egyén.

I.5. A gyermekvédelem szerepe a bűnmegelőzésben

A gyermek- és fiatalkorú személyek leggyakrabban vagyoni bűncselekményeket követnek el, sajnálatos módon az erőszakos bűncselekmények elkövetésétől sem riadnak vissza¹⁵⁴. Magyarországon a fiatalkorú terheltek száma az 1980-as évek közepén kezdett meredeken emelkedni. A folyamat felgyorsulása a rendszerváltást követő évekre tehető. 2005-ben 12.197 fiatalkorú terhelt vált ismertté. Az összes terhelt mintegy 11-13 százaléka került ki ebből a korcsoportból, amelynek az összlakosságon belüli aránya 2,2-2.5 százalék. Az ismertté vált jogellenes cselekmények alapján elmondható, hogy a fiatalkorúak többsége a fővárosból, Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg, valamint Pest megyéből került ki.¹⁵⁵

A vagyoni bűncselekmények kiemelkedően magas számából arra lehet következtetni, hogy a gyermek- és/vagy fiatalkorú terheltek maguk is lehetnek veszélyeztetett élethelyzetben. Ebben a vonatkozásban a gyermekvédelem által ellátott bűnmegelőzési funkció támogató, szociális jellegének erősítése indokolt. Abban az esetben, amikor a kriminogén magatartás nem az anyagi vagy a családi veszélyeztető körülményekből fakad, a gyermekvédelem büntető igazságszolgáltatási elemekkel való bővítése nem vitatható.

Fontos lenne azonban a támogató és kontroll funkció egyensúlyának a megteremtése. Ennek egyik lehetséges módja a gyermekvédelmi szereplők együttműködési feltételeinek protokollba foglalása és a párbeszéd lehetőségeinek megteremtése. Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy a bűnözés társadalmi jelenség. Ennél fogva a gyermek- és fiatalkori bűnözés kezelési módszereinek hatékonysága is komplexitást igényel. A probléma kezelésében fontos, hogy megfelelő kezelő rendszeri válaszok együtt, egy időben hatva érvényesüljenek: egyszerre

¹⁵⁴ Mercy, James A. – Butchart, Alexander – Farrington, David – Cerdá, Magdalena: Youth violence. 23-56.

¹⁵⁵ Korinek László: Kriminológia II. Kötet 28.

kezelve a család anyagi problémáit, a gyerek iskolai előmenetelének kérdését, támogató eszközökkel fellépve a deviáns gyermekek érdekében.¹⁵⁶

A jog által nehezen kezelhető problémák az egyéni fejlődési eltérésekben, körülményekben és az érettség meghatározásában rejlenek.¹⁵⁷ Éppen ezért is kavart port hazánkban a büntethetőségi korhatár¹⁵⁸ (belátási képesség megléte esetén történő) leszállítása a korábban már említett bűncselekmények vonatkozásában. (Megjegyzem, hogy a belátási képesség fennállásáról igazságügyi elmeorvosszakértői véleményt és pszichológus szakértői véleményt is be kell szerezni, továbbá gyermekpszichiáter szakkonzulens bevonása is indokolt lehet.) Hatályos büntetőjogunk a Btk. 105. §-a alapján a fiatakorú nevelését és védelmét tartja szem előtt, hangsúlyozva a szabadságelvonással járó intézkedés vagy büntetés ultima ratio jellegét. A jogalkalmazás és a szakirodalom egyaránt erőteljes kritikával illette a büntethetőségi korhatár leszállítását. A szerzők többnyire azzal érveltek, hogy helyesebb lett volna a gyermekvédelmi intézményrendszer megelőző és válaszureakcióinak kiépítése. További kritikaként említették, hogy a büntető igazságszolgáltatás rendszerével túl fiatalon megismerkedő személy számára az állam nem a védő-óvó arcát mutatja, hanem stigmákat aggat rájuk¹⁵⁹.

A magyar gyermekvédelem – a javítóintézeti nevelés és ellátás integrálásával (Gyvt. 66/M. §) – immár négy pilléren nyugszik. Az állami beavatkozás a veszélyeztetettség mértékéhez igazodik. Ennek megfelelően a pénzbeli és természetbeni ellátások nyújtása elsősorban a család életében feltárt anyagi problémákat igyekszik megoldani. A személyes gondoskodást nyújtó ellátások rendszerén belül az önkéntesség elvén működő gyermekjóléti ellátások a családban élő gyermekek „jólétét” hivatottak szolgálni, míg a gyermekvédelmi szakellátás már kifejezetten a veszélyeztetett gyermekek számára nyújt alternatívákat. A szakellátáshoz szervesen kötődik a gyermekvédelmi gondoskodás körében elrendelhető hatósági intézkedések csoportja. A hatósági intézkedések elrendelési oka alapozza meg a családból történő kiemelés lehetőségét.

Egyetértve a büntethetőségi korhatár leszállításának elhibázottságával, azt gondolom, hogy a megelőző pártfogás éppen egy lépés a gyermekvédelmi intézményrendszer korszerűsítése felé.

¹⁵⁶ Kerezsi Klára – Kovács Krisztina – Párkányi Eszter – Szabó Judit: A pártfogó felügyelet szerepe a bűnmegelőzésben, különös tekintettel a jogintézmény tervezett változásaira 162.

¹⁵⁷ Herczog Mária: Gyerek elkövetők, felnőtt bűnök 8.

¹⁵⁸ A büntethetőségi korhatárról európai összehasonlításban lásd: Weijers, Ido: The minimum age of criminal responsibility in continental Europe has a solid rational base 301-310.

¹⁵⁹ Creaney, Sean: Targeting, labelling and stigma: challenging the criminalisation of children and young people 16-17.

A motivációs különbségekből kiindulva úgy vélem, hogy a gyermekvédelem bűnmegelőzési funkciójának egyfajta Janus-arcúságot kellene hordozni azzal, hogy a szociálisan nehéz helyzetből jövő bűnelkövetők vonatkozásában ennek a területnek a védő-óvó jellegét erősítik, míg a társadalmi elvárások szempontjából deviáns magatartású gyermek- és fiatalkorúak vonatkozásában a gyermekvédelem büntető igazságszolgáltatási elemekkel történő felruházása indokolt lehet. Mindenekelőtt preferálom a helyreállító igazságszolgáltatás elemeinek gyermekvédelem rendszerébe történő telepítését, amelynek megvalósulási színtere a Gyvt. 68/D. § (7) bekezdése alapján a megelőző pártfogás hatálya alatt állók számára a Pfr. 19/K. § (2) bekezdés b) pontja szerinti magatartási szabályok – helyreállító konferenciamódszerek, mediáció, közösségi konfliktuskezelési technikák – a Pártfogó Felügyelői Szolgálat keretében működtetett közösségi foglalkoztatásban történő végrehajtása lehet.

1.5.1. A bűnmegelőzés első fázisa

A megelőzés jelen esetben egészen tágan értendő. Ugyanis a bűnmegelőzési lehetőségeken túl a gyermek veszélyeztetettségének megelőzésére és megszüntetésére, tehát preventív eszközök alkalmazására kerül sor ebben a fázisban. A megelőzési-megszüntetési eszközök foka a veszélyeztetettség mértékének függvénye. A gyermek veszélyeztetettségének fogalmát a Gyvt. az értelmező rendelkezések között határozza meg. A veszélyeztetettség fogalmához hasonló, mégis a jogalkalmazói gyakorlatban attól mereven elhatárolt fogalom a gyermek hátrányos helyzete.

A szakirodalom a bűnmegelőzés első fázisába sorolja a pénzbeli- és természetbeni ellátásokat, valamint a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti alapellátások közül a gyermekjóléti szolgáltatást. A rendőrség szerepvállalása különböző foglalkozások, programok szervezése kapcsán jelenik meg, amelynek célja kettős. Egyrészt, ha értelmes szabadidő-eltöltési lehetőséget biztosítanak a fiatalok számára, akkor a fiatalok tartózkodnak a negatív magatartástól, a bűncselekmények elkövetésétől. Másodlagos cél a rendőrség és fiatalok közötti jó kapcsolat kiépítése, hogy a rendőrség képes legyen pozitív társadalmi értékeket közvetíteni, és segítséget tudjon nyújtani, hogy a fiatalok pozitív célkitűzésű társadalmi csoportokba integrálódjanak.

A szolgáltatást nyújtó gyermekjóléti szolgálat az információáramlás központja (járásszékhely településen a Család- és Gyermekjóléti Központ), hozzá futnak be a jelzések az egészségügy, a közoktatás, a civil szféra és az állampolgárok, valamint szerencsés esetben a rendőrség részéről. A szolgálat közvetít a gyámhatóság és a gyermek krízisállapotát észlelő szervek között.

1.5.2. Másodlagos bűnmegelőzés

Az elsődleges és másodlagos prevenció körében olyan társadalmi feltételeket és infrastrukturális háttérrel kell kialakítani, amely képes biztosítani a fiatalkorúak anyagi és szellemi jólétét. Meg kell teremteni a szocializációs helyszínek működési feltételeit is, mert leginkább ebben az életszakaszban fogékonyak a fiatalok a viselkedésminták eltanulására. A megfelelő szocializáció és a bűnmegelőzési szempontokat is figyelembe vevő szociálpolitika a minimumra szoríthatja a bűnelkövetést és a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerének beavatkozását, így csökkentve az ártalmat, amit az intervenció okozhat.¹⁶⁰

A másodlagos megelőzés a speciális gyermekvédelem szférájába tartozik, a cél immár a veszélyhelyzet megszüntetése.¹⁶¹ A gyermekvédelmi rendszer a védelembé vétel és részben a megelőző pártfogás hatósági intézkedés révén kapcsolódik a másodlagos bűnmegelőzéshez. Ebben a fázisban már nem a veszélyeztetettség megelőzésén, hanem a megszüntetésén van a hangsúly. A cél az, hogy az a gyermek- vagy fiatalkorú, aki már védelembé vétel hatálya alatt áll, ne kövessen el a jövőben további kriminális cselekményeket. Ezt hivatott szolgálni a magatartási szabályok előírása-betartatása, valamint a gondozási-nevelési terv elkészítése.

Véleményem szerint ebben a fázisban kellene helyet kapnia egy intézményes konfliktus-kezelő szolgáltatásnak. A gyermek- és fiatalkorúak által elkövetett szabálysértések és bűncselekmények jelentős részét azok a cselekmények képezik, amelynek alapját valamely konfliktushelyzet generálja. A kommunikáció nem megfelelő ismerete miatt olykor banális félreértésekből adódnak a „balesetek”. A védelembé vétel és megelőző pártfogás körében előírt magatartási szabályok között szerepel az iskola-pszichológusi vizsgálaton, illetve konfliktuskezelést-segítő szolgáltatáson való részvétel eseti jelleggel.¹⁶² Meggyőződésem, hogy a bűnmegelőzés hatékonyságát szolgálná, ha az oktatási rendszerbe integráltan¹⁶³, az

¹⁶⁰ Kovács Krisztina: Fiatalkorú bűnelkövetők reszocializációs nevelése. Speciálpreventív beavatkozások a szabadságvesztés alatt és azt követően 3.

¹⁶¹ Sárík Eszter: A gyermek- és fiatalkori bűnözés megelőzési lehetőségei 6.

¹⁶² A vizsgált időszakban konfliktuskezelést-segítő szolgáltatáson való kötelező részvétel nem szerepelt az előírt magatartási szabályok között.

¹⁶³ A resztoratív szemlélet értékközvetítő szerepéről lásd: Braithwaite, Valerie: Values and Restorative Justice in Schools 121-144.

általános iskola felső tagozatától lehetőség lenne – akár konkrét konfliktus kapcsán, akár eseti jelleggel – igénybe venni „konfliktuskezelő-kommunikációt fejlesztő szolgáltatást”.¹⁶⁴

Megítélésem alapján a sport mint feszültség levezető és tanulási képességeket generáló tevékenység¹⁶⁵, és a sport közösségek mint szocializációs csoportok hatása a másodlagos bűnmegelőzés körében kiemelkedő.¹⁶⁶

1.5.3. A harmadlagos megelőzés

A harmadlagos megelőzés a már megtörtént bűncselekményekre való intézményes reakciókat tartalmazza olyan intézkedésekkel és beavatkozásokkal, amelyek az ismételt bűnelkövetés és áldozattá válás elkerülését célozzák.¹⁶⁷

A büntető anyagi és eljárásjog körében számos jogintézmény (diverzió, alternatív szankciók, a gyermek meghallgatásának intézménye, pártfogó felügyelet, javítóintézeti nevelés stb.) hivatott a harmadlagos megelőzés érdekeit, hatékonyságát szolgálni. Véleményem szerint ezt egészíti ki a gyermekvédelmi rendszerben megjelent megelőző pártfogás jogintézménye, tekintettel arra, hogy az elrendelés jogalapja a megelőző pártfogó által elkészített kockázatértékelés bűnmegelőzés szempontjából releváns foka. Amennyiben a gyermek- vagy fiatalkorú vonatkozásában elvégzett kockázatértékelés magas, az illetékes gyámhatóságnak kötelezően el kell rendelnie az intézkedést. Amennyiben a kockázatértékelés közepes fokú, a gyámhatóság mérlegelési körébe tartozik a megelőző pártfogás elrendelése. Tovább erősíti a megelőző jelleget, hogy a gyámhatóság által meghozott, megelőző pártfogás elrendelésére irányuló határozatban alapul veszik a megelőző pártfogó véleményében foglalt magatartási szabályokat és a magatartási szabályok ellenőrzésében a pártfogó felügyelői szolgálat is részt vesz. Fiatalkorú esetében a megelőző pártfogás gyermekvédelmi hatósági intézkedéssel párhuzamosan büntetőeljárás is folyik. Ez további kontrollfunkciót is betölthet a bűnmegelőzés körében, ugyanakkor a prevenció elvével ellentétben állhat.

¹⁶⁴ Ld. NBS. 1. számú mellékletének a „Konfliktusok és az erőszak megelőzése, kezelése” 8.2.3. pont és az ahhoz fűzött intézkedések köréből a módszertan készítése az iskolai erőszak hatékony megelőzése érdekében, valamint az iskolai mediátor képzése.

¹⁶⁵ Ekholm, David: Sport and crime prevention: Individuality and transferability in research. Journal of Sport for Development, 2013/12. 1-12. és Smith, A. Smith – Waddington, I.: Using ‘sport in the community schemes’ to tackle crime and drug use among young people: Some policy issues and problems 279-298.

¹⁶⁶ Ld. NBS. 1. számú mellékletének a „Hasznos szabadidő- eltöltés” 8.2.2 pontja és az ehhez fűzött intézkedés a testnevelő tanárok és edzők bűnmegelőzési továbbképzésének bevezetése.

¹⁶⁷ Gönczöl Katalin: A bűnözés társadalmi reprodukciója 320.

I.6. A megelőző pártfogás szerepe a bűnmegelőzésben

Az intézkedés rendszertani elhelyezése kezdetektől fogva vitatott. Ez a vita elsősorban a megfogalmazott jogpolitikai célkitűzésből ered. A rendszertani elhelyezést ellenzők véleménye szerint bűnmegelőzés és bűnismétlés fogalma és eszközrendszere büntetőpolitikai megközelítést és fellépést igényel, így az új jogintézménynek a célja alapján a büntető anyagi vagy eljárásjogi eszközök sorát kellene bővítenie. A megalkotott mechanizmus kriminológiai tárgyú kutatások szerint eredményét tekintve a kijelölt feladat megvalósítása az igazságszolgáltatási reakció gyermekvédelembe integrálásával.¹⁶⁸

További vitatott kérdés az intézkedés megelőző jellege, illetve elnevezése. Az elnevezés büntető anyagi és eljárásjogi értelemben utal arra, hogy az intézkedés megelőzi vagy kiegészíti a büntetőeljárást. Amennyiben a gyermekkorú személy bűncselekményt vagy elzárással sújtható szabálysértést követ el, közigazgatási hatósági eljárás indul és a megelőző pártfogó által elkészített kockázatértékelés fokától függően védelembe vételi eljárás keretében a gyámhatóság elrendelheti a tárgyalt intézkedést. Ha a terhelt életkora és/vagy beszámítási képessége alapján bűncselekményt vagy elzárással is sújtható szabálysértést követ el, nemcsak közigazgatási hatósági eljárás, hanem büntetőeljárás is folyik vele szemben. Ebben az esetben a megelőző elnevezés használata értelmezhetetlen. Hiszen a büntetőeljárást nem megelőzi a gyermekvédelmi hatósági intézkedés, hanem párhuzamosan zajlik, ad absurdum tovább is tarthat, amennyiben a büntetőeljárás ügyészi megrovással, feltételes ügyészi felfüggesztéssel vagy közvetítői eljárással lezárul a bírósági szakra terelés előtt.

A megelőző pártfogás kriminológiai vonatkozású értelmezése egy lehetőség a bűnözői karrier útjára lépés megakadályozására, illetve a kriminalizálódott személyek társadalmilag helyes irányba terelésére. Az intézkedés kriminológiai szempontból a harmadlagos prevenció területén történő beavatkozás a bűnismétlés kockázatának kitett gyermek és fiatalok érdekében, amelyhez az eszközrendszer elsődleges és másodlagos bűnmegelőzési szinttel bíró gyermekvédelemből meríti a jogalkotó.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Kerecsi Klára – Kovács Krisztina – Párkányi Eszter – Szabó Judit: A pártfogó felügyelet szerepe a bűnmegelőzésben, különös tekintettel a jogintézmény tervezett változásaira 154.

¹⁶⁹ Kerecsi Klára – Kovács Krisztina – Párkányi Eszter – Szabó Judit: A pártfogó felügyelet szerepe a bűnmegelőzésben, különös tekintettel a jogintézmény tervezett változásaira 154.

A gyermek segítségével foglalkozó szakmák szempontjából a megelőzés kérdése nem elsősorban a bűnmegelőzés, hanem a veszélyeztettség fogalmához kapcsolódik. A két terület természetesen számos átfedést mutat és nyilvánvalóan okozati összefüggések is kimutathatók.

I.6.1. A megelőző pártfogás bevezetésének jogpolitikai indokai

A gyermek- és fiatalkori bűnözés igen komplex, sokrétű és sokarcú, számos tényező által befolyásolt jelenség. Az ellene való fellépés eredményessége attól függ, mennyire vagyunk képesek felismerni az általuk megcélzott csoport sajátosságait.¹⁷⁰

A Felzárkózási Stratégia mellékletének 9. pontja a következőképpen fogalmaz: „Ki kell dolgozni a megelőző pártfogás rendszerét, és be kell illeszteni a fiatalkorúak pártfogásának intézményét a gyermekvédelem rendszerébe a gyermekkorú és fiatalkorú szabálysértést, bűncselekményt elkövetők szocializációjának és reszocializációjának elősegítése érdekében.”

A Felzárkózási Stratégia már konkrét utalást tartalmaz arra vonatkozóan, hogy a megelőző pártfogás intézményét nem a büntetőjogi szankciók között képzelel el, hanem a gyermekvédelem rendszerében.

A jogalkotó által, a társadalmi igények felmérését követően megfogalmazott cél egy olyan jogintézmény megalkotása volt, amely alkalmas a gyermek- és fiatalkorúak bűnmegelőzésére, és egyúttal a terheltek társadalomba történő visszailleszkedésére. Ennek indoka, hogy a büntetendő cselekmények minél fiatalabb korban való elkövetésének a magas száma realizálható. A büntetőjog a fiatalkorúak vonatkozásában ismer olyan eszközöket, amelyek a megfogalmazott jogpolitikai cél kiváltására alkalmasak lehetnek, ugyanakkor a gyermekek vonatkozásában a megelőző pártfogás bevezetését megelőzően kizárólag a védelembé vételi eljárás elrendelése során kerülhetett „fokozottabb figyelem- és ellenőrzés” alá az a gyermek, aki hajlandóságot mutatott a kriminalizálódásra akár személyében felmerült körülmények miatt, akár a családon belüli veszélyeztető körülményeknek köszönhetően.

A jogalkotótól érkező intézményes válasz a felvetett problémára, a 2013-as évben beterjesztett, az egyes törvényeknek a gyermekek érdekében történő módosítása elnevezésű T/13091. számú törvényjavaslatban fogalmazódott meg. A javaslat szövege később beépült a Gyvt.-be. A dokumentum részletes indokolása felvázolja a jogintézmény bevezetésének szükségességére alapot adó társadalmi problémát a következők szerint: „Az elhúzódó büntetőeljárások során a

¹⁷⁰ Csemáné Váradi Erika: A gyermek és fiatalkori bűnözés – tendenciák, elméletek, okok 55.

fiatalkorú terheltek nem kapják meg a szükséges segítséget és támogatást a visszaesés megakadályozása, a társadalomba való beilleszkedés érdekében, másrészt a gyermekkorú elkövetőkkel szemben sem tud adekvát módon foglalkozni a gyermekjóléti alap- és szakellátás”.

Azt láthatjuk, hogy a Felzárkózási Stratégiában megfogalmazott igényeknek megfelelően a törvényjavaslat meghatározta a megelőző pártfogó fogalmát és a gyermekvédelmi gondoskodás körébe tartozó hatósági intézkedések körét kiegészítette a megelőző pártfogás elrendelésének lehetőségével. Tehát ez az a pont, ahol kijelölik a megelőző pártfogás helyét a gyermekvédelem rendszerében.

A megelőző pártfogás rendszertani elhelyezése azonban már bevezetését megelőzően vitatott volt a jogelmélet és a gyakorlat számára egyaránt. Pálvölgyi Ákos nem értett egyet a bevezetendő intézmény gyermekvédelemben való elhelyezésével. Álláspontját arra alapította, hogy a vizsgált kérdés, problematika a kriminalitás témaköréhez kapcsolódik, miként a bűncselekmény felderítése, illetőleg a jogkövetkezmények alkalmazása elsősorban az igazságügyi szervek (bíráóság, ügyészség, igazságügyi szolgálatok) feladata és csak másodsorban tartozik a gyermek-és ifjúságvédelmi szervek hatáskörébe.¹⁷¹ Dávid Lilla szintén az intézkedés bevezetése előtt fogalmazta meg érveit. Azt az álláspontot képviselte, hogy a megelőző pártfogás intézményének megelőző jellege sem a büntetőjogi intézkedések, sem a büntetőeljárási kényszerintézkedések között nem rendelkezik jogszabályi múlttal, tartalmában azonban létezik ez a feladat a gyermekvédelem rendszerében. A szerző párhuzamba állította a védelembe vételt, mint gyermekvédelmi hatósági intézkedést és a fiatalkorúak pártfogó felügyeletét, mint a fiatalkorúakkal szemben bűncselekmény elkövetése esetén alkalmazható járulékos intézkedést. Véleménye szerint el kellett volna végezni a védelembe vétel felülvizsgálatát a pártfogó felügyelet intézkedés összehangolásával egyidejűleg. Ha ez megtörtént volna, akkor a megelőző pártfogás intézményének bevezetése nem is lenne indokolt. Dávid Lilla a megelőző pártfogás bevezetése helyett a védelembe vétel kötelező felülvizsgálatának eseteinek bővítése mellett érvelt.¹⁷²

¹⁷¹ Pálvölgyi Ákos: A megelőző pártfogás, mint a bűnmegelőzés egyik lehetséges eszköze 29-34.

¹⁷² Dávid Lilla: Megelőző pártfogás vagy védelembe vétel? 41-54.

1.6.2. Bűnmegelőzési tapasztalatok

Fontos, hogy a gyermek- és fiatalkorúak bűnözésének a kezelése a bűnmegelőzés, a további bűnelkövetéstől való tartózkodás irányába mutasson. Már a megismerhető és megismert tényekből kiinduló pozitívista gondolkodás is megfogalmazta, hogy a fiatalkorúak nem kezelhetők felnőttek módjára. A felnőttekkel azonos megítélés tilalmából további követelmények adódnak. Ilyen például a fogvatartottak elkülönítésének előírása, a szülő vagy nevelő meghallgatásának kötelezővé tétele.¹⁷³

A megelőző pártfogás fejlődését – különös tekintettel Baranya megyére – hatályba lépésétől kezdve nyomon követtem. 2015 nyarán, a jogintézmény bevezetését követő fél év elteltével, írásban kerestem meg a Baranya megyei, megelőző pártfogással kapcsolatba kerülő jogalkalmazó szerveket. A megkeresés során feltett kérdéseket az I. számú Melléklet tartalmazza. A kérdések a jogintézmény elrendelésére, alkalmazásának gyakoriságára és hatékonyságára vonatkoztak. Egy évvel később ismételt felkerestem az érintett szerveket a hatékonyság vonatkozásában lesűrhető következtetések megállapítása érdekében.

Online kérdőív formájában 2017 májusában tovább vizsgáltam a megelőző pártfogás és az elrendelése során különös magatartási szabályként előírható családi csoport konferencián való megjelenés lehetséges összefüggéseit. A kérdőívet a megelőző pártfogással kapcsolatba kerülő, Baranya megyei jogalkalmazó szervek képviselői mellett laikusok is kitölthették. Kutatási hibaként értékelem, hogy a kérdőív összeállítása során nem adtam lehetőséget a kitöltőnek a megelőző pártfogással való kapcsolatának megjelölésére, ezért a szakmai és laikus véleményeket nem tudtam különválasztani. Így ebből a felmérésből csupán informatív következtetéseket tudok levonni, a vizsgálat tudományos megállapítások megfogalmazására nem alkalmas. Előzetes feltevésemet támasztotta alá a következő kérdésre beérkező 146 válasz: „Véleménye szerint a gyámhatósági eljárás keretében vagy a büntetőeljárás eredményeképpen megállapított szankció vált ki nagyobb félelmet a fiatalkorúban?” A 146 válasz 91,1 %-a szerint a büntetőeljárás, míg a maradék 8,9 % szerint a gyámhatósági eljárás által alkalmazott szankciónak van nagyobb visszatartó ereje, a szankció által kiváltott érzelmek alapján. Ebből az adatból az a következtetés vonható le – függetlenül a kitöltők személyétől –, hogy a büntető igazságszolgáltatás szervei irányában nagyobb az együttműködési hajlandóság és a félelem a várható következményektől.

¹⁷³ Korinek László: Kriminológia II. Kötet 39.

2018 nyarán valamennyi, a Baranya Megyei Kormányhivatal Hatósági Főosztályának Igazságügyi Osztályán fellelhető – az elrendelt megelőző pártfogásban történő közreműködésük kapcsán keletkezett – ügyiratot átvizsgáltam. A kutatás célja a párhuzamosan zajló hatósági eljárások időtartamának vizsgálata volt. A vizsgálat céljára tekintettel azokat a 2015. január 1. napjától 2017. december 31. napjáig jogerősen lezárt ügyeket tanulmányoztam, amelyekben a fiatalkorú által elkövetett jogellenes cselekmény közigazgatási hatósági intézkedést és büntetőeljárást is maga után vont. Abból az állításból indultam ki, hogy a közigazgatási intézkedés „megelőző” jellegét csorbitja, ha a büntetőeljárás előbb lezárul – ügyészi megrovással, (az aktavizsgálat időpontjában hatályos elnevezéssel) vádelhalasztással¹⁷⁴ vagy közvetítői eljárással – mint a közigazgatási eljárás. (Zárójeles megjegyzés: Baranya megyében országos viszonylatban is kiemelkedően magas a közvetítői eljárások száma. A 2016. évben 4153 ügyben járt el a Baranya Megyei Kormányhivatal. 2017. október 1-én hozzávetőlegesen 1600 ügy volt folyamatban az Igazságügyi Szolgálat előtt.) A vizsgált 36 esetből 4 vonatkozásában született előbb büntetőeljárás keretében döntés. 32 esetben tehát a védelemben vételhez kapcsolódó megelőző pártfogás elrendelésére – és ezzel együtt a fiatalkorú helyes irányba terelésére, a szükségesnek vélt gyermekvédelmi intézkedések megtételére – előbb került sor. Átlagosan 1-2 hónapos eltérés mutatható ki a jogerős döntések meghozatala között, az ügy bonyolultságától függően ennél tovább is elhúzódhat a büntetőeljárás keretében való döntés. Abban a 4 esetben, amikor a büntetőeljárásban előbb született jogerős döntés, mint a megelőző pártfogás elrendelése kapcsán, 2 esetben szüntette meg az ügyészség a nyomozást és részesítette a fiatalkorút megrovásban, további 1 esetben hozott a bíróság tárgyalás mellőzése határozatot (mai elnevezéssel büntetőparancsot), bocsátotta próbára a fiatalkorút és rendelte el egyúttal a pártfogó felügyelet alá kerülését, valamint egy esetben előzte meg az eredményes közvetítői eljárás lefolytatása a megelőző pártfogás elrendelését. Az aktavizsgálat alapján megállapítottam, hogy – a vizsgált időszakot tekintve – elenyésző azoknak az ügyeknek a száma, ahol a közigazgatási eljárásban való döntés elhúzódása a fiatalkorú reszocializációs nevelését hátráltatná. Sokkal többször előbb zárult a gyermekvédelmi hatósági döntés jogerősen, mint a büntetőeljárás, ezért az intézkedés büntetőeljárás befejezését megelőző jellege érvényesült, az eljárásrendre tekintettel a fiatalkorú kriminális hátterének feltérképezésére már a jogerős döntés megszületését megelőzően sor

¹⁷⁴ Az új Be. a korábbi vádelhalasztásnak megfelelő jogintézményként szabályozza a feltételes ügyészi felfüggesztést. Ez az intézkedés azonban nemcsak elnevezésében új, hanem jóval tágabb körben is alkalmazható (elég csak arra utalni, hogy fiatalkorú esetén akár 8 évi szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények esetén is sor kerülhet feltételes ügyészi felfüggesztésre, míg a vádemelés elhalasztásánál 5 év volt a felső határ).

kerül. A büntetőeljárásban ugyanakkor csak a jogerős döntés megszületését követően indul meg a fiatalokú reszozializációs nevelése. Az új Be. 685. §-a szerint, ha a fiatalokúval szemben a védelembe vétele körében megelőző pártfogás elrendelésére került sor, a vádemelés előtt az ügyészség, azután a bíróság összefoglaló pártfogó felügyelői vélemény beszerzését rendeli el. Az összefoglaló pártfogó felügyelői vélemény a pártfogó felügyelői vélemény tartalmi elemein túl tartalmazza a megelőző pártfogás végrehajtásának eredményére vonatkozó összefoglaló megállapításokat. A hivatkozott jogszabályi hely tulajdonképpen kizárja, hogy az ügyész által elrendelhető ügyészi megrovás, feltételes ügyészi felfüggesztés és közvetítői eljárásra utalás esetköréit leszámítva a büntetőeljárás előbb lezáruljon, mint a közigazgatási eljárás, tekintettel az összefoglaló pártfogó felügyelői vélemény kötelező bevárására. A fentiek alapján kijelenthető, hogy amennyiben viszont az ügyészi szakban alkalmazott – a bírói útról való eltereléshez kapcsolódó – szankció elrendelésére hamarabb sor kerül, mint a megelőző pártfogás elrendelésére, a gyermekvédelmi intézkedés súlytalanná válik és csak felesleges stigmákkal kövezi ki a gyermek reszozializációs útját. Mindezekre tekintettel szükségesnek tartanám a megelőző pártfogás kötelező megszüntetési okait bővíteni a büntetőeljárás ügyészi szakban történő megszüntetésének esetével. A normatív szabályozás szerint jelenleg akkor kötelező megszüntetni a fiatalokú vonatkozásában elrendelt megelőző pártfogást, ha vele szemben pártfogó felügyelet intézkedést alkalmaztak, javítóintézeti nevelését rendelték el vagy nagykorúvá vált.

I.7. Jogi szabályozás

I.7.1. Hazai elvek és korlátok

Annak ellenére, hogy a bűnözéskontroll a nemzeti szuverenitás körébe tartozik, a tagállami büntetőpolitikák számára egyre több, a nemzetközi szinterről származó elvárás szolgál iránymutatásul. Ezek a dokumentumok a bűnözéskontroll feladatát javarészt tagállami kompetenciában hagyva ritkán fogalmaznak meg közvetlen kötelezettséget. Célkitűzésük, hogy nevesítsék a kriminalitás szempontjából követendő értékeket és célokat, közelítsék a nemzeti büntetőpolitikát és erősítsék az államok közötti együttműködés formáit.¹⁷⁵

¹⁷⁵ Borbíró Andrea: Bűnmegelőzés, társadalmi bűnmegelőzési stratégia és az erre vonatkozó nemzetközi követelmények.

A nemzetközi gyakorlat nagyon látványos és koherens gondolkodást tükröző utat járt be az elmúlt évtizedekben, amely csak részben érezteti hatását a hazai jogalkotói, jogalkalmazói gyakorlatban annak ellenére, hogy ezek a gondolatok megjelennek a magyarországi kutatásokban, szakirodalomban is.¹⁷⁶

1.7.1.1. Rendszerváltást követő bűnmegelőzési folyamatok

A bűnmegelőzés elsődleges letéteményese 1989. után a rendőrség lett. A bűnmegelőzéssel összefüggő feladatait a Rendőrség Bűnmegelőzési Szolgálatán keresztül látta el. Ekkoriban indult meg a civil önvédelmi mozgalmak szerveződése is. Ezek közül a legjelentősebb a polgárőrség és a Szomszédok Egymásért Mozgalom (SZEM) voltak. Az ilyen jellegű szerveződések mellett a kilencvenes évek elején szaporodott meg a magánjellegű biztonsági vállalkozások száma, amelyek jelentős piaci erőforrást vontak be a bűnmegelőzés rendszerébe. A többszintű, komplex bűnmegelőzési rendszer intézményesülésnek folyamata hazánkban csupán a kilencvenes évek közepén indult meg. Az 1040/1995. (V. 17.) Kormányhatározattal létrehozott Országos Bűnmegelőzési Tanács (továbbiakban: OBmT) felállításával a kormány egy hosszútávú, komplex stratégia kialakítása mellett kötelezte el magát. Az OBmT nagy szerepet játszott az 1997-es Országos Bűnmegelőzési Program (továbbiakban: OBP) elkészítésében. Az OBP-vel párhuzamosan, illetve részben átfedést mutatva 1997-ben létrejött az Országos Közbiztonsági és Bűnmegelőzési Közalapítvány (továbbiakban: OKBK), amely támogatta az állampolgárok önkéntes, bűnmegelőzési célú szerveződéseinek létrejöttét. Az 1075/1999. (VII. 7.) Kormányhatározat átalakította az OBmT feladatkörét. 1999-ben kezdte meg munkáját a Belügyminisztérium Társadalmi Kapcsolatok és Kommunikációs Irodáján az Áldozatvédelmi Iroda. 2001-ben megszűnt az OKBK és jogutód szervként létrejött a Biztonságos Magyarországgént Közalapítvány (BMK). A bűnözés szerkezeti változásából kiindulva a Kormány az eddigieknél differenciáltabb cselekvéssel kívánt fellépni a közrend és a közbiztonság javítása érdekében. Ennek részeként a hangsúly a bűnmegelőzésre, az igazságszolgáltatás tehermentesítésére, a büntetésvégrehajtási költségek csökkentésére, a bűncselekmények sértettjeinek kártalanítására és a megsértett közösség kiengesztelésére

¹⁷⁶ Herczog Mária: Gyerek elkövetők, felnőtt bűnök 5.

helyeződött át.¹⁷⁷ 2002 őszén megkezdődött Gönczöl Katalin miniszteri biztos irányításával a közösségi bűnmegelőzés koncepciójának és stratégiájának kidolgozása.¹⁷⁸

1.7.1.2. Társadalmi Bűnmegelőzés Nemzeti Stratégiája

Ilyen előzmények után az Országgyűlés 2003. október 20-i ülésén elfogadta a Stratégiát.¹⁷⁹ A megfogalmazott célok elérése érdekében a 1002/2003. (I.8.) számú határozat alapján felállították az Országos Bűnmegelőzési Bizottságot (továbbiakban OBmB).¹⁸⁰ A hazai bűnmegelőzési politika alapvető dokumentuma a Stratégia, amelynek egyik prioritása a gyermek- és fiatalkori bűnözés csökkentése. A Stratégia ezzel kapcsolatosan megjelöli a bűnüldöző és büntető igazságszolgáltatási rendszer saját feladatait, valamint más ágazatok szerepét.¹⁸¹ A Stratégia a bűnmegelőzést a társadalompolitika részeként értelmezve egy olyan koncepciót mutat be, amely a büntető igazságszolgáltatáshoz kapcsolódva ugyan, de annál jóval tágabb hatósugarban célozza meg a bűncselekmények számának csökkentését, a közbiztonság és a lakosság biztonságérzetének javítását. A dokumentum előtérbe helyezi a prevenció különböző formáinak együttműködéséből eredő rendszerszemléletet, másrészt újradefiniálja az állam és a helyi közösségek szerepét a bűnmegelőzés rendszerében.¹⁸² A Stratégiához kapcsolódó Cselekvési program a végrehajtási kérdéseket tisztázza, amelyet az akkori Kormány 2004. február 18-án, a 1009/2004. (II. 26.) számú kormányhatározattal fogadott el. A dokumentum fontos szerepet szán a bűnözés visszaszorításában a társadalompolitikai eszközöknek. Így a hagyományos bűnmegelőzési eszközökön túl szociálpolitikai, egészségügyi, oktatási, gyermek- és családvédelmi, foglalkozás- és településpolitikai szempontok is figyelmet kapnak. Ehhez a bűnmegelőzéssel foglalkozó szervek részéről is szemléletváltásra, valamint a minisztériumok, közintézmények, a hatóságok és a civil szféra közötti együttműködésre volt szükség.¹⁸³

¹⁷⁷ Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára: Cselekvési program – Kormányzati intézkedések és kezdeményezések a társadalmi bűnmegelőzés ösztönzésére 9.

¹⁷⁸ Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára: Cselekvési program – Kormányzati intézkedések és kezdeményezések a társadalmi bűnmegelőzés ösztönzésére 9.

¹⁷⁹ Borbíró Andrea: Bűnmegelőzés, társadalmi bűnmegelőzési stratégia és az erre vonatkozó nemzetközi követelmények.

¹⁸⁰ Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára: Cselekvési program – Kormányzati intézkedések és kezdeményezések a társadalmi bűnmegelőzés ösztönzésére 15.

¹⁸¹ Szöllősi Gábor: Gyermekvédelem és bűnmegelőzés 397.

¹⁸² Borbíró Andrea: A magyar bűnmegelőzési stratégia előzményei 148.

¹⁸³ Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára: Cselekvési program – Kormányzati intézkedések és kezdeményezések a társadalmi bűnmegelőzés ösztönzésére 10.

1.7.1.3. Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia

A hazai jogalkotási folyamat részeként 2011-ben a Kormány elfogadta a Felzárkózási Stratégiát. A Felzárkóztatási Stratégia legfontosabb célkitűzései a bűnmegelőzés, a romaintegráció, a mélyszegénység, valamint a gyermekszegénység leküzdése. A stratégia 2012-2014-es években történő végrehajtására vonatkozó kormányhatározatában a gyermekvédelemben kap helyet a megelőző pártfogás újonnan kodifikált intézménye, a bűnmegelőzési intézkedések hatékonyságának növelése céljából, a bűnismétlés minél korábbi szakaszban történő megelőzésének megjelölésével.¹⁸⁴

1.7.1.4. Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia

A Stratégiát felváltó NBS által kitűzött kriminálpolitikai célok a közrend erősítése, a közterületek biztonságának fokozása, a bűnözés mennyiségi visszaszorítása és csökkentése, a bűnözéssel okozott károk és negatív hatások enyhítése, megfelelő védelem biztosítása a családok és egyének számára, az állampolgárok biztonságérzetének javítása (NBS 2.1.). Az NBS kiemelt beavatkozási területként jelöli meg a gyerek- és fiatalkori bűnözés területét (NBS 2.4.). Ennek megfelelően a dokumentum részének tekintett, a 2013-2015-ig tartó évekre vonatkozó intézkedési terv 8.2. pontjában helyet kapnak a gyermek- és ifjúságvédelem terén elérhető célok és ahhoz rendelt intézkedések. Az NBS a leghatékonyabb beavatkozási színtérnek a gyermekek vonatkozásában a nevelési-oktatási intézményeket tartja a tanulás és a munka értékeinek hangsúlyozásával. Kiemelt szerepet szán a gyermekvédelmi jelzőrendszer működtetésének. Lehetőséget kíván teremteni a szabadidős és sportfoglalkozások minél szélesebb rétegek számára történő eléréséhez. Ugyanebben a fejezetben az NBS szó szerint megismétli a T/13091. számú törvényjavaslat indokolásában megfogalmazott, a megelőző pártfogás bevezetésére alapot adó okokat. A negyedik kiemelt beavatkozási terület a bűnismétlés megelőzése. A nemzetközi ajánlásoknak és iránymutatásoknak megfelelően jelentős szerepet kap az alternatív szankciók és a helyreállító módszerek alkalmazásának erősítése (NBS 8.4.2.). A célhoz rendelt intézkedések körében megjelenik a közösségi foglalkoztatók kialakításának terve, azzal a konkrét szándékkal, hogy minden régióban legalább egy foglalkoztató – az NBS-ben megjelölt határidőn belül – rendelkezésre álljon. A bűnismétlés megelőzése pontban további intézkedésként kerül megfogalmazásra a bűnismétléssel összefüggő kockázatértékelés fejlesztése.

¹⁸⁴ Kerezsi Klára – Kovács Krisztina – Párkányi Eszter – Szabó Judit: A pártfogó felügyelet szerepe a bűnmegelőzésben, különös tekintettel a jogintézmény tervezett változásaira 154.

A Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia 2016-2017. évre szóló intézkedési tervéről szóló 1166/2016. (IV. 6.) Korm. határozat (továbbiakban Intézkedési Terv) az NBS négy kiemelt beavatkozási területén további célokat fogalmaz meg. A gyermek- és ifjúságvédelem területén feladatul tűzi ki a kortárs csoportokban rejlő bűnmegelőzési attitűd modellprogram keretében történő vizsgálatát a konfliktusok és erőszak megelőzése, kezelése érdekében. Továbbá – a középiskolákra koncentrálva – megjelenik a bűnmegelőzési bemutatók (Intézkedési Terv 2. melléklet 2.2. Re-akció program) szervezése (Intézkedési Terv 1. melléklet 2.1. és 2.2. pontjai). A bűnismétlés megelőzése elnevezésű beavatkozási területen előírt legfontosabb célkitűzések a következők: módszertani útmutató kidolgozása a fiatalkorú és fiatal felnőtt pártfogoltak, valamint a megelőző pártfogás alatt álló gyermekeket célzó értékrend-korrekciós csoportfoglalkozások kormányhivatali gyakorlatba való beépülése érdekében; az értékrend-korrekciós csoportfoglalkozások módszertanának trénerképzés útján történő átültetése a helyreállító igazságszolgáltatás rendszerébe (Intézkedési Terv 1. melléklet 4.1. és 4.2. pontjai).

1.7.2. Nemzetközi szabályok

1.7.2.1. ENSZ fiatalkorúakra vonatkozó szabályrendszere

A megelőző pártfogás jogpolitikai célkitűzése a bűnelkövető gyermek- és fiatalkorú kriminalizálódásának felszámolása a családi erőforrásokra építve a bűnmegelőzési tapasztalatok becsatornázásával és a gyermek formálódó személyiségét figyelembe vevő garanciák kiépítésével. Az alponthan vizsgált nemzetközi szabályozók bemutatásával a jogintézmény bűnmegelőzéssel való kapcsolatát kívánom érzékeltetni. A gyermek érdeke elnevezésű alapjogi fejezetben ezeket a nemzetközi standardokat gyermekjogi aspektusból vizsgálom.

A bűnelkövető gyermekek jogait és az ezzel kapcsolatos általános nemzetközi elvárásokat egyrészt a Gyermekjogi Egyezmény, valamint ehhez kapcsolódóan az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának magyarázatait tartalmazó kommentárok, másrészt az ENSZ egyéb nemzetközi standardjai és iránymutatásai, harmadrészt pedig az Európa Tanács ajánlásai tartalmazzák.¹⁸⁵

¹⁸⁵ Kerezsi Klára – Kovács Krisztina – Párkányi Eszter – Szabó Judit: A pártfogó felügyelet szerepe a bűnmegelőzésben, különös tekintettel a jogintézmény tervezett változásaira 162.

A szabályozás kettősségére jellemző, hogy elválasztják egymástól a bűncselekményt elkövető gyermekek kezelésére vonatkozó követelményeket¹⁸⁶, valamint az egyéb gyerekkori devianciák kérdését¹⁸⁷. Az előbbi kezelése a büntető igazságszolgáltatás eszközeivel történik, az utóbbit a gyermekvédelem feladatának tekintik. A nemzetközi irányelvek és ajánlások a gyors, korai és következetes reagálás fontosságát hangsúlyozzák.

A *Gyermejjogi Egyezmény* legfontosabb garanciái között említhető, hogy garantálja a gyermekek jogait a szabadságuktól való megfosztásuk esetén, hangsúlyozza a szabadságvesztés ultima ratio jellegét és tiltja a gyermekekkel szembeni kínzást, a megalázó, embertelen és kegyetlen büntetések alkalmazását, valamint a szabadságuktól való önkényes megfosztást. Az alapvető követelmények között említhető a szabadságvesztés határozott tartamára, valamint annak lehető legrövidebb voltára vonatkozó igény. Megjelenik a hatósági kötelezettség a szabadságvesztés büntetésüket töltő fiatalok rehabilitálásának és reintegrálásának vonatkozásában.

Alapvető követelményként jelenik meg a Gyermejjogi Egyezményhez csatlakozó államok számára, hogy a tizenennyolcadik életév betöltéséig gyermeknek számít a fiatal akkor is, ha a nemzeti szabályok – például a büntetőjogi felelősség, vétőképeség tekintetében vagy egyes polgári jogi jogintézmények esetén – ettől eltérő életkori határokhoz kötik a felnőttkor alsó határát.¹⁸⁸

A Gyermejjogi Egyezményhez csatlakozó államok számára fogalmazza meg a *Gyermejjogi Bizottságnak a fiatalok igazságszolgáltatásával foglalkozó 10. számú átfogó kommentárjának* 3. bekezdése, hogy az államoknak átfogó, fiatalokat illető igazságszolgáltatási rendszert kell kidolgozniuk és végrehajtaniuk. Amely a gyakorlatban azt jelenti, hogy átfogó politika keretében a büntető ügyekben eljáró hatóságokon belül specializált, képzett egységeket kell létrehozni és szakértő képviselőknek kell biztosítaniuk a gyermekek jogait.¹⁸⁹ Az ENSZ fiatalokra vonatkozó szabályrendszere négy pilléren nyugszik, ezek a

¹⁸⁶ Loeber, Rolf – Farrington, David P. – Petechuk, David: Child delinquency: early intervention and prevention. Child delinquency 1-19.

¹⁸⁷ Sampson, Robert J. – Laub, John H.: Crime and deviance in the life course. Annual Review of Sociology 63-84.

¹⁸⁸ Gyurkó Szilvia: Nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott elvárások a 18 éven aluli gyermekek büntető igazságszolgáltatási rendszeréről.

¹⁸⁹ Gyurkó Szilvia: Nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott elvárások a 18 éven aluli gyermekek büntető igazságszolgáltatási rendszeréről.

következők: a Gyermekjogi Egyezmény¹⁹⁰ és az értelmezését segítő Pekingi Szabályok¹⁹¹, a Havannai Szabályok¹⁹², a Rijádi Irányelvek¹⁹³ és a Tokiói Szabályok¹⁹⁴.

Az ENSZ Közgyűlésének 1985. november 29-ei ülésén, a 40/33-as közgyűlési határozattal elfogadott *Pekingi Szabályok* „A fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó minimum szabályai” címet viseli. Átfogóan foglalkoznak a fiatalkorúak bűnözésével és büntető igazságszolgáltatásával¹⁹⁵. Fiatalkorúak esetében elsődleges cél a megelőzés a széleskörű szociális biztonság megteremtésével úgy, hogy lehetőség szerint a büntető igazságszolgáltatás által okozott érdeksérelem minimális legyen. A dokumentum rögzíti, hogy a beavatkozás mértékénél és típusánál figyelemmel kell lenni az elkövetett cselekmény körülményeire és súlyosságára, továbbá a fiatalkorú helyzetére és szükségleteire is. Az alternatív szankciók széleskörű alkalmazását és elsődlegességét hirdeti annak érdekében, hogy fiatalkorú személyes szabadságának korlátozására csak kivételesen és gondos mérlegelés esetén kerüljön sor.¹⁹⁶

A további fontos ENSZ dokumentumok már csak a szabályozás egyes részterületeit érintik. Itt kell megemlíteni a 1990-ben elfogadott, a szabadságelvonás alatt álló fiatalkorúak védelméről szóló Havannai Szabályokat és a szintén 1990-es Rijadi Irányelveket a fiatalkori bűnözés megelőzéséről, valamint az 1995-ös, a szabadságelvonással nem járó intézkedésekről rendelkező Tokiói Szabályokat.

Az 1990. december 14-én 45/113-as számú közgyűlési határozattal elfogadott *Havannai Szabályok* a Pekingi Szabályokkal összhangban kiemeli, hogy a szabadságvesztés fiatalkorúak esetében csak végső (kivételes) esetben a legrövidebb szükséges időtartamra alkalmazható. A jogbiztonság és a gyermek legfőbb érdekének érvényesülése érdekében a szabadságkorlátozásról szóló döntést minden esetben bíróságnak kell meghoznia annak a

¹⁹⁰ Convention on the Rights of the Child. Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989 entry into force 2 September 1990, in accordance with article 49.

¹⁹¹ United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules").

¹⁹² United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty (Havana Rules).

¹⁹³ United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines).

¹⁹⁴ United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules).

¹⁹⁵ Érdekes megállapításokat tartalmaz a Pekingi Szabályok vonatkozásában a makedón joggal összefüggésben: Lozanovska, Ivona Shushak: Implementation of the Beijing Rules in the juvenile system in the Republic of Macedonia 1-6.

¹⁹⁶ Herczog Mária (szerk.): Kézikönyv a Gyermekjogi Egyezmény Alkalmazásához 425.

lehetőségével, hogy a döntésben foglaltnál korábbi időpontban szabadlábra helyezhető az érintett fiataikorú.¹⁹⁷

A *Rijádi Irányelvek*¹⁹⁸ a megelőzés szükségességének hangsúlyozásán túl arra hívja fel a figyelmet, hogy a fiataikorú bűnözés kezelésekor kiemelt fontosságú a megfelelő szociális környezet és az oktatás megteremtése. Az iránymutatás előrevetíti, hogy a kriminális életpálya kialakulásához vezethet, ha a fiataikorúval szemben a megfelelő érettségének elérése előtt büntetőjogi szankciót alkalmaznak, amit „stigmaként” és nem nevelő hatásként értékelhet.¹⁹⁹

A *Tokiói Szabályok* a büntetésközpontú kriminálpolitika helyett a büntetőjogi jogkövetkezmények minimalizálására mellett érvel. Kiemeli továbbá a közösség felelősségét a bűnmegelőzésben és a bűnözés visszaszorításában. Ebből fakadóan a helyreállító szemlélet nyújtotta előnyökre hívja fel a figyelmet.²⁰⁰

1.7.2.2. A Európa Tanács ajánlásai

Az Európa Tanács is több, a fiataikorúak bűnmegelőzésével kapcsolatos ajánlást fogalmazott meg, amelyeket felsorolás jelleggel, kronológiai időrend szerint ismertetek:

- Az Európa Tanács 20. számú ajánlása (1987) támogatta a fiataikorúakra vonatkozó liberális kriminálpolitikai ajánlásokat, és ellenezte a szabadságvesztés kiterjesztésére irányuló törekvéseket.
- Az Európa Tanács R (99) 19. számú ajánlása a büntetőügyi mediációról szól.
- A 2000-ben elfogadott Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 20. számú ajánlása a korai pszicho-szociális beavatkozás szerepét hangsúlyozza a bűnelkövetésben. A beavatkozásnak tiszteletben kell tartania a gyermek és családja magánélethez való jogát, integritását, legyen arányos és nem stigmatizáló, továbbá tartsa szem előtt az esélyegyenlőséget. A korai pszichoszociális beavatkozások célcsoportjai a gyermek élettere – a család, az iskola (napközbeni ellátás), kortárs csoportok és a helyi lakókörnyezet.²⁰¹

¹⁹⁷ Gyurkó Szilvia: Nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott elvárások a 18 éven aluli gyermekek büntető igazságszolgáltatási rendszeréről.

¹⁹⁸ Verhellen, Eugene – Cappelraere, Geert: United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency: Prevention of Juvenile Delinquency or Promotion of a Society Which Respects Children Too? 4-11.

¹⁹⁹ Gyurkó Szilvia: Nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott elvárások a 18 éven aluli gyermekek büntető igazságszolgáltatási rendszeréről.

²⁰⁰ Gyurkó Szilvia: Nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott elvárások a 18 éven aluli gyermekek büntető igazságszolgáltatási rendszeréről.

²⁰¹ Gyurkó Szilvia: Nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott elvárások a 18 éven aluli gyermekek büntető igazságszolgáltatási rendszeréről.

- Az Európa Tanács 2001. március 15-én fogadta el a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról szóló 2001/220/IB kerethatározatot.
- A 2003-as 20. számú ajánlás a fiatalkori bűnözés kezelésének új módszereiről és a fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozó igazságszolgáltatás szerepéről szól, amely a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatását széleskörűen definiálta a következők szerint: a rendszer részének tekinti a hagyományos igazságszolgáltatási intézmények mellett a rendőrséget, a pártfogó szolgálatot, valamint a büntetésvégrehajtás intézményeit is.²⁰² Az ajánláshoz kapcsolódó kommentár a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatását egy szélesebben értelmezett rendszer részének tekinti.²⁰³
- A 2008-ban elfogadott 11. számú ajánlás erősítette a speciálprevenció és a reszocializáció kiemelt szerepét a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási rendszerében²⁰⁴, rögzítette a legfontosabb alapelveket a szankciók és intézkedések terén. Az ajánlás szerint a jogkövetkezmények megállapításánál a fiatal mindenekfelett álló érdekét és az arányosság elvét kell elsősorban szem előtt tartani.²⁰⁵
- Az Európa Tanács Gyermekbarát Igazságszolgáltatásról szóló Iránymutatása garanciákat fogalmazott meg a tájékoztatáshoz, tanácsadáshoz való jog, a magánélet védelme, a biztonság, a szakemberek képzése és a multidiszciplináris megközelítés érdekében.²⁰⁶

1.7.2.3. Az Európai Unió bűnmegelőzési tárgyú intézkedései

- A bűnözés megelőzésére törekvést az Amszterdami Szerződés tette az Unió rendőrségi és igazságügyi együttműködésének szerves elemévé.
- A Vienna Action Plan az uniós szerződés hatálybalépésétől számított két, illetve ötéves határidőkre határozta meg a bűnügyi együttműködés terén elvégzendő feladatokat.
- Az Európai Unió Tanácsa 1999-es tamperei ülésének záródokumentuma megerősítette az Amszterdami Szerződésben nevesített bűnmegelőzési célokat.

²⁰² Kerezsi Klára – Kovács Krisztina – Párkányi Eszter – Szabó Judit: A pártfogó felügyelet szerepe a bűnmegelőzésben, különös tekintettel a jogintézmény tervezett változásaira 162.

²⁰³ Lévy Miklós: Az Európa Tanács R (2003) 20. számú ajánlása a fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozó igazságszolgáltatási rendszerről 21.

²⁰⁴ Tomiță, Mihaela – Panzaru, Ciprian: Forms of quasi coercive treatment for resocialization of juvenile offenders 4164-4171.

²⁰⁵ Gyurkó Szilvia: Nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott elvárások a 18 éven aluli gyermekek büntető igazságszolgáltatási rendszeréről.

²⁰⁶ Gyurkó Szilvia: Nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott elvárások a 18 éven aluli gyermekek büntető igazságszolgáltatási rendszeréről.

- A 2000 májusában rendezett Praia de Falésia-i miniszteri konferencia végkövetkeztetése az volt, hogy egy európai bűnmegelőzési stratégiának figyelembe kell venni a szervezett és hagyományos bűnözés között fennálló kapcsolatot²⁰⁷.
- Az Európai Bizottság által kidolgozott bűnmegelőzési stratégia megteremtette a bűnmegelőzési koncepció elméleti alapjait.
- A stratégia megvalósítása érdekében a Bizottság javaslatot terjesztett elő egy finanszírozási program beindítására, amely a Hippocrates elnevezést kapta.
- 2001. május 28-án létrejön az ún. európai bűnmegelőzési hálózat.²⁰⁸

Az uniós dokumentumok sorát bővíti az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság által 2006/C 110/13 szám alatt kibocsátott vélemény „A fiatalkori bűnözés megelőzése. A fiatalkori bűnözés kezelésének módjai és a fiatalkorúakra vonatkozó igazságszolgáltatási rendszer szerepe az Európai Unióban” tárgyában. A vélemény a hatékony kezelési mechanizmust három pillér megalapozásában látja: a megelőzés, a büntető-nevelő intézkedések, valamint a bűncselekményt elkövető fiatalok társadalmi integrációja és visszailleszkedése mentén.

Az uniós panaszforumként működő Gyermekjogi Ombudsmanok Európai Hálózatának állásfoglalásai a következők:

- Fiatalkorúak Igazságszolgáltatásáról szóló Állásfoglalás (2003).
- A törvénnyel összeütközésbe került gyermekek/fiatalok jogairól szóló állásfoglalás (elfogadta az az ENOC 16. Közgyűlése 2012. október 12-én, Nicosiában).

I.8. A megelőzés egy lehetséges útja: a közösségi foglalkoztató

I.8.1. Jogszabályi környezet

A következőkben egy nemzetközi jogharmonizációs kötelezettségvállaláson és hazai bűnmegelőzési törekvéseken alapuló helyszínt mutatok be. Az alpont címében megfogalmazott állítás szerint ez a környezet, a speciális személyi és tárgyi infrastruktúra telepítésével és a normatív szabályozás kereteinek kidolgozásával bűnmegelőzési és reintegrációs célokat szolgálhat, ezáltal a bűnmegelőzés eddig nem alkalmazott, új útja lehet nemcsak a felnőtt, hanem a fiatalkorú bűnelkövetők esetében is a büntetőeljáráshoz vagy a megelőző pártfogás

²⁰⁷ Lepre, Roberta (szerk.): Strengthening crime prevention between EU member states. Victim Support Malta, La Valletta 21.

²⁰⁸ Borbíró Andrea: Bűnmegelőzés, társadalmi bűnmegelőzési stratégia és az erre vonatkozó nemzetközi követelmények.

intézményén keresztül a közigazgatási hatósági intézkedéshez kapcsolódóan is. Kijelentésem első olvasatra nem tűnik tudományosnak. Ezért a megállapítás alátámasztására a vonatkozó nemzetközi és hazai dokumentumokat elemzem és egy empirikus kutatás következtetéseit osztom meg.

Elsőként az ENSZ – témát érintő – jogalkotó tevékenységét ismertetem. A Tokiói Szabályok a büntetésközpontú kriminálpolitika helyett a büntetőjogi jogkövetkezmények minimalizálása mellett érvel. A dokumentumban a jogalkotó kiemeli a közösség felelősségét a bűnmegelőzésben és a bűnözés visszaszorításában. Ebből fakadóan a helyreállító szemlélet nyújtotta előnyökre hívja fel a figyelmet.²⁰⁹ A Pekingi Szabályok átfogóan foglalkozik a fiatalkorúak bűnözésével és büntető igazságszolgáltatásával. Fiatalkorúak esetében elsődleges cél a megelőzés a széleskörű szociális biztonság megteremtésével úgy, hogy lehetőség szerint a büntető igazságszolgáltatás által okozott érdeksérelem minimális legyen. A normatíva rögzíti, hogy a beavatkozás mértékénél és típusánál figyelemmel kell lenni az elkövetett cselekmény körülményeire és súlyosságára, továbbá a fiatalkorú helyzetére és szükségleteire is. Az alternatív szankciók széleskörű alkalmazását és elsődlegességét hirdeti annak érdekében, hogy fiatalkorú személyes szabadságának korlátozására csak kivételesen és gondos mérlegelés után kerüljön sor.²¹⁰ A kronológiailag következő Rijádi Irányelvek, amelyben a megelőzés szükségességének hangsúlyozásán túl arra hívják fel a figyelmet, hogy a fiatalkorú bűnözés kezelésekor kiemelt fontosságú a megfelelő szociális környezet és az oktatás megteremtése. Az iránymutatás előrevetíti, hogy a kriminális életpálya kialakulásához vezethet, ha a fiatalkorúval szemben a megfelelő érettségének elérése előtt büntetőjogi szankciót alkalmaznak, amit „stigmaként” és nem nevelő hatásként érzékelhet.²¹¹ Az ismertetés részét képezi a Gyermekjogi Egyezmény 40. cikkének 3. és 4. pontjai, amelyek a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermek védelmét kívánják biztosítani különleges törvények és eljárások elfogadásával, hatóságok és intézmények létrehozásával. A csatlakozó államok figyelmébe ajánlják a büntethetőség alsó korhatárának kötelező megállapítását az emberi jogok és törvényi biztosítékok betartása mellett. Garanciális követelményként jelenik meg az elkövetett bűncselekményhez mért elbánás.

²⁰⁹ Gyurkó Szilvia: Nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott elvárások a 18 éven aluli gyermekek büntető igazságszolgáltatási rendszeréről.

²¹⁰ Herczog Mária (szerk.): Kézikönyv a gyermekjogi egyezmény alkalmazásához 425.

²¹¹ Gyurkó Szilvia: Nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott elvárások a 18 éven aluli gyermekek büntető igazságszolgáltatási rendszeréről.

Az Európa Tanács ajánlásai között említem az Európa Tanács R (92) 16 sz. Ajánlását a közösségi büntetések és intézkedések európai szabályairól, valamint az Európa Tanács R (2000) 22. sz. Ajánlását a közösségi büntetések és intézkedések európai szabályai végrehajtásának fejlesztéséről. Az Európa Tanács R (2003) 20. számú Ajánlása a fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozó igazságszolgáltatási rendszerről meghatározza a hatékony beavatkozás ismérveit. Ezek szerint a beavatkozás akkor hatékony, ha a bűnelkövetői magatartással összefüggésben lévő kriminogén szükségleteket célozza meg (pl. gyenge szociális készségek, tanulmányi lemaradás, droghasználat stb.); szoros összefüggés van a bűnisméltés kockázata és a beavatkozás természete, intenzitása és tartama között; figyelembe veszi az elkövető tanulási képességeit, lehetőségeit; a közösségben hajtják végre, figyelembe veszi az elkövető otthoni környezetét; kognitív behaviori technikákon alapul (szociális készségfejlesztés, indulatkezelés, problémamegoldó technikák). Az Európa Tanács R (2008) 11. számú Ajánlása a fiatalkorúak esetében alkalmazható büntetések és intézkedések európai szabályairól a nevelést és a helyreállító szemléletet favorizálja. Az ajánlás 23.2. pontja alapján az olyan büntetéseket és intézkedéseket kell előnyben részesíteni, amelyek nevelési hatással bírnak, ugyanakkor helyreállító jellegű reakciót jelentenek a fiatalkorú által elkövetett bűncselekményekre. Az ajánlás 31.1 pontja szerint a közösségi büntetéseket olyan módon kell végrehajtani, hogy hozzájáruljanak a fiatalkorú tanulási és szociális készségeinek fejlődéséhez. Az Európa Tanács Pártfogási Szabályairól szóló R (2010) 1. sz. Ajánlásának 55. pontja szerint a felügyelet nem tekinthető pusztán az ellenőrző funkció gyakorlásának, ki kell terjednie az elkövető támogatására, segítésére és motiválására. A felügyeletet szükség esetén össze kell kötni más, a pártfogó felügyelői vagy egyéb szolgálatok által végzett beavatkozásokkal, mint például tréningek, készségfejlesztő foglalkozások, foglalkoztatási lehetőségek és kezelés. Az Ajánlás 76. pontja alapján a beavatkozások a rehabilitációt, a bűnelkövetés megszüntetését szolgálják, ezért konstruktívnak és a kiszabott büntetéssel és intézkedéssel arányosnak kell lenniük.

A hazai jogforrásokból már nemcsak a közösségi foglalkoztató megteremtésének elvi lehetősége olvasható ki, hanem a jogalkalmazó szervek számára konkrét iránymutatást nyújtanak az anyagi- és eljárásjogi szabályok felállításával. A Btk. 71. § (2) bekezdés i) pontja alapján a bíróság, illetve feltételes ügyészi felfüggesztés esetén az ügyészség a határozatában a pártfogó felügyelet céljának elősegítése érdekében külön magatartási szabályként kötelezettségeket és tilalmakat írhat elő. A bíróság, illetve az ügyészség elrendelheti, hogy a pártfogolt vegyen részt a pártfogó felügyelő által szervezett csoportos foglalkozáson vagy a pártfogó felügyelői szolgálat közösségi foglalkoztatójának programja szerinti más

foglalkozáson. A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (Bv. tv.) 309. § (5) és (7) bekezdései a jóvátételi munka végrehajtását részletezik. A Gyvt. 68/D. § (4) bekezdés ac) pontja szerint a gyámhatóság a bűnismétlés megelőzése érdekében elrendelt megelőző pártfogáshoz kapcsolódóan a megállapított magatartási szabályok betartására kötelezi a gyermek vagy fiatal korú személyt. A Pártfogó Felügyelői Szolgálat felállításának és működésének szabályozási elveiről szóló 1183/2002. (X. 31.) Korm. határozat a pártfogó felügyelői foglalkoztató programjain való részvétel magatartási szabályként való előírását a fiatal korú, illetve fiatal felnőtt pártfogoltak esetében irányozza elő. A Pfr. 60-62. §-ai rendelkeznek a közösségi foglalkoztató szervezeti besorolásáról és működtetéséről; a résztvevők köréről; az interszektorális együttműködés kialakításáról; a közösségi foglalkoztató programjairól.

1.8.2. Empirikus kutatás

2019 tavaszán – kormány megbízotti kutatási engedéllyel – felkerestem az Igazságügyi Osztály vezetőjét. Ekkor kezdte meg munkáját a pécsi közösségi foglalkoztató, ahol a megelőző pártfogás alatt álló fiatal korúak számára is a resztoratív szemléleten alapuló egyéni és csoportfoglalkozásokat szerveznek bűnmegelőzési céllal. Az Igazságügyi Osztályon végzett 2018-as kutatás alkalmával pozitívan tapasztaltként értékeltem, hogy a megelőző pártfogást elrendelő határozat különleges magatartási szabályai között egyre gyakrabban jelenik meg helyreállító konferenciamódszeren, mediáción vagy közösségi konfliktuskezelő technikán alapuló esetkezelésen való részvételre kötelezés a Pfr. 19/K.§ (2) bekezdés b) pontja alapján.

Ezért az *interjúalapú kutatásom a közösségi foglalkoztató programkínálata és a bűnmegelőzés összefüggéseire irányult*. Az adatgyűjtés és kutatás összegző megállapításait „A gyermek- és fiatal korúak bűnmegelőzésének új útja: a közösségi foglalkoztató” című tanulmányomban ismertettem. A III. számú Mellékletben szereplő kérdéssor alapján interjút készítettem az Igazságügyi Osztály vezetőjével és a közösségi foglalkoztató pártfogó felügyelőivel. Az interjúban a közösségi foglalkoztató létrejöttéről, helyszínéről és munkatársairól, valamint a megjelenésre kötelezettek köréről érdeklődtem. A kérdések kiterjedtek az alkalmazott módszerek bemutatására is. A következtetéseim levonásához a közösségi foglalkoztató bűnmegelőzésben betöltött szerepéhez kapcsolódó kérdéscsokrot is megfogalmaztam.

A közösségi foglalkoztató a PFSZ háttérintézményeként működő speciális intézmény, amelynek legfontosabb funkciója az alternatív szankciók, illetve helyreállító igazságszolgáltatási eszközök körének bővítése. A PFSZ a büntetés-végrehajtás rendszerében

a közösségi büntetések végrehajtásának intézményi hátterét biztosítja. A pártfogó felügyelők feladatköre ugyanakkor nem csupán a büntetések végrehajtására terjed ki, magában foglalja az individualizált szankciók kiszabásának elősegítését is. A bűnelkövetők személyi körülményeiről való tájékoztatással, speciális magatartási szabály javasolásával a pártfogó felügyelők a büntetőeljárás kezdeti szakaszában a közösségi büntetések szélesebb körének alkalmazását mozdítják elő.²¹² A PFSZ-nek kiemelten fontos szerepe van abban, hogy az alternatív szankciók jelentőségét és az elkövetők társadalmi reintegrációjának fontosságát a társadalom, a szűkebb és tágabb közösség is el tudja fogadni.²¹³ A közösségi foglalkoztatók elsődleges feladata az ügyészek és bírák által a pártfogó felügyelet tartamára előírt külön magatartási szabályok (Btk. 71. § (2)-(3) bekezdései) és a megelőző pártfogás magatartási szabályainak (Gyvt. 68/D. § (4) bekezdés ac) pontja) megtartásában való közreműködés, valamint a jóvátételi munka végrehajtásában való részvétel.

A feltett kérdésre az interjúalanyok elmondták, hogy a pécsi közösségi foglalkoztató működése hiánypótló. Megvalósításának gyökerei²¹⁴ 2006-ra nyúlnak vissza. A közösségi foglalkoztatók rendszerének országos kiépítése korlátozott módon valósult meg. 2004-ben létrejött a fővárosi közösségi foglalkoztató, 2006-ban az Igazságügyi Hivatal szakmai irányítása mellett megkezdte működését Miskolcon – a Baranya megyei közösségi foglalkoztató átadásáig egyetlen aktív – közösségi foglalkoztató. Országosan további 3 helyszínen kerül sor közösségi foglalkoztató felállítására. Ekkor kapott felkérést a Baranya Megyei PFSZ a közösségi foglalkoztatók módszertanának kidolgozására. 2009-ben újabb megbízás eredményeképpen a Baranya megyei pártfogók részvételével munkacsoport alakult, azonban a szakmai koncepció eredményei nem helyi szinten, hanem Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, Miskolcon kerültek átvételre a Zöld Pont Községi Foglalkoztató létrehozásának és működtetésének keretében. A közösségi foglalkoztatók létrehozásáról a Pártfogó Felügyelői Szolgálat felállításának és működésének szabályozási elveiről szóló 1183/2002. (X. 31.) Korm. határozat és a már hatályon kívül helyezett Közigazgatási és Igazságügyi Hivatalról szóló 177/2012. számú kormányrendelet rendelkezett. A Korm. határozat 9. pontjában a következő ütemterv szerepelt: *„Ki kell alakítani a pártfogó felügyelői szállások és foglalkoztatók rendszerét, ezzel is bővítve a személyre szabható magatartási szabályok alkalmazhatóságának körét. A fiatal felnőttek*

²¹² Hatvani Erzsébet: A magyar Pártfogó Felügyelői Szolgálat szervezete és feladatai 188.

²¹³ Hatvani Erzsébet: A magyar Pártfogó Felügyelői Szolgálat szervezete és feladatai 189.

²¹⁴ Elhangzott Szeiberling Tamás, az Igazságügyi Minisztérium igazságügyi módszertani irányításáért felelős volt helyettes államtitkára „Az igazságügyi szolgáltatások jelene és jövője, a Pártfogó Felügyelői Szolgálat fejlesztési irányvonalai” címmel a pécsi közösségi foglalkoztató hivatalos megnyitó rendezvényén megtartott előadásában.

vonatkozásában 2003-tól kezdődően kétéves kísérleti program keretében és négy helyszínen (Budapesten, Kecskeméten, Miskolcon és Pécsen) kell megindítani a pártfogó felügyelői szállás és foglalkoztató működését. A tapasztalatok elemzése és értékelése után kell döntenie az országos program beindításáról.”

Az NBS 2.4. pontja kiemelt beavatkozási területként jelölte meg a gyermek- és fiatalkori bűnözés területét. A nemzetközi ajánlásoknak és iránymutatásoknak megfelelően jelentős szerepet kap az alternatív szankciók és a helyreállító módszerek alkalmazásának erősítése az NBS 8.4.2. pontjában. A célhoz rendelt intézkedések körében megjelent a közösségi foglalkoztatók kialakításának terve. Az Intézkedési Terv az NBS négy kiemelt beavatkozási területén további célokat fogalmazott meg. A bűnismétlés megelőzése elnevezésű beavatkozási területhez kapcsolódóan az Intézkedési Terv 4.1. és 4.2. pontjai célkitűzésként fogalmazták meg a módszertani útmutató kidolgozását a fiatalkorú és fiatal felnőtt pártfogoltak, valamint megelőző pártfogás alatt álló gyermekeket célzó értékrend-korrekciós csoportfoglalkozások kormányhivatali gyakorlatba való beépülése érdekében, emellett az értékrend-korrekciós csoportfoglalkozások módszertanának trénerképzés útján történő átültetését a helyreállító igazságszolgáltatás rendszerébe.

Egy 2015. során ügyészek, bírák és pártfogó felügyelők körében végzett országos fókuszcsoportos vizsgálat eredménye azt mutatta, hogy a pártfogók akkor töltik be bűnmegelőzési küldetésüket, ha a beavatkozás során az egyéniesítésre tudnak törekedni, amelyet csoportos foglalkozások tartásával, pszichológiai tanácsadással és közösségi foglalkoztatók kialakításával lehetne elérni.

Tekintettel a helyi szakemberek körében megfogalmazódott igényre és arra, hogy a bűnmegelőzési módszertan összeállításában az Igazságügyi Osztály korábban nagy rutint szerzett, pályázati csomagot nyújtott be 2016 májusában a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács (továbbiakban NBT) kiírásának megfelelően. Az Igazságügyi Osztály a sikeres elbírálás érdekében nagy hangsúlyt fektetett az előkészítő fázisra. Ennek során az igazságszolgáltatás, a rendvédelem és a gyermekvédelem szereplőiből álló munkacsoportot hívott össze tanácskozás céljából. A tanácskozásról született leíratot a pályázati anyaghoz csatolták.

A pályázat pozitív elbírálásának köszönhetően az NBT finanszírozásával megindult a kísérleti időszak (a pályázaton elnyert összeg 11.514.432 Ft.). (Az NBT által kiírt bűnmegelőzési pályázat százhárom győztes pályázata közül az egyetlen, amely önerő nélkül, száz százalékos támogatással működhet az egy éves program idejére.) A közösségi foglalkoztató helyszínét

hivatalosan 2017. október 5. napján nyitották meg. A pilot program első időszaka 2017. szeptember 1-jétől 2018. november 30-áig tartott. A kísérleti időszak eredményességére tekintettel az NBT újabb időszakot finanszírozott (2018.12.01.- 2019.06.30). A pénzügyi támogatás idejének lejártát követően a Baranya Megyei Kormányhivatal (továbbiakban BaMKH) a költségvetésébe beépítve alapfeladatként nyújtja tovább a közösségi foglalkoztató által kínált programlehetőségeket.

A közösségi foglalkoztató a PFSZ épületében kap helyt a következő helyszínek kialakításával: munkaerőpiaci sarok, csoportfoglalkozások tartására alkalmas helyiség, egyéni meghallgatást szolgáló szoba, közös együttgondolkodásra, ötletelésre alkalmas szoba. A tárgyi feltételek megteremtése a pályázati forrás mellett a BaMKH eszközparkjának átcsoportosításával valósult meg. Tekintettel arra, hogy a feladatellátás megyei illetékességi területéhez kapcsolódik, a pártfogó felügyelők nemcsak a pécsi helyszínen, hanem a megye más városaiban (az adatfelvétel időpontjában Mohács és Siklós városok szolgáltak „külsős” helyszínül.) is szerveznek csoportfoglalkozásokat annak érdekében, hogy az oda való eljutás ne hátráltassa az ügyfelek munkaerőpiaci és oktatási körülményeit. Az egyéni és csoportos foglalkozásokon való részvételről a munkatársak igazolást állítanak ki.

Az egyéni esetkezelés, a csoportok – szociális diagnózis alapján történő – összeállítása, a resztroratív technikákon alapuló foglalkozások tartása két pártfogó felügyelő feladata. A pártfogó felügyelők az Igazságügyi Osztály állományához tartoznak, de munkaköri leírásuk alapján a közösségi foglalkoztatóhoz kötődnek. A szociális diagnózis elkészítése során a pártfogók feltérképezik az ügyfél személyiségét, az elkövetett cselekményhez és a bűnözéshez való viszonyulását. Az esetmegbeszélések alkalmával döntenek a csoportok összeállításáról. Ha az előzmények alapján nem a foglalkozásokon való részvétel szolgálja az ügyfél bűnözéstől való távoltartását, reintegrációját, a pártfogó felügyelők munkacsoportja dönthet a pszichológiai tanácsadáson való részvétel mellett. Mindkét pártfogó nagy rutinnal rendelkezik az ügyfelekkel való kapcsolattartásban és csoportvezetői tapasztalattal bírnak a foglalkozások tartásában. A közösségi foglalkoztatóban való munkavégzéshez nem ír elő jogszabály speciális képesítési követelményt. A közszolgálati tisztviselők képesítési előírásairól szóló 29/2012. (III. 7.) Korm. rendelet 1. számú mellékletének 10. pontja tartalmazza az igazságügyi feladatkör betöltéséhez szükséges képesítési minimumkövetelményeket, amely alapján a II. besorolási osztályban elegendő a középiskolai végzettség a pártfogói feladatok ellátásához. A közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény 124. § (1) bekezdése alapján a pártfogóknak a kinevezéstől számított két éven belül az igazságszolgáltatási ismeretekről is

számot adó ügyviteli vizsgát kell tenniük. A pécsi közösségi foglalkoztató szakemberei – a szükséges képesítési feltételeknek megfelelően – magas színvonalú munkájuk végzése érdekében folyamatos, a prevencióhoz és büntetés-végrehajtáshoz kapcsolódó továbbképzésen vesznek részt.

A negyedik kérdéscsoport a megjelenésre kötelezettek körét érintette. A közösségi foglalkoztató keretében megvalósításra váró feladatok elsősorban a fiatalok számára fókuszálnak a Pfr. 61. § (2) bekezdése alapján: *„A közösségi foglalkoztató elsősorban a megelőző pártfogás hatálya alatt állók, illetve fiatalok pártfogó felügyelet hatálya alatt állók számára előírt külön magatartási szabályok végrehajtásában vesz részt, illetve szervez programokat.”* A bűnözői életpályától való eltérés szempontjából hangsúlyos a megfelelő eszközökkel, lehetőleg korábban való pozitív változást eredményező beavatkozás. A hatékony bűnmegelőzés szempontjából mindhárom kritériumnak érvényesülnie kell. Ezt szolgálja a közösségi foglalkoztatók által nyújtott, a Pfr. 61. § (1) bekezdése szerinti programskála, amely a megelőző pártfogás közigazgatási hatósági intézkedés vagy pártfogó felügyelet büntető intézkedés elrendelése keretében a fiatalok társadalmilag helyes irányba fejlődését hivatott elérni. A büntetés-végrehajtáshoz kapcsolódóan nemcsak a fiatalok, hanem a felnőtt korúak számára előírt külön magatartási szabályok végrehajtása is történhet a közösségi foglalkoztatóban a Btk. 71. § (2) bekezdés i) pontja alapján, a közösségi foglalkoztató továbbá közreműködik a jóvátételi munka végrehajtásában. Az ügyfelek húsz százaléka megelőző pártfogás elrendelése révén kerül kapcsolatba a közösségi foglalkoztatóval, így fogalmilag nem zárható ki, hogy gyermekkorú személy ügyféli pozícióba kerüljön. Az előzetes szociális diagnózis elvégzése alapján azonban kizárt, hogy a gyermekkorú személyt felnőtt vagy súlyosabb bűncselekményt megvalósító ügyfelekkel közös csoportba sorolják, tekintettel arra, hogy a csoportösszetétel kialakítási szempontja igazodik az elkövetett bűncselekmény súlyosságához is.

A közösségi foglalkoztatóban a resztoratív szemléleten²¹⁵ alapuló egyéni és csoportos foglalkozásokat tartanak. A csoportos foglalkozások közül a leggyakoribbak a szociális készségfejlesztő és agresszióhelyettesítő, valamint az értékrend korrekciós foglalkozások. A két fő munkacsoport dönt arról, hogy a szociális diagnózis alapján összeállított körnek milyen

²¹⁵ Goldson kétségét fejezte ki a helyreállító igazságszolgáltatás módszereinek fiatalok vonatkozásában történő alkalmazása kapcsán, mivel ez is a beismeréshez és a felelősségvállaláshoz kötött, míg a magánjog a felelősségvállalást alapvetően a nagykorúsághoz köti. Ld.: Goldson, Barry: “Difficult to understand or defend”: a reasoned case for raising the age of criminal responsibility 514-521. További vitatott kérdés a helyreállító szemlélet által felállított szerepkör. Egyes nézetek szerint a fiatalok elkövetők maguk is áldozatok. Ld.: Muncie, John: Youth and Crime

típusú csoportfoglalkozást tartsanak. Az egyéni esetkezelésben családi csoportkonferencia megszervezésére több ízben került sor. A csoportok minimumlétszáma négy fő (nyolc fő az ideális) és rendszerint 3 napos elfoglaltsággal jár. A közösségi foglalkoztatóban nemcsak ügyfelekkel találkozhatunk, hanem a gyermek- és fiatalkorú, valamint a felnőtt elkövetőkkel foglalkozó jogalkalmazói oldal munkatársainak is tartanak képzéseket. Így valósult meg a kísérleti időszakban a családi csoport konferencia; a coach; az élménypedagógia; a coach szemlélet a bűnmegelőzésben; a facilitátor; a krízis és agressziókezelési tréning; a gyermekbántalmazás megelőzése és kezelése, továbbá a kortárs közösségekben tapasztalható magatartásproblémák megoldási stratégiái elnevezésű képzések megszervezése.

A pártfogók elmondása alapján a megjelenési hajlandóság kifejezetten erős, a kötelezettek kilencven százaléka részt vesz a találkozásokon. A megjelenési kötelezettségéről (annak időpontjáról és helyszínéről, valamint a mulasztás következményeiről) írásban értesítik az ügyfelet. Ha a megadott időpontban a kötelezett személy nem jelenik meg, azt a közösségi foglalkoztató pártfogója jelzi az ügyfél pártfogó felügyelőjének vagy megelőző pártfogó felügyelőjének, akik döntenek a jogkövetkezményről a pártfogó felügyelet szabályainak megszegése alapján (ide nem értve a megelőző pártfogás elrendelését). Az adatfelvétel időpontjában egyértelműsíthető volt, hogy a górcső alá vett időszakban büntető igazságszolgáltatási oldalról gyakoribb volt a közösségi foglalkoztatóba utalás, ami a közvetítői eljárások pozitív eredményeivel és a korábbi szakmai kapcsolattal is magyarázható. A gyámhivatalok korábban ritkábban éltek a jogszabályi felhatalmazással, azonban a pártfogóknál 2018 nyarán végzett aktavizsgálatom során megállapítást nyert, hogy a 2018-as évtől egyre gyakrabban szerepel az elrendelő határozatban a közösségi foglalkoztatóba utalás a magatartási szabályok között, főként a megelőző pártfogó javaslata alapján. A jelenleg működő másik két közösségi foglalkoztatóval való szakmai kapcsolat – azok korlátozott személyi állományára és magas ügyfélszámára tekintettel – korlátozott. A szakmaközi kapcsolat az Igazságügyi Osztály vezetőjének és a közösségi foglalkoztató pártfogóinak agilitására, valamint a korábban említett képzések szervezésére tekintettel rendkívül előremutató. A büntetés helyett önállóan kiszabható jóvátételi munka intézkedés végrehajtására is sor kerülhet a közösségi foglalkoztató keretében. A pécsi közösségi foglalkoztató gyakorlatában erre az értékrend korrekciós csoportfoglalkozások utolsó napján nyílt eddig lehetőség közösségi jóvátételi tevékenység (leggyakrabban karbantartási, tereprendezési és takarítási feladatok) formájában.

Tekintettel arra, hogy a korábban létrehozott közösségi foglalkoztatók a személy és finanszírozási forráshiányra tekintettel nem működtek hatékonyan, a pécsi közösségi foglalkoztató gyakorlata mintául szolgál(hat) a jövőben kialakításra kerülő foglalkoztatók számára is. Az elért eredmények alapján így a feladatellátás tekintetében további célokat fogalmaztak meg a foglalkoztató munkatársai. Ezek egyike a resztoratív személtre épülő képzési központ kialakítása. Az elért eredményeket és humán tapasztalatot lehetne a büntetés-végrehajtási populáció körében hasznosítani azzal, ha az egyéni és csoportos foglalkozások személyi köre kibővítésre kerül. A közösségi foglalkoztató szakemberei nagy hangsúlyt fektetnek a tudományos kutatásra, ehhez kapcsolódóan tervben van egy reziliencia kutatás elvégzése is.

1.8.3. Következtetések a közösségi foglalkoztató hatékonyságáról

Az interjúalapú empirikus kutatásból nyert adatok a pécsi közösségi foglalkoztató működésére szorítkoznak. Tekintettel azonban arra, hogy tervben van további három észak-magyarországi, büntetés-végrehajtáshoz kapcsolódó közösségi foglalkoztató létrehozása, a kialakításukhoz és működtetésükhöz példaként szolgálhatnak.

Az Igazságügyi Osztály és a foglalkoztató munkatársai is arról nyilatkoztak, hogy a 2017 őszétől rendelkezésre álló adatok még nem elegendőek ahhoz, hogy messzemenő következtetéseket vonjunk le annak hatékonyságáról. Számos – nem statisztikán alapuló – tény azonban arra enged következtetni, hogy a pécsi közösségi foglalkoztató működése eredményes. Az egyik legmeggyőzőbb tény, hogy a BaMKH a kísérleti időszak lejártát követően a működtetés pénzügyi feltételeit átvállalta és jelenleg már alapfeladatként finanszírozza. Szintén pilot program keretében az NBT az országban elsőként létrehozta a Baranya Megyei Bűnmegelőzési Tanácsot, a bűnmegelőzés helyi szereplőinek összefogását erősítő folyamat érdekében. Mind a büntető igazságszolgáltatás, mind a gyermekvédelem ismeri és alkalmazza a lehetőséget, nincs „üresjárat”. Ha nem a közösségi foglalkoztató épületében, akkor külsős helyszínen „csoportoznak” a pártfogók. A hatékonyság mércéje nemcsak számokban, hanem emberi teljesítményben is mérhető. Ennek kapcsán fontosnak tartom kiemelni a pécsi közösségi foglalkoztató vezetőjének és pártfogóinak szakmai érdemeit.

A címben megfogalmazott megállapítást támasztja alá, hogy a közösségi foglalkoztatóban kifejtett tevékenység összhangban áll az Európa Tanács R (2003) 20. számú ajánlásában megfogalmazott, a hatékony beavatkozás ismérveit tárgyaló feltételrendszerrel. A közösségi

foglalkoztató szolgáltatásainak igénybevételét megelőzi a pártfogói kockázatértékelés elkészítésének elrendelése. A kockázatértékelési adatlap a bűnismétlés kockázatát hivatott kiszűrni az elkövetett cselekmény, a személyiségben rejlő és a családi körülmények alapján. Amennyiben a jogalkalmazó szervek döntésükben figyelembe veszik a kockázatértékelés eredményét, a bűnismétlés kockázatán és a beavatkozás természetén, intenzitásán és tartamán alapuló összefüggésnek megfelelő szankcióval a közösségi foglalkoztatóban való megjelenésre kötelezhetik a bűnözéssel kapcsolatba került személyt. A szociális diagnózis elvégzésével a pártfogók beható képek kapnak arról, hogy milyen kriminogén szükségletek szorulnak megerősítésre. Ennek megfelelően a foglalkoztató szakemberei a hiányzó képességeket egyéni és csoportos foglalkozások (szociális készségfejlesztés, indulatkezelés, problémamegoldó technikák) tartásával igyekeznek az ügyfél személyiségébe beépíteni. A közösségi foglalkoztató bűnmegelőzésben betöltött hatékonyságának tehát előfeltétele a jogalkalmazó szervek szerepvállalása. Ezért fontos, hogy ismerjék a közösségi foglalkoztatók filozófiáját és alkalmazzák programskáláját.

A közösségi foglalkoztatók gazdag programkínálattal és a csoportmódszerek kísérleti alkalmazásával járulnak hozzá a külön magatartási szabályok változatosabbá válásához.²¹⁶ A közösségi foglalkoztató a Pártfogó Felügyelői Szolgálat háttérintézményeként működő speciális intézmény, amelynek legfontosabb funkciója az alternatív szankciók, illetve helyreállító igazságszolgáltatási eszközök körének bővítése.

A közösségi foglalkoztató működtetése a gyermekvédelem rendszerében is indokolt lehet ott, ahol kiváltó okait tekintve a büntető igazságszolgáltatással átfedést mutat. Ilyen terület a gyermekvédelmi gondoskodás körében alkalmazható, gyámhatóság által elrendelt megelőző pártfogás intézménye. A gyámhatóság a bűncselekmény vagy az elzárással is sújtható szabálysértés elkövetése miatt indult védelembe vétel iránti eljárásban, vagy a már fennálló védelembe vétel mellett a nyomozó hatóságnak a bűncselekmény vagy a szabálysértési hatóságnak a szabálysértés elkövetéséről tájékoztató, a gyámhatóság felé tett jelzését követően megkeresi a pártfogó felügyelői szolgálatot környezettanulmány és kockázatértékelés beszerzése céljából. A jogintézmény bevezetésével a jogalkotó szándéka az volt, hogy mind a gyermekvédelmi, mind a büntető igazságszolgáltatási rendszer megőrizze saját struktúráját, amellet, hogy a két terület közötti hatékonyabb együttműködésre lehetőséget biztosít.

²¹⁶ Szabó Judit: Harmadlagos megelőzés kilépés a pártfogoltak körében 35.

II. Fejezet: A gyermekvédelmi jogviszony

A gyermekvédelmi rendszer egymással összefüggő feladatait állami és nem állami szervek látják el.²¹⁷ A gyermekvédelem fogalmi köre napjainkra jelentősen kiszélesedett, és – a szociális igazgatás részeként – nem csupán a valamilyen okból veszélyeztetett gyermek állami védelmét, hanem minden gyermek jogainak törvényi rögzítését és állami eszközökkel történő érvényre juttatását jelenti.²¹⁸ A gyermekvédelmi rendszer pilléreinek tartóoszlopa a gyámügyi igazgatás. A közigazgatás 2010-ban kezdődött – napjainkban is tartó – átalakítása a gyermekvédelmi-gyámügyi igazgatásra is hatással van. A változások a gyermekvédelmi ellátások rendszerét, az intézményrendszert és természetesen a gyámügyi igazgatást is érintik.²¹⁹ A változás részeként 2015. január 1-jétől a gyermekvédelmi hatósági intézkedések sora bővült a megelőző pártfogás intézményével. A fejezet címe az állam decentralizált szervein keresztül megvalósuló intézményvédelmi feladatára utal. A gyámhatóság a gyermek érdekében a gyermeket nevelő szülőket kötelezheti bizonyos magatartási formák betartására és más magatartási formáktól való tartózkodásra. Ezáltal jön létre a gyermekvédelmi jogviszony.

A gyermekvédelem és a büntető igazságszolgáltatás ily módon való összefonódása kizárólag a magyar gyakorlat része. Ezt a megállapítást kívánom igazolni az igazságügyi gyermekvédelem fejlődésének 20. század elejétől napjainkig történő nyomon követésével, a hazai gyermekvédelem rendszerszintű bemutatásával. Következtetéseimet a gyámhatósági kutatásaimból vontam le.

II.1. Az igazságügyi gyermekvédelem története

II.1.1. Az igazságügyi gyermekvédelem fejlődése a 20. század elejétől napjainkig

„A gyermekvédelemben a legnagyobb eszme a prevenció. Megelőzni azt, hogy a fiatalok a bűn lejtőjére tévedjen. A munka így könnyebb is, mert amikor a bűnbe belekóstol a fogékony gyermeklélek, már sokkal nehezebb feladat hárul azokra, akik mentőként jelentkeznek.”²²⁰ A

²¹⁷ Kárpáti Orsolya: Gyermekvédelem és gyámügyi igazgatás 9.

²¹⁸ Kárpáti Orsolya: Gyermekvédelem és gyámügyi igazgatás 10.

²¹⁹ Rózsás Eszter: Változások a gyermekvédelem igazgatásában 269.

²²⁰ Így idézi fel Mikus Gyula Gegus Dániel gondolatait ld.: Mikus Gyula: Gyermekvédelem a századelőn 39.

Gegus Dánieltől²²¹ származó gondolatok napjainkban is helytállóak a gyermekvédelem és a büntető igazságszolgáltatás összefonódásakor.

A Gyvt. 14. § (1) bekezdése szerint a gyermekek védelme a gyermek családban történő nevelkedésének elősegítésére, veszélyeztetettségének megelőzésére és megszüntetésére, valamint a szülői vagy más hozzátartozói gondoskodásból kikerülő gyermek helyettesítő védelmének biztosítására irányuló tevékenység. Napjaink gyermekvédelmi rendszere tehát nemcsak a veszélyeztetett, hanem valamennyi gyermek védelmét lefedi.

A züllés veszélyének kitett és bűnöző fiatalok számára Justinian császár korától a XVII. századig elsősorban a bukott leányok megmentése céljából létrehozott intézetek, kolostorok nyújtottak védelmet. A középkorban Hollandiában, majd Németországban épültek az első olyan intézetek, amelyekben a züllésnek indult és a bűnbeesett fiatalokkal, valamint az árvákkal is egyaránt foglalkoztak²²². A XVIII. századig a fiatalok bűnözők bűncselekményei a felnőttekével egyenlően a büntetőbíró hatáskörébe tartoztak, és letartóztatásukra a börtön szolgált. Csak a XVIII. század vége felé kezdték egyes felvilágosodottabb fejedelmek elrendelni, hogy a fiatalok bűnözők az ún. javító-osztályba kerüljenek, ahol kényszermunkával foglalkoztatták őket. Ezekből alakultak ki a javítóintézetek.²²³ A hazai gyermekvédelem fejlődésében nagy szerepet játszott a külföldi eredmények magyar talajba való átültetése. Az értekezésben az alpont címében megjelölt korszak változásainak bemutatására törekszem, azonban elengedhetetlen, hogy történeti bevezetőként megemlítsük az igazságügyi gyermekvédelem nemzetközi fejlődését. Egy ország gyermekvédelmét nemcsak a társadalmi-politikai változások és gazdasági potenciál alakítja, hanem a külföldi jó gyakorlatok, pozitív példák átemelése az intézményrendszer kialakítása során.

A 20. század két világháborúja mély sebeket ejtett az igazságügyi gyermekvédelem területén. A szegénység, a csonka családok egyre nagyobb száma, az erkölcsi nevelés háttérbeszorulása, a fejletlen intézményi hálózat volta és ennek következtében az alacsony foglalkoztatottság, alkoholizmus és a prostitúció előtérbe kerülése szolgáltattak okot az erkölcsi züllés útjára lépéshez. A szocialista korszak igazságügyi gyermekvédelemre gyakorolt hatása elsősorban az

²²¹ Rendőri gyermekbíró volt Budapesten. Hosszú időn keresztül szerkesztője a Gyermekvédelem c. folyóiratnak, az 1929-ben megjelent Gyermekvédelem és rendőrség c. mű szerzője

²²² A gyermekekkel kapcsolatos középkori kezelési módszerekkel kapcsolatban ld. Kroll, Jerome – Bachrach, Bernard: Child Care and Child Abuse in Early Medieval Europe 562-568.

²²³ Csorna Kálmán: A szociális gyermekvédelem rendszere 23.

állami berendezkedéshez igazodó ideológia kizárólagossága miatt volt káros, hiszen korábban már megindult a kriminálpedagógia hazai fejlődése.

A gyermekvédelmi rendszer céljának törvényi szintű definiálása sokat váratott magára. Már a huszadik század elején felismerték, hogy a gyermekvédelem a gyermek anyagi veszélyeztetettségének megszüntetését, az erkölcsi züllés útjára lépés megakadályozását, az árvák és egészségileg gyengék érdekeinek képviselőjét egyaránt lefedi. A védelemre szoruló alanyi köre és az ehhez kapcsolódó tevékenységi körök és jogalkotási folyamat eredményeként a századelő gyermekvédelme két irányba ágazott el. Az általános vagy szociális védelem gyűjtőfogalma volt mindazon gyermekvédelmi tevékenységnek, amelyet az állam, a helyi hatóság és a társadalom végzett. A züllött, a bűnöző és züllés veszélyének kitett fiataikorúak védelméhez kapcsolódó tevékenységet az igazságügyi gyermekvédelem ölelte fel.²²⁴ A gyermekvédelem alanyi kör szerint történő szétválasztása hatékonyabb fellépést eredményezett volna, azonban az ország lehetőségeit nemcsak a politikai ideológiák, hanem a két világháború következtében elszenvedett emberi és anyagi áldozatok egyaránt befolyásolták.

Habár a gyermekvédelem rendszere napjainkban minden gyermek védelmére kiterjed, a veszélyeztetettség típusához különböző feladatok kapcsolódnak. Az igazságügyi gyermekvédelem a gyermek- és fiataikorúak bűnmegelőzését, további bűnalkalmaktól való távoltartását és a bűnelkövető fiatalok társadalomba való visszailleszkedését hivatott szolgálni. Tehát a prevenció, a végrehajtás és az utógondozás területét is lefedi. A szociális munka eszközeit felhasználó patronázs munka hidat képez a századelő és napjaink igazságügyi gyermekvédelme között. A 2015-ben bevezetett megelőző pártfogás intézményének kialakításakor a jogalkotó felismerte, hogy „Bölcsebb és kevésbé költséges megmenteni a gyermeket, mint büntetni a büntettest”.²²⁵ Ezért a századelőn kibontakozott – a klasszikus iskola tanaival szakító – filozófiai alapokhoz nyúlt vissza. Mindezekre tekintettel az igazságügyi gyermekvédelem fejlődésének bemutatása során kiemelt figyelemmel követem nyomon a patronázs eszme feléledését és büntető igazságszolgáltatással való összefonódását hazánkban a jogszabályi változások tükrében. A jogalkotói munka ismertetése során kitérek a korszak meghatározó társadalmi folyamataira. A korrajz teljességéhez elengedhetetlen az ország gazdasági potenciáljának tükrében zajló intézményi hálózat bemutatása. A fejezet tételmondata szerint *a szociális munka eszközeit felhasználó patronázs munka hidat képez a 20. századi*

²²⁴ Csorna Kálmán: A szociális gyermekvédelem rendszere 156.

²²⁵ Angyal Pál: Fiataikorúak és a Büntetőnovella 29.

igazságügyi gyermekvédelem és napjaink megelőző pártfogása között. A tételmondat alátámasztására a következő kérdésekre keresem a választ: Tekinthetjük-e a patronázs munkát a megelőző pártfogás jogtörténeti előzményének? Azonos módon érvényesül-e a prevenció elve a fiatalkorúak bírósága által elrendelt és a Fiatalkorúak Felügyelő Hatósága által végrehajtott patronázs munka és a megelőző pártfogás elrendelése és végrehajtása során? Mennyiben épültek be a 20. század intézményi és elméleti tapasztalatai napjaink igazságügyi gyermekvédelmi tevékenységébe?

Az igazságügyi gyermekvédelem feladata az erkölcsi züllés útjára lépés hátterének vizsgálata, okainak felszámolása, az utógondozás útjának helyes megválasztása és a társadalomba való visszailleszkedés támogatása. A feladatellátás számos ponton kapcsolódik a büntető igazságszolgáltatás területéhez. Az igazságügyi gyermekvédelem alakulása éppen ezért elválaszthatatlan a büntető jogszabályokat érintő jogalkotási folyamatoktól. A két jogterület metszéspontja a patronázs vagy pártfogó munka. Ezért az alábbiakban a patronázs fejlődésére, az erkölcsi züllés útjára lépő gyermekek érdekében tett intézkedésekre koncentrálni mutatom be az igazságügyi gyermekvédelem alakulását.

Az 1880. szeptember 1-én hatályba belépett Csemegi kódex hozott ugyan néhány célszerű rendelkezést a fiatalokra vonatkozólag, de rendszeres, átgondolt és részletes intézkedéseket nem tartalmazott. Legfontosabb rendelkezése az, hogy fiatalkorú büntetettek részére az egyéniesített nevelést célzó javítóintézetek felállítását rendelte el. Arra nézve azonban nem adott iránymutatást, hogy a büntetést az intézetekben mi módon hajtassák végre, milyen legyen ezen intézetek szervezete, felszerelése, működésének iránya, módja.²²⁶ Már ebben az időszakban is különbséget tettek azok között a gyermekek között, akik erkölcsi bűnökkel még nincsenek komolyan megtámadva, akiknek erkölcsi fejlődéséhez csakis a rendezett viszonyok hiányoztak és azok közt, akik már 10-12 éves korban az „erkölcsi szenny ocsmány posványával meg vannak fertőztetve”.²²⁷

A vizsgált korszakot megelőző első jelentősebb, a gyermekvédelem ügyét szolgáló jogszabály a nyilvános betegápolás költségeinek fedezéséről szóló 1898. évi XXI. törvénycikk volt. A norma adott alapot arra, hogy a talált, valamint a hatóságilag elhagyottnak nyilvánított gyermekek után 7 éves korukig felmerülő gondozási, ápolási és nevelési költségeket az

²²⁶ Angyal Pál: Fiatalkorúak és a Büntetőnovella 57.

²²⁷ Nagyiványi Fekete Gyula: A csavargó és koldus gyerekek neveléséről 215.

országos betegápolási alapból fedezzék. A szorosabban vett büntetőjogi védelmet továbbra is csak a javítóintézetek és a fiatalkorúak kerületi fogházai teremtették meg.²²⁸ A fiatalkorúak kriminalitásának kezelésére azonban a javítóintézetek és fogházak nem bizonyultak elégségesnek.

Az állami gyermekvédelem alapjait az állami menhelyekről szóló 1901. évi VIII. és a közsegélyre szoruló 7 éven felüli gyermekek gondozásáról szóló 1901. évi XXI. törvénycikkek rakták le, amelyek valós társadalmi szükségletekre reagáltak, amikor a menhelyek felállítását és az elhagyott gyermekekről való gondoskodást tűzték ki. Nagy hátránya volt azonban a rendszernek, hogy összemosódtak benne a differenciálást igénylő gyermekvédelmi feladatok.²²⁹ Kutatások indultak az abnormális értelmi és erkölcsi fejlődés törvényszerűségeinek vizsgálatára. 1906-ban megalakult a Magyar Gyermektanulmányi Társaság, amelynek tagjai az elzüllött gyermek problémáival, a fiatalkori bűnözés okaival és a nevelés hiányosságaival foglalkoztak. 1909. és 1920. között működött az „Ideges gyermekek alsó- és középfokú állami intézete”, a nehezen kezelhető és képezhető gyermekek oktatása érdekében. Az I. Kriminálpedagógiai Intézet a bűnelkövető fiatalok nevelésére dolgozott ki sajátos koncepciót.²³⁰

Az állami gyermekvédelem körében kívánta a 60.000/1907. B. M. sz. rendeletet a züllött gyermekek védelmét megoldani. A belügyminiszter rendeletében az „erkölcsi romlásnak kitett, avagy züllésnek indult” gyermekekre is kiterjesztette az állami gyermekvédelem hatáskörét. Az állami gyermekvédelem alapvetően nem akarta magára venni a nélkülöző családok életviszonyainak egészét érintő beavatkozás terhét. Elszigetelt jelenséggként kívánta kezelni a szegénysorú gyerekeket és élethelyzetüket. Az új rendelet értelmében a züllött és büntetést érdemlő fiatalkorút állami gyermekmenhelyre kellett szállítani, amennyiben nála „a belátás hiányát megállapították”.²³¹

A gyermekvédelem rendszerébe integrált, bűnmegelőzési célzatú jogintézménnyel a fiatalkorúak bírósága által kirendelt pártfogó tisztviselők és a Bn. felhatalmazása alapján felállított Fiatalkorúak Felügyelő Hatósága (továbbiakban Hatóság) által elrendelhető

²²⁸ Kun Béla – Ládai István: A fiatalkorúak kriminalitása ellen való küzdelem Magyarországon 2-8.

²²⁹ Schiffert Zsuzsa: A gyermek- és fiatalkorúakkal kapcsolatos büntetőpolitika és a gyermekvédelem alakulása hazánkban az I. világháborútól az 1950-es évekig.

²³⁰ Schiffert Zsuzsa: A gyermek- és fiatalkorúakkal kapcsolatos büntetőpolitika és a gyermekvédelem alakulása hazánkban az I. világháborútól az 1950-es évekig.

²³¹ Melinz, Gerhard – Zimmermann, Susan: Gyermek- és ifjúságvédelem Budapesten és Bécsben a dualizmus korában 2.

intézkedések kapcsán találkozunk először Magyarországon. A Hatóság az erkölcsi züllés veszélyének kitett gyermekek, a bűnelkövető gyermekek és fiatalok ügyeit elsőfokon intéző hatóságok felügyeleti szerve. A tagjai által kifejtett patronázs munka azonban sok szempontból különbözik napjaink megelőző pártfogásától. Tartalmában és eszköztárában túlmutatott a mai hatósági intézkedésen, a végrehajtási lehetőségeket tekintve – amely a bizalom megnyerésében és a meggyőzés útjának kialakításában nyilvánult meg – meglehetősen korlátozott volt.²³² A fiatalok pártfogó felügyelete a fiatalok ügyeiben eljáró bíróságok tevékenységéhez kapcsolódott elsősorban.²³³ A Bn. a pártfogó felügyelet két esetét ismerte. Általános – a fent hivatkozott erkölcsi veszedelemnek kitett és züllés útjára lépő gyermek- és fiatalok vonatkozásában – és speciális – a javító intézetből való kísérleti kihelyezés és a feltételes szabadon bocsátáshoz kapcsolódó – segítő, ellenőrző tevékenységet különböztetett meg. A speciális ellenőrzés tulajdonképpen az utógondozás területét érintette.

Az Fb. által felállított fiatalok bírósága a fiatalok szüleit bizonyos magatartásra kötelezhette, illetve patronázs egyesületbe utalhatta. A Bn.-t módosító törvény szellemisége már tükrözi a szociálpolitika, gyermekvédelem és a bűnözés kapcsolatának felismerését.²³⁴ Így a büntető igazságszolgáltatás rendszere mellett közigazgatási szervek is elláttak az igazságügyi gyermekvédelemhez kapcsolódó tevékenységet. A korszak igazságügyi védelmet ellátó közigazgatási szervei a következők voltak: a közigazgatási hatóság, mint rendőri bíróság, az igazságügyminiszter és a gyámhatóság. A közigazgatási hatóság az Fb. 62-64.§-ai értelmében a fiatalok olyan kihágási ügyeiben járt el – mint rendőri büntetőbíróság –, amelyek a fennálló hatásköri jogszabályok szerint a közigazgatási hatóság hatáskörébe tartoztak, kivéve azokat a megjelölt kihágásokat, amelyeket a fiatalok bíróságának hatáskörébe utaltattak. Az igazságügy miniszter szerepe az igazságügyi gyermekvédelemben kettős irányú volt. Intézkedett a szabadságvesztés büntetések és a javítónevelés végrehajtása iránt. A gyámhatóságnak viszont a javítónevelés elrendelése körül jutott bizonyos szerepkör.²³⁵

A háború folytán a patronázs is, mint a jogélet minden ága, lényeges átalakuláson ment keresztül. A háború a kriminalitás mérsékléséhez vezetett, ezzel párhuzamosan a patronázs munka is megcsappant. Kevesebb volt a pártfogolandó egyén, a gyermek és a fiatalok büntetések száma is észrevehetően lecsökkent. A másik változás a patronázs körében, hogy a

²³² Alföldy Dezső: Bíróság és patronázs 202-206.

²³³ Alföldy Dezső: Bíróság és patronázs 201.

²³⁴ Herczog Mária: A gyermekvédelem dilemmái 40.

²³⁵ Csorna Kálmán: A szociális gyermekvédelem rendszere 246-247.

rendes patronázs szerveket és intézményeket is a háború szolgálatába állították. Az aszódi javítóintézet növendékei a hadsereg részére rendelt 12 darab repülőgép készítésén dolgoztak. A kassai javítóintézet növendékei szintén nagymennyiségű iparcikket készítettek a katonaság részére, emellett a sebesült és beteg katonák ápolása és kiszolgálása körül teljesítettek nagy szolgálatot. Több leány-intézetben a katonák részére hósapkákat, más hasonló tárgyakat készítettek, a sebesültek részére mosási és más szükséges munkát végeztek, a fiú-intézetek növendékei pedig mezei munkáknál segítettek. Központi kérdés lett a hadi árvák kérdése.²³⁶ A fiatalok kriminalitásával foglalkozó büntető jogászok és gyermekvédelmi szakemberek előrevetítették, hogy a háború következtében elhagyatott gyermekek és fiatalok a bűn útjára fognak sodródni. Így az ő helyzetükkel kiemelten kellett foglalkozni.²³⁷

A Tanácsköztársaság idején az iskolai gyermekvédelmen alapuló aktív gyermekvédelmet hangsúlyozták. A gyermekvédelem átfogó rendszerének kialakítása során fontos szerepet szántak az oktatás, szakképzés, a világnézeti-erkölcsi nevelés, az egészségügyi gondozás és a sport- és népjóléti intézkedéseknek. A Forradalmi Kormányzótanács LXXI. számú rendelete alapján „A Tanácsköztársaság a gyermekek testi és lelki védelmét tartja a legfontosabb feladatának. A bajokat megelőző gyermekvédelem leghivatottabb helye az iskola”. A Forradalmi Kormányzótanács LXXII. számú, a gyermekek kiegészítő szociális neveléséről szóló rendelete szerint az igazságügyi gyermekvédelem legfontosabb feladata az erkölcsi romlás veszélyének kitett vagy társadalomellenes magatartást tanúsító gyermekek kiegészítő szociális nevelése volt. A 18. életévet be nem töltött, erkölcsi romlás veszélyének kitett fiatalok nevelését az ún. gyermekügyi biztosságokra bízta. Az intézeti nevelés végrehajtására igazságügyi nevelőintézetekben került sor. A feladat típusától függően felállítottak átmeneti nevelőotthonokat azok számára, akik az erkölcsi romlás útján indultak el, de sem testi, sem szellemi fogyatékosságban nem szenvedtek. Léteztek még munkára nevelő intézetek, erkölcsi fogyatkozásban szenvedő gyengeelméjűek és gyenge tehetségűek számára fenntartott intézetek, erkölcsi fogyatkozásban szenvedő idegbetegek számára és a közveszélyesek számára létesített intézetek.²³⁸

Az iskolakerülők, csavargók száma évről-évre nőtt. 1920-ban 12.300, míg 1922-ben már 15 ezer gyermek került Budapesten bíróság elé. A korszakot a kriminálpedagógiai elvek előtérbe

²³⁶ Finkey Ferenc: A patronage a háború alatt és a háború után 393-394.

²³⁷ Zombory László: Gyermekvédelem a háború alatt 3.

²³⁸ Schiffert Zsuzsa: A gyermek- és fiatalokkal kapcsolatos büntetőpolitika és a gyermekvédelem alakulása hazánkban az I. világháborútól az 1950-es évekig.

kerülése jellemezte. A bűnmegelőzésben nemcsak a munkának, nevelésnek, hanem a szellemi szórakoztatásnak is kiemelkedő szerepet tulajdonítottak.²³⁹ A korszak elméleti és gyakorló szakemberei sürgettek egy általános gyermekvédelmi törvény elfogadását, amelynek személyi köre kiterjedt volna 0-18 éves korig bezárólag a normális, elhagyott, szegény, beteg, züllött és bűnelkövető gyermekekre.²⁴⁰ Megindult a magyarországi gyermekvédelem újjászervezése, amely a háború által szétzilált család intézményének megerősítését és védelmét tűzte ki célul. Az intézetekben azonban mindenütt zsúfoltság, nyomor és elhanyagoltság uralkodott. A háború okozta traumákat vizsgálata a Psychophysikai Laboratórium, ahol megállapították, hogy megnőtt a turbulens, figyelmi zavarokkal, félelmekkel küzdő, összeférhetetlen, alkalmazkodni nem tudó, magányos, depressziós vagy realitástól elzárkózó gyermekek száma. 1929-ben kezdte meg működését a gyógypedagógiai Nevelési Tanácsadó Ambulancia.²⁴¹

A két világháborút követő időszakban visszaállt a Tanácsköztársaságot megelőző Bn. hatálya, és kisebb módosításokkal 1948-ig érvényben is maradt.²⁴² A pártfogás a negyvenes évek végéig önkéntes segítségnyújtási forma volt. 1949. december 31-én megszűnt a Budapesti Fiataikorúak Felügyelő Hatósága. Szerepét a Fiataikorúak Központi Felügyelő Hatósága (FKFH) vette át. Az új intézmény elsődleges feladata a fiataikorúak lakhatásának és munkába állásának megoldása volt. A fiataikorúak előkészítő eljárása a fiataikorúak bíróságától átkerült a fiataikorúak ügyészségéhez, így a fiataikorúakkal foglalkozó pártfogók is ügyészségi állományba kerültek.²⁴³

A háború pusztításai nagymértékben sújtották az ország iparát, az ország lakásállományának több, mint 10%-a lakhatatlanná vált. Az élelmiszertartalékok kimerültek. A közellátás is hiányos volt. Évek óta tartó nélkülözés és elszegényedés volt jellemző. Mindezeknek köszönhetően több ezer gyermek maradt fedél és családi háttér nélkül. Ezek a gyerekek bandákba tömörülve kéregettek, loptak. A felügyelet és gondozás nélkül maradt kiskorúak helyzetét azonnali kormányzati intézkedésekkel kellett rendezni. Elhelyezésük a nevelőszülői hálózat felélesztésével és gyermekotthonok kiépítésével történt. Az ország pénzügyi helyzetére tekintettel új gyermekotthonok nem épültek, régi kastélyokat, kúriákat vettek igénybe.

²³⁹ Gergely Ferenc: A magyar gyermekvédelem története (1867-1991) 35.

²⁴⁰ Herczog Mária: A gyermekvédelem dilemmái 45.

²⁴¹ Schiffert Zsuzsa: A gyermek- és fiataikorúakkal kapcsolatos büntetőpolitika és a gyermekvédelem alakulása hazánkban az I. világháborútól az 1950-es évekig.

²⁴² Herczog Mária: A gyermekvédelem dilemmái 41.

²⁴³ Gergely Ferenc: A magyar gyermekvédelem története 103.

Újjászerveződött az Állami Gyermeklélektani Intézet, 1945. és 1948. között sorra alakultak meg a gyermeklélektani állomások vidéken is, a fővárosban nevelési tanácsadókat hoztak létre. Az erkölcsi fejlődésükben megzavart gyermekek egy része nevelőotthoni hálózatba, a súlyosabb zavarokkal küzdők és bűnelkövetők pedig javítóintézetekbe kerültek. Visszaállították a fiatakorúak bíróságát, a rendőrség gyermekvédelmi tevékenysége keretében már női munkatársakat is foglalkoztatott.²⁴⁴ Az egységes gyermekvédelem irányítását az Országos Gyermek- és Ifjúságvédelmi Tanács látta el.²⁴⁵ 1948. után a társadalomtudományok (pszichológia, szociológia és gyógypedagógia) visszaszorultak. A gyermekvédelmet a szocialista pedagógia elvei hatották át, amely gyakorlati eszménnyé a makarenkói modellt tette. Az 1952. évi családjogi törvény megerősítette az intézeti gondozás szerepét, az „elhagyott gyermek” fogalmát felváltotta az „állami gondozott” terminológia.²⁴⁶ Az 1954. évi Büntetés-végrehajtási Szabályzat az „átnevelés” fogalmát és gyakorlatát vezette be.²⁴⁷

Az 1956-os események az emberi jogok sárba tiprását eredményezték. A fiatalok többségét osztályidegennek, bűnözőknek, lumpen elemeknek tekintették. Tetteiket igyekeztek köztörvényes bűncselekménynek minősíteni. Megnövekedett a tiltott határátlépések megkísérlése, a fegyver és lőszer rejtegetése. Hivatalos jelentések szerint a bűncselekményeket főként állami gondozott és nevelőszülőkhöz kihelyezett gyermekek követték el. Az 1957. évi IV. törvénnyel lehetővé tették a 16 év feletti fiatakorúak esetében is a halálbüntetés kiszabását.²⁴⁸

A hatvanas évek közepétől a társadalmi-politikai változások következtében a gazdasági kérdések kerültek előtérbe. A hatalom a fiatakorúak erkölcsi züllését igyekezett az 56-os események hatásaként elfogadtatni. 1960-tól kezdődően elkezdtek kiépíteni a nevelőotthonok hálózatát. A nevelőotthonok a javítóintézetekre emlékeztetve félzárt intézeti jelleggel működtek. A patronázs eszme feléledésének tekinthető, hogy az 1961-es Btk. szabályozta a pártfogó felügyeletet és bővítette annak alkalmazási lehetőségeit. Megszűnt a fiatakorúak

²⁴⁴ Schiffert Zsuzsa: A gyermek- és fiatakorúakkal kapcsolatos büntetőpolitika és a gyermekvédelem alakulása hazánkban az I. világháborútól az 1950-es évekig.

²⁴⁵ Schiffert Zsuzsa: A gyermek- és fiatakorúakkal kapcsolatos büntetőpolitika és a gyermekvédelem alakulása hazánkban az I. világháborútól az 1950-es évekig.

²⁴⁶ Schiffert Zsuzsa: A gyermek- és fiatakorúakkal kapcsolatos büntetőpolitika és a gyermekvédelem alakulása hazánkban az I. világháborútól az 1950-es évekig.

²⁴⁷ Schiffert Zsuzsa: A fiatakorúakkal kapcsolatos büntetőpolitika és gyermekvédelem alakulása 1945-1990 között.

²⁴⁸ Schiffert Zsuzsa: A fiatakorúakkal kapcsolatos büntetőpolitika és gyermekvédelem alakulása 1945-1990 között.

bírósága és ügyészsége. Az 1961-es Btk. 1966. évi Novellája a fiatalkorúak átnevelhetősége érdekében két végrehajtási fokozatot állapított meg, a börtönt és a munkahely fokozatot. Az 1966-ban hatályba lépő első magyar Bv. tvr. alapján a szabadságvesztés büntetés időtartama alatt is kötelező volt az oktatásban vagy szakképzésben való részvétel. A fiatalkorú jogosult volt a kapcsolattartásra, öntevékeny vagy szervezeti munkába való bekapcsolódásra. A fiatalkorúak munkáltatására reintegrációs lehetőségként tekintettek.²⁴⁹

A 131/1970. (M.K. 15.) MM utasítás állította fel a fiatalkorúakkal foglalkozó pártfogó szolgálatot azzal a céllal, hogy a gyámhivatali védő-óvó intézkedések, valamint az utógondozás hatékonyságát növeljék.²⁵⁰ 1975-ben alakították ki a bíróságok mellett működő pártfogói szervezetet a börtönből szabadulók számára. A fiatalkorúak esetén azonban hivatásos pártfogók szervezetileg a Gyermek- és ifjúságvédő Intézetekhez (GYIVI) tartoztak, de a helyi önkormányzatok, gyámhatóságok vagy a bíróságok rendelték ki őket. Tehát párhuzamos volt a feladatellátás a hivatásos és társadalmi pártfogók között, akik szabad idejükben végezték a patronázs munkát. Valamennyi fiatalkorú pártfogó felügyelet alatt állt, ezért a pártfogás gyakran formális, nem megfelelő hatékonyságú volt. Megoldatlan és elhanyagolt területnek számított a gyermekkorú bűnelkövetők kategóriája. Büntethetőség hiányában az eljárást azonnal megszüntették. Ebben az esetben a gyámhatóság pártfogót rendelt ki a gyámhatósági eljárásról szóló 1/1974. (VI. 27.) OM rendelet 73. §-a alapján a védő- és óvóintézkedéshez kapcsolódóan, ha a kiskorú erkölcsi fejlődése, nevelése, gondozása nem volt biztosított. A védő-óvó intézkedés keretében előírt magatartási szabály alapján a szülőt is felszólíthatta vagy beutalta a gyermeket egy „normál” gyermekotthonba.²⁵¹

A gyámhivatalok és a hivatásos pártfogók feladatait az oktatási miniszter által kiadott 6/1980. (VI. 24.) OM rendelet szabályozta. Az eljárás lefolytatása során a gyámhatóság a kiskorú részére pártfogót rendelhetett. A pártfogó feladata a felügyeletére bízott kiskorú magatartásának figyelemmel kísérése volt, szükség esetén a szülőt is segíthette nevelési feladataiban.

A Gyvt. 1997-ben a pártfogók helyzetét generálisan átalakította azzal, hogy a hivatásos pártfogói csoportot a másodfokú gyámhivatalként működő, akkori nevén megyei közigazgatási hivatal gyermekvédelmi és gyámügyi igazgatási szervéhez telepítette. 2003. július 1. napjától,

²⁴⁹ Schiffert Zsuzsa: A fiatalkorúakkal kapcsolatos büntetőpolitika és gyermekvédelem alakulása 1945-1990 között.

²⁵⁰ Dávid Lilla: A hazai pártfogó felügyelet intézkedésének szerepe a fiatalkorúak bűnelkövetésének megelőzésében 68-69.

²⁵¹ Herczog Mária: A gyermekvédelem dilemmái 97.

a pártfogókra vonatkozó egyes törvények módosításáról szóló 2003. évi XIV. törvény alapján a fiatalok és felnőttek terheltekkel foglalkozó pártfogó felügyelőket egy szervezetbe integrálták Pártfogó Felügyelői Szolgálat elnevezés alatt.

Az ismertetett hatósági megoldások azonban nem feleltek meg sem a kormányzat, sem a társadalom által megfogalmazott kriminálpolitikai elvárásoknak. Tendenciaként volt kimutatható a terhelti kör egyre alacsonyabb életkora. Az alacsony életkorhoz sok esetben társult erőszakos magatartás. A büntethetőségi korhatár leszállítása széleskörű társadalmi és szakmai vitát generált. A jogalkotó által a társadalmi igények felmérését követően megfogalmazott cél egy olyan jogintézmény megalkotása volt, amely alkalmas a gyermek- és fiatalok bűnmegelőzésére, és egyúttal a terheltek társadalomba történő visszailleszkedésére. A büntetőjog a fiatalok vonatkozásában ismer olyan eszközöket, amelyek a megfogalmazott jogpolitikai cél kiváltására alkalmasak lehetnek, ugyanakkor a gyermekek vonatkozásában a megelőző pártfogás bevezetését megelőzően kizárólag a védelembe vételi eljárás elrendelése során kerülhetett „fokozottabb figyelem- és ellenőrzés” alá az a gyermek, aki hajlandóságot mutatott a kriminalizálódásra, akár személyében felmerült körülmények miatt, akár a családon belüli veszélyeztető körülményeknek köszönhetően.

A Felzárkózási Stratégia és a T/13091. számú törvényjavaslat indokolás – a gyermek- és fiatalok elítéltek visszaesésének megakadályozásáról és a társadalomba való hatékonyabb visszailleszkedéséről – alapján az új jogintézmény anyagi és eljárási kereteit a gyermekvédelem rendszerében alakították ki.

Az intézkedés keretében elrendelt kötelezettségek betartását, a bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettség alakulását a megelőző pártfogó ellenőrzi. Az eljárásban közreműködőként részt vesz a gyermekjóléti központ a gyermek vagy fiatal személyével kapcsolatos előzmény információit becsatornázva.

II.1.2. A patronázs eszme kibontakozása

Az utógondozási javaslatok az 1867-es kiegyezés és konszolidáció idején éledtek újjá, valójában ekkor lépett előtérbe az úgynevezett rabsegélyezés eszméje. Buda-Pesten 1873-ban alakult meg az első magyar rabsegélyező egyesület. A hazai patronázs tevékenység törvénybe

iktatásáról, állami feladatként történő megfogalmazásáról a Csemegi kódex 27. §-a rendelkezett először az úgynevezett rabsegélyezés ügyének törvénybe iktatásával.²⁵²

A patronázs eszme magyarországi kibontakozásában elvülhetetlen érdemeket szerző, a fiatakorúak kriminalitásával foglalkozó jogtudósaink Angyal Pál, Balogh Jenő és Finkey Ferenc voltak. Nemcsak a büntető jog terén kifejtett munkásságuk volt kiemelkedő, hanem a társadalmi élet patronázs munka mellé állításában is aktív szerepet vállaltak. Angyal Pál Pécsen született 1873. július 12-én. A klasszikus büntetőjogi iskola híve volt. Több országban tanulmányozta a börtönügyet és a fiatakorúak bíróságait. Kezdeményezte a Patronage Egyesületek Országos Szövetségének megalakulását. 1908-ban Pécsen, majd országosan is megszervezte az ún. patronázs ügyet. Balogh Jenő jogtudósi pályafutása során kiemelt figyelmet fordított a kriminológiai kérdéseknek. Vizsgálta a fiatakorúak kriminalitásának okait, a velük szemben tanúsítandó bánásmódot. Nagy jelentőséget tulajdonított a fiatakorúak esetében a prevenciónak, a megtorlás helyett a züllés és a bűncselekmények okainak feltárására, elhárítására helyezte a hangsúlyt.²⁵³ Finkey Ferenc nyugdíjazását követően vállalta el a Fiatakorúak Budapesti Felügyelő Hatóságának elnöki tisztségét, amelyet 1942. és 1944. között töltött be. Finkey vallási indíttatása (dédapja Borsodban, míg nagyapja Hegymegen szolgált református lelkészként, apja Finkey Pál a Sárospataki Református Kollégium tanára)²⁵⁴ és nagycsaládból való származása érzékennyé tették a társadalmi problémák iránt. A börtönügy és büntetés-végrehajtás területén kifejtett elméleti következtetéseit és a külföldi tanulmányútjain gyűjtött hasznos tapasztalatait a hazai igazságügyi gyermekvédelem gyakorlatába is igyekezett áttemelni. Az erkölcsi züllés veszélyének kitett és bűnelkövető fiatakorúak ellenőrzése és segítése érdekében szorgalmazta a patronázs munka széleskörű elterjedését és alkalmazását. Azt vallotta, hogy a bűnelkövető gyermek- és fiatakorúak társadalomba való visszailleszkedése a nevelésük által érhető el. Ezzel a nézetével korának haladó gondolkodója volt, ugyanis a korábbi büntetéstan követői a megtorlás és bűnhődés fogalmait helyezték előtérbe.

Balogh Jenő szerint a patronázs szót tágabb és szorosabb értelemben is vizsgálni kell. Tágabb értelemben egyaránt vonatkozik az önhibán kívül vagy önhibából bajba jutott megsegítésére. A szorosabb értelemben vett patronázs az igazságügyi gyermekvédelem területéhez kapcsolódik, az erkölcsi züllés útjára tévedt fiatakorúak érdekében kifejtett szociális – támogató, felügyelő

²⁵² Vókó György: Utógondozás. Pártfogók és civil szervezetek. 51.

²⁵³ Estók József: A magyar börtönügy arcképcsarnoka. Balogh Jenő (1864-1953) 124.

²⁵⁴ Kopp László: Finkey Ferenc sárospataki évei. 159.

és ellenőrző – munka által. Ennek a munkának a fő ismérvei: atyai, pártfogó gondoskodás, könyörületes, felebaráti oltalom, önzetlen, jótékony szeretet, de egyúttal a pártfogásba vett személyek állandó, becsületes munkára szorítása.²⁵⁵ Valójában azonban mindez egyúttal a társadalom biztonságának oltalma, tehát nemcsak az irgalomnak és mentésnek, hanem a nemzet erősítésének, művelődésének és gazdasági ereje növelésének munkája. A patronázs munka célja ezáltal a pártfogásba vett személyek lelki átalakításában való közreműködés, valamint az árva és züllésnek kitettek gyermekek visszatérésének előkészítése a munkás társadalomba.²⁵⁶

A második csoportba tartoznak az erkölcsi romlásnak kitett, züllésnek indult, vagy bűncselekményt elkövetett fiatalok. A hivatalos korabeli statisztika ezek számát évente több, mint 10.000 főre tette.²⁵⁷ A züllés és bűncselekmények legfőbb oka a nevelés és felügyelet hiánya. Ezért Balogh a patronázs egyesületek fő feladatának a próbaidő és javító intézeti nevelés alatti, valamint a szabadulást követő felügyeleti tevékenységet tekintette.²⁵⁸

Felismerve a patronázs munkában rejlő bűnmegelőzési lehetőséget, számos jogelméleti és gyakorlati szakember dolgozott a patronázs eszme elterjesztésén. Mérőföldkőnek számított az első Országos Patronázs-kongresszus 1907-ben, Pécsen történt megszervezése. Ezt követte 1909-ben a második Budapesten, majd 1911-ben Kassán a harmadik Országos Patronázs-kongresszus. A negyediket, amelyet 1914 szeptemberére Kolozsvárra terveztek, a háború miatt nem lehetett megtartani.²⁵⁹ Az első Országos Patronázs Kongresszus kimondta, hogy 15 éves kor betöltéséig a patronázs tevékenységet az állami gyermekvédelem keretei között kell megszervezni. Elfogadták a fiatalkorú büntetettek érdekében kifejtendő patronázs feladatok főbb irányelveit. Balogh már az első kongresszuson megfogalmazta, hogy mik lesznek a fiatalkorúakat érintő második országos összejövetel feladatai. A patronázs egyesületek elsődleges feladataként az erkölcsi romlás veszélyének kitett vagy züllésnek indult gyermekek és fiatalkorúak megmentését jelölte ki. A második Országos Patronázs-kongresszust 1909. szeptember 10-11. közötti időszakra hívták össze a Magyar Tudományos Akadémia székházába. A fiatalkorúak vonatkozásában azt a feladatot fogalmazták meg, hogy meghatározzák a javító nevelés és a szabadságvesztés célját annak érdekében, hogy a fiatalkorú társadalmilag hasznossá tudjon válni. Ehhez kapcsolódóan sürgették a foglalkoztató műhelyek

²⁵⁵ Balogh Jenő: A patronage egyesületek szervezésének irányelvei 588.

²⁵⁶ Balogh Jenő: A patronage egyesületek szervezésének irányelvei 588-589.

²⁵⁷ Balogh Jenő: A patronage egyesületek szervezésének irányelvei 590.

²⁵⁸ Balogh Jenő: A patronage egyesületek szervezésének irányelvei 601-602.

²⁵⁹ Csorna Kálmán: A szociális gyermekvédelem rendszere 151.

felállítását. Javasolták az állam, a törvényhatóságok és a nyilvános üzemek együttműködését. A harmadik Országos Patronázs Kongresszus 1911. szeptember 17. és 19. között ülésezett Kassán. A kongresszuson teret kapott a fiatal elkövetők személyiségének feltárása és annak eredménye alapján történő intézeti elhelyezésük. A jelenlevők kiemelték a fiatakorúak bíróságának jelentőségét.²⁶⁰

Az elmúlt több, mint száz év igazságügyi gyermekvédelmének áttekintése során megállapíthatjuk, hogy a megelőző pártfogás bevezetése nemcsak a Gyermekjogi Egyezményhez való csatlakozásunkból fakadó implementációs kötelezettségvállalás, hanem a 20. század elején kibontakozó reformeszmékhez való visszatalálás eredménye is. A 20. század elején kibontakozó patronázs munka azonban sem tartalmában, sem eszköztárát vizsgálva nem tekinthető a megelőző pártfogás jogtörténeti előzményének. Az erkölcsi züllés veszélyének kitett, valamint a bűnelkövető gyermekek és fiatakorúak érdekében kifejtett patronázs munka része volt a büntető igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó pártfogó felügyelet. A megelőző pártfogás elrendelése a bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettség megszüntetéséhez kapcsolódik. A büntető igazságszolgáltatással csak abban az esetben fonódik össze, amennyiben a fiatakorú bűncselekményt vagy elzárással sújtható szabálysértést követ el. A büntetőeljárásban járulékos intézkedésként elrendelt pártfogó felügyelet esetén a gyámhatóság a megelőző pártfogást hivatalból megszünteti. A patronázs munkát a fiatakorúak bírósága rendelte el, és annak végrehajtásáért a bírósági vagy a Fiatakorúak Felügyelő Hatósága állományában dolgozó pártfogók voltak felelősek. Napjaink megelőző pártfogása gyermekvédelmi hatósági intézkedés, tehát közigazgatási eljárás keretében a gyámhatóság rendeli el, amely a megelőző pártfogó mellett az intézkedés végrehajtásában is részt vesz. A Bn. szerinti általános patronázs munkához nem kapcsolódott jogkövetkezmény, míg a - javító intézetből való kísérleti kihelyezés és a feltételes szabadon bocsátáshoz kapcsolódó - speciális patronázs munka alól való kibúvás súlyosabb vagy ismételt büntető intézkedést eredményezhetett. Ha a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettsége a megelőző pártfogás elrendelése útján nem szüntethető meg, vagy az intézkedés keretében elrendelt általános és speciális magatartási szabályokat megszegik, a gyámhatóság súlyosabb - a gyermek családból történő kiemelésével járó - gyermekvédelmi hatósági intézkedést rendelhet el, illetve

²⁶⁰ Szirota Szilvia: A fiatakorúakra vonatkozó speciális büntetőjogi szabályok létrejötte, és jogtörténeti fejlődése a 20. század eleji Magyarországon 252.

párhuzamos (közigazgatási és büntető) eljárások esetén a közvetítői eljárás, ügyészi megrovás és feltételes ügyészi felfüggesztés helyett a büntetőeljárás folytatódik.

	Patronázs munka	Megelőző pártfogás
Pártfogó felügyelethez való viszonya	része a pártfogó felügyeletnek	elkülönül a pártfogó felügyelettől (megszüntető ok)
Elrendelés	fiatalkorúak bírósága	gyámhatóság
Végrehajtás	FFH és a fiatalkorúak bírósága állományában dolgozó pártfogó felügyelő	A PFSZ szervezeti állományában dolgozó megelőző pártfogó
Jogkövetkezmény (magatartási szabályok megszegése)	a patronázs munkától függetlenül súlyosabb vagy ismételt büntető intézkedés elrendelése	súlyosabb hatósági intézkedés elrendelése vagy a büntetőeljárás folytatása

Az összehasonlító jogtörténeti vizsgálat eredményeként kijelenthetjük, hogy a gyámhatósági eljárásról szóló 1/1974. (VI. 27.) OM rendelet 73. §-a alapján elrendelt védő- és óvóintézkedés szorosabb kapcsolatban áll a megelőző pártfogással. Ugyanis a gyámhatóság a büntetőeljárás keretein kívül abban az esetben rendelhet el az intézkedést, ha a kiskorú erkölcsi fejlődése, nevelése, gondozása nem volt biztosított, valamint kötelező magatartási szabályai felállítása során a szülőt is felszólíthatta. A pártfogó feladata a felügyeletére bízott kiskorú magatartásának figyelemmel kísérése volt, szükség esetén a szülőt is segíthette nevelési feladataiban. Kimutatható hasonlóság a két intézkedés között a gyámhatóság általi elrendelés. Az intézkedés elrendelésének alapjául szolgáló ok mindkét intézkedés esetében a gyermek veszélyeztetettsége. Az első esetben a veszélyeztetettség oka az volt, hogy a kiskorú erkölcsi fejlődését, nevelését, gondozását nem biztosították, míg a megelőző pártfogás elrendelése során a gyámhatóság a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségét mérlegeli a megelőző pártfogó által készített kockázatértékelés alapján. További hasonlóság a két intézkedés között, hogy a szociális munkát végző pártfogó nem a gyámhatóság, hanem a büntető igazságszolgáltatás szervezetrendszerében tevékenykedik. Az intézkedés elrendeléséhez kapcsolódó magatartási szabályok betartására a gondozó szülő is kötelezhető volt korábban és ma is. Lényeges különbség mutatkozik azonban a két intézkedés alanyi körében. Minden

fiatalkorú pártfogó felügyelet alatt állt. Az 1/1974. (VI. 27.) OM rendelet 73. §-a alapján elrendelhető intézkedés a normasértő, de nem büntethető személyek esetében volt alkalmazható. A megelőző pártfogás elrendelhető a tényállásszerű cselekményt elkövető gyermekkorú és bűncselekményt vagy elzárással is sújtható fiatalkorú esetében is.

	1/1974. (VI. 27.) OM rendelet 73. §-a alapján elrendelt védő- és óvóintézkedés	Megelőző pártfogás
Büntetőeljáráshoz való viszonya	büntetőeljárás keretein kívül	<u>gyermekkorú</u> : nem indul büntetőeljárás
		<u>fiatalkorú</u> : büntetőeljárástól függetlenül, de párhuzamosan közigazgatási hatósági eljárás
Magatartási szabály személyi köre	a gyermekre és a szülőre nézve egyaránt előírható	a gyermekre és a szülőre nézve egyaránt előírható
Pártfogó feladata	a felügyeletére bízott kiskorú magatartásának figyelemmel kísérése	- környezettanulmány, kockázatértékelés elkészítése - javaslattevés a megelőző pártfogás elrendelésére - a magatartási szabályok betartásának ellenőrzése
Elrendelés	gyámhatóság	gyámhatóság
Elrendelés alapjául szolgáló ok	a gyermek veszélyeztetettsége: a kiskorú erkölcsi fejlődése, nevelését, gondozása veszélyben	a gyermek veszélyeztetettsége: gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettsége
Intézkedés személyi hatálya	bűnelkövető gyermek (normasértő, de a gyermekkor miatt nem büntethető)	gyermekkorú és fiatalkorú személyek

II.2. A gyermekvédelem rendszere

A gyermekvédelem nemzetközi gyakorlata egyértelműen bizonyítja, hogy ott működik jól az állami gyermekpolitika, ahol a gyermekvédelemnek önálló törvényi szabályozása, alapelve és rendszere van, valamint szervesen illeszkedik a gyermekjóléti, szociális- és családpolitikához.²⁶¹ Az említett feltételrendszer hazánkban adott. A megelőző pártfogás bevezetésével a jogalkotó az egyre fiatalabb kriminalizálódásra kívánt reagálni. Éppen ezért az új intézmény helyét a gyermekvédelem rendszerében jelölték ki. Az intézkedés jogpolitikai célját tekintve azonban számos érv szólna amellet, hogy a pártfogói munkában rejlő lehetőségeket a büntető igazságszolgáltatáshoz kapcsolódóan gyakorolják. A fentiekre tekintettel az értekezésben visszatérő problémafelvetés a megelőző pártfogás rendszertani elhelyezésének megalapozottsága. Hiába keresünk a nemzetközi gyermekvédelmi palettán hasonló intézkedést, nem találunk. A gyermekvédelem és a büntető igazságszolgáltatás ily módon való összefonódása kizárólag a magyar gyakorlat része. *A rendszertani megalapozottság az intézmény hatékonyságának az előfeltétele.* Az előző mondatba foglalt megállapításra a gyámügyi tapasztalat ad választ. Ennek érdekében az intézkedés elrendelésével foglalkozó gyámügyi szakemberek véleményét dolgoztam fel az állítás köré épített interjúkérdések alapján. Következtetéseimet a fejezet II.3. pontja alatt ismertetem.

II.2.1. A gyermekvédelmi rendszer pillérei

A gyermekvédelmi rendszert működtető állami és nem állami szervek feladata, hogy a komplex tevékenység feltételeit megteremtsék és működését megvalósítsák. A hazai és a nemzetközi jogirodalom a gyermekvédelem csoportosításának több szempontját ismeri. Megkülönböztethetünk tágabb és szűkebb értelemben vett gyermekvédelmet, célja szerint tagolható általános és speciális gyermekvédelemre, a résztvevők szerint pedig területi és intézményes gyermekvédelemre.²⁶² A Gyvt. által meghatározott fogalom a tágabb értelemben vett gyermekvédelem fogalom alá tartozik, tekintettel arra, hogy minden rászoruló gyermek esélyegyenlőségét növelő általános ellátó rendszer keretét határozza meg. A törvény címe is mintegy előrevetíti, hogy a gyermekek védelme nem csupán hatósági jellegű – speciális

²⁶¹ Filó Erika – Katonáné Pehr Erika: Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem 254.

²⁶² Filó Erika – Katonáné Pehr Erika: Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem 263.

gyermekvédelem –, hanem a családban élő, valamint a családból kiemelt gyermekek fejlődését biztosító ellátások és intézkedések egységes rendszere.

A magyar gyermekvédelmi rendszer pillérei a pénzbeli és természetbeni ellátások (Gyvt. 18-28.§), a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti alap- és gyermekvédelmi szakellátások (Gyvt. 29-66/L. §), a hatósági intézkedések (Gyvt. 67-93. §), valamint a bíróság által javítóintézeti nevelésre utalt, illetve letartóztatásba helyezett fiatalok javítóintézeti ellátása (Gyvt. 66/M. -66/Q. §). Az egyes alrendszerek a veszélyeztettség mértékéhez igazodnak és összefonódnak. Amennyiben a gyermek helyzete indokolja, az érdekében hozott intézkedések nem a szülő kérelméhez kapcsolódnak, hanem a szülői felügyeleti jog korlátozásával az állam gondoskodik a gyermeket veszélyeztető körülmények megszüntetéséről. A megelőző pártfogás intézménye jól szemlélteti az egyes alrendszerek kapcsolatát. Ha a gyermek kriminális előélete a családi háttérből fakad, nagy valószínűséggel a pénzbeli és természetbeni ellátásokkal az állam már igyekezett a veszélyeztető körülményeket megszüntetni. A gyermek és családja bizonyosan találkozott már a gyermekjóléti alapellátásokon keresztül a gyermekjóléti központ esetmenedzserével és a gyámhivatal szakembereivel. A megelőző pártfogás nem jár a gyermek családból való kiemelésével, de amennyiben az nem eredményes, sor kerülhet a gyermek nevelésbe vételére és szakellátásba kerülésére. Ha a legsúlyosabb gyermekvédelmi intézkedés sem tartja vissza a gyermeket a kriminalizálódástól, reszocializációs nevelésére a javítóintézetben kerül sor²⁶³.

II.2.2. Hatósági intézkedések

Az értekezés témája szempontjából kiemelt figyelmet érdemel a gyermekvédelmi hatósági intézkedések bemutatása. A gyermekvédelmi gondoskodás keretében elrendelhető intézkedések a gyermekvédelmi rendszer harmadik pillérét képezik. Ide tartozik a bűnmegelőzési célzattal létrehozott megelőző pártfogás intézménye. Alaptézisem szerint a *rendszerintézmény megvalósulása az intézmény hatékonyságának az előfeltétele*, ezért a hatósági intézkedések átfogó bemutatásával és a gyermekvédelmi rendszerben történő elhelyezésével közelebb juthatunk a problémafelvetés (a gyermekvédelemben van-e a helye a megelőző pártfogásnak) megválaszolásához.

²⁶³ A javítóintézeti nevelésről bővebben: Sabatino, D.A.– Mauser, A.J. – Skok, J.: Educational practices in correctional institutions 21-26.

A Gytv. 15. § (4) bekezdése alapján, ha a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges ellátás a szülő beleegyezésével nem biztosítható, és ez a helyzet a gyermek fejlődését veszélyezteti, a gyámhatóság a veszélyeztetettség mértékétől függően a gyermekvédelmi törvényben felsorolt intézkedések valamelyikét megteszi. A hatósági intézkedéseket okuk és eszközrendszerük szerint két nagy részre lehet bontani. Az egyik területet a védő-óvó intézkedések köre, a másikat – az intézkedések eredménytelensége esetén – a gyermek családjából való kiemelését eredményező beavatkozások képezik.²⁶⁴ A Gyer. 82. § (7) bekezdése szerint a gyermekvédelmi gondoskodás körébe tartozó intézkedések kiválasztásánál figyelembe kell venni a veszélyeztetettség jellegét, okát és mértékét, a gyermek személyiségét és családi körülményeit, az intézkedés várható hatásait, valamint a gyermeknek a saját családjában történő nevelkedéséhez fűződő jogát.

Az állam a gyermek érdekében beavatkozhat a család életébe és hatósági intézkedéseivel – végső soron – a gyermek szülői gondoskodást helyettesítő védelméről gondoskodik. A magánjog keretében meghatározott szülői felügyelet, szülői felelősség és a gyermek legjobb érdekének elve olykor kiválthat közjogi, gyermekvédelmi hatósági intézkedéseket. Ez az a pont, ahol a magánjog és a közjog találkozik, illetve átfedést mutat.²⁶⁵ Amennyiben a hatósági intézkedés folytán a gyermek családból való kiemelésére kerül sor, úgy a gyermekről az illetékes járási hivatal gyámügyi osztályának határozata alapján személyes gondoskodást nyújtó szakellátás keretében gondoskodik az állam.

A megelőző pártfogás elrendelését megalapozó ok, ha a gyermek- vagy fiatalkorú személy bűncselekményt vagy elzárással sújtható szabálysértést követ el. Tehát a gyermek veszélyeztetettsége a kriminalizálódásával függ össze. Az intézkedés elrendelése kapcsolódhat a fennálló védelembe vételhez vagy a megelőző pártfogás elrendelésével egyidejűleg sor kerül a védelembe vétel elrendelésére is. Mindkét intézkedés a védő-óvó típusú intézkedések körébe tartozik, tehát nem jár a gyermek családból való kiemelésével. A megelőző pártfogás célja a bűnmegelőzés és a további bűncselekmények elkövetésétől való távoltartás, továbbá a reszocializációs nevelés. Ennek érdekében nemcsak a fiatalkorút kell a helyes irányba terelni, hanem a családját is képessé kell tenni a normakövető élet támogatására.

²⁶⁴ Filó Erika – Katonáné Pehr Erika: Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem 326.

²⁶⁵ Somfai Balázs: Családjogi és/vagy gyermekvédelmi jogviszony 32.

II.2.3. A megelőző pártfogás helye a gyermekvédelem rendszerében

II.2.3.1. A megelőző pártfogás elrendelése, felülvizsgálata és megszüntetése

A következőkben a megelőző pártfogás gyermek- és fiatalkorú személyekre egyaránt alkalmazandó közigazgatási eljárásrendjét részletesen mutatom be. A megelőző pártfogás mint hatósági intézkedés három pólusú. Az eljárásban részt vesz a gyámhivatal, a pártfogó felügyelő és a gyermekjóléti központ. Az intézkedés elrendelését megalapozó határozatot a gyámhatóság (járási hivatal) hozza meg, annak végrehajtásáért is elsődlegesen a gyámhatóság felelős. A pártfogó felügyelő részt vesz mind az elrendelés szükségességéről való döntés előkészítésben (kockázatértékelés, környezettanulmány), mind a magatartási szabályok meghatározásában, és közreműködik a végrehajtásban is. A gyermekjóléti központ az, amely a gyermekkel (fiatalkorúval) már korábban is kapcsolatban állhatott gyermekjóléti alapellátás nyújtása vagy védelembe vétel keretében, akár anélkül is, hogy kriminális előélettel rendelkezett volna az eljárással érintett gyermek (fiatalkorú). A gyermekjóléti központ feladata környezettanulmány elkészítése és a pedagógiai vélemény megküldése a pártfogó felügyelői szolgálatnak. A környezettanulmány elkészítése során a pártfogó felügyelő és a gyermekjóléti központ a hatékonyabb együttműködés érdekében közösen is eljárhat.

A gyakorlatban a következőképen zajlik le az eljárás. A nyomozó hatóság, illetve a szabálysértési hatóság jelzi az illetékes gyámhatóság felé, ha a gyermek (fiatalkorú) bűncselekményt vagy elzárással sújtható szabálysértést követett el. A nyomozó hatóság (szabálysértési hatóság) jelzésében nem tesz konkrét indítványt a megelőző pártfogás intézkedés elrendelésére. A nyomozó hatóság (szabálysértési hatóság) jelzését követően a gyámhatóság dönt arról, hogy a rendelkezésére álló hatósági intézkedések közül kizárólag védelembe vételi eljárás megindítását rendeli el, avagy a védelembe vételi eljárás megindításával egyidejűleg (vagy a már fennálló védelembe vételi eljárás mellett) elrendeli a megelőző pártfogást is. A gyámhatóság megkeresi a pártfogó felügyelői szolgálatot abban az esetben, ha bűncselekmény vagy elzárással is sújtható szabálysértés elkövetése miatt védelembe vételi eljárás is indult, vagy az eljárással érintett gyermeknek (fiatalkorúnak) korábban már megtörtént a védelme vétele. Ha az eljárással érintett személy védelembe vétel alatt áll, a gyámhatóság megküldi a pártfogó felügyelői szolgálatnak a védelembe vételt elrendelő határozatát, valamint ezzel egyidejűleg megküldi a gyermekjóléti központnak a megelőző pártfogás elrendelésére vonatkozó javaslatát. A pártfogó felügyelői szolgálat

környezettanulmányt készít, valamint elvégzi a bűnözői életpályára való hajlamosság kockázatértékelését.

A gyámhatóság kötelezően elrendeli a megelőző pártfogást és a védelembe vételt, ha arra korábban még nem került sor, abban az esetben, ha a pártfogó felügyelői szolgálat által elkészített kockázatértékelés magas fokú. Tekintettel arra, hogy a közigazgatási eljárás keretében kötelezettséget kívánnak megállapítani, a gyámhatóság tárgyalást tart az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény 74. § és a Gyer. 91/L. § (1) alapján. A tárgyaláson a gyermeket, a szülőket és az esetmenedzsert meghallgatja a gyámhatóság, a megelőző pártfogónak magas fokú kockázatértékelés esetén kötelező a részvétele (az eljárás megindításáról a gyámhatóság minden esetben értesíti a megelőző pártfogót, akkor is, ha a kockázatértékelés nem magas fokú). A gyámhatóság határozatában alapul veszi a pártfogó felügyelői szolgálat vagy az esetmenedzser által megállapított magatartási szabályokat. A gyámhatóság a kockázatértékelés közepes fokára tekintettel valamennyi körülmény vizsgálata esetén mellőzheti a megelőző pártfogás elrendelését. Ha mellőzi a megelőző pártfogás elrendelését, fél év elteltével felül kell vizsgálnia döntését. A felülvizsgálat a gyermek megváltozott körülményeit hivatott vizsgálni, szükség esetén a pártfogó felügyelői szolgálat újabb bevonásával. Ha a kockázatértékelés alacsony fokú, a gyámhatóság mellőzi a megelőző pártfogás elrendelését.

A gyámhatóság az elrendelt megelőző pártfogást a védelembe vétellel egyidejűleg hivatalból évente felülvizsgálja. A felülvizsgálat fél év elteltét követően a megelőző pártfogó felügyelő vagy a gyermekjóléti központ javaslatára is történhet (a hivatalból, illetve kérelemre elrendelhető felülvizsgálat eseteit és azok megindítására jogosultak körét a Gyer. 91/O. § (2) bekezdése tartalmazza). Az elrendelt hatósági intézkedés megszüntethető, ha az intézkedést elrendelő határozat jogerőre emelkedésétől számított fél év elteltével a felülvizsgálat eredményeként megállapítható, hogy az intézkedés célja megvalósult vagy a gyermek magatartása kedvező irányba változott. Ebben az esetben a gyámhatóság dönthet úgy, hogy a védelembe vételt és a megelőző pártfogást is megszünteti, de úgy is, hogy a megelőző pártfogás megszüntetése mellett a védelembe vételt fenntartja. A megelőző pártfogás megszüntetésének következő oka, ha a gyámhatóság más gyermekvédelmi hatósági intézkedést rendel el, mert a kiskorú veszélyeztetettsége a jelenlegi családi környezetben való nevelkedése mellett nem szüntethető meg. Ilyenkor előfordulhat a megelőző pártfogás intézkedésének fenntartása, ebben az esetben a gyermekvédelmi gyám és a gyermek gondozási helye a megelőző pártfogó felügyelővel együttműködik. Kötelező megszüntetni a megelőző pártfogást, ha a fiataalkorúval

szemben pártfogó felügyelet intézkedést alkalmaztak, a fiatalkorú javítóintézeti nevelését rendelték el, a fiatalkorút szabadságvesztésre ítélték, vagy az, akivel szemben elrendelték a megelőző pártfogást, nagykorúvá vált.

A megelőző pártfogás elrendelését bemutató folyamatábrát az 1. számú Melléklet tartalmazza.

II.2.3.2. A megelőző pártfogás kapcsolata a védelembe vétellel és a nevelésbe vétellel

Ha a szülő vagy más törvényes képviselő a gyermek veszélyeztetettségét az alapellátások önkéntes igénybevételével megszüntetni nem tudja, vagy nem akarja, de alaposan feltételezhető, hogy segítséggel a gyermek fejlődése a családi környezetben mégis biztosítható, a gyámhatóság a gyermeket védelembe veszi a Gyvt. 68. § (1) bekezdése alapján. Tehát, amennyiben a gyámhatóság azt észleli, hogy a szülő vagy a törvényes képviselő nem működik együtt a gyermek veszélyeztetettségének megszüntetése érdekében, mérlegelés nélkül védelembe veszi a gyermeket. A gyámhatóság mérlegelési körébe tartozik annak eldöntése, hogy a kriminalizálódás útjára lépő fiatalkorú veszélyeztetettségének megszüntetése érdekében elrendelje védelembe vételét. Ebben az esetben tehát a gyámhatóság a gyermek kriminális veszélyeztetettségének körülményeit feltárva dönthet arról – függetlenül a szülői együttműködés hiányától –, hogy a veszélyeztetettségét a gyermekvédelmi lehetőségek közül védelembe vétel keretében kívánja megszüntetni. Fiatalkorú esetén büntetőeljárás is indulhat.

A gyámhatóság a megelőző pártfogó által készített kockázatértékelés fokára tekintettel a már fennálló védelembevétel mellett, vagy a védelembe vétel egyidejű elrendelésével kötelezően elrendeli a megelőző pártfogást vagy mérlegeli elrendelésének szükségességét. Tehát a megelőző pártfogás elrendelése a védelembe vételhez kötött. Mindkét hatósági intézkedés az ún. védő-óvó típusú gyermekvédelmi hatósági intézkedések közé tartoznak. Ezek – a családi magánautonómia szempontjából enyhébbnek tekinthető – hatósági beavatkozások nem járnak a gyermek családból történő kiemelésével. Amennyiben a védelembe vétel felülvizsgálata során a gyámhatóság azt észleli, hogy a védelembe vétel keretében nem sikerül a gyermek veszélyeztetettségét megszüntetni, súlyosabb hatósági intézkedést is elrendelhet.

A védelembe vétellel egyidejűleg a gyermek gondozásának folyamatos segítése és ellátásának megszervezése, a szülői nevelés támogatása érdekében a gyámhatóság felhívja a gyermekjóléti központot a védelembe vételhez kapcsolódó gyermekjóléti szolgáltatási feladatok esettanulmányozásának ellátására, és a veszélyeztetettség okának megszüntetése érdekében intézkedést tesz. A kriminalizálódás megszüntetése szempontjából különös jelentőséggel

bírnak az elrendelhető intézkedések közül a kifogásolt magatartás megszüntetéséhez igazodó magatartási szabályok és a konfliktuskezelést segítő szolgáltatáson való megjelenés elrendelése.

A védelembé vétel és megelőző pártfogás „különválásának” egyetlen esete a védelembé vétel Gyvt. 69. § (1) bek. b) pontja szerinti megszüntetése. A nevelésbe vétel elrendelése ugyanis a hivatkozott pont alapján a védelembé vétel kötelező megszüntetését vonja maga után, ugyanakkor a Gyvt. 69. § (5) bekezdés alapján a megelőző pártfogás a gyermek érdekében fenntartható, függetlenül a védelembé vétel megszüntetésétől. Abban az esetben, ha a gyermek veszélyeztetettségének megszüntetéséhez a gyermek védelembé vétele nem elég, a körülmények mérlegelése esetén a gyámhatóság súlyosabb hatósági intézkedést rendel el.

A gyámhatóság a gyermeket a Gyvt. 78. § (1) bekezdése alapján nevelésbe veszi, ha törvényes képviselője és otthon nyújtó ellátása valamilyen okból nem biztosított. Ezek a kötelezettségek a szülői felügyeleti jogból fakadnak és a családban nevelkedés igényéhez kapcsolódnak. A gyermek elsődleges szocializációs közege a család. Ha a család nem tudja ellátni alapvető funkcióját, a gyermek kellő minta hiányában könnyen a kriminalizálódás útjára sodródhat. Amennyiben a gyermek fejlődését családi környezete veszélyezteti, és veszélyeztettségét az alapellátás keretében biztosított szolgáltatásokkal, valamint a védelembé vétellel nem lehetett megszüntetni, illetve attól eredmény nem várható, továbbá, ha a gyermek megfelelő gondozása a családján belül nem biztosítható, a gyámhatóság a gyermeket nevelésbe veszi.

A nevelésbe vétel – a család életébe való hatósági beavatkozás szempontjából a legsúlyosabb – gyermekvédelmi intézkedés. Az intézkedéssel a gyermeket kiemelik családjából és szakellátásba kerül. 12 alatti gyermek esetében a nevelőszülőnél történő elhelyezés indokolt. A 12 év felettiek gyermekotthonba kerülnek. Amennyiben a szülő a nevelésbe vett gyermekével nem tart kapcsolatot, sor kerülhet az örökbefogadhatónak nyilvánítására. Az örökbefogadást engedélyező határozat jogerőssé válásával a szülői felügyeleti jogok megszűnnek.

Amennyiben a gyámhatóság a megelőző pártfogás és a védelembé vétel felülvizsgálata során a gyermek nevelésbe vételéről dönt, megszünteti az elrendelt védelembé vételt. Szükség esetén azonban a megelőző pártfogás fenntartható, ha az bűnmegelőzési szempontból indokolt (ld. V. számú Melléklet).

II.2.3.3. A közigazgatási hatósági eljárás és a büntetőeljárás kapcsolata

A kriminalizálódás folyamata egyre fiatalabb korban kezdődik meg. Ezért érdemes már a büntethetőségi korhatár betöltését megelőzően is segítséget nyújtani azoknak a fiataloknak, akik normasértő magatartásuk miatt a hatóságok látókörébe kerülnek. A probléma kezelésében fontos, hogy megfelelő kezelő rendszeri válaszok együtt, egy időben hatva érvényesüljenek: egyszerre kezelve a család anyagi problémáit, a gyermek iskolai előmenetelének kérdését, támogató eszközökkel fellépve a deviáns gyermekek érdekében.

Ha a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges ellátás a szülő beleegyezésével nem biztosítható, és ez a helyzet a gyermek fejlődését veszélyezteti, a gyámhatóság a veszélyeztetettség mértékétől függően a Gyvt.-ben felsorolt intézkedések valamelyikét megteszi. A gyermekvédelem feladat- és eszköztára tekintetében számos jogterülethez kapcsolódik, ezért a célkitűzések megfogalmazásához és a következtetések levonásához a jogterületek komplex vizsgálata és értelmezése szükséges. A büntetőjogi kapcsolat a büntethetőség objektív és szubjektív kategóriájából vezethető le. Az életkor és a belátás vizsgálata jelöli ki a gyermek- illetve fiataalkorúval szemben alkalmazott felelősségre vonási eljárás színterét. A felelősségre vonás büntetőeljárás keretében történik. Amennyiben a hivatkozott feltételek hiányoznak, úgy a gyermekvédelem rendszere közigazgatási hatósági eljárásban lép fel a gyermek érdekében. Ebben az esetben csak tényállásszerűség valósul meg, a büntetőjogi felelősségre vonás alapja hiányzik. A büntethető fiataalkorú a büntető igazságszolgáltatás rendszerébe kerül. Amennyiben a közigazgatási hatósági intézkedés a gyermek családjából való kiemelését eredményezi, a szülői felügyelet – mint polgári jogi kapcsolóelv – csorbát szenved. A megelőző pártfogás elrendelése esetén nem kerül sor a gyermek családból való kiemelésére. Ugyanakkor a megelőző pártfogáshoz kapcsolódó védelembé vétel esetén a felülvizsgálat már eredményezheti a gyermek családjából történő kiemelését.

Párhuzamos eljárások esetén a büntetőeljárás ügyészi szakban történő befejezésével hamarabb lezárulhat, mint hogy a közigazgatási eljárás keretében jogerős döntés születik. A büntetőeljárás elhúzódásához vezethet ugyanakkor, hogy a Be. 685. §-a alapján a vádemelés előtt az ügyészség, azután a bíróság összefoglaló felügyelői vélemény elkészítését rendeli el, ha a fiataalkorúval szemben a védelembé vétele körében megelőző pártfogás elrendelésére kerül sor. Az összefoglaló pártfogó felügyelői vélemény tartalmazza a megelőző pártfogás végrehajtásának tapasztalatait, így a közigazgatási döntés megelőzi, hovatovább sok esetben

„hátráltatja” a büntetőeljárás gyors lefolytatását. A döntések (közigazgatási és büntető igazságszolgáltatási) alapját képezi a megelőző pártfogó által készített kockázatértékelés, valamint a környezettanulmány. A magas vagy közepes fokú kockázatértékelés alapján elrendelt intézkedés elrendelő határozat szerint történő végrehajtásához kapcsolódóan a megelőző pártfogó pártfogási tervet készít. Az elrendelő határozatban – a megelőző pártfogó javaslatára – megállapított külön magatartási szabályok végrehajtására a közösségi foglalkoztatóban kerül sor.

„A jogpolitikai célkitűzés” című fejezetben már felhívtam a figyelmet a megelőző pártfogás tényállásából fakadó, a személyi hatályra vonatkozó ellentmondásra. A tényállás szó szerinti értelmezése alapján megelőző pártfogást elrendelni kizárólag fiatalok által elkövetett bűncselekmény vagy elzárással sújtható szabálysértés elkövetése miatt lehet. A jogalkotói akarat azonban nyilvánvalóan az volt az új intézkedéssel, hogy a bűnözéssel minél fiatalabb korban kapcsolatba kerülő gyermekeket visszatartsák a kriminalizálódástól. Ez egyrészt felveti a törvénymódosítás kérdését, másrészt vitaindító megközelítés lehet a gyermekek büntető igazságszolgáltatással való kapcsolatba kerülése és annak stigmatizációként való megjelenése szempontjából.

II.3. Empirikus kutatás

Az intézkedés rendszertani elhelyezése kezdetektől fogva vitatott. Ez a vita elsősorban a megfogalmazott jogpolitikai célkitűzésből ered. A jogalkotó által, a társadalmi igények felmérését követően megfogalmazott cél egy olyan jogintézmény megalkotása volt, amely alkalmas a gyermek- és fiatalok bűnmegelőzésére, és egyúttal a terheltek társadalomba történő visszailleszkedésére. Az intézkedés bevezetését megelőző időszakra jellemző kriminológiai jelenség volt a terhelti kör egyre alacsonyabb életkora és az ehhez társuló erőszakos magatartás. Hazai és nemzetközi kritikát váltott ki a büntethetőségi korhatár leszállítása is.²⁶⁶

A jogpolitikai cél megvalósulásának folyamatát a jogintézmény bevezetésétől követem. Kutatásomban a fejezet elején megfogalmazott alaptézis mellett arra is keresem a választ, hogy *a jogintézmény hatékonyan reagál-e az életre hívását kiváltó okokra*. Az alábbiakban részletesen a 2020. évben végzett kutatásom tanulságait ismertetem, tekintettel arra, hogy „A

²⁶⁶ Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága visszatérően kritikusán fogalmaz a kormányzati jelentésekre adott válaszában.

jogpolitikai célkitűzés” című fejezetben a 2016. évben végzett vizsgálatom módszertanát és következtetéseit már bemutattam.

II.3.1. Az elmúlt 5 év tapasztalata

2020 februárjában ismételten felkerestem a – már más szervezeti struktúrában működő – Gyámügyi Osztályt annak reményében, hogy az intézkedés bevezetése óta eltelt öt év elegendő adatot szolgáltat a tudományos következtetések levonásához.²⁶⁷ A hatékonyság felmérésére irányuló kérdéseimre a hatósági intézkedések elrendelésével foglalkozó gyámügyi ügyintézők adtak választ. A 2016 júniusában végzett interjúalapú kutatás keretében feltett kérdések köre bővült, ugyanis az eltelt idő és eredmények lehetőséget adtak a kérdések tematizálására. Az interjú felvételének időpontjában három – tapasztalt – gyámügyi ügyintéző foglalkozott a hatósági intézkedések elrendelésével.

Az interjúban elsőként a jogintézmény bevezetésének szükségességére és annak fogadtatására tértem ki. A gyámügyi ügyintézők egységesen arról nyilatkoztak, hogy tudomásul vették feladatellátásuk új hatáskörrel történő bővítését. Kiemelkedően nagy terhet nem jelentett számukra a megelőző pártfogás elrendelésével összefüggő munka. Véleményük szerint az intézkedés tartalmát tekintve nem más, mint amikor a védő-óvó intézkedések végrehajtásához kapcsolták a fiatakorúak pártfogó felügyeletét. 1970-ben állították fel a fiatakorúakkal foglalkozó pártfogói szolgálatot, amelyet a gyermekvédelem rendszerében alakítottak ki.²⁶⁸ A gyermekvédelmi eljárásról szóló 6/1969. MM. rendelet széles körben határozta meg az eljárás bármely szakaszában kirendelhető hivatásos pártfogók feladatát. A gyámhivatal szerint bűnmegelőzési szempontból nincs nagyobb visszatartó ereje a megelőző pártfogásnak, mint a fiatakorúak pártfogó felügyeletének. Gyermekkorúaknál csak magas kockázatértékelés esetén rendelik el a megelőző pártfogást. Ilyenkor a hatóság jelenléte, a környezettanulmány felvétele és hatósági szereplőkkel való találkozás élménye a gyermekben és a családjukban is félelmet vált ki. Ez a félelem alapozza meg a későbbi jogkövető magatartást, jelenti a visszatartó erőt. A fiatakorúak vonatkozásában azonban a párhuzamosan futó eljárások esetén nincs kommunikáció az ügyészség és a gyámhivatal között. Ez azért rossz, mert a fiatakorúak nem veszik komolyan a megelőző pártfogással járó kötelezettségeket.

²⁶⁷ A 2020. évben végzett kutatásomról részletesen ld.: Herke-Fábos Barbara Katalin: A megelőző pártfogás helye a gyermekvédelemben? 25-38.

²⁶⁸ Vóko György: Elmélkedés a pártfogó felügyeletről 49-69.

Az előzmények feltérképezését követően a nyomozóhatóság értesítési kötelezettsége és az intézkedés elrendelésének összefüggéseiről kérdeztem a szakembereket. Kiderült, hogy a bűncselekmény vagy elzárással sújtható szabálysértés elkövetéséről szóló értesítések száma évente 50 és 70 közöttire tehető. Ez azt jelenti, hogy a hatósági intézkedések elrendelésével foglalkozó három ügyintézőnek hozzávetőlegesen húsz folyamatban levő ügye van. Gyakran előfordul, hogy a rendőrség által küldött értesítés megérkezésekor már nagykorú személy kerül a gyámhatóság látóterébe. A rendőrség a büntetőeljárás megindítása szempontjából a bűncselekmény elkövetésekor betöltött életkort veszi alapul, a gyámhatóság eljárása szempontjából azonban az értesítés megérkezésének időpontja releváns. Megfogalmazható, hogy az intézmény elnevezésében rejlő megelőzés (mint reszocializációs nevelési²⁶⁹ lehetőség) nem érvényesül, mert átlagosan fél év telik el a bűncselekmény elkövetése és a nyomozóhatóság által megküldött értesítés gyámhivatal által történő átvétele között

Az intézkedés elrendelésére vonatkozó kérdéseim során vizsgáltam, hogy melyek a leggyakoribb elrendelést megalapozó okok. A kérdésekre a következő választ kaptam: jellemzően a garázdaság, csoportosan elkövetett garázdaság és a lopás alapozza meg a bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettséget. Fiatalkorúak esetén a kriminalizálódás folyamatát a családi körülmények és a megélhetési bűnözés indítja el. A gyermekkorúak a közösségi médiával összefüggő jogellenes cselekményeket követik el leggyakrabban. A megelőző pártfogó által adott közepes kockázatértékelés esetén a gyámhivatal mérlegelési körébe tartozik az intézkedés elrendelése. A kutatásba bevont gyámügyi osztály ebben az esetben mindig a gyermekjóléti központ javaslatára támaszkodik. A jogszabály által megállapított határidők elegendőek a veszélyeztető körülmények feltárására, a megkereséseket időben megküldik a PFSZ és a gyermekjóléti központ felé. Ha az alapellátásból származó adatok a gyermekjóléti központ rendelkezésére állnak, akkor azok időben megérkeznek, ha nem, határidő hosszabbítást szoktak kérni. A pártfogóktól mindig időben megérkeznek a kért iratok és információk. A hatóságok előtti megjelenésre nincs panasz, az eljárással érintett és törvényes képviselője is megjelenik a tárgyaláson. A jogszabály által előírt határidőn belül megszületik a döntés. Ami azonban sajnálatos, hogy sok esetben fél év is eltelik, hogy a pártfogó a határozat jogerőssé válását követően elkezd foglalkozni a megelőző pártfogás alá került személlyel. A gyámhivatali határozatban elrendelt magatartási szabályok igazodnak az elkövetett cselekményhez. Általános magatartásformákat írnak el. Ezek közül a leggyakoribb,

²⁶⁹ A reszocializációs nevelésről bővebben: Pierzchała, Kazimierz: The axiological contexts of resocialization education 91-101.

hogy az intézkedés alá vont gyermek tartózkodjon a deviáns magatartásformáktól, a szülő ellenőrizze a gyermek kortárskapcsolatát és szabad idejét. A lehetőségekhez képest a gyámügyi ügyintézők próbálnak egyéniesíteni a magatartási szabályok előírásakor. A magatartási szabályok előírásakor azonban azok ellenőrzésére is kell gondolni, amelyet nem ők, hanem a megelőző pártfogó végez. Nehézséget okoz, hogy a szülők gyakran felmentik erkölcsileg gyermekeiket az elkövetett cselekményért való felelősség alól, és ennek a szülői magatartásnak köszönhetően a gyermekek nem együttműködőek. A megelőző pártfogást elrendelő határozatban nemcsak a gyámhivatal, hanem a megelőző pártfogó által javasolt magatartásokat is szó szerint szerepeltetik.

Az interjú részét képezte a társszervekkel való együttműködés tapasztalatainak feltérképezése. A válaszok előremutatóak voltak. A gyámügyi ügyintézők elmondása szerint papíralapon minden esetben értekeznek, de a telefonos kommunikáció sem ritka. A megelőző pártfogás elrendelésére irányuló eljárásban a gyermekjóléti központ esetmenedzserével egyeztetnek időpontot a gyámügyi ügyintézők, a megelőző pártfogónak meghívót küldenek. A megelőző pártfogó a magas kockázatértékelést kapó fiatalkorú tárgyalásán kötelezően jelen van. A gyámügy az alapellátásból fakadó feladatai miatt napi kapcsolatban van az esetmenedzserrel. A pártfogókkal nem tekint vissza olyan régmúltra az együttműködés, velük nincs napi szintű kapcsolat.

Az interjú központi részét az intézkedés végrehajtására vonatkozó kérdéscsokor képezte. A végrehajtás tapasztalataiból szerettem volna az intézkedés hatékonyságára vonatkozó következtetéseket levonni. A magatartási szabályok betartására vonatkozó kérdésekre a gyámügyi előadók elmondták, hogy a megelőző pártfogás elrendeléséhez kapcsolódó magatartási szabályok betartását a megelőző pártfogó ellenőrzi személyes találkozások, telefonos érintkezések, levelezés és a fiatalkorúval kapcsolatban álló intézmények megkeresése útján. A gyámügy az iratok visszaérkezésekor lát bele a végrehajtási tapasztalatokba és hozza meg az ahhoz illeszkedő döntést. Általános tapasztalat, hogy sem a gyermek/fiatalkorú, sem a családja nem veszi komolyan a magatartási szabályokat. Elenyésző az eredményesség miatt megszüntetett eljárások száma. Gyakoribb a súlyosabb gyámhatósági intézkedés elrendelése, de előfordul az is, hogy a fiatalkorú reszocializációs nevelése áttolódik a büntető igazságszolgáltatás rendszerébe. Többnyire nagykorúság miatt szűnik meg a megelőző pártfogás. Tehát az intézkedés megszűnésének két leggyakoribb oka a nagykorúság és a pártfogó felügyelet elrendelése.

A gyámügyi előadók véleménye szerint a megelőző pártfogás csak több pártfogó és jobb tárgyi feltételek esetén jelentene bűnmegelőzési szempontból többlet lehetőséget a védelemben való részvételhez képest. A bűnmegelőzési hatékonyság elmaradása az intézkedés rendszertani elhelyezésének hibájából is adódhat. A gyámhivatal szerepét nem veszik komolyan, a bíróságtól azonban tartanak a kriminalizálódott személyek. A gyámügyi szakemberek szerint – bár tudják, hogy jogszabályi felhatalmazás erre nincs – nagyobb hatékonyságot jelentene, ha tényállásszerű magatartást tanúsító gyermekkorúakkal is a bíróság foglalkozna. Tekintettel arra, hogy a megelőző pártfogó a személyes találkozásra havi egy alkalmat tud biztosítani, így a szociális munka és a megelőző pártfogó bűnmegelőzési tapasztalatának átadása nem érvényesül hatékonyan.

II.3.2. Következtetések

Az empirikus kutatás során felvett adatok Baranya megyére – különös tekintettel a BaMKH Pécsi Járási Hivatalának illetékességi területére – vonatkoznak. A Baranya megyei illetékességi területtel működő PFSZ országos mutatói rendkívül jók a bűnmegelőzéshez kapcsolódóan, köszönhető ez a közösségi foglalkoztató működtetésének is. Amennyiben a gyámhivatal a határozatában viselkedéskorrekciós esetkezelési módszerek alkalmazásáról dönt, azt a PFSZ háttérintézményeként működő közösségi foglalkoztatóban hajtják végre.

A pozitív tapasztalatok fényében meglehetősen kijózanító erővel bír a gyámhatóság munkatársainak véleménye a megelőző pártfogás bűnmegelőzés terén kifejtett hatékonyságáról. Mindenképpen ki kell emelni, hogy a megelőző pártfogás bevezetését követő öt évben kohéziós erővel igyekeztek a gyermekvédelem területén működő társszakmák az interszektorális együttműködést minél szorosabbá fűzni. Új szereplőként kapcsolódott be a PFSZ és az együttműködés mozgatórugójává is vált rövid időn belül.

Összevetve a korábbi és a friss kutatási tapasztalataimat elmondható, hogy a megelőző pártfogás elrendelését megalapozó leggyakoribb bűncselekmények továbbra is a lopás és a rongálás. A fiatalkorúak vonatkozásában megszorodhatott ezeknek a bűncselekményeknek az elkövetése, mert a megelőző pártfogás elrendelésének száma is emelkedett. Ez a tény arra enged következtetni, hogy a várt bűnmegelőzési küldetését nem tudta ez idő alatt betölteni az intézkedés. Ez a megállapítás azzal is alátámasztható, hogy az eredményességre tekintettel megszüntetett eljárások száma továbbra is kifejezetten alacsony. A megelőző pártfogás megszüntetésének leggyakoribb oka jelenleg – a 2016-ban végzett kutatáshoz hasonlóan – a nagykorúvá válás. A magatartási szabályok specifikusabbá váltak, de a végrehajtás lehetőségei

miatt továbbra sem eléggé egyéniesítettek. Ha nem rendeltek el megelőző pártfogást a közepes fokú kockázatértékelésre tekintettel, a körülményeket kötelező fél év után felülvizsgálni. Ez a szigorú eljárási szabály továbbra is felesleges terheket ró a gyámhatóságra.

Helyes-e a megelőző pártfogás gyermekvédelemben rendszerében való elhelyezése? Ez a kérdés mint problémafelvetés visszatérően megjelenik a dolgozatban. Megfogalmazható, hogy a jelenlegi eljárásrend mellett nincs erőteljes bűnmegelőzési hozadéka a megelőző pártfogásnak a gyámügyi szakemberek szerint még ott sem, ahol a közösségi foglalkozó nyújtotta programok igénybe vehetők. Az ésszerűsítési javaslatok figyelembe vételével, a megelőző pártfogóval való korábbi kapcsolatba kerüléssel és gyakoribb találkozások beiktatásával azonban a gyámhatóság munkatársai is lehetőséget látnának a megelőző pártfogásban bűnmegelőzési szempontból.

III. Fejezet: A család szerepe

Goethe szerint „A legtöbb, amit gyermekeinknek adhatunk: gyökerek és szárnyak”²⁷⁰. A vizsgált jogintézmény szempontjából a gyökerek és szárnyak más értelmet kapnak, amelyet egy 2021. tavaszán tartott magánjogi szimpóziumon így fogalmaztam meg: „A funkcionálisan működő család a gyermeknek szárnyakat adhat, hogy felemelkedni, repülni tudjon, míg a diszfunkcionálisan működő család, mint a fa gyökerei a mélybe hatolnak és visszahúzhatnak. Ezek a gyökerek megátolhatják, hogy a gyermek a közös törzsből kifejlődött önálló ágról elindulva repülni tudjon.”

Ebben a fejezetben nem a kriminalizálódott gyermek, hanem a családja kerül előtérbe. A témaválasztás aktualitásának ismertetésekor a holisztikus szemléletű orvostudomány hasonlatát hívtam segítségül a bűnözéssel kapcsolatba került gyermek nevelését eredményező kezelőrendszeri mechanizmusok hatékony működtetése érdekében. Az I. Fejezetben részletesen beszéltem a fiatalkori bűnözés okairól, kiemelt figyelmet szánva a diszfunkcionálisan működő család által generált stigmákról. Ebben a fejezetben a jól működő családban rejlő lehetőségeket elemzem a szülői felügyelet és kapcsolattartás magánjogi jogintézményeken keresztül. Ehhez elengedhetetlen a jogtörténeti visszatekintés. Az időutazás végére érve egyértelművé válik, hogy ugyan a család(fő) szerepe sokat változott a római jogi kultúrától napjainkig bezárólag, azonban a védelem (a gyermek védelme) (bizonyos kivételektől eltekintve) mindig is része volt a szülői joggyakorlásnak. A szülői felügyelet jogintézményének részletes ismertetése a témaválasztás kapcsán azért indokolt, mert így kaphatunk hiteles képet arról, hogy alkalmas-e egy szülő/család a funkciójából fakadó szerepek betöltésére.

Az értekezés magánjogi részében a szülői felügyelet gyakorlására vonatkozó szabályozás bemutatása során elsődlegesen normaívákat dolgozok fel és a kommentárirodalomra támaszkodom. Mivel a jogi szabályozás középpontjában a gyermek érdeke áll, ezért a témát nem kizárólag a polgári joganyag szempontjából közelítem meg. A magánjog közjogiasodásának folyamatát vizsgálom a gyermekvédelmi szabályok és a kártérítési felelősség kérdésének tükrében.

²⁷⁰ A legújabb kutatások szerint ez valójában egy pszeudo-Göthe idézet, és 1953 óta tulajdonítják csak Göthének. Ld. Rapaport, William: There Are Two Lasting Bequests We Can Give Our Children: Roots and Wings. és Kriehof, Gerald: „Zwei Dinge sollten Kinder von ihren Eltern bekommen: Wurzeln und Flügel”

III.1. A megelőző pártfogás kapcsolata a magánjog intézményeivel

A megelőző pártfogás egy jogágakat átívelő szemlélettel megalkotott gyermekvédelmi hatósági intézkedés. Elsődleges kapcsolata – a jogpolitikai célkitűzéssel összefüggésben – a büntető igazságszolgáltatással van. Az elrendelése és végrehajtása a közigazgatási joghoz kapcsolódik. A magánjog keretében meghatározott szülői felügyelet kiválthat közjogi, gyermekvédelmi hatósági intézkedéseket. Ez az a pont, ahol a magánjog és a közjog találkozik, illetve átfedést mutat. A megelőző pártfogás tehát elsődlegesen a családjogi jogintézményeken keresztül kapcsolódik a magánjog területéhez.

Nemcsak a büntető anyagi és eljárásjog, hanem a magánjog is speciális életkorhoz kapcsolódó garanciákkal biztosítja a személyiségfejlődésben levő gyermek védelmét. A hatósági eljárásban megjelenő magánjogi garanciák között kell megemlíteni a kiskorú törvényes képviselőt, a családjogi alapelvek érvényesülésének biztosítását és a gyermek meghallgatását, véleményének figyelembevételét. A Gyermekjogi Egyezmény 1. cikkének meghatározása szerint gyermek²⁷¹ az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri. Tehát a tizennyolcadik életév betöltéséig gyermeknek számít a kiskorú fiatal akkor is, ha a nemzeti szabályok – például a büntetőjogi felelősség, vétőképeség tekintetében vagy egyes polgári jogi jogintézmények esetén – ettől eltérő életkori határokhoz kötik a felnőttkor alsó határát. A gyermek fogalmát a polgári jog nem használja. A Ptk. a cselekvőképesség szabályainak bemutatásánál (Ptk. 2:10. § (1) bekezdés) – a Gyermekjogi Egyezmény szövegének megfelelően – határozza meg a kiskorú fogalmát. Kiskorú az, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be. A kiskorú a házasságkötéssel nagykorúvá válik.

Az intézkedés magánjogi összefüggéseinek bemutatása során nem a kriminalizálódott gyermek, hanem a család szerepével foglalkozok. A család elsődleges szocializációs feladatából fakad a gyermek nevelésén és gondozásán túl olyan erkölcsi alapok átadása, amely a felnőtté válás során a normakövető életmódot kikövezi. Ezért az intézkedés elrendelése és végrehajtása során nagy hangsúlyt kap a családi környezet megerősítése, a szülői felelősség előtérbe helyezése. A funkcionálisan jól működő család a gyermek számára szárnyakat ad. A diszfunkcionálisan működő család esetében azonban a gyermek érdekében felmerül a családból való kiemelés szükségessége.

²⁷¹ Lansdown, Gerison – Vaghri, Ziba: Article 1: Definition of a Child 407-412.

III.2. Családjogi alapelvek

A megelőző pártfogás elrendelése és végrehajtása során a gyámhatóságnak elsősorban a gyermek érdekének védelme, valamint a méltányosság és gyengébb fél érdekének védelme családjogi alapelvek érvényesítésére kell törekednie. Ez minden esetben egyedi mérlegelést és vizsgálatot jelent az ügy összes körülményeire kiterjedően.

III.2.1. A gyermek érdekének védelme

A Gyermekjogi Egyezményhez történő csatlakozásunkat követően került előtérbe a gyermek érdekének fokozott védelme. Az azóta eltelt harminc évben a magyar jogrend egyik meghatározó elve lett az, hogy a gyermek érdekére fokozott figyelemmel kell lenni. A Gyermekjogi Egyezmény 3. cikke alapján a szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben figyelembe kell venniük a gyermek mindenek felett álló érdekét. A Ptk. Negyedik Könyvében (továbbiakban Családjogi Könyv) foglalt, a gyermek érdekének védelme elnevezésű alapelv elengedhetetlenül fontos része a családjogi alapelveknek, de nem azonos az önálló gyermekjogi fogalommal. (A gyermek legfőbb érdeke²⁷² nemcsak alapelvet, hanem eljárási metódust is jelent, és a „best interests” fordulatban a többes szám használata utal arra, hogy egy adott gyermeknek sem egyetlen érdeke van egy meghatározott helyzetben. A gyermekjogi alapelv arra szolgál, hogy egyensúlyba hozza a gyermekek érdekeit a felnőttekével, mivel azok a történelmileg sokáig a felnőttek érdekei alatt voltak vagy figyelmen kívül hagyták őket.)²⁷³

A Ptk. 4:2. § szerint a gyermeknek joga van ahhoz, hogy saját családjában nevelkedjék. Ha a gyermek nem nevelkedhet saját családjában, akkor is biztosítani kell számára, hogy lehetőleg családi környezetben nőjön fel és korábbi családi kapcsolatait megtarthassa. A gyermeknek a saját családjában, illetve a családi környezetben nevelkedéséhez, és a korábbi családi kapcsolatai fenntartásához fűződő jogát törvényben meghatározott esetben, kivételesen és a gyermek érdekében lehet korlátozni. A Kommentár leszögezi, hogy a Ptk. 4:2. § (2)-(4) bekezdései nem kizárólag családjogi, hanem gyermekvédelmi jellegűek is, és a gyermek egyik

²⁷² A gyermek legfőbb érdeke mint gyermekjogi alapelvről részletesen: Ruggiero, Roberta: Article 3: The Best Interest of the Child 21-29. és Freeman, Michael: A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, Article 3.

²⁷³ Tobin, John: Beyond the Supermarket Shelf: Using a Rights Based Approach to Address Children's Health Needs 275-306.

legjelentősebb jogához kapcsolódnak: a gyermeknek joga, hogy saját családjában nevelkedjen, ha pedig erre nincs mód, akkor családi környezetet kell biztosítani számára, és azt, hogy korábbi családi kapcsolatait is megtarthassa. Nemcsak gyermeki jogot, hanem legalább annyira szülői jogot véd a Ptk. akkor, amikor rögzíti, hogy a gyermeknek azt a jogát, hogy saját családjában nevelkedjen, illetve családi környezetben éljen és megtartsa korábbi családi kapcsolatait. Ezt a jogot kizárólag a gyermek érdekében lehet korlátozni. Ez a megközelítés megfelel a Gyermekjogi Egyezményben foglaltaknak: az alapvető gyermeki jogok korlátozására²⁷⁴ éppen a gyermek védelme ad alapot.

A családjogi alapelveket elsősorban a bíróság tölti meg tartalommal. A gyermek érdekének védelmét azonban nemcsak a bírósági, hanem a gyámhatósági eljárásban is szem előtt kell tartani. Ha a szülők között házassági vagy gyermekelhelyezési per van folyamatban és a gyermek érdekében gyermekvédelmi gondoskodás látszik indokoltnak, a bíróság a Gyvt. 67. § (2) bekezdése alapján haladéktalanul megkeresi a gyámhatóságot a szükséges intézkedések megtétele iránt. Ebben az esetben a bírósági és gyámhatósági eljárás összekapcsolódik.

A Ptk. azt is rögzíti, hogy a fenti korlátozás kivételes és törvényben meghatározott esetekben történhet meg. Nem nevelkedhet a gyermek saját családjában, ha ott veszélyeztetett lenne, és így a bíróság a gyermeket harmadik személynél helyezi el. Ez történik meg – igaz, átmeneti jelleggel –, ha a gyermeket ideiglenes hatállyal elhelyezik, mert azonnal ki kell emelni a családból, és akkor is, ha a gyermeket nevelésbe veszik. Mind a Ptk., mind a Gyvt. (a Gyermekjogi Egyezménnyel összhangban) annak biztosítására törekszik, hogy ez megfelelő eljárási garanciák mellett történjen meg.

A Gyermekjogi Egyezmény 9. cikke rendelkezik a szülőktől való elválasztásról²⁷⁵, és a 9. cikk 1. pontja megállapítja, hogy a gyermeket szüleitől azok akarata ellenére nem lehet elválasztani, kivéve, ha az a garanciális eljárás mellett a gyermek legfőbb érdekében szükséges.²⁷⁶ Ennek egyik esete, ha a gyermeket a szülők elhanyagolják vagy vele szemben durva bánásmódot tanúsítanak, illetve ha a szülők különválva élnek.

A megelőző pártfogás elrendelését megalapozó ok a gyermek kriminalizálódása. A gyermek bűnözéssel való kapcsolatba kerülése összefüggésben állhat saját cselekményével és családi

²⁷⁴ A gyermeki jogok gyakorlásának korlátairól lásd: Cockburn, Tom: Children's Rights and Their Limitations 137-159.

²⁷⁵ Whalen, Christian: Article 9: The Right Not to Be Separated from Parents 125-133.

²⁷⁶ Van Krieken, Robert: The "Best Interests of the Child" and Parental Separation: On the "Civilizing of Parents." 25-48.

körülményeivel is. Ha a normasértő fiatalok támogató családban nevelkedik és a kriminalizálódása nem áll összefüggésben a családi környezetével, a reszocializációs nevelése a családi környezetben működhet a leghatékonyabban. A szocializációs közeg fontosságára, megerősítő szerepére épít a megelőző pártfogás intézménye azáltal, hogy a szülői szerepeket a gyermek családból való kiemelésének elmaradására tekintettel nem korlátozza. A megelőző pártfogóval való kötelező kapcsolattartás lehetőséget kínál a reszocializációs nevelésre és annak ellenőrzésére.

III.2.2. A méltányosság és a gyengébb fél érdekének védelme

A családi jogviszonyokat méltányosan és az érdekei érvényesítésében gyengébb fél védelmét figyelembe véve kell rendezni (Ptk. 4:4. §). A Ptk. szövegéhez fűzött Kommentár szerint a gyengébb fél érdekének védelme alapelv azt a személyt védi, aki helyzeténél, körülményeinél fogva kevésbé képes érdekei képviseletére és érvényesítésére. Azt, hogy egy adott helyzetben ki minősül gyengébb félnek, csak a konkrét helyzet tekintetében lehet megítélni.

A kiskorú gyermek vonatkozásában a Ptk. részben eltérő megközelítést követ, amikor abból indul ki, hogy a kiskorú fogalmilag gyengébb félnek minősül, így védelmét a Ptk. – vizsgálat nélkül – egyértelmű, eltérést nem engedő normákkal biztosítja. A kiskorút védő – magánjogi intézményeken alapuló – garanciák között kell megemlíteni a megelőző pártfogással összefüggésben a kötelező törvényes képviseletet, a szülői felügyeleti és kapcsolattartási jog teljességének fenntartását (fő szabály szerint), a gyermek véleményének meghallgatására és figyelembevételére irányuló szabályokat.

III.3. A szülői felügyelet

A megelőző pártfogás keretében elrendelt magatartási szabályok – szülők és/vagy gyermekük számára történő – előírása során felértékelődik a szülői felelősség. A szülők nemcsak azért felelősek, hogy a vonatkozásukban előírt magatartási szabályoknak megfeleljenek, hanem azért is felelnek, hogy a megelőző pártfogás alá helyezett gyermek betartsa az előírt kötelezést. Ez a feladat a szülői felügyelet részjogosultságai közül a szülők gondozási, nevelési kötelezettségéből és a törvényes képviselet ellátásából vezethető le. Napjainkban általánosságban a közös szülői felelősség érvényesül. Az ókori római jogból átvett atyai

hatalom²⁷⁷ a családfő gyermeke irányában támasztott jogainak korlátozásával és kötelezettségeinek kiszélesedésével átalakult a magyar jogban a szülői hatalom intézményévé. A szülők közötti egyenjogúsítási törekvések²⁷⁸ eredményeként a szülői hatalom intézményét a szülői felügyelet váltotta fel. A közelmúlt nemzetközi dokumentumaiban pedig már nem a felügyelet (*custody*), hanem a szülői felelősség kifejezés (*parental responsibility*²⁷⁹) szerepel. A szülői felelősség egy gyűjtőfogalom, amely a szülői jogok és kötelezettségek gyakorlását mellérendeltségi aspektusból közelíti meg.²⁸⁰

A szülők helyzete a szülői felelősség gyakorlása tekintetében egyenlő, ha közös szülői felügyeletet gyakorolnak. Az együtt élő szülők közös szülői felügyelet gyakorolnak. Barzó²⁸¹ szerint a szülői felügyelet közös gyakorlása azonban nem jelenti azt, hogy mindkét szülő egyenlő hangsúllyal és szerepvállalással vesz részt a gyermek életében. Állítását azzal indokolja, hogy a család funkciójából levezethetően gyakran előfordul, hogy az együttélő szülők közül is az egyik szülő a családi egzisztencia megteremtése érdekében kevesebb időt tud gyermekével eltölteni. Számára a hétvégék, ünnepnapok, családi programok adnak lehetőséget a gyermekkel való kapcsolat elmélyüléséhez. Ez azonban nem jelenti a szülői felügyeleti jog korlátozását. A Ptk. 4:164. § (1) bekezdés alapján a különélő szülők megállapodhatnak a szülői felügyeletet közös gyakorolásáról és a Ptk. 4:167. § (1) bekezdés szerint a bíróság akár az egyik szülő kérelmére is elrendelheti azt. A különélő szülő az őt érdeklő kérdésekben akkor kapja meg a megfelelő tájékoztatást, ha a gondozó szülővel együttműködik. Az együttműködési kötelezettség folyamatos és durva megszegése a szülői felügyeleti jogok gyakorlásának korlátozását vagy végső esetben egyes jogosítványok megvonását eredményezheti²⁸². Még ha a különélő szülők nem is állapodnak meg közös szülői felügyeletben, vannak olyan szülői felügyeleti jogok, amelyeket közösen gyakorolnak. A gyermek sorsát érintő lényeges kérdések tekintetében a Ptk. 4:175. § (1) bekezdés alapján a különélő szülő és a gondozó szülő közösen gyakorolják jogaikat akkor is, ha gondozó szülő kizárólagosan gyakorolja a szülői felügyeleti jogot.

²⁷⁷ Arjava, Antti: *Paternal Power in Late Antiquity* 147-165.

²⁷⁸ Gyökerez Csilla: *Gondolatok a szülői felügyeleti jogról* 129.

²⁷⁹ Boele-Woelki, Katarina – Ferrand, Frédérique – Beilfuss, Cristina González: *Principles of European family law regarding parental responsibilities*.

²⁸⁰ Visontai-Szabó Katalin: *A szülői felügyelet tartalmának és rendezésének jogtörténeti fejlődése Magyarországon a 19-20. században* 135.

²⁸¹ Barzó Tímea: *A magyar család jogi rendje* 408.

²⁸² Barzó Tímea: *A magyar család jogi rendje* 441.

A megelőző pártfogás elrendelésére irányuló eljárásban (tárgyaláson) kötelezően részt vesz a gyermek törvényes képviselője (szülője) is a Gyer. 91/L. § (1) bekezdése alapján. Ezt a tárgyalást úgy kell megtartani, hogy hozzásegítse a gyermeket és a szülőt vagy más törvényes képviselőt a megelőző pártfogás okának, céljának és jogkövetkezményeinek megismeréséhez. A megelőző pártfogó által elkészített magas vagy közepes fokú kockázatértékelés alapján a gyámhatóság a gyermek megelőző pártfogását rendeli vagy rendelheti el. Ebben az esetben nemcsak a gyermek, hanem a törvényes képviselője (szülője) számára is előír kötelező magatartási szabályokat. Nemcsak a megelőző pártfogás elrendelésére irányuló eljárásban fontos, hogy a szülő képviselje és egyúttal támogassa gyermekét. A megelőző pártfogás végrehajtása során a Pfr. 19/F. § (1) bekezdés b) pontja alapján a megelőző pártfogó felügyelő értesíti a törvényes képviselője útján a gyermeket a megelőző pártfogóval való személyes találkozási kötelezettségéről. A megelőző pártfogó által megjelölt időpontban, a PFSZ épületében tartott meghallgatáson a megelőző pártfogó tájékoztatja a gyermeket és törvényes képviselőjét a megelőző pártfogás céljáról, a megelőző pártfogó felügyelő szerepéről, a gyámhatóság határozatának tartalmáról, különös tekintettel a megállapított magatartási szabályokra, a megállapított magatartási szabályok megszegésének következményeiről, a kapcsolattartás gyakoriságáról és módjáról. A tájékoztatásnak megfelelően pedig a megelőző pártfogó nemcsak a megelőző pártfogás alatt álló gyermeket ellenőrzi, hanem a Pfr. 19/J. § (2) bekezdés b) pontja alapján a gyermek törvényes képviselőjét is. A szülőnek eljárási jogosultsága a megelőző pártfogás felülvizsgálatát kezdeményezni a Gyer. 91/O. § (2) bekezdés b) pontja alapján, ha úgy látja, hogy bűnmegelőzési szempontból már nincs szükség a megelőző pártfogás fenntartására vagy a gyermeke veszélyeztetettsége a megelőző pártfogás fenntartásával nem szüntethető meg.

A szülői felügyelet gyakorlásának tisztázása a gyámhatósági eljárásban való részvétel és a kötelezettségek kiszabása, a büntetőeljárásban való törvényes képviselő, valamint a megelőző pártfogóval való kapcsolattartás szempontjából nem irreleváns. Tehát amennyiben van a gyermeknek különélő szülője, aki a gyermeket gondozó szülővel közösen gyakorolja a szülői felügyeleti jogát, a gyermek védelembe vételére és megelőző pártfogásának elrendelésére irányuló eljárásba is szükséges a bevonása. Ha a gondozó szülő kizárólagosan gyakorolja a

szülői felügyeleti jogot, a megelőző pártfogás elrendelésére vonatkozó határozat szülőre vonatkozó kötelezése a különélő szülőre nem terjed ki.²⁸³

III.3.1. A szülői felügyelet mai formájának kialakulása

A megelőző pártfogás keretében elrendelt magatartási szabályok – szülők és/vagy gyermekük számára történő – előírása során felértékelődik a szülői felelősség. A szülők nemcsak azért felelősek, hogy a vonatkozásukban előírt magatartási szabályoknak megfeleljenek, hanem azért is felelnek, hogy a megelőző pártfogás alá helyezett gyermek betartsa az előírt kötelezést. Ez a feladat a szülői felügyelet részjogosultságai közül a szülők gondozási, nevelési kötelezettségéből és a törvényes képviselő ellátásából vezethető le. Napjainkban általánosságban a közös szülői felelősség érvényesül. Érdekes azonban a múltba visszatekinteni és a gyermekért vállalt felelősség kérdését megvizsgálni. *Hogyan jutunk el az atyai hatalomtól a szülői felügyelet jogintézményének kifejlődéséig? Mennyiben mutat túl a szülői felelősség – mint a kiskorú gyermekkel kapcsolatos szülői jogok és kötelezettségek összefoglaló megjelölése – a szülői felügyelet kategóriáján?*

A szülői szerepből eredő kiváltságok sokáig elsősorban – a gyermek vonatkozásában gyakorolt korlátlan uralommal járó – jogokat jelentettek. Természetesnek számított, hogy a jogokat gyakorló szülő elsősorban az apa volt. A szülő kötelességei csak jóval később kerültek előtérbe.²⁸⁴

Az ókori római jogban²⁸⁵ a pater familias a gyermek élete és halála fölött is rendelkezett azzal a megszorítással, hogy a legsúlyosabb döntések meghozatala előtt ki kellett kérni a családi tanács véleményét. A gyermek szempontjából szintén súlyos döntésnek számított, ha az apa kiteszította a házból vagy rabszolgasorba (manicipiumba) adta. Ez alól csak az elsőszülött gyermek számított kivételnek. A családfői hatalmon alapuló agnat család a társadalmi viszonyok átalakulásával háttérbe szorult, ami a családfő korlátlan hatalmának csorbítását is jelentette.²⁸⁶ A Császárkorban már nem volt korlátlan hatalma az apának gyermeke fölött. A

²⁸³ Mattenheimer Gréta (szerk.) Kommentár a gyermekvédelmi törvényhez: kommentár a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvényhez 469.

²⁸⁴ Visontai-Szabó Katalin: A szülői felügyelet tartalmának és rendezésének jogtörténeti fejlődése Magyarországon a 19-20. században 131.

²⁸⁵ Thompson, Steven W.: Was Ancient Rome a Dead Wives Society? What did the Roman Paterfamilias Get Away With? 27-33.

²⁸⁶ Brósz Róbert – Pólay Elemér: Római jog 150.

gyermek megölését és kitételét már büntetéssel sújtották. A gyermek jogai ezzel párhuzamosan kiszélesedtek, hiszen lehetősége volt a személyét ért sérelem esetén bírósághoz fordulni.²⁸⁷

A magyar jogtörténetben is megjelenik a római jogból átvett atyai hatalom. A honfoglalás korának család és társadalomszervezési alapelve a nagycsaládi közösség kialakítása volt. A nemzetség formálásának rendjét a férfiági vérközösség jelentette. A nemzetségen belüli családszerkezet a szülőket és a nem házas gyermekeiket tartotta össze. A családfő korlátlan hatalommal rendelkezett a család tagjai felett, a nők a gyermek nevének megválasztását leszámítva lényegében nem rendelkeztek a gyermekre nézve jogosultságokkal.²⁸⁸ A letelepedéssel járó államalapítás és a kereszténység felvétele a társadalmi és családi viszonyok átalakulását eredményezte.²⁸⁹ A nagycsalád mellett kialakult a kiscsaládi forma. Államalapító Szent István idejében a családatya hatalma korlátlan volt. A kereszténység felvételét követően azonban gyengültek az atyák jogai, a gyermekükkel szemben fennálló kötelezettségük ezzel párhuzamosan kiszélesedett. Az atyai kötelezettségekre való utalással először I. István törvénykönyvében találkozhatunk. A törvénytöredékben megfogalmazott gondozási kötelezettség azonban nem volt gátja a gyermek adósság fejében történő rabszolgasorba adásának.²⁹⁰ A gondozási kötelezettség megfogalmazása a következőképpen hangzott: „Az atyák ugyanis azért atyák, hogy táplálják gyermekeiket, ha pedig az atya már nem él, úgy az özvegy nő köteles gondozni.” Kálmán uralkodása alatt a családfő korlátlan atyai hatalmának jele volt, hogy a férj a házasságtörő asszonyt bármikor megölhette, gyermekeit adósság fejében rabszolgasorba taszíthatta.²⁹¹

A középkorban a gyermek törvényes származásából vezették le az érdekvédelmét. A nem házasságból született gyermek vérszerinti apja csak a gyermek tartásáról volt köteles gondoskodni.²⁹² Az atyai hatalom változását figyelhetjük meg Werbőczy István Hármaskönyvében. A Tripartitum a családfőt megillető jogosultságok oldaláról közelítette meg az atyai hatalom kérdését. A családfő számára az egész háza fölötti hatalmat biztosított, gyermekét bármikor bezárhatta, visszakövetelhetette. A fegyelmezés körében fenyítési jog is megillette az apát. Nem jelent meg ugyanakkor a törvénytöredékben a szülők gondozási és

²⁸⁷ Gyökeres Csilla: Gondolatok a szülői felügyeleti jogról 128.

²⁸⁸ László Gyula: A honfoglaló magyar nép élete 148-185.

²⁸⁹ Mezey Barna: Magyar jogtörténet 101.

²⁹⁰ Pap Tibor: Magyar családjog 307.

²⁹¹ Gyökeres Csilla: Gondolatok a szülői felügyeleti jogról 129.

²⁹² Nizsalovszky Endre: A család jogi rendjének alapjai 165-166.

nevelési kötelezettsége. A korszak felfogása szerint külön normában ezt szükségtelen volt rögzíteni. A gyermek csak akkor szabadulhatott az atyai hatalom alól, ha elköltözött az atyja házából és képes volt magát eltartani.²⁹³

A gyermek nevelésének és tartásának rendezése volt a függvénye a házasság felbontásának a protestánsok és zsidók házassági ügyeire vonatkozó, II. József által 1786-ban kiadott házassági pátensnek.²⁹⁴

Az atyai hatalom oltalmazói viszonyra való szelídülése a 19. századra következett be. A szabadságharc leverését követően Magyarországon és a Korona tartományaiban az osztrák magánjogi kódex (OPTK 1811.) is a magyar jog része lett. Az OPTK a házasságra szerződésnek tekintett, amelyben a házaspár a gyermek nemzése és nevelése iránti akaratukat nyilvánították ki. A szülők kötelezettsége a törvényes gyermekeik nevelésére (életükről és egészségükről való gondoskodás), tartására, testi és szellemi tehetségük fejlesztésére, valamint a vallásra és hasznos ismeretek oktatására terjedt ki. A szülői kötelességek teljesítése érdekében az OPTK felruházta a szülőket a gyermek hatósági eszközökkel való visszahozatalára, megfenyítésére. A gyermek kötelességévé tette a szülők iránti tiszteletet és engedelmességet. Az OPTK a házasságon kívül született gyermekeknek (természeti gyermek) nem biztosított a törvényes gyermekekkel egyenlő jogokat. Ezek a gyermekek nem álltak atyai hatalom alatt, de joguk volt ápolásra, nevelésre, ellátásra.²⁹⁵

A gyermek fegyelmezésével összefüggésben jelenik meg az atyai hatalomból fakadó kötelezettségként a gyermek nevelése Frank Ignác 1845-ben megjelent „Közigazság törvénye Magyarhonban” című tanulmánykötetében²⁹⁶ a következők szerint: „Természet és törvény szerint az atya hatalmában áll a gyermek nevelése, de ez kötelesség is, melynek teljesítésére a törvényhatóságok felügyelni tartoznak, a házfegyelem (disciplina domestica), melyre, ha szükséges, a törvényhatóság segédelmet nyújt, hogy maga gyermekeit akárkitől visszakérheti, hogy azokat mindenben oltalmazza.” A gyermek irányában fennálló gondozási és nevelési kötelezettségén túl a szülőket terheli a gyermek oktatási kötelezettsége. Amennyiben a

²⁹³ Bíró Eszter: A közös szülői felügyelet és a különélő szülő jogai 82.

²⁹⁴ Gothárdi Enikő: A szülői felügyelet szabályozása a magyar jogfejlődésben 68.

²⁹⁵ Gothárdi Enikő: A szülői felügyelet szabályozása a magyar jogfejlődésben 68-69.

²⁹⁶ Frank Ignác: Közigazság törvénye Magyarhonban 176-177.

hatóságok a gyermek veszélyeztetettségét észlelték az atyai hatalom korlátozásával járó hatósági intézkedések elrendelésére kerülhetett sor.²⁹⁷

Az 1877. évi XX. tc. a Gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről (továbbiakban Gyámi törvény) meghatározta az atyai hatalom fogalmát.²⁹⁸ A Gyámi törvény 15. §-a szerint az atyai hatalom az, amit az apa a törvényes és törvényesített gyermekei fölött gyakorol. A Gyámi törvény 10. §-a kimondta, hogy a gyermek személyére vonatkozó jog nem tartozik az atyai hatalom körébe. A gyermek személyére vonatkozó jogok körében a Gyámi törvény a gondviselés (ápolás), nevelés, felügyelet és a fegyelmezés jogát és kötelességét sorolta fel. Ezek a jogok mindkét szülőt együttesen és egyformán megillették annak fenntartásával, hogy a döntő szó mindig a gyermek apját illeti meg.²⁹⁹ A szülők válása vagy tartós különválása esetén a gyermek kora és neme határozta meg, hogy melyik szülőnél helyezték el a gyermeket.³⁰⁰ A jogszabály bevezette a kiskorú törvényes képviselőt. A képviselői joggal rendelkező személy köteles volt a kiskorú személyi és vagyoni ügyeiben eljárni, egészségére és iskoláztatására vigyázni, erkölcsös és vallási nevelését felügyelni, perben a hatóságok előtt képviselni. A kiskorú személye feletti hatalmat elméletben már nemcsak az apa, hanem mindkét szülő gyakorolhatta, de a gyakorlatban ez az elv nem érvényesült.³⁰¹ Az együttes joggyakorlás mellett a törvény a gyermek érdekének figyelembevételét is előírta.³⁰² A törvény enyhített a családfő fegyelmezési jogkörén. Az apa már nem zárhatta/záráthatta be gyermekét, helyette javítóintézetbe adhatta.

Az 1894. évi XXXI. törvénycikk (Ht.) bevezette Magyarországon a polgári házasság intézményét. A vétkességen alapuló bontás következményeként rendezte a gyermek elhelyezésének és tartásának kérdését. A gyermek elhelyezésével összefüggésben lehetőséget biztosított a gyermek nevelésének ellenőrzésére annak a szülőnek, akit a bíróság gondviseléssel nem ruházott fel.³⁰³

A törvényerőre nem emelkedett 1928. évi magánjogi törvényjavaslat (továbbiakban Mtj.) a szülői hatalom fogalma alatt rendezte az atyai hatalmat, az anya természetes és törvényes gyámságát, valamint a gyermek személyére vonatkozó szülői jogokat is. Ez utóbbi alatt a

²⁹⁷ Katonáné Soltész Márta: Család és családjog. A családjog központi intézménye: a házasság 616-630.

²⁹⁸ Kolosváry Bálint: Magánjog – a magyar magánjogból tartott egyetemi előadások rövid vázlata 505.

²⁹⁹ Csorna Kálmán: Gyámsági jog és jogszolgáltatás 47-50.

³⁰⁰ Gothárdi Enikő: A szülői felügyelet szabályozása a magyar jogfejlődésben 71.

³⁰¹ Gyökeres Csilla: Gondolatok a szülői felügyeleti jogról 130.

³⁰² Csorna Kálmán: A szociális gyermekvédelem rendszere 336.

³⁰³ Gothárdi Enikő: A szülői felügyelet szabályozása a magyar jogfejlődésben 73.

gyermek gondviselését (ápolását, nevelését, felügyeletét), keresztnevének, életpályájának, tartózkodási helyének meghatározását és a gyermek kiadásához való jogot értette. A szülői jogok gyakorlásának érdekében az Mtj. a gyermeket engedelmességre szólította fel, és a szülő számára megengedte a házi fegyelem gyakorlását a gyermek egészségének, erkölcsi vagy testi fejlődésének védelmének biztosításával. A házassági életközösség megszakadása esetén a gyermek elhelyezésében továbbra is vétkességi alapon döntöttek abban az esetben, ha a szülők között nem volt megegyezés ebben a kérdésben. Az anya szülői hatalma alá került a házasságon kívül született gyermek, tekintettel arra, hogy a családi jogállás rendezése során csak az anyával és annak rokonaival került rokoni kapcsolatba.³⁰⁴

A polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvény életbeléptetéséről szóló 1912. évi LIV. törvénycikk és a törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930. évi XXXIV. törvénycikk a szülői hatalom fogalmát nem változtatták meg, csupán hatásköri változásokat rögzítettek a gyermek elhelyezésével összefüggésben.³⁰⁵

A családfő kizárólagos hatalmát szüntette meg az 10470/1945. (XI. 6.) ME. sz. rendelet a szülői hatalom jogintézményének bevezetésével. A jogpolitikai intézkedés a két világháború következtében elszenvedett jelentős ember és anyagi áldozattal magyarázható. Sok volt az özvegy és az árva gyermek, akiknek neveléséről, gondozásáról, taníttatásáról és egészségügyi ellátásáról férj nélkül is gondoskodni kellett. Az egyenjogúsítási törekvés kiteljesedése azonban még váratott magára, ugyanis a rendelet 6. §-a szerint amíg az apa élt, az anya szülői hatalma csak másodlagos lehetett mellette. Az általános szabály szerint együtt élő szülők esetén a szülői hatalom az apát illette, az anya az apa betegsége, távolléte vagy egyéb okból történő akadályoztatása esetén élhetett a szülői hatalmával. Különlő szülők esetén a szülői hatalom gyakorlása azt a szülőt illette meg, akihez a gyermek került,³⁰⁶ tekintettel arra, hogy a házasság felbontását szabályozó 6800/1945. M. E. számú rendelet szakított a vétkességi elv alkalmazásával,³⁰⁷ amely kihatott a gyermekelhelyezés kérdéseire is.³⁰⁸

A házasságon kívül született gyermek jogállásáról szóló 1946. évi XXIX. törvény a szülői hatalom fogalmán nem változtatott. A szülői hatalom gyakorlásának szabályozása körében

³⁰⁴ Gothárdi Enikő: A szülői felügyelet szabályozása a magyar jogfejlődésben 73-74.

³⁰⁵ Gothárdi Enikő: A szülői felügyelet szabályozása a magyar jogfejlődésben 75.

³⁰⁶ Visontai-Szabó Katalin: A szülői felügyelet tartalmának és rendezésének jogtörténeti fejlődése Magyarországon a 19-20. században 133.

³⁰⁷ Herger Csabáné: A nővételtől az állami anyakönyvvezetőig 276.

³⁰⁸ Gothárdi Enikő: A szülői felügyelet szabályozása a magyar jogfejlődésben 78.

azonban rögzítette, hogy az az atyát csak akkor illeti meg, ha a gyermek az ő gondozására van bízva vagy, ha a gyámhatóság fontos okból a szülői hatalom gyakorlását az atyára ruházta. A törvény lehetőséget biztosított az apa szülői hatalmának megszüntetésére is a felelősségérzet és gondoskodás hiánya esetén.³⁰⁹

Az anyai joggyakorlás háttérbe szorítottságát az Alkotmány 1949. évi XX. törvénnyel történő bevezetése szüntette meg azzal, hogy a házastársakat egyenlő jogokkal és kötelezettségekkel ruházta fel. A szülői felügyelet gyakorlása és a gyermek eltartása mindkét szülő feladatává vált. A szülői felügyeletet nem a házasság családjogi jogintézményéből, hanem a rokonságból vezették le, így a házasságon kívül született gyermek vonatkozásában is megillette mind az apát, mind az anyát a szülői felügyelet gyakorlása, amely jogosultságokat és kötelezettségeket egyaránt tartalmazott.³¹⁰

Jogtörténeti szempontból jelentős lépésnek tekinthető a szülői jogok és kötelezettségek meghatározása terén a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (továbbiakban Csjt.). Ez az első kódex, amely a családi joghoz tartozó valamennyi jogviszonyt egy törvénykönyvben fogta össze. A törvény a szülői hatalom kifejezést szülői felügyeletre változtatta, és előírta a jogalkalmazás számára a szülői felügyelet gyermek érdekében történő gyakorlásának elvét.³¹¹ A szülői felügyelet tartalma a kiskorú gyermek gondviselésére (gondozás, nevelés, testi és szellemi fejlődés elősegítése), vagyonának kezelésére, a törvényes képviselőnek ellátására, a gyámnevezés és gyámságból való kizárás jogára terjedt ki.³¹² A szülők közötti egyenlőség nemcsak a szülői felügyelet közös gyakorlásából, hanem a gyermek tartására irányuló közös kötelezettségből is levezethető volt. A szülők között egyenlő joggyakorlás azonban csak a házasélet idejére vonatkozott, ugyanis a válást követően a szülői felügyelet gyakorlására azt a felet jogosította fel a jogszabály, akinél a gyermeket elhelyezték abban az esetben, ha a szülők között nem volt a gyermekelhelyezés kérdésében megegyezés. A szülők közötti egyenjogúságot igyekezett biztosítani a Csjt. 93. § (2) bekezdése, amely bevezette az együttdöntés fogalmát, amely szerint a gyermeket érintő fontosabb ügyekben a különélő szülőt is meg kellett hallgatni.³¹³ Szintén a szülők közötti egyenjogúságot volt hivatott

³⁰⁹ Gothárdi Enikő: A szülői felügyelet szabályozása a magyar jogfejlődésben 78.

³¹⁰ Visontai-Szabó Katalin: A szülői felügyelet tartalmának és rendezésének jogtörténeti fejlődése Magyarországon a 19-20. században 133-134.

³¹¹ Visontai-Szabó Katalin: A szülői felügyelet tartalmának és rendezésének jogtörténeti fejlődése Magyarországon a 19-20. században 133.

³¹² Gothárdi Enikő: A szülői felügyelet szabályozása a magyar jogfejlődésben 79.

³¹³ Bacsó Jenő – Rády Géza – Szigligeti Viktor: A családjogi törvény 274.

szolgálni, hogy a bíróság a gyermek vagyoni ügyeinek rendezése körében feljogosíthatta a különélő szülőt a törvényes képviselőre. A tartásdíj fizetési kötelezettség ugyanakkor a gyermekétől különélő szülőt terhelte. A gyermek elhelyezésénél irányadó szempontként szolgált az életkora és a neme.³¹⁴ A bírói gyakorlat akkor tulajdonított jelentőséget a gyermek korának és nemének, ha ezek figyelembevételét a gyermek érdekei indokolták.

A Csjt. 1955. évi XXXI. törvénnyel történő módosításakor a jogalkotó a családjogi alapelvek sorába emelte a gyermek érdekében történő jogalkalmazás követelményét, amely napjaink családjogi alapelvei közül a gyermek érdekének védelme elnevezésű alapelv előzményének számított.³¹⁵ A törvényszöveg módosítása során iktatták be az együttes és a közös szülői felügyelet fogalmát. A két kategória tartalmát tekintve megegyezett, azonban az együttes szülői felügyelet a szülők megállapodása szerint alakult, míg a közös szülői felügyelet egy jogi kötőerővel is bíró megállapodás eredménye volt.³¹⁶

Az 1974. évi Csjt-novella alapján a gyermek elhelyezésére már nem a gyermek kora és neme alapján került sor. Elsődlegesen azt kellett értékelni, hogy a gyermek kedvező testi, értelmi és erkölcsi fejlődése melyik szülőnél biztosított. A gyermekelhelyezés megváltoztatására akkor nyílt lehetőség, ha azok a körülmények, amelyekre a bíróság a döntését alapította, utóbb lényegesen megváltoztak és a gyermek fejlődése addigi környezetében már nem volt biztosítva.³¹⁷

Varga Judit Igazságügy Miniszter asszony által 2021 októberében előterjesztett T/17282. számú törvényjavaslat 2022. január 1. napjától a Ptk. 4:164. § (1) és 4:167. § (1) bekezdéseit módosítja. A skandináv országok pozitív tapasztalatait átültetve a 4:164. § (1) bekezdés módosításával a közös szülői felügyelet gyakorlásra az ún. váltott felügyelet formájában is lehetőség nyílik: a szülők felváltva, azonos időtartamban lesznek jogosultak és kötelesek a gyermek nevelésére és gondozására. A Ptk. 4:167. § (1) bekezdésének módosítása a közös szülői felügyelet elrendelésének lehetőségét bővíti. A 2022. január 1. előtt hatályos szabályozás szerint a szülői felügyeletet a szülők – megállapodásuk, illetve a gyámhatóság vagy a bíróság eltérő rendelkezése hiányában – közösen gyakorolják akkor is, ha már nem élnek együtt. A szülők a bontópert megelőzően (közös megegyezéssel történő bontás), és a bontóper alatt vagy a szülői

³¹⁴ Gyökeres Csilla: Gondolatok a szülői felügyeleti jogról 133.

³¹⁵ Visontai-Szabó Katalin: A szülői felügyelet tartalmának és rendezésének jogtörténeti fejlődése Magyarországon a 19-20. században 134.

³¹⁶ Visontai-Szabó Katalin: A szülői felügyelet tartalmának és rendezésének jogtörténeti fejlődése Magyarországon a 19-20. században 134.

³¹⁷ Gothárdi Enikő: A szülői felügyelet szabályozása a magyar jogfejlődésben 79.

felügyelet rendezésére irányuló per során (kötelező mediáció) is megállapodhatnak a szülői felügyelet közös gyakorlásáról abban az esetben, ha azzal mindkét szülő egyetért. A különélő szülők megállapodásának hiányában – kérelemre vagy a gyermek érdekében hivatalból – a bíróság dönt arról, hogy a szülői felügyeletet melyik szülő gyakorolja. A törvénymódosítás a szülői felügyelet közös gyakorlásában való döntést a bíróság mérlegelési körébe utalja akkor is, ha azt egyoldalúan csak az egyik szülő kérelmezi. A bíróság döntésének korlátja a gyermek érdeke.

A jogtörténeti fejlődést összegezve elmondható, hogy az ókori római jogból átvett atyai hatalom a családfő gyermeke irányában támasztott jogainak korlátozásával és kötelezettségeinek kiszélesedésével átalakult a magyar jogban a szülői hatalom intézményévé. A szülők között egyenjogúsítási törekvések eredményeként a szülői hatalom intézményét a szülői felügyelet váltotta fel. A közelmúlt nemzetközi dokumentumaiban pedig már nem a felügyelet (custody), hanem a szülői felelősség kifejezés (parental responsibility) szerepel.

III.3.2. A szülői felügyelet tartalma

A szülő-gyermek jogviszony alapját a vér szerinti leszármazás ténye és a gyermek oltalmazásra szoruló állapota határozza meg. A jogviszony rendezése során a gyermek jogai és érdekei élveznek elsőbbséget³¹⁸.

A Ptk. 4:146. § (1) bekezdése alapján a kiskorú gyermek szülői felügyelet vagy gyámság alatt áll. A jogalkotó a következő bekezdésben felsorolja a szülői felügyelet részjogosítványait. Ezek szerint a szülői felügyelet a kiskorú gyermek neve meghatározásának, gondozásának, nevelésének, tartózkodási helye meghatározásának, vagyona kezelésének, törvényes képviselőjének jogát és kötelességét, a gyámnevezésnek és a gyámságból való kizárásnak a jogát foglalja magában.

Az értekezésben vizsgált intézmény bemutatása kapcsán a szülői felügyeletből eredő jogosítványok közül a gondozás és nevelés jogát emelem ki, valamint a törvényes képviselő ellátásából fakadó kötelezettségekkel kívánok részletesebben foglalkozni, hiszen a kriminalizálódott gyermek reszocializációs útját elsősorban ezeknek a feladatoknak a megtartása, teljesítése határozza meg.

³¹⁸ Filó Erika – Katonáné Pehr Erika: Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem 79.

A gyermek életkoránál fogva rászorul a gondozásra, támogatásra, amely különböző feladatok ellátását jelenti. A házasság fennállásának önmagában nincs jelentősége abban a kérdésben, hogy fennáll-e a szülők szülői felügyeleti joga. Különnemű élettárs szülőknek a szülői felügyeleti joga teljes egészében úgy alakul együttélésük alatt, mint a házastárs szülőknek. A Csjt. 1987. évi módosítása a gyermek nevelésével összefüggésben nem hozott változást. A különélő szülő a kapcsolattartási jogán keresztül tudja gyakorolni nevelési kötelezettségét, ezért meg kell említeni, hogy ez a módosítás vezette be a kapcsolattartás fogalmát. A szülői felügyelet jogintézményének alakulásában a következő lépcsőfokot a Csjt. 1995. évi módosítása jelentette azáltal, hogy a szülők különélése esetén is – ellentétes megállapodás vagy bírósági döntés hiányában – elrendelhetővé vált a közös szülői felügyelet gyakorlása. A módosítás rögzítette a gyakorlatban nem működő és a gyermek érdekeit nem szolgáló közös szülői felügyelet gyakorlásának bíróság általi megszüntetését abban az esetben, ha a szülők a felügyelet gyakorlása során nem tudnak együttműködni és ez a gyermek fejlődését veszélyezteti.³¹⁹

A polgári joganyag újrakodifikálása a magánjogi joganyag egységes szerkezetbe foglalását eredményezte. A családjogi normák a Ptk. IV. Könyvébe kerültek. A Családjogi Könyvhöz fűzött Kommentár szerint a szülői felügyeletet a Családjogi Könyv alapvetően arra a helyzetre nézve szabályozza, amikor a szülők együtt élnek, és így helyzetük lényegéből adódóan mindketten ellátják a szülői felügyeletet. Külön megállapodást a szülői felügyelet gyakorlása akkor igényel, ha a szülők nem élnek együtt. Amíg a szülők egyike gyakorolja a szülői felügyeleti jogot, addig a gyermek nem kerül gyámság alá, ugyanakkor, ha nincs olyan szülő, aki a szülői felügyeleti jogot gyakorolni tudja (illetve képes és/vagy akarja), a gyermeknek gyámság alá kell kerülnie. Olyan szülők mellett is gyámság alá kerül a gyermek, akiknek szülői felügyeleti joga nem szűnt ugyan meg, de valamely oknál fogva szünetel (ezeket az eseteket a Ptk. 4:186. §-a részletezi). Témám szempontjából fontos, hogy foglalkozzunk azoknak a (gyermekvédelmi) gyámság alatt álló gyermekeknek a helyzetével, akik a kriminalizálódás eredményeként kerültek be a gyermekvédelem szakellátási rendszerébe. Hiszen esetükben gyakran előfordul, hogy a család nem tudja betölteni azt a védelmi funkciót – a szülői felügyeletből fakadó kötelezettségek nem megfelelő gyakorlásának eredményeként –, amely megakadályozná vagy visszatartaná a gyermek bűnözéssel való kapcsolata kerülését. Tehát itt nem egyszerűen a család ellenőrzésén van a hangsúly, hanem a családot fel kell készíteni a

³¹⁹ Gothárdi Enikő: A szülői felügyelet szabályozása a magyar jogfejlődésben 81-82.

gyermek hazagondozására. Amíg a gyermek nem nevelkedhet családi környezetben, a gyám helyettesíti a szülőt egyes feladatainak ellátásában. 12 éven aluli gyermek elhelyezését nevelőszülőnél kell megoldani. Amennyiben a nevelőszülő a gyermek gyámja, a nevelés és gondozás feladata kiegészül a törvényes képviselettel. Ha azonban a gyermek gyermekotthonban nevelkedik, a törvényes képviseletét a gyermekvédelmi gyám látja el, míg a gondozásáért és neveléséért a gyermekotthon vezetője felelős. A hazagondozás első állomása, hogy a szülő a gyermekével tartson rendszeres kapcsolatot. Hiányában a Ptk.-ban és a gyámhatóság munkáját megalapozó normákban (Gyvt.; Gyer.) foglaltak szerint a gyermeket a gyámhatóság örökbefogadhatónak nyilvánítja.

A Kommentár szerint a Ptk. szülői felügyeletre vonatkozó rendelkezései gyakorlatilag elválaszthatatlanok a Gyvt. és a Gyer. rendelkezéseitől. A gyermek, akár családban nevelkedik, akár helyettesítő védelem alatt áll, mindenképpen az állam és a gyermekvédelem védőernyője alatt van. Ez az állítás levezethető a Gyermekjogi Egyezmény szellemiségének megfelelően megalkotott Gyvt. szövegéből. A Gyermekjogi Egyezmény a következőképpen fogalmaz a 19. cikk 1. pontjában: *„Az egyezményben részes államok megtesznek minden arra alkalmas, törvényhozási, közigazgatási, szociális és nevelési intézkedést, hogy megvédjék a gyermeket az erőszak, a támadás, a fizikai és lelki durvaság, az elhagyás vagy az elhanyagolás, a rossz bánásmód vagy a kizsákmányolás – ideértve a nemi erőszakot is – bármilyen formájától mindaddig, amíg szüleinek vagy valamelyik szülőjének, illetőleg törvényes képviselőjének vagy képviselőinek, vagy bármely más olyan személynek, akinél elhelyezték, felügyelete alatt áll.”* A gyermekvédelem rendszerének meghatározásakor a jogalkotó az ellátások igénybevételének lehetőségét nemcsak a veszélyeztetett helyzetben levő gyermek számára, hanem minden gyermek számára hozzáférhetővé teszi a családban történő nevelkedés érdekében. A Gyvt. 14. § (1) bekezdése szerint a gyermekek védelme a gyermek családban történő nevelkedésének elősegítésére, veszélyeztetettségének megelőzésére és megszüntetésére, valamint a szülői vagy más hozzátartozói gondoskodásból kikerülő gyermek helyettesítő védelmének biztosítására irányuló tevékenység.

A családban élő gyermekek is ki lehetnek téve a veszélyeztetettségnek. Gyakori helyzet, hogy a szülő a gyermeket ellátja, gondozza, neveli, de nem tud kezelni olyan helyzeteket, amelyek a gyermekekre nézve sérelmesek. Az államnak nemcsak akkor van feladata a családban nevelkedő gyermekek kapcsán, ha őket szüleik bántalmazzák (adott esetben elhanyagolják), hanem akkor is, ha a szülő segítségre, támogatásra szorul.

III.3.2.1. A gyermek gondozása

Az Alaptörvény Szabadság és felelősség részének XVI. cikk (1) bekezdése szerint minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz. A (3) bekezdés szerint a szülők kötelesek kiskorú gyermekükről gondoskodni, e kötelezettségük magában foglalja gyermekük taníttatását. Az Alaptörvényben rögzítetteknek megfelelően a Ptk. 4:152. § (1) bekezdés alapján a szülők joga és kötelezettsége, hogy a gyermeket gondozzák, a gyermek megélhetéséhez és felnevelkedéséhez szükséges feltételeket biztosítsák. A szülői felügyelet – Maslow piramison alapuló – legfontosabb eleme (jogosultság és kötelezettség is), hogy a szülők a gyermek megélhetését és ellátását, nevelkedését biztosítsák. Ez az a legalapvetőbb szint, amelynek biztosítása nélkül a szülői felügyelet további részjogosítványából fakadó kötelezettség ellátása nehézségekbe ütközik. A szülőknek a gyermekük megélhetése és ellátása, nevelése körében mindig a gyermekük javát kell szem előtt tartani. Barzó szerint ezt a kötelezettséget a szülőknek úgy kell ellátniuk, hogy gyermekük felnőtté válásakor képes legyen nemcsak az önálló életre, hanem a társadalomba való beilleszkedésre is.³²⁰

A Ptk. 4:147. §-a kapcsán említett gyermeki jogok, szülői kötelezettségek természetesen a gyermek gondozása-nevelése körében közvetlenül is érvényesülnek. Ilyen módon a szülői felügyelet gyakorlása során – összhangban a Gyvt. szabályaival – a gyermek szülője jogosult és köteles arra, hogy gyermekét családban gondozza, nevelje, és a gyermeke testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges feltételeket – különösen a lakhatást, étkezést, ruházattal való ellátást –, valamint az oktatásához és az egészségügyi ellátásához való hozzájutást biztosítsa.

III.3.2.2. A gyermek nevelése és életpályájának megválasztása

A szülők jogosultak a gyermek nevelésének módját megválasztani. A gyermek képességei figyelembevételével a szülők és a gyermek közösen döntenek el, hogy a gyermek milyen életpályára készüljön (Ptk. 4:153. § (1)-(2) bekezdései). Tehát a nevelés megválasztása a jogalkotó szerint kizárólag szülői kompetencia. Annak tartalmára, gyakorlására vonatkozóan a normaszöveg ehelyütt nem ad további útmutatást. Nem a normaszöveg, hanem a bírói gyakorlat tölti meg tartalommal a nevelési kötelezettségét elvét azzal, hogy a szülő gyermekének

³²⁰ Barzó Tímea: A magyar család jogi rendje 388.

károkozó magatartásával összefüggő polgári jogi kárfelelősség (IV. pont) megállapítása során az általános erkölcsi normák átadást állítja fel minimumfeltételként.

A szülőnek tehát nevelési kötelezettsége körében a kiskorú gyermekének át kell adnia az általános erkölcsi normákat, a kiskorú jellemét, értékrendjét és szokásait a társadalom által elfogadott erkölcsi kívánalmakkal összhangban kell alakítania. A bírói gyakorlat (BH 2008. 177.II.) fektette le, hogy a szülő nevelési kötelezettsége magában foglalja a kiskorú életkörülményeinek rendszeres figyelemmel kísérését, ellenőrzését, a pszichés testi veszélyek lehetséges elhárítását és kiküszöbölését is. A szülő ennek az elvárásnak a gyermekre való folyamatos odafigyeléssel tud megfelelni³²¹.

Az életpálya megválasztása a gyermek jövője szempontjából kardinális kérdés. Ez rögzítésre kerül a szülő szempontjából is a gyermek sorsát érintő lényeges kérdések kapcsán a Ptk. 4:168. és 4:175. §-aiban. A családjogi joganyag nemcsak a szülők közötti, az életpálya megválasztásában való együttdöntés és egyetértés fontosságára hívja fel a figyelmet, hanem a kijelöli – a Ptk. és a Gyvt. gyermek meghallgatására és véleményének figyelembevételére vonatkozó normákkal összhangban – a gyermek együttdöntési jogát is tanulmányaival összefüggésben. A Ptk. 4:148. § alapján tehát a szülőknek tájékoztatniuk kell gyermeküket az őt érintő döntésekről, biztosítaniuk kell, hogy az ítélnőképessége birtokában lévő gyermekük a döntések előkészítése során véleményt nyilváníthasson, törvényben meghatározott esetben szüleivel közösen dönthessen. A Gyvt. 8. § (1) bekezdése szerint pedig a gyermeknek joga van a szabad véleménynyilvánításhoz, és ahhoz, hogy tájékoztatást kapjon jogairól, jogai érvényesítésének lehetőségeiről, továbbá ahhoz, hogy a személyét és vagyonát érintő minden kérdésben közvetlenül vagy más módon meghallgassák, és véleményét korára, egészségi állapotára és fejlettségi szintjére tekintettel figyelembe vegyék. A szülőknek a gyermek véleményét – korára, érettségére tekintettel – megfelelő súllyal kell figyelembe venniük. A gyermekkel való közös döntés követelménye arra vezethető vissza, hogy az életpálya kijelölésére általában a gyermeknek olyan életkorában kerül sor, amikor többnyire már kialakult az érdeklődési köre, és egyébként is már olyan érdeklődéssel rendelkezik, amely alapot ad arra, hogy életpályájának megválasztásáról határozott véleménye legyen³²². A Ptk. szövegéhez fűzött Kommentár szerint a jogalkotó abban gondolkodott, hogy az életpálya, iskola olyan kérdés, amely a család döntését igényli: a szülőknek és a gyermeknek lehetőleg közös döntését.

³²¹ Barzó Tímea: A magyar család jogi rendje 388.

³²² Barzó Tímea: A magyar család jogi rendje 393.

Ha a szülők, vagy a gyermek és a szülők között vita van, a gyámhatóság dönt ebben a kérdésben. A Gyer. 26. §-a értelmében a korlátozottan cselekvőképes gyermek önállóan előterjesztheti kérelmét. A jelzés a nevelési-oktatási intézménytől is érkezhetsz, s a gyámhivatal tájékoztatja az érintetteket arról, hogy eljárás kezdeményezhető. A Gyer. 26. § (3) bekezdése értelmében a gyámhatóságnak arra kell törekednie, hogy a szülők és gyermek között megegyezéssel záruljon a helyzet, ha azonban döntenie kell, figyelembe veszi a gyermek képességeit, végzett tanulmányait és azok eredményét, valamint egészségi állapotát. Nem dönthet azonban a gyámhatóság a gyermek nevelésével összefüggő lelkiismereti és vallásszabadság témáját érintő viták esetén. A bírói gyakorlat³²³ beépült a családjogi normaszövegbe (Ptk. 4:166. §). Vita esetén a gyámhatóság elsődlegesen a konfliktusban álló felek megegyezésére törekszik. A megegyezésre a szülők és a gyermek részvételével történő tárgyalás keretében van lehetőség. A gyámhatóság a szülők közötti megfelelő együttműködés kialakítása érdekében a szülők kérelmére elrendelheti vagy a gyermek érdekében hivatalból elrendeli a szülők számára közvetítői eljárás igénybevételét a Ptk. 4:177. § alapján. Piaci alapú mediáció igénybevételére azonban a gyámhatósági eljárás megindításától függetlenül lehetőség van.

A család szerepének szociológiai megközelítése bontakozik ki a normaszövegből, amikor a jogalkotó lehetővé teszi, hogy nemcsak a szülői felügyeleti jogokat gyakorló szülők vegyenek részt a gyermek életében, hatva ezáltal nevelésére és segítve gondozását. A Ptk. 4:154. § alapján a gyermek gondozása, nevelése során egyes jogok és kötelezettségek gyakorlásában – a felügyeletet gyakorló szülő hozzájárulásával – részt vehet az a személy, akinek saját vagy a szülővel közös háztartásában a gyermek huzamos időn át nevelkedik. A leggyakrabban a nagyszülők segítik a szülőket gondozói minőségben. De amennyiben a szülői felügyeletet gyakorló szülő hozzájárul, részt vehet a gyermek gondozásában a nagynéni, a szülő testvére vagy akár a keresztszülő is (példálózó jellegű felsorolás). Amennyiben azonban a nagyszülő azért vállalja a gyermek gondozását, hogy ezzel az egészségi állapota miatt önálló nevelésre nem képes gyermekét segítsz, a gyermek ennél a szülőnél nem helyezhető el (BH2001. 124.).

³²³ A felülvizsgálati kérelem elbírálása során a bíróság a BH2001. 479. számú döntésében arról rendelkezett, hogy a szülők világnézete, az általuk gyakorolt vallás tanai, hitelvei nem tartoznak a gyermekelhelyezési perre, azok a jogvita elbírálása során nem vonhatóak a bírói mérlegelés körébe.

III.3.2.3. A gyermek törvényes képvisellete

A Ptk. 4:146. § alapján a kiskorú gyermek szülői felügyelet vagy gyámság alatt áll. A szülői felügyeletet vagy gyámságot megszünteti a Ptk. 4:9. § szerint a házasságkötéssel szerzett nagykorúság is.

A szülői felügyeletet gyakorló szülők joga és kötelezettsége, hogy gyermeküket személyi és vagyoni ügyeiben képviseljék. Ez a részjogosítvány tehát nemcsak egy lehetőség a szülő számára, hanem a kiskorú gyermekre vonatkozó cselekvőképességi szabályok (Ptk. 2:12 § (1) és 2:14. § (1) bekezdései) alapján köteles a szülő a gyermeke érdekét képviselni annak sérülékeny voltára és a személyiségfejlődés befejezetlenségére tekintettel.

A gyermek személyi ügyeiben az együtt élő szülők együtt járnak el, és hasonlóképpen mindkét szülőt megilleti a gyermek személyi ügyeiben való törvényes képviselő joga, ha már különélőként közös szülői felügyeletet gyakorolnak. Egyébként az a szülő jár el, aki a szülői felügyeletet gyakorolja.

Különösen fontos a gyermek törvényes képvisellete, amikor az őt érintő eljárásban kötelezettsége(ke)t állapítanak meg vele szemben. A megelőző pártfogás elrendelése során a jogszabály által előírt dokumentumok gyámhatósághoz való megérkezését követően a Gyer. 91/L. § (1) bekezdése alapján tárgyalást tartanak a gyermek és törvényes képviselője részvételével. Ezt a tárgyalást úgy kell megtartani, hogy hozzásegítse a gyermeket és a szülőt (vagy más törvényes képviselőt) a megelőző pártfogás okának, céljának és jogkövetkezményeinek megismeréséhez. Ez a folyamat azért fontos, mert a gyermek és/vagy a szülő (más törvényes képviselő) számára előírt magatartási szabályok teljesítése vezethet a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségének csökkentéséhez, megszüntetéséhez, valamint a család szocializációs szerepének megerősítéséhez. Nemcsak a megelőző pártfogás elrendelésére irányuló eljárásban fontos, hogy a szülő képviselje és egyúttal támogassa gyermekét. A megelőző pártfogás végrehajtása során a Pfr. 19/F. § (1) bekezdés b) pontja alapján a megelőző pártfogó felügyelő értesíti a törvényes képviselője útján a gyermeket a megelőző pártfogóval való személyes találkozási kötelezettségéről. A megelőző pártfogó által megjelölt időpontban, a PFSZ épületében tartott meghallgatáson a megelőző pártfogó tájékoztatja a gyermeket és törvényes képviselőjét a megelőző pártfogás céljáról, a megelőző pártfogó felügyelő szerepéről, a gyámhatóság határozatának tartalmáról, különös tekintettel a megállapított magatartási szabályokra, a megállapított magatartási szabályok megszegésének következményeiről, a kapcsolattartás gyakoriságáról és módjáról. A tájékoztatásnak

megfelelően pedig a megelőző pártfogó nemcsak a megelőző pártfogás alatt álló gyermeket ellenőrzi, hanem a Pfr. 19/J. § (2) bekezdés b) pontja alapján a gyermek törvényes képviselőjét is. A szülőnek eljárási jogosultsága a megelőző pártfogás felülvizsgálatát kezdeményezni a Gyer. 91/O. § (2) bekezdés b) pontja alapján, ha úgy látja, hogy bűnmegelőzési szempontból már nincs szükség a megelőző pártfogás fenntartására, vagy a gyermeke veszélyeztetettsége a megelőző pártfogás fenntartásával nem szüntethető meg.

III.3.3. Szülő és gyermek közötti együttműködés

A szülő törvényes képviselői feladatának ellátása során támogatja gyermekét, felelősséget vállal a magatartásáért és tájékoztatja az őt érintő döntésekről. A szülőknek a Ptk. 4:148. § alapján tájékoztatniuk kell gyermeküket az őt érintő döntésekről, biztosítaniuk kell, hogy az ítélőképessége birtokában lévő gyermekük a döntések előkészítése során véleményt nyilváníthasson, törvényben meghatározott esetben szüleivel közösen dönthessen. A szülőknek a gyermek véleményét - korára, érettségére tekintettel - megfelelő súllyal figyelembe kell venniük. Ez lényegében a gyermek döntésekbe történő bevonását jelenti, amely tájékoztatás, meghallgatás és a véleménynyilvánítás komponensét foglalja magában.

A családjogi szabályokat értelmező Kommentár is leszögezi, hogy a gyermek tájékoztatása, az ítélőképes gyermek meghallgatása és véleményének figyelembevétele olyan alapvető követelmény, amely nem kérdőjelezhető meg a Gyermekjogi Egyezmény hatálybalépése óta. Az egyezmény kifejezetten igényli az ítélőképessége birtokában lévő gyermek azon jogának tiszteletben tartását, hogy minden őt érdeklő kérdésben szabadon véleményt nyilváníthasson, és véleményét korára és érettségi fokára tekintettel figyelembe kell venni (Gyermekjogi Egyezmény 12. cikk 1. pont). A Ptk. 4:148. §-a a szülőket kötelezi arra, hogy a gyermeket bevonják a döntésekbe, és arra, hogy megfelelő tájékoztatást nyújtsanak számára, hiszen csak az információk megfelelő birtokában várható el a véleményalkotás. Az a rendelkezés, amely további kötelezettséggént határozza meg a szülők számára, hogy a gyermek véleményét megfelelő súllyal figyelembe kell venniük, a konkrét körülmények függvényében érvényesül. A család belső életébe, a szülők és gyermekek viszonyába az állam csak meghatározott esetekben avatkozhat be, ez a magánélet indokolatlan állami beavatkozástól védett szférája. Így annak folyamatos monitorozására nyilván nincs mód, hogy a szülők a gyermeket érintő kérdésekben valóban meghallgatják őt, különös tekintettel a gondozási-nevelési kérdésekre.

A Gyvt. is rögzíti a gyermeknek a szabad véleménynyilvánításhoz fűződő jogát és ehhez kapcsolódóan a meghallgatási kötelezettséget a 8. § (1) bekezdés keretében. Nagyon fontos

leszögezni azonban, hogy a gyermek részéről a véleménynyilvánítás egy lehetőség, arra nem kötelezhető. A gyermek meghallgatáshoz fűződő joga nem azonos azzal a joggal, hogy véleményét figyelembe vegyék, de a véleménynyilvánítás joga előfeltétele annak, hogy véleményét a döntéshozó (szülő, gyám) megismerhesse, adott esetben figyelembe vehesse.

III.4. Szülői felügyeletből eredő kötelességek elmulasztásából következő kártérítési felelősség

A kártérítési jog egyik alapelve az individualitás elve. Ez azt jelenti, hogy a konkrét károkozó magatartást kell értékelni és ezt követően a károkozónak a károsult által elszenvedett kárát kell megtéríteni.³²⁴

Arra a kérdésre, hogy meddig terjed a szülői felelősség és mikor állapítható meg a szülői felelősségből eredő kötelességek felróható megsértése, nehéz válaszolni. Különösen nehéz megítélni a helyzetet, ha a személyiségfejlődés lezárulta előtt álló vétőképes kiskorú cselekményével összefüggésben vizsgálándó a szülő nevelési kötelezettségének elmulasztása. Polgári jogi értelemben felelős lehet-e a szülő a kiskorú gyermeke által elkövetett károkozás miatt, ha a károkozó magatartás a szülői felügyeletből eredő kötelességek elmulasztásával összefüggésbe hozható?

Ennek a kérdésnek a megválaszolásánál külön kell vizsgálni a vétőképtelen és a vétőképes kiskorú károkozó magatartását, és ezzel összefüggésben a szülő nevelési, gondozási és felügyeleti feladatainak ellátását. Természetes személyeknél a polgári jogi felelősségre vonás alapja, hogy a károkozó vétőképes legyen. A jogalkotó elsősorban a kárfelelősség prevenció, nevelő céljának elmaradásából indult ki a vétőképtelen személyek felelősségének szabályozásakor. Ennél az alakzatnál a kártérítés reparációs célja sem érvényesül a károkozó szempontjából, mivel a vétőképtelen személyek általában nem rendelkeznek vagyonnal. A reparációs célt vizsgálni kell azonban a károsulti szempontok alapján is, hiszen a károsult nem kerülhet azért hátrányos helyzetbe, mert a vétőképtelen személy általában nem rendelkezik a kártérítés megtérítéséhez szükséges anyagi lehetőségekkel. Ebből következik, hogy a vétőképtelen által okozott kárért gondozója tartozik felelősséggel. Ez a felelősség nemcsak anyagi helytállást jelent, hanem a szülői felügyeleti jogból fakadó nevelési és felügyeleti kötelezettséget.³²⁵

³²⁴ Stoll, Hans: Haftungsfolgen im bürgerlichen Recht – Eine Darstellung auf rechtsvergleichender Grundlage 102.

³²⁵ Fuglinszky Ádám: Felelősség vétőképtelen személy károkozásaért 184.

Polgári jogi vélelem, hogy a kiskorú (gyermek) vétőképtelen. A jogalkotó a vétőképtelenség fogalmát a kötelmi rendelkezések között helyezte el. A Ptk. 6:544 § (1) bekezdés alapján, akinek belátási képessége oly mértékben korlátozott, hogy a károkozással kapcsolatos magatartása következményeit nem képes felmérni, nem felel az általa okozott kárért. A kártelepítési rendszer alapja, hogy a gyermek elsődlegesen nevelésre, felügyeletre szorul, ebből fakadóan tőle nem várható el, hogy magatartása jogellenességét vagy annak következményeit előre lássa. A nevelés feladata a szülőket terheli.³²⁶ A hivatkozott rendelkezés megfelel a Gyermekjogi Egyezmény 3. cikk 1. pontjában foglalt nemzetközi kötelezettségvállalásnak. Az Egyezményben részes államok kötelezik magukat arra, hogy a szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenek felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban.³²⁷

A vétőképtelen személy polgári jogi felelőssége nem állapítható meg felróhatóság hiányában. Károkozásáért gondozója önállóan felel. Tekintettel arra, hogy kiskorú személyek károkozó magatartását vizsgáljuk, megemlítésre szorul a vétőképeség és cselekvőképeség – mint polgári jogi fogalmak – elhatárolása. A cselekvőképes személy saját akaratelhatározásából, saját nevében jogokat szerezhet, kötelezettségeket vállalhat. Ezzel szemben a vétőképeség a polgári jogi felelősségre vonás – életkorhoz nem kapcsolódó – feltétele. Ha a fiataikorú által elkövetett károkozó magatartás büntetőjogi felelősségre vonáshoz vezet, a bíróság a Btk.-ban meghatározott bűncselekmények esetén a fiataikorú elkövetéskor fennálló beszámítási képességét vizsgálja. Általánosságban megállapítható, hogy aki büntetőjogilag felelősségre vonható, az általában polgári jogi szempontból is vétőképes.³²⁸

A nevelési hiba és a nem megfelelő gondozás polgári jogi felelősség körében két különböző jogalapja a kártérítési kötelezettségnek. Vétőképtelen kiskorúért való felelősség állhat fenn, ha a gyermek a rokonnál kárt okoz. Ha azonban a gyermek azért okoz kárt a rokon személynél, mert a szülei erre nevelték, akkor az általános kárfelelősségi alakzat áll fenn.³²⁹ A vétőképtelenség – szembe állítva a büntetőjogi felelősséggel – nem objektív kategória. A perben a bírónak kell a tényállás körülményeit tisztázásával megállapítania, hogy a károkozó a károkozás időpontjában rendelkezett-e a vétőképeség megállapításához szükséges belátási

³²⁶ Barna Lili: A vétőképtelen kiskorú által okozott kár a Gyermekjogi Egyezmény tükrében 102.

³²⁷ Barna Lili: A vétőképtelen kiskorú által okozott kár a Gyermekjogi Egyezmény tükrében 104.

³²⁸ Varga Nelli: A vétőképtelen személy károkozásáért való felelősség.

³²⁹ Barna Lili: A vétőképtelen kiskorú által okozott kár a Gyermekjogi Egyezmény tükrében 109.

képességgel. A bírói gyakorlat a tizenkét éves kiskorút általában már vétőképesnek tekinti, de a mérlegelés eredményeképpen fiatalabb életkorban is dönthet a gyermek vétőképességének fennállásáról. Ennek keretében a bíróság vizsgálja a károkozó életkorát, szellemi állapotát, érzelmi képességeit, tulajdonságait, valamint a konkrét károkozási helyzetet, a jogellenes magatartást és a károkozás egyéb körülményeit. A szabad bírói mérlegelés azzal magyarázható, hogy a személyiség ebben az időszakban még kifejlődőben van, a felelősségérzet nem minden gyermekben alakul egyformán. Ezért a bíróság nem a személyiség fejlődésnek a folyamatát, hanem a végeredményt értékeli.³³⁰

A kárfelelősség szabályának speciális esetköre a vétőképtelen személy által okozott kár. Ez a deliktuális kárfelelősség összetevőiből vezethető le, amelyek a következők: a károkozás ténye, annak jogellenes volta, valamint a károkozó magatartás és a kár bekövetkezése közötti okozati összefüggés (adekvát kauzalitás vagy valószínűségi mérce szerinti) fennállása. Ebből következik, hogy a polgári jog szabályai alapján csak a vétőképes személy felelhet.³³¹ Ha a vétőképtelenségre tekintettel nem tekinthető jogellenesnek a károkozó magatartás, a kárfelelősség csak a kiskorú gondozójával szemben állapítható meg. A gondozó az, aki a gyermek védelméért, tetteiért elsődlegesen felelős. A vétőképtelen személy gondozója bizonyíthatja, hogy a nevelés és felügyelet ellátásával kapcsolatban felróhatóság nem terheli, vagyis úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható. Ez a felfogás megjelenik az Egyezmény 27. cikk 2. pontjában is, amely szerint elsősorban a szülők, vagy a gyermekért felelős más személyek alapvető feladata, hogy lehetőségeik és anyagi eszközeik határai között biztosítsák a gyermek fejlődéséhez szükséges életkörülményeket. A 29. cikk 1. pontjának d) fordulata a gyermek oktatásával foglalkozik. A hivatkozott pont szerint a gyermek oktatásának arra a célra is kell irányulnia, hogy felkészítse a gyermeket arra, hogy a megértés, a béke, a türelem, a nemek közötti egyenlőség, valamennyi nép, nemzetiségi, nemzeti és vallási csoport és az őslakosok közötti barátság szellemében tudja vállalni a szabad társadalomban az étellel járó mindenfajta felelősséget.³³²

A Ptk. a gondozó kategóriáján belül megjelöli azokat a személyeket, akik a vétőképtelen személy gondozójának minősülnek valamely jogszabály alapján. Ők állandó jelleggel látják el a gondozói és nevelési feladatokat. A károkozó, de vétőképtelen kiskorú gondozója elsősorban a szülői felügyeletet gyakorló szülő. A szülői felügyelet rendezési elvéből következik, hogy ha

³³⁰ Barna Lili: A vétőképtelen kiskorú által okozott kár a Gyermekjogi Egyezmény tükrében 110-111.

³³¹ Barna Lili: A vétőképtelen kiskorú által okozott kár a Gyermekjogi Egyezmény tükrében 105-106.

³³² Barna Lili: A vétőképtelen kiskorú által okozott kár a Gyermekjogi Egyezmény tükrében 109.

az egyik szülő kizárólagosan gyakorolja a szülői felügyeleti jogokat, a másik (különélő) szülő kárfelelősséget a vétőképtelen kiskorú károkozásaért nem visel. A gyermek helyettesítő gondozása esetén károkozó magatartásáért gyámja, nevelőszülője felel. Amennyiben a szülő a gondozási feladatait a távolság miatt nem tudja ellátni vagy átruházza a gondozásból eredő kötelezettséget egy arra vállalkozó személynek, a kárfelelősség is kapcsolódik a gondozási feladatok ellátásához. Ez a szabály vonatkozik a különélő szülőre, de ha a nyári szünetben a gyermek a nagyszülőnél nyaral, akkor ideiglenes a nagyszülő felel a vétőképtelen gyermek károkozásaért. A felelősség független attól, hogy a felügyeletet ingyenesen vagy ellenérték fejében vállalja a nagykorú személy.³³³ Ha a felügyeletet a károkozás időpontjában nem az állandó gondozó látta el, akkor a felügyelet kapcsán a magatartásával összefüggésben vizsgálni kell, hogy a felügyelet a vétőképtelen életkorára, tulajdonságaira, személyiségére tekintettel megfelelő volt-e. Ha a gondozó felügyelet nélkül hagyta a vétőképtelen személyt, azt kell vizsgálni, hogy az eset körülményei alapján indokolt volt-e a felügyelet. Ha a károkozás súlyos nevelési hibára vezethető vissza, az állandó gondozó felelőssége akkor is megállapítható, ha a károkozás időpontjában nem ő látta el a vétőképtelen felügyeletét. Ez a szülői felügyeletből fakadó nevelési kötelezettség spektrumából következik, ugyanis a gondozónak nevelési kötelezettségének teljesítése során arra kell törekednie, hogy a kiskorú személyiségét formálja.³³⁴ Nem tekinthető ugyanakkor gondozónak az a személy, aki a gyermek felügyeletét munkaviszony keretén belül látja el. Ebben az esetben a munkáltató, a munkáltató szervezet vagy a munkáltatói jogkör gyakorlója felel. A károkozásért való felelősség egy közoktatási intézményben történt vétőképtelen gyermek károkozó magatartása esetén tehát nem a tanárt, hanem az iskolát terheli.³³⁵ Nem minősül működési körön kívül eső, elháríthatatlan oknak a tanulási képességbeli hiányosság. Egy autista gyermek állandó felügyeletre szorul, ezt az iskolán belül is biztosítani kell. Ha a gyermek engedély nélküli távozása során közlekedési balesetet szenved, az a felügyelet elmulasztására vezethető vissza. Az iskola objektív felelőssége általános esetben (az speciális felügyelet esetkörét ide nem értve) a gyermek iskolába érkezésétől annak távozásáig fennáll, és nem korlátozódik csupán a tanórákra. Az óráközi szünetben bekövetkezett balesetért is helytállási kötelezettség terheli az oktatási intézményt.³³⁶

³³³ Varga Nelli: Speciális felelősségi alakzatok a Ptk.-ban, A vétőképtelen személy károkozásaért való felelősség 228-229.

³³⁴ Varga Nelli: A vétőképtelen személy károkozásaért való felelősség.

³³⁵ Barna Lili: A vétőképtelen kiskorú által okozott kár a Gyermekjogi Egyezmény tükrében 114.

³³⁶ Varga Nelli: A vétőképtelen személy károkozásaért való felelősség.

Arra a kérdésre, hogy polgári jogi értelemben felelős lehet-e a szülő a kiskorú gyermeke által elkövetett károkozás miatt, ha a károkozó magatartás a szülői felügyeletből eredő kötelességek elmulasztásával összefüggésbe hozható, a vétőképtelen gyermekekre és gondozójára vonatkozó szabályozás bemutatása során már részben megkaptuk a választ. A Ptk. külön kezeli a vétőképes kiskorú károkozásaért való helytállási kötelezettséget.

A szülői felügyeletből fakadó gondozási és nevelési kötelezettség felróható elmulasztásáért való kártérítési felelősség szabályozását egy széles nyilvánosságot kapott büntetőeljáráshoz kapcsolódó polgári per elemzésén keresztül vizsgálom. 2008 májusában két gimnazista megölt egy diáktársukat. Motivációjuk az iskola, a család és a társadalom számára is felfoghatatlan volt. Cselekedetüket azzal indokolták, hogy a megölt fiú barátsága terhekké vált. A Somogy Megyei Bíróság 2008. december 11. napján kelt ítéletével a fiatalkorúakat mint társtetteseket előre kitervelten, különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés büntette miatt tizennégy év fiatalkorúak börtönére és tíz év közügyektől eltiltásra ítélte. Az elhunyt fiú szülei a bűnösség kimondását követően annak megállapítását kérték, hogy az emberölést elkövető diákok megsértették gyermekük élethez, testi épséghez és egészséghez fűződő személyiségi jogát, és ehhez kapcsolódóan egyetemleges nem vagyoni kártérítés iránti igényt terjesztettek elő. A Bírósági Döntések Tárában 2010.2364. számon rögzített másodfokú döntés rendelkező részében a bíróság állást foglalt általában és a konkrét ügghöz kapcsolódóan a szülő nevelési kötelezettségének tartalmáról és terjedelméről. Ezek szerint a belátási képességgel rendelkező kiskorú felügyeletre köteles gondozója nevelési, felügyeleti kötelezettségét felróhatóan megszegi, ha a kiskorú helyes irányú erkölcsi fejlődéséről nem gondoskodik. A szülőnek nevelési kötelezettsége körében a kiskorú gyermeknek át kell adnia az általános erkölcsi normákat, a kiskorú jellemét, értékrendjét és szokásait a társadalom által elfogadott erkölcsi kívánalmakkal összhangban kell alakítania. Az élet és az emberi méltóság feltétlen tisztelete az erkölcsi nevelés centrális eleme, a kiskorú gyermek szocializálásának, érzelmi intelligenciája kialakulásának központi magja. A helyes erkölcsi és családi nevelés ezen legfontosabb szempontjai sérülnek akkor, ha a kiskorú gondviselője nem tesz meg mindent azért, hogy ezeket az értékeket a kiskorúnak átadja, és ezáltal elmulasztja a kiskorú gyermek érzelmi stabilitásának, lelki kiegyensúlyozottságának és mentális egészségének a legmegfelelőbb alakítását.

Az elsőfokú bíróság az elítélt fiúk szüleit egyetemlegesen nem vagyoni kártérítés fizetésére kötelezte. A kártérítés jogalapját a fiúk jellemfejlődési hiányosságából vezette le a bíróság. A jellemfejlődési hiányosság a bíróság szerint a súlyos nevelési hibából fakad. Ugyanis a bíróság

meglátása szerint a szülők nem adtak olyan mintát, ismeretet gyermekeiknek, amely alapján az emberi méltóság, az élet tisztelete, a „ne ölj” parancsa, a szánalom, a könyörület, a megbocsátás és az őszinteség beépülhetett volna jellemükbe.

Az eset körülményeihez tartozik, hogy az elítélt fiúk a szülői környezettől távol, kollégiumban laktak a hétköznapiak során. Mindketten közepes-jó tanulónak számítottak. A hivatkozott döntésből kiderül, hogy az I. rendű alperessel szemben semmiféle magatartási probléma nem merült fel. Szülei az iskolával rendszeresen tartották a kapcsolatot, gyermekük számára igyekeztek olyan mintát adni, amelyet egész életében nyugodt szívvel követhet. Az alperes szülők szerint a jellemfejlődés hiányosságaira, a súlyos nevelési hibára utaló bizonyítékok sem a büntetőeljárásban, sem a polgári peres eljárásban nem merültek fel. A pszichológus szakvélemény sem állapított meg olyan felróható szülői kötelezettségzegést, amely magyarázatot adna az alperes fiú deviáns viselkedésére.

Az elsőfokú bíróság a szülők egyetemleges kárfelelősségét a korábbi Ptk. 347. § (4) bekezdése alapján állapította meg. Az alperesek által előterjesztett fellebbezéseket a másodfokú bíróság nem találta alaposnak. A fellebbvitel szerint az elsőfokú bíróság a tényállást helyesen állapította meg, az azokból levont jogi következtetésekkel és az elsőfokú bíróság által kifejtetett indokokkal is egyetértett a másodfokú bíróság. A döntés időpontjában hatályos szabályok szerint, ha a kárt belátási képességgel rendelkező olyan kiskorú okozta, akinek felügyeletre köteles gondozója is van, és bizonyítják, hogy az a kötelességeit felróhatóan megszegte, a gondozó a károkozóval egyetemlegesen felelős.

A másodfokú bíróság a szülő gondozói feladataival kapcsolatban a következőket szögezte le: „A gyermek gondozása elsődlegesen és döntően a szülő kötelessége. A gondozás azonban nem merül ki a gyermek természetbeni ellátásában, fizikai szükségleteinek kielégítésében, az ehhez szükséges anyagi körülmények és tárgyi feltételek megteremtésében. A gyermek testi és szellemi fejlődésének biztosítása mellett a szülőnek a kiskorú helyes irányú erkölcsi fejlődéséről is gondoskodnia kell [...] A szülőnek nevelési kötelezettsége körében át kell adnia az általános erkölcsi normákat, a gyermek jellemét, értékrendjét és szokásait a társadalom által elfogadott erkölcsi kívánalmakkal összhangban kell alakítania. A kiskorú gyermek egyéniségének alakulására, jellemének fejlődésére a szülőnek (gondozónak) igen jelentős befolyása van. A szülőnek (gondozónak) ez a meghatározó szerepe is indokolja mind a vétőképtelen, mind pedig a vétőképes kiskorú mellett a szülő (gondozó) egyetemleges kártérítési felelősségének megállapítását. Míg azonban a vétőképtelen kiskorú gondozójának

felróhatósága vélelmezett, addig a vétőképes kiskorú gondozója csak abban az esetben felel, ha a gondozó mulasztásának felróhatósága bizonyítást nyer.”

A gondozó szülő mulasztásának felróhatósága nem volt megállapítható egy iskolai dobálózás eredményeként sérülést szenvedő tanulónak okozott kár esetén. A korábbi Legfelsőbb Bíróság BH1995. 214 számú döntésében megállapította, hogy nem áll fenn a szülőknek kártérítési felelősségük a vétőképes gyermekük károkozó magatartásának következményei miatt. Az iskolai dobálózásra az osztályfőnök tanteremből való távozása után került sor. Nemcsak az I. rendű alperes, hanem több diáktársa is facsavarokkal dobálózott a felügyelet nélkül hagyott tanteremben. Az egyik facsavar a felperes maradandó látáskárosulását okozta. A bíróság szerint az I. rendű alperes a rendelkezésre álló adatok alapján teljes bizonyossággal rendelkezett annak felismeréséhez szükséges belátási képességgel, hogy a viszonylag nagyméretű facsavarok dobálása az osztályteremben baleset bekövetkezéséhez vezethet. A szülők arra tekintettel tehát mentesültek a helytállási kötelezettség alól, hogy a nevelés és felügyelet ellátásával kapcsolatban felróhatóság nem terhelte őket.

A Ptk. meghatározza a bizonyítási kötelezettséget. A károsultnak kell bizonyítania a gondozó felróható mulasztását. A bírói gyakorlat azonban az elmúlt időszakban a gondozó elvárhatósági mércéjén szigorított.³³⁷ De ez a zsinórmérték megjelenik már a BDT 2010.2364.-ben, ahol önmagában az erkölcsi nevelés elmulasztása megalapozta a gondozó szülő vétőképes kiskorúval való egyetemleges felelősségét, az összefüggés felperes által történő bizonyítására nem volt szükség a kártérítés egyetemleges megállapításához.

Összehasonlítva a BDT 2010.2364. és a BH1995. 214. számú döntések alapjául szolgáló okfejtést, megállapítható, hogy a szülő gondozási és nevelési kötelezettségének felróható elmulasztásának vizsgálata eltérő szempontrendszer szerint alakult. Az elsőként bemutatott emberöléssel összefüggő, nem vagyoni kártérítés megállapítása iránt indított ügyben a bíróság azzal indokolta az egyetemleges kártérítési felelősség megállapítását, hogy a szülők nem adtak olyan mintát, ismeretet gyermekeiknek, amely alapján az emberi méltóság, az élet tisztelete, a „ne ölj” parancsa, a szánalom, a könyörület, a megbocsátás, és az őszinteség beépülhetett volna jellemükbe. Míg az óráközi szünetben bekövetkezett balesetből eredő sérelmek megítélése kapcsán indított perben a bíróság arra tekintettel mentette fel a vétőképes károkozó tanuló szüleit, hogy a balesetet okozó tanuló rendelkezett annak felismeréséhez szükséges belátási képességgel, hogy a viszonylag nagyméretű facsavarok dobálása az osztályteremben baleset

³³⁷ Lábady Tamás: A magyar magánjog (polgári jog) általános része 287.

bekövetkezéséhez vezethet, ennél fogva a szülőket a nevelés és felügyelet ellátásával kapcsolatban felróhatóság nem terhelte. Az emberölési ügyben tehát a bíróság az eredmény szempontjából értékelte a szülők gondozási és nevelési kötelezettségének felróható elmulasztását. A bíróság azonban nem vizsgálta az alperes fiúk szüleinek általános szülői kompetenciáit, a gyermekükkel való kapcsolatrendszerüket a születésüktől az emberölés időpontjáig. Az egyetemleges kárfelelősség megállapítása során a bíróság a nevelés elmulasztásával összefüggő döntésének indokoláskor a büntetőeljárás – alperesek szemszögéből hátrányos – adatait használta fel, a pozitív családi kötelék és a tanulmányi eredmények figyelembevétele nélkül. Az óráközi szünetben történt dobálózás során azonban a döntés középpontjában a balesetet okozó tanuló belátási képessége állt. Megfordítva a két döntés mögött meghúzódó indokolást a kártérítési felelősség is változna, hiszen a középiskolai tanulók nyilvánvalóan rendelkeztek annak felismeréséhez szükséges belátással, hogy a magatartásuk társuk halálához vezet. A szünetben dobálózó tanuló szülei ugyanakkor nem adták át azokat a szülőktől általában elvárható – az erkölcsi megítélés alá ugyan nem tartozó – balesetmegelőzési alapokat, amelyek betartása esetén a sérült tanuló szeme világa megóvható lett volna.

Álláspontom szerint, ha minden fiataalkorú által elkövetett élet elleni és erőszakos bűncselekmény esetén a kárfelelősség kérdését a bíróság az eredmény szempontjából közelíti meg, akkor teljesen irreleváns, hogy a szülő milyen alapokat, értékeket kíván átadni gyermekének a személyisége lezárulásáig tartó életszakaszban. A legkörültekintőbb és pedagógiai, vallási értékeket magában foglaló nevelés ellenére is előfordulhat, hogy a gyermek a szülői világnézetnek hátat fordít, és akár előre kitervelten, akár hirtelen felindulásból élet elleni vagy erőszakos bűncselekményt követ el. Az egyetemleges kárfelelősség megállapítása során nemcsak a gyermek által elkövetett cselekmény körülményeiből kellene következtetéseket levonni a szülő felróható kötelezettségszegésére vonatkozóan, hanem a gondozó szülő nevelési és gondozási kötelezettségének teljesítésének egyedi vizsgálata lenne indokolt az elkövetett cselekménytől függetlenül. Érdekes kérdés a szülők nevelési és gondozási kötelezettségének mulasztása tekintetében, ha a szülő hosszabb ideje, tartósan csak a hétvégék során formálhatja gyermeke jellemét. A hivatkozott emberölési esetben a bíróság nem mérlegelte azt a körülményt, hogy az alperes tanulók több éve kollégiumi felügyelet alatt álltak, közvetlen módon nem a szülők látták el a felügyeletüket. A távolság és rövid tartamú hétvégi találkozások miatt a jellem fejlődésére is kevesebb idő juthatott. 2008-ban az infokommunikáció sem volt napjainkhoz hasonlítható. A polgári perben a bűncselekményt

elkövető tanulók szüleit vonták felelősségre. A bíróság figyelmen kívül hagyta azt a körülményt, hogy az alperes fiúk egyikének szülei elváltak, a tényleges gondozói feladatokat nem a különélő apa, hanem az édesanya élettársa látta el. A különélő, kapcsolattartásra jogosult apa így korlátozottabb módon hathatott fia jellemére. A gondozói feladatokat ténylegesen ellátó élettárs kárfelelősségéről a bíróság nem is rendelkezett.

Tehát amennyiben a bűncselekményt vagy elzárással sújtható szabálysértést elkövető gyermek vagy fiatalkorú személy cselekményével kárt okoz, a belátási képességétől függ a helytállási kötelezettsége. Belátási képességének hiánya esetén nem vétőképes, így az általa okozott kárért gondozója (szülője) felel. Amennyiben a polgári bíróság a kártérítési perben megállapítja, hogy a kiskorú személy az általa elkövetett bűncselekmény vagy elzárással sújtható szabálysértés elkövetése idején belátási képességgel rendelkezett, szüleivel egyetemlegesen felel. A fentiek alapján előfordulhat, hogy a megelőző pártfogás alá vont gyermek nemcsak gyermekvédelmi (közigazgatási) és büntetőeljárásnak, hanem egyúttal polgári eljárásnak is alanya lehet. A bűncselekménnyel okozott kár megtérítésben való megállapodás polgári (kártérítési) eljárástól független útja a fiatalkorúak vonatkozásában is elrendelhető tevékeny megbánás (közvetítői eljárás). A közvetítő előtt született megállapodás nem érinti a sértettnek azt a jogát, hogy a büntetőeljáráson kívül a bűncselekményből származó igényét érvényesítse.

III.5. A szülői felügyelet gyakorlása

Amennyiben van a gyermeknek különélő szülője, aki a gyermeket gondozó szülővel közösen gyakorolja a szülői felügyeleti jogát, a gyermek védelembe vételére és megelőző pártfogására vonatkozó eljárásba is szükséges a bevonása. Ha a gondozó szülő kizárólagosan gyakorolja a szülői felügyeleti jogot, a megelőző pártfogás elrendelésére vonatkozó határozat szülőre vonatkozó kötelezése a különélő szülőre nem terjed ki. A megelőző pártfogás elrendelésére irányuló és végrehajtására kiterjedő gyámhatósági eljárásban és a megelőző pártfogóval való kapcsolatattartásban, továbbá a fiatalkorú vonatkozásában indult büntetőeljárásban is meghatározó a szülői szerepek tisztázásának.

A Ptk. 4:147. § (1) bekezdése alapján a szülői felügyeletet a szülők a gyermek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődésének érdekében, egymással együttműködve kötelesek gyakorolni. A hivatkozott § (2) bekezdése rögzíti, hogy a szülői felügyelet közös gyakorlása során a szülők jogai és kötelezettségei egyenlőek. A szülői felügyelet gyakorlása során a gyermek érdekének elsődlegességére kell törekedni azzal, hogy az a gyermek fizikai, szellemi és erkölcsi fejlődését szolgálja, személyi és vagyoni viszonyait, jogait és jogos érdekeit megfelelően védje.

A gyermek érdekének elsődlegességén túl a szülői felügyelet gyakorlása a szülők közötti együttműködési kötelezettséget is feltételezi. Az együttműködési kötelezettség jogszabályi szintű rögzítése a különélő szülők megfelelő joggyakorlása miatt indokolt. Az együttműködés keretében a gyermeket érintő valamennyi szituációban elvárható az, hogy a szülők tekintettel legyenek egymás álláspontjára, és együttesen hozzanak olyan döntéseket, amelyeket a gyermek számára a legmegfelelőbbnek ítélnék. A szülők együttműködésének hiánya, mindkét fél vagy egyik fél együttműködési készségének hiánya végső soron számos szituációban akár gyámhatósági, akár bírósági döntés keretei között értékelést nyerhet. Ha a szülők a közös szülői felügyelet gyakorlása során valamely kérdésben nem tudnak megegyezni, főszabályként a gyámhatóság jár el.

Az együttműködésnek kiemelkedő jelentősége van különélő szülő és gyermek kapcsolattartása esetén, hiszen az élet állandóan változó élethelyzetei mellett a gyermeket gondozó szülő és a különélő szülő együttműködése mellett valósulhat meg a gyermek érdekét szolgáló kapcsolattartás. Az együttműködés iránti fokozott követelmény testesül meg a mediációs (közvetítői) eljárás előtérbe helyezésében a házasság felbontására irányuló és a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti perben, valamint a gyámhatósági eljárásban egyaránt. A szülők közötti kiegyensúlyozott kapcsolat kiépítésére és a polgári joganyagban érvényesülő önrendelkezési szabadságra tekintettel a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése során a jogalkotó a szülők közötti megállapodást favorizálja. A családok életébe történő hatósági beavatkozásra a gyermek érdekében és a szülők közötti megállapodás hiányában kerülhet sor.

A szülők megállapodásukban rögzíthetik azt is, hogy a szülői felügyeleti jogokat és kötelezettségeket megosztják egymás között, vagy megállapodnak abban, hogy csak egyikük gyakorolja kizárólagosan a szülői felügyeleti jogokat. A különélő szülőknek a közös szülői felügyelet gyakorlása során biztosítaniuk kell gyermekük kiegyensúlyozott életvitelét. Fontos, hogy a különélő szülő tiszteletben tartsa a gyermek és a gondozó szülő életterét. A felügyeleti jog gyakorlása nem járhat azzal, hogy a különélő szülő rendszeresen a gondozó szülő lakásán tartózkodik, nem lehet terhes a gyermekkel foglalkozó szakemberekkel való kapcsolattartás sem. A zaklatás nélküli joggyakorlás a gondozó szülő irányában is fennáll. Természetes ugyanakkor, hogy a gyermekkel kapcsolatos élethelyzetekről a különélő szülő tájékozódik. A megfelelő időközönként történő tájékoztatás joga irányulhat a gyermek fejlődésére, egészségi állapotára, tanulmányaira. A különélő szülő az őt érdeklő kérdésekben akkor kapja meg a megfelelő tájékoztatást, ha a gondozó szülővel együttműködik. Az együttműködési

kötelezettség folyamatos és durva megszegése a szülői felügyeleti jogok gyakorlásának korlátozását vagy végső esetben egyes jogosítványok megvonását eredményezheti³³⁸.

A kizárólagos szülői felügyelet gyakorlásáról szóló megállapodás vagy döntés azonban nem zárja ki teljesen a különélő szülőt a gyermekkel kapcsolatos joggyakorlásból. A gyermek sorsát érintő lényeges kérdések tekintetében a Ptk. 4:175. § (1) bekezdése alapján a különélő szülő és a gondozó szülő közösen gyakorolják jogaikat akkor is, ha gondozó szülő kizárólagosan gyakorolja a szülői felügyeleti jogot.

Abban az esetben, ha a különélő szülők a szülői felügyelet közös gyakorlásában vagy az azzal kapcsolatos jogok és kötelezettségek gyakorlásában nem tudnak megállapodni, a bíróság dönt. A Ptk. 4:167. § (1) bekezdés összhangban van az eljárásjogi szabályokkal, hiszen a házasság felbontására és a szülői felügyelet gyakorlásának rendezésére irányuló perben a bíróság a szülők megállapodásának hiányában kötelezően dönt a szülői felügyelet és a kapcsolattartás gyakorlásának kérdésében. A bíróság döntésében rendelkezhet arról, hogy a szülői felügyeleti jog teljes körű gyakorlásával az egyik szülőt ruházza fel kizárólagosan vagy meghatározza, hogy az egyes szülői felügyeleti jogokat és kötelezettségeket melyik szülő milyen módon gyakorolja a jövőben. Az anyagi jogi szabályokkal összhangban a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. tv. (továbbiakban Pp.) 459. § (1) bekezdés szerint a bíróságnak a házasságot érvénytelenítő vagy felbontó ítéletében – szükség esetén erre irányuló kereseti kérelem hiányában is – határoznia kell a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése, a gyermek harmadik személynél történő elhelyezése, a kapcsolattartás, valamint a közös kiskorú gyermek tartása felől. 2022. január 1. napját megelőzően a bíróság nem rendelhetett el közös szülői felügyeletet, ha a szülők korábban ebben a kérdésben nem tudtak megállapodni. A szabályozás mögött meghúzódó szempont szerint a közös szülői felügyelet gyakorlása a szülők közötti együttműködést feltételezi. A jogalkotó abból a feltételezésből indult ki, hogy ha a szülők nem képesek a szülői felügyeleti jog kérdésében saját maguk dönteni, akkor a jövőbeni együttműködésük sem garantálható. A bíróság a döntése során mérlegeli, hogy a gyermek testi, szellemi és erkölcsi fejlődése miként biztosítható a gyermek számára a legkedvezőbben. Ezért a bíróság széles körű bizonyítási eljárást folytat le, amelynek során a gyermeket érintő valamennyi körülményt igyekszik feltárni. Kiemelten vizsgálja a bíróság a szülők körülményeit (egyéniiségét, életmódját, erkölcsi tulajdonságait, anyagi és lakáshelyzetét)³³⁹. Az

³³⁸ Barzó Tímea: A magyar család jogi rendje 441.

³³⁹ Barzó Tímea: A magyar család jogi rendje 417-419.

Igazságügyi Miniszter asszony által előterjesztett és az Országgyűlés által elfogadott törvényjavaslat módosította a Ptk. szövegét. 2022. január 1. napjától a Ptk. 4:167. § (1) bekezdés második fordulata alapján a bíróság az egyik szülő kérelmére is dönthet a szülői felügyelet közös gyakorlásáról, ha az a kiskorú gyermek érdekében áll.

A Ptk. szülői jogokkal és kötelezettségekkel kapcsolatos rendelkezései mellett a Kommentár szerint figyelembe kell venni a Gyvt. idevonatkozó szabályait. A gyermekvédelmi rendszer alanyi körébe nemcsak azok a gyermekek tartoznak, akiket a szülei nem képesek, nem akarnak vagy nem tudnak nevelni, hanem minden gyermek, függetlenül attól, hogy családban nevelkedik-e, hiszen számtalan olyan helyzet adódhat egy családban, amely megköveteli az állam segítségét, beavatkozását.

A Gyvt. részben megismétli azokat a szülői jogokat és köteleességeket, amelyeket a Ptk. tartalmaz. Ezek szerint a szülői felügyelet gyakorlása során a gyermek szülője – többek között – jogosult és köteles arra, hogy gyermekét családban gondozza, nevelje, és a gyermeke testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges feltételeket – különösen a lakhatást, étkeztést, ruházattal való ellátást –, valamint az oktatásához és az egészségügyi ellátásához való hozzájutást biztosítsa. Köteles a gyermekkel együttműködni, emberi méltóságát tiszteletben tartani, a gyermeknek a jogai gyakorlásához iránymutatást, tanácsot és segítséget adni. Köteles továbbá a gyermeke jogainak érvényesítése érdekében a szükséges intézkedéseket megtenni, valamint a gyermeke ellátásában közreműködő személyekkel és szervezetekkel, továbbá a hatóságokkal együttműködni.

III.6. A megelőző pártfogás és a szülői felügyeleti jog

A szülő – a szülői felügyelet részjogosítványaként – a gondozási és nevelési feladatainak ellátásán keresztül monitorozza, ellenőrzi gyermekének viselkedését. A szülői ellenőrzés, mint viselkedésszabályozási eszköz, lényeges szerepet játszik a gyermek szocializációs folyamatában.³⁴⁰ A gyerekek serdülőkorához közeledve a szülői megfigyelés intenzitása csökken, teret adva a szülői felügyelet nélküli tevékenységekben való részvételre.³⁴¹ A szülői

³⁴⁰ Barber, Brian K. – Harmon, Elizabeth L.: Violating the self: Parental psychological control of children and adolescents 15-52.

³⁴¹ Patterson, Gerald R. – Stouthamer-Loeber, Magda: The correlation of family management practices and delinquency 1299-1307. és Stoolmiller, Mike: Antisocial behavior, delinquent peer association, and unsupervised wandering for boys: Growth and change from childhood to early adolescence 263-288.

megfigyelés intenzitásának csökkenésével a fegyelem is alábbhagy.³⁴² Érdekes kérdés lehet a szülői felügyeletből fakadó kötelességek megtartásával összefüggésben, hogy vajon a szülőt befolyásolja-e gyermekének viselkedése a szülői feladatainak ellátásában, illetve hogyan reagálnak a szülők, ha a tinédzser gyermekük megszegi a szabályokat? Rueter és Conger kutatása azt támasztja alá, hogy a serdülők bomlasztó viselkedése kihatással van a szülői feladatok ellátására³⁴³. Egy frissen (2021 júliusában) publikált tanulmány fő kutatási kérdése annak vizsgálatára irányul, hogyan befolyásolja a serdülőkori bűnözés a szülői felelősséget? A kutatás következtetése szerint összefüggés mutatható ki a serdülők viselkedése és az arra adott szülői válaszok között, továbbá a szülők hozzáállása eltér annak függvényében, hogy nőről vagy férfiről van szó.³⁴⁴

III.6.1. A szülői felügyeleti jog korlátozása

A megelőző pártfogás elrendelése – a jogpolitikai célkitűzéssel összhangban – főszabály szerint nem eredményezi a gyermek családból történő kiemelését, ezért nem jár a szülői felügyeleti jog korlátozásával. A funkcionálisan működő családok a kriminalizálódott gyermeket támogatják a törvénytisztelő életmód követésében a gondozási és nevelési feladatok kiteljesedésével. A diszfunkcionálisan működő családok azonban a gyermek pozitív szocializálódási folyamatát gátolják a támogatás elmaradásával és a deviációk örökítésével, a pozitív családi példák háttérbe szorulásával. A szülői felügyelet korlátozása ebben az esetben már indokolt lehet.

A megelőző pártfogás megszűnésének Gyvt. 69. § (6) bekezdés szerinti esete a gyermek nagykorúvá válása. Tekintettel arra, hogy a kiskorú személy szülői felügyelet vagy gyámság alatt áll, a nagykorúság elérésével a szülői felügyeletből származó jogok és kötelezettségek is megszűnnek de iure.³⁴⁵ A diszfunkcionálisan működő és a gyermek támogatására nem képes család vonatkozásában felmerül a szülői felügyelet korlátozásának és megszüntetésének kérdése. Ha a szülői felügyeletnek a szülők által történő gyakorlása a gyermek érdekét veszélyezteti, a bíróság a Ptk. 4:169. § (1) bekezdése alapján a gyermeket másnál is elhelyezheti, feltéve, hogy ez a személy a nála történő elhelyezést maga is kéri. Ebben az esetben ezt a személyt gyámul kell kirendelni, és a szülő felügyeleti joga szünetel. A bíróság a

³⁴² Paikoff, Roberta L. – Brooks-Gunn, Jeanne: Do parent-child relationships change during puberty? 47-66.

³⁴³ Rueter, Martha A. – Conger, Rand D.: Reciprocal influences between parenting and adolescent problem-solving behavior 1470-1482.

³⁴⁴ Jagers, Jeremiah W. – Tomek, Sara – Hooper, Lisa M. – Mitchell-Williams, Missy T. – Wesley T. Church II: What About the Parental Response?: The Effect of Delinquency and Anger on Parental Monitoring 317.

³⁴⁵ Herke-Fábos Barbara Katalin: A megelőző pártfogás hatékonysága a Baranya megyei jogalkalmazói vélemények tükrében 47.

gyermeket elsősorban olyan személynél helyezi el, aki a gyermek gondozásában, nevelésében, a gyermek érdekeinek megfelelően már korábban részt vett. Főszabályként következetesen érvényesül az a jogelv, hogy amíg a szülők bármelyike alkalmas és képes a szülői felügyelet ellátására, a gyermek nem kerülhet harmadik személynél elhelyezésre. Amennyiben a szülő a védelembé vétel elrendelésre okot adó – személyében fennálló – körülményeken neki felróható módon nem változtat, és a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettsége ezt indokolja, a megelőző pártfogás fenntartása mellett a gyámhatóság a gyermeket nevelésbe veszi. A nevelésbe vétel eredményeként a gyermek bekerül a szakellátás rendszerébe. A szülői felügyeli jog szüneteléséről a gyámhatóság a nevelésbe vételt elrendelő határozatban rendelkezik. A Ptk. 4:149. §-a szerint a szülő felügyeleti jogának gyakorlását a bíróság vagy más hatóság törvényben meghatározott, kivételesen indokolt esetben, olyan mértékben korlátozhatja vagy vonhatja el, amely a gyermek érdekének biztosításához szükséges. Ebben az esetben tehát két gyermekjogi elv ütközik: a gyermek családi környezetben nevelkedésének elsődlegessége és a gyermek (legjobb) érdeke.

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 8. cikkelye³⁴⁶ kimondja, hogy mindenkinek joga van magán- és családi életének, lakásának, levelezésének tiszteletben tartására. E jog gyakorlásába a hatóság csak törvényben meghatározott esetekben avatkozhat be. A beavatkozást meg kell indokolni. Nemzetbiztonsági, közbiztonsági okok, az ország gazdasági jóléte érdekében történő zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, közegészségügyi vagy erkölcsvédelmi szempontok vagy mások jogainak és szabadságának védelme szolgálhat a beavatkozás indokául. Elmondható tehát, hogy a jog valamennyi területe közül talán a családjog az, ahol az emberi jogok tiszteletben tartása a legfontosabb.³⁴⁷ Barzó Tímea szerint a magán- és családi élet, a lakás és levelezés tiszteletben tartásának joga nem jelenti azt, hogy a törvény ne írhatna elő a gyermek védelme érdekében gyors beavatkozási lehetőséget azonnali intézkedést igénylő esetben. Azonban a szülői felügyeleti jog korlátozásának mindig arányban kell állnia a veszélyhelyzet és az abból fakadó sérelem nagyságával.³⁴⁸ Ezzel összhangban áll a Gyvt. 78. § (1) bekezdés a) pontja, amely szerint a gyermek nevelésbe vételére is csak akkor kerülhet sor, ha a gyermek fejlődését családi környezete veszélyezteti, és veszélyeztetettségét

³⁴⁶ Hughes, Kirsty – Freeman, Michael: The Child's Right to Privacy and Article 8 European Convention on Human Rights 456-486.

³⁴⁷ Smith, Carsten: Human Rights as a Foundation of Society. 15.

³⁴⁸ Barzó Tímea: A magyar család jogi rendje 383.

az alapellátás keretében biztosított szolgáltatásokkal, valamint a védelembe vétellel nem lehetett megszüntetni, illetve attól eredmény nem várható.

Az eljáró hatóság feladata a gyermek veszélyeztetettségének összes körülményét alaposan kivizsgálni és arról dönteni, hogy mi szolgálja a gyermek érdekét a veszélyeztetettségének megszüntetése szempontjából. Amennyiben a gyermek érdekeinek biztosítására tekintettel szükséges, a szülő felügyeleti joga korlátozható, illetve akár el is vonható (ez alapvetően bizonyos szülői jogosítványoktól való megfosztást, azok gyakorlásának felfüggesztését, továbbá olyan döntéseket jelent, amelyek a szülői felügyeleti jog szünetelését, végső esetben megszűnését vonják maguk után). Enyhébb mértékű korlátozásra szolgál például, hogy ha a szülők a gyermek vagyonának kezelése terén súlyos kötelezettségzegést követnek el, a gyámhatóság akár az ügyek meghatározott csoportjára nézve korlátozhatja a szülők vagyonkezelési jogát. Nagyobb mértékű – a szülői felügyeleti jog szünetelésével járó – korlátozás a gyermek harmadik személynél történő elhelyezése. A legsúlyosabb beavatkozás a szülői felügyeleti jog Ptk. 4:191. § (1) bekezdés a) pontja szerinti megszüntetése, amelynek alapja lehet a szülő olyan felróható magatartása, amely a gyermek javát súlyosan sérti.

A Ptk. a 4:186. § (1) bekezdése alatt szabályozza a szülői felügyeleti jog szünetelésének eseteit. Ezek szerint szünetel a szülő szülői felügyeleti joga, ha a szülő cselekvőképtelen; a kiskorú szülő korlátozottan cselekvőképes (kivéve a tizenhatodik életévét betöltött kiskorú szülő gondozási, nevelési jogát és kötelezettségét); a szülő cselekvőképességében a szülői felügyeleti jogok gyakorlása tekintetében részlegesen korlátozott; a szülő ismeretlen helyen távol van, vagy ténylegesen akadályozva van a szülői felügyelet ellátásában; a gyámhatóság a gyermek családba fogadásához hozzájárult; a szülő hathetes életkoránál fiatalabb gyermeke örökbefogadásához járult hozzá; a gyermeket a gyámhatóság nevelésbe vette és a szülő szülői felügyeleti joga nem szűnt meg vagy azt a bíróság nem szüntette meg; a bíróság a gyermeket harmadik személynél helyezte el; vagy a szülő a gyermek vagy a gyermekkel közös háztartásban élő hozzátartozója sérelmére elkövetett cselekmény miatt elrendelt távoltartó határozat hatálya alatt áll. Az életközösség fennállása alatt szünetel a szülői felügyeleti joga annak a szülőnek, aki együtt él a szülői felügyelettől megfosztott másik szülővel. A szülői felügyelet megszüntetése vagy a szülői felügyelet rendezése iránti per jogerős befejezéséig szünetel a szülői felügyeleti joga annak a szülőnek, akinek a gyermekét a gyámhatóság ideiglenes hatállyal a különélő másik szülőnél, más személynél vagy intézményben helyezte el. A szünetelés okának megszüntetésével a szülői felügyeleti jog a törvény erejénél fogva feléled.

A szülői felügyelet szünetelésének esetei két csoportra oszthatóak a szülő cselekvőképessége vagy az általa tanúsított magatartás alapján. Az első csoportba azok az esetek tartoznak, amikor a szülő a gyermek érdekét és sorsát szem előtt tartva előre igyekszik gondoskodni a gyermek megfelelő fejlődéséről. A másik esetcsoport alapját a szülő felróható magatartása adja. Ez a felróható magatartás fakadhat szülői mulasztásból (elhanyagolás) vagy a gyermek érdekeit sértő és fejlődését veszélyeztető magatartásból. A két csoport keresztmetszete a gyermek érdeke és megfelelő fejlődéshez való jogának biztosítása.

A szülői felügyeleti jog korlátozásának kivételes jellege tehát megjelenik a Ptk. Családjogi Könyvének alapelveiben és a szülői felügyelet általános szabályai között. A magánjogi szabályok mellett a korlátozás kivételességét gyermekvédelmi garanciák erősítik meg. A Gyvt. 7. § (1) bekezdésének értelmében a gyermek szüleitől vagy más hozzátartozóitól csak saját érdekében, törvényben meghatározott esetekben és módon választható el, és a gyermeket kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztetettség miatt nem szabad a családjától elválasztani. A diszfunkcionálisan működő családok esetében a megelőző pártfogás elrendelése és a szülői felügyelet korlátozása között csak közvetett kapcsolat van. A hatósági intézkedés alapja a gyermek kriminalizálódása, nem pedig a szülői felügyelet nem megfelelő gyakorlása. (A megelőző pártfogás elrendelése azonban mindig együtt jár a gyermek védelembe vételével. A Gyvt. 68. § (1) bekezdése szerint a gyámhatóság kötelezően elrendeli a védelembe vételt, ha a szülő vagy más törvényes képviselő a gyermek veszélyeztetettségét az alapellátások önkéntes igénybevételével megszüntetni nem tudja, vagy nem akarja, de alaposan feltételezhető, hogy segítséggel a gyermek fejlődése a családi környezetben mégis biztosítható.) Azonban, ha a családi háttér a szocializációs és reszocializációs folyamatot gyengíti, a megelőző pártfogással összefüggésben is korlátozható a szülő felügyeleti joga. Amennyiben a szülő a védelembe vétel elrendelésre okot adó – személyében fennálló – körülményeken neki felróható módon nem változtat, és a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettsége ezt indokolja, a megelőző pártfogás fenntartása mellett a gyámhatóság a gyermeket nevelésbe veszi.

III.6.2. A szülői felügyeleti jog megszűnése, megszüntetése és visszaállítása

A Ptk. 4:190. § tartalmazza a szülői felügyeleti jog megszűnésének eseteit. Az értekezésben vizsgált téma szempontjából egy estekör szorul kifejtésre. A gyermek nagykorúvá válásával a szülői felügyeleti jog a törvény értelmében, a gyámhatóság arra vonatkozó határozata nélkül megszűnik. A megelőző pártfogás megszűnésének Gyvt. 69. § (6) bekezdés szerinti esete a gyermek nagykorúvá válása. Ennek oka egyrészt a nagykorúsághoz kapcsolódó fejlettségi szint

elérése, másrészt a gyermekvédelmi törvény személyi hatálya. Ahogy arra egy 2016-os, a Baranya Megyei Kormányhivatal Pécsi Járási Hivatalának Gyámügyi és Igazságügyi Főosztályán végzet kutatás alkalmával is rámutattam, a megelőző pártfogás kötelező megszüntetésének leggyakoribb oka a gyermek nagykorúvá válása. A gyámhatósági intézkedések csak kivételesen és általában az érintett kérelmére nyúlnak túl a nagykorúságon. A fiataalkorú érdekében akkor van lehetőség a védelembe vétel fenntartására, ha azt a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt fiataalkorú érdekében rendelte el a gyámhatóság. A védelembe vétel fenntartása ilyen esetben a büntetőeljárás befejezéséig, de legfeljebb a fiataalkorú 20. évének betöltéséig tarthat. Fenntartásának célja a fiataalkorú támogatása a büntetőeljárás időtartama alatt.

Súlyosabb következményekkel jár, ha a szülő felróható magatartásával gyermeke javát, különösen testi jólétét, értelmi vagy erkölcsi fejlődését súlyosan sérti vagy veszélyezteti; vagy a gyermeket más személynél helyezték el vagy nevelésbe vették, és az a szülő, akinek szülői felügyeleti joga szünetel, a gyermek elhelyezésére vagy a nevelésbe vételre okot adó magatartásán, életvitelén, körülményein önhibájából nem változtat. Ezekben az esetekben a bíróság a szülő szülői felügyeleti jogát megszünteti. A bíróság döntésében a társadalmi közfelfogás tükröződik azokkal a szülőkkel szemben, akik gyermekük fejlődését szándékosan veszélyeztetik vagy – a szülői felügyeleti jog szünetelésében megnyilvánuló figyelmeztetés ellenére – magatartásukon, életvitelükön szándékosan nem változtatnak.

Ha a szülőt a bíróság valamelyik gyermeke személye ellen elkövetett szándékos bűncselekmény miatt szabadságvesztésre ítélte, a Ptk. 4:91. § (2) bekezdése alapján a bíróság a szülői felügyeletet a szülő valamennyi gyermeke tekintetében megszüntetheti. A bíróság rendelkezhet úgy, hogy a megszüntető határozat hatálya kihat a később született gyermekekre is. Az a szülő, aki saját gyermekét sem képes megfelelően gondozni és nevelni, nem méltó arra, hogy más gyermekéről való gondoskodásból részt vállaljon. Ez a társadalmi közfelfogásnak is megfelelő elv bontakozik ki a hivatkozott § (3) bekezdésében, amely szerint, aki szülői felügyeletet megszüntető jogerős ítélet hatálya alatt áll, nem fogadhat örökbe, nem viselhet gyámságot, gyermek nála nem helyezhető el és – bíróság vagy a gyámhatóság eltérő rendelkezésének hiányában – nincs joga arra, hogy gyermekével kapcsolatot tartson. Egy további összefüggés olvasható ki a 2000.206. számon kiadott másodfokú bírósági határozatból, amely szerint a szülői felügyelet megszüntetése nemcsak a saját gyermek feletti szülői felügyelet gyakorlásának megakadályozását célozza, hanem a szülői jogkör gyakorlására való alkalmatlanság negatív erkölcsi értékítéletét is kifejezésre juttatja. A szülő a gyermek

veszélyeztettségét tevőleges magatartással és mulasztásával is előidézheti. A gyermeket veszélyeztető magatartás megállapítása esetén a bíróság a veszélyeztetettség mértékéhez igazodó jogkövetkezményt alkalmaz, ha a szülő tevékenysége vagy mulasztása objektíve alkalmas arra, hogy a kiskorú fejlődésének folyamata lelassuljon, károsodást szenvedjen vagy megghiúsuljon, továbbá a veszélyhelyzet és a szülői magatartás között okozati összefüggés áll fenn. A szülői felügyelet más gyermek feletti gyakorlásának megakadályozásához csak felróható magatartás tanúsítása esetén van mód. A fentiekből az következik, hogy a szülői felügyeleti jog bírósági megszüntetésére csak akkor kerülhet sor, ha a szülő súlyosan felróható magatartást tanúsított gyermeke sérelmére. Miután a szülőnek is alapvető joga, hogy szülői felügyeletet gyakoroljon, a szülői felügyeleti jogtól való megfosztásra csak a törvényben kifejezetten meghatározott esetekben kerülhet sor, és csak bíróság rendelkezik erre nézve hatáskörrel. A bíróság a jövőre nézve visszaállítja a szülői felügyeletet, ha az az ok, amely miatt azt megszüntették, már nem áll fenn, és nincs egyéb olyan ok sem, amely a megszüntetésre alapul szolgálna.

III.7. A kapcsolattartás és a megelőző pártfogás összefüggései

A kapcsolattartás a szülő részéről nemcsak jog, hanem kötelesség is. A gyermeknek joga, hogy különélő szülőjével személyes és közvetlen kapcsolatot tartson fenn. A megelőző pártfogás vonatkozásában a kapcsolattartás kérdése a szülői felügyeleti jog korlátozásával vagy megvonásával összefüggésben merül fel. A szülő felróható magatartására tekintettel a gyámhivatal akkor korlátozza (súlyos visszaélés esetén szünetelteti) a kapcsolattartási jogot, ha a kapcsolattartásra jogosult szülő a gyermek vagy a gyermeket nevelő személy sérelmére a kapcsolattartási jogával visszaél. A kapcsolattartási jogot megvonja a gyámhivatal, ha a szülő ezen jogával súlyosan visszaél, és ezzel gyermeke fejlődését, nevelését súlyosan veszélyezteti. A védelembe vétel és megelőző pártfogás „különválásának” egyetlen esete a védelembe vétel Gyvt. 69. § (1) bek. b) pontja szerinti megszüntetése. A nevelésbe vétel elrendelése ugyanis a hivatkozott pont alapján a védelembe vétel kötelező megszüntetését vonja maga után, ugyanakkor a Gyvt. 69. § (5) bekezdés alapján a megelőző pártfogás a gyermek érdekében fenntartható, függetlenül a védelembe vétel megszüntetésétől. A gyermek nevelésbe vételével gyermekvédelmi szakellátás keretében – életkorának és az elhelyezési lehetőségeknek a figyelembevételével – nevelőszülőhöz vagy gyermekotthonba kerül. A szülőnek joga van gyermekével kapcsolatot tartani akkor is, ha a szülői felügyeleti joga szünetel, kivéve, ha a gyermek vagy a gyermekkel közös háztartásban élő hozzátartozója sérelmére elkövetett

cselekmény miatt elrendelt távoltartó határozat hatálya alatt áll. A szülői felügyeleti jog szünetelésével járó nevelésbe vételre a megelőző pártfogás fenntartása mellett is sor kerülhet. Így fő szabály szerint a nevelőszülőnél vagy gyermekotthonban nevelkedő, megelőző pártfogás alatt álló gyermekkel szülei a nevelésbe vételt elrendelő határozatban foglaltak szerint tarthatnak kapcsolatot.

A szülő és gyermek közötti kapcsolattartás célját annak ellenére, hogy családjogi jogintézmény, nem a Családjogi Könyv szabályozza. A Gyer. 27. § (1) bekezdése szerint a kapcsolattartás célja, hogy gyermek és a kapcsolattartásra jogosult más személyek közötti családi kapcsolatot fenntartsa, és a kapcsolattartásra jogosult szülő a gyermek nevelését, fejlődését folyamatosan figyelemmel kísérje, tőle telhetően segítse elő.

A különélő szülő szülői felügyeleti jogának részjogosítványait a kapcsolattartás jogán keresztül tudja a leghatékonyabban gyakorolni. A kapcsolattartás nemcsak jog, hanem kötelesség is a különélő szülő részéről (amennyiben a bíróság vagy gyámhatóság másképp nem rendelkezik). A Ptk. 4:178. § (1) bekezdés alapján a gyermeknek joga, hogy különélő szülőjével személyes és közvetlen kapcsolatot tartson fenn. A gyermeket nevelő szülő vagy más személy köteles a zavartalan kapcsolattartást biztosítani. A kapcsolattartás jogának szabályozásakor a jogalkotó tehát a szülő (gondozó és különélő szülő) és a gyermek érdekeit is szem előtt tartja.

A család szocializációs, megtartó és erősítő funkciója rajzolódik ki a Ptk. 4:179. § (1) bekezdésben, ahol a jogalkotó a kapcsolattartásra jogosultak körét határozza meg. Ezek szerint nemcsak a szülő jogosult a gyermekkel való kapcsolattartásra, hanem a nagyszülő, nagykorú testvér, továbbá – ha a szülő és a nagyszülő nem él, illetőleg a kapcsolattartásban tartósan akadályozva van, vagy a kapcsolattartási jogát önhibájából nem gyakorolja – a gyermek szülőjének testvére és a szülőjének házastársa is. A gyermek és gondozó személy közös érdeke bontakozik ki a hivatkozott § (3) bekezdéséből, amely a kötődés fontosságól indul ki. Ha a gyermek hosszabb időn keresztül a háztartásában nevelkedett, a volt mostohaszülő, nevelőszülő, gyám és az a személy is feljogosítható kérelmére kapcsolattartásra, akinek a gyermekre vonatkozó apasági vélelmét a bíróság megdöntötte. A gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedő gyermek gyermekvédelmi gyámja – a gyermek érdekében és a gyermek testvéreivel való kapcsolat ápolása céljából, különösen, ha azt a gyermek is kéri – biztosíthatja, hogy a gyermek személyes kapcsolatait a felsorolt személyeken kívül (összhangban a Gyer. 28. § (1) és (3) bekezdéseivel) mással is ápolhassa a Gyer. 30/H. § (3) bekezdése alapján.

A kapcsolattartás gyakorlását a magánjog a felek önrendelkezésére bízta. A szülőknek lehetőségük van a kapcsolattartás megegyezéssel történő rendezésére. Ennek hiányában, kérelmükre a gyámhivatal, a házasság felbontása és a szülői felügyeleti jogok rendezése iránti perben pedig a bíróság dönt.³⁴⁹ A szülők önrendelkezésének joga nem érvényesül abban az esetben, ha a gyermek nevelésbe vétele miatt személyes gondoskodást nyújtó gyermekvédelmi szakellátásban részesül. Ebben az esetben a magánjog és a közigazgatási jog összefonódásáról beszélhetünk. Amennyiben a szülő szülői felügyeleti joga saját felróható magatartásának eredményeképpen korlátozott (szünetel), a jogalkotó a kapcsolattartás gyakorlásától is függővé teszi a szülői felügyeleti jog visszaállítását vagy megszüntetését. A Családjogi Könyvben szabályozott esetekben a kapcsolattartás elmaradása miatt a gyermek örökbefogadhatónak nyilvánítható. Ezek szerint a Ptk. 4:124. § (1) bekezdés a) pontja alapján a gyámhatóság a nevelésbe vett gyermeket legfeljebb négy évre örökbefogadhatónak nyilvánítja, ha a szülőjének szülői felügyeleti joga nem szűnt meg és a szülő önhibájából gyermekével nyolc hónapja nem tart rendszeres kapcsolatot vagy három hónapon át semmilyen formában nem tart kapcsolatot, illetve életvitelén, körülményein nem változtat, és emiatt a nevelésbe vétel nem szüntethető meg.

A kapcsolattartás gyakorlásának rendezésére nyújt lehetőséget a közvetítői eljárás. A szülőknek lehetőségük van közvetítő segítségével a kapcsolattartás kérdésében megállapodni akkor is, ha képesnek érzik magukat a hatósági úttól független döntésre. Amennyiben a kapcsolattartás kérdésében való döntés hatósági útra terelődik, a házasság felbontására vagy szülői felügyelet rendezésére irányuló perben maguk dönthetnek a közvetítő igénybevételéről (Ptk. 4:22. §) vagy a bíróság kötelező közvetítői eljárást rendel el (Ptk. 4:172. §). A gyámhatóság a gyermekkel való megfelelő együttműködés kialakítása érdekében (Ptk. 4:177. § és Gyer 30/A.-30/D.§) – hivatalból, illetve a szülő vagy a gyermekvédelmi gyám kérelmére – gyermekvédelmi közvetítői eljárás vagy támogatott közvetítői eljárás igénybevételét rendeli el. A közvetítői eljárás során kötött megállapodás nem végrehajtható okirat. A közvetítőnek a felek irányában pártatlanul, de a gyermek érdekét képviselve kell a megegyezésre irányuló folyamatot mederben tartani. Ezért a bíróság vagy a gyámhatóság sem foglalhatja egyezségbe a gyermek érdekét és jogait sértő, mediációs eljárás során kötött megállapodást.

A gyermekkel való kapcsolattartásra vonatkozó határozatok végrehajtását 2020. március 1. napjától a gyámhatóság helyett a bíróság előtt lehet kezdeményezni a bírósági polgári nemperes

³⁴⁹ Filó Erika – Katonáné Pehr Erika: Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem 145.

eljárásokban alkalmazandó szabályokról, valamint egyes bírósági nemperes eljárásokról szóló 2017. évi CXVIII. törvény alapján.

Míg a szülő szempontjából a kapcsolattartás jog és kötelezettség, addig a gyermek szempontjából egyértelműen jogosultsággént szabályozza a jogalkotó, összhangban a Gyermekjogi Egyezményel. A Gyermekjogi Egyezmény 9. cikk 3. pont³⁵⁰ alapján a részes államok tiszteletben tartják a mindkét szülőjétől vagy egyik szülőjétől külön élő gyermeknek azt a jogát, hogy személyes kapcsolatot, közvetlen érintkezést tarthasson fenn mindkét szülőjével, kivéve, ha ez a gyermek legfőbb érdekével ellentézik. Így kivételesen indokolt esetben – a társadalmi közfelfogással ellentétesen – olyan súlyosan felróható magatartás esetén is feljogosítható a szülő a gyermekkel való kapcsolattartásra, mint a szülői felügyeleti jogának a bíróság általi megszüntetése, gyermekének a másik szülő házastársa által történő örökbefogadásához való hozzájárulása vagy a gyermek ismeretlen személy által történő örökbefogadásához való hozzájárulása vagy inkubátorban hagyása.

A családban nevelkedés és a szülői felügyeletből eredő gondozási és nevelési kötelezettség a különélő szülő és gyermek(i) vonatkozásban a kapcsolattartás gyakorlásán keresztül teljeshet ki. A kriminogén környezetbe került gyermek nevelését és reintegrációját leginkább a családi erőforrások támogatásával, a családi kapcsolatok megerősítésével lehet elérni³⁵¹. A gyermek csak a veszélyeztető körülmények megszüntetését követően lesz hazagondozható. Amennyiben nem szolgálja a gyermek érdekét a hazagondozás (saját családban nevelkedés), – a gyermek érdekének védelme családjogi alapelv alkalmazásával – gondozását és nevelkedését lehetőség szerint családi környezetben kell megoldani, és biztosítani kell számára korábbi családi kapcsolatainak megtartását.

Amennyiben a szülő szülői felügyeleti joga saját felróható magatartásának eredményeképpen korlátozott, a jogalkotó a kapcsolattartás gyakorlásától is függővé teszi a szülői felügyeleti jog visszaállítását vagy megszüntetését. A Családjogi Könyvben szabályozott esetekben a kapcsolattartás elmaradása miatt a gyermek örökbefogadhatónak nyilvánítható. Ezért a szülőnek joga van gyermekével kapcsolatot tartani akkor is, ha a szülői felügyeleti joga szünetel, kivéve, ha a gyermek vagy a gyermekkel közös háztartásban élő hozzátartozója sérelmére elkövetett cselekmény miatt elrendelt távoltartó határozat hatálya alatt áll.

³⁵⁰ Whalen, Christian: Article 9: The Right Not to Be Separated from Parents 130.

³⁵¹ Kumpfer, Karol L.: Family strengthening in preventing delinquency: a literature review 1-76.

A Gyer. 29. § (3) bekezdése értelmében a gyámhatóság kérelemre akkor jogosíthatja fel a gyermek szülői felügyeleti jogától megfosztott szülőjét a kapcsolattartásra, ha a gyermek érzelmi fejlődését a szülőtől való teljes elszakadása veszélyeztetné, vagy ha a gyermek sorsa örökbefogadás útján nem rendezhető. Az érzelmi fejlődés fontossága kerül előtérbe, amikor a Gyer. 28. § (5) bekezdése alapján biztosítja a szabadságvesztésben vagy letartóztatásban lévő szülő gyermekével való kapcsolatának fenntartását, ha ez a gyermeket nem veszélyezteti. Abban az esetben, ha a szülő fogva tartásának oka nincs összefüggésben szülői minőségével, a kapcsolattartás megszüntetése nem indokolható.

A gyámhatóság vagy – házassági vagy szülői felügyelet rendezése iránti perben a bíróság – a felróható magatartást tanúsító szülő vagy más kapcsolattartásra jogosult személy kapcsolattartási jogát a gyermek érdekében korlátozhatja vagy megvonhatja a kapcsolattartás engedélyezése, biztosítása iránti kérelemmel összefüggésben. A kérelem kivételesen, jogszabályban meghatározott esetben utasítható el. Az elutasítás kivételességét jelzi mind a felügyelt kapcsolattartás lehetősége, mind pedig az, hogy főszabályként a szünetelő szülői felügyelet mellett is jogosult a szülő arra, hogy a gyermekkel kapcsolatot tartson. Az is lehetséges azonban, hogy a gyámhatóság, illetve a bíróság engedélyezi a kapcsolattartást, de korlátozza azt. A gyámhatóság vagy bíróság vizsgálja a kapcsolattartásra jogosult személy magatartását. A felróható magatartásra tekintettel a gyámhivatal akkor korlátozza a kapcsolattartási jogot, ha a jogosult a gyermek vagy a gyermeket nevelő személy sérelmére ezzel visszaél. Visszaélésnek minősül az is, ha a jogosult nem a döntésnek megfelelően gyakorolja a kapcsolattartás jogát, illetve önhibájából hat hónapig ezen kötelezettségének nem tesz eleget. A korlátozás a kapcsolattartás szűkítését jelenti, akár úgy, hogy a gyakoriságát csökkentik, akár úgy, hogy az időtartamát. A korlátozást jelentheti a felügyelt kapcsolattartás elrendelését is.³⁵²

Amennyiben a kapcsolattartásra jogosult személy a jogával a gyermek vagy a gyermeket nevelő személy sérelmére súlyosan visszaél, a gyámhatóság vagy a bíróság a kapcsolattartás szünetelését rendeli el. A hatáskörrel rendelkező hatóság a kapcsolattartás szünetelésének elrendelésétől azt várja, hogy a szülő igyekezni fog a gyermekével való kapcsolatot, a szülő-gyermek közötti érzelmi viszonyt helyreállítani. Így a korlátozás feloldható vagy a

³⁵² Filó Erika – Katonáné Pehr Erika: Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem 168.

kapcsolattartási jog visszaállítható, amennyiben az elrendelésre okot adó körülmények már nem állnak fenn.³⁵³

A megelőző pártfogás elrendelése nem jár a gyermek családból való kiemelésével. Ebből következően a szülők felügyeleti jogát és a különélő szülő kapcsolattartási jogát sem érinti a gyermekvédelmi gondoskodás körébe tartozó intézkedés elrendelése. A megelőző pártfogás elrendelésére fennálló védelemben vétel mellett kerülhet sor, vagy a megelőző pártfogás és a védelemben vétel együttes elrendelése során. A védelemben vétel és megelőző pártfogás „különválásának” egyetlen esete a védelemben vétel Gyvt. 69. § (1) bek. b) pontja szerinti megszüntetése. A nevelésben vétel elrendelése ugyanis a hivatkozott pont alapján a védelemben vétel kötelező megszüntetését vonja maga után, ugyanakkor a Gyvt. 69. § (5) bekezdés alapján a megelőző pártfogás a gyermek érdekében fenntartható, függetlenül a védelemben vétel megszüntetésétől. A hatósági intézkedés elrendelése a szülők szülői felügyeleti jogának szünetelését vonja maga után. A kapcsolattartás gyakorlásáról a nevelésben vételt elrendelő határozatban a gyámhatóság dönt. Ezért főszabály szerint a szülőnek joga van gyermekével kapcsolatot tartani akkor is, ha a szülői felügyeleti joga szünetel. Amennyiben a kapcsolattartásra jogosult személy a jogával a gyermek sérelmére visszaél, a kapcsolattartási joga korlátozható. A gyermek sérelmével járó kapcsolattartási joggal való súlyos visszaélés a kapcsolattartási jog megszüntetését vonja maga után. A fejezett bevezetőjében a következő megállapításból indultam ki: *„A funkcionálisan működő család a gyermeknek szárnyakat adhat, hogy felemelkedni, repülni tudjon, míg a diszfunkcionálisan működő család, mint a fa gyökerei a mélybe hatolnak és visszahúzhatnak. Ezek a gyökerek meggátolhatják, hogy a gyermek a közös törzsből kifejlődött önálló ágról elindulva repülni tudjon.”* A gondolatmenet szerint a nem szülői deviációból kifolyólag kriminogén környezetbe került gyermek nevelését és reintegrációját leginkább a családi erőforrások támogatásával, a családi kapcsolatok megerősítésével lehet elérni. Ha a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettsége a családi körülményektől független forrásból táplálkozik, a családdal való kapcsolattartás lehetőségének a hiánya a szocializációs és reszocializációs folyamatot gyengítheti. Ezért mindenképpen a gyermek érdekét szolgálja – több, a Gyermekjogi Egyezményben deklarált gyermeki joggal összefüggésben – a szülő és gyermek főszabály szerinti kapcsolattartása. A szülő és a gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedő gyermek kapcsolattartása azonban önmagában nem elegendő a gyermek a bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségének

³⁵³ Filó Erika – Katonáné Pehr Erika: Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem 169.

megszüntetéséhez, különösen, ha a reszocializációs nevelését kriminogén környezete hátráltatja és ott intézményi abúzus éri. Intézményi abúzusról beszélhetünk abban az esetben, ha egy intézmény az ellátásában lévő gyermek- vagy fiatalkorúval, illetőleg felnőttkorúval szemben diszfunkcionálisan működik, bántalmazó, elhanyagoló módon bánik a rábízottal, és ezáltal testi-lelki jólétét, biztonságát veszélyezteti vagy bármely más módon kihasználja. Az intézményi elhelyezés a gyermek-és fiatalkorúak vonatkozásában rizikófaktornak számít a kriminalizálódott és a bűnözéssel még kapcsolatba nem került gyermek vonatkozásában egyaránt. Ugyanis könnyen elképzelhető, hogy a gyermek családból való kiemelését és intézményi elhelyezését nem a normasértő cselekménye alapozza meg, hanem a gyermekek a rajtuk kívül álló okok miatt (mint a szülői elhanyagolás, rossz anyagi körülmények, bántalmazó szülői magatartás, testi vagy szellemi fogyatékoságuk okán) kerülnek a szakellátás rendszerébe.³⁵⁴ A szülő irányában fennálló ambivalens érzelmek és az intézményi elhelyezés együttese a gyermek személyiségét kedvezőtlen irányba befolyásolhatják, amely táptalaja lehet a kriminalizálódásnak. Az ilyen körülményeket átélt gyermek nem vagy nehezen tud csak beilleszkedni, bizalmatlan, mások érdekeit semmibe veszi, hajlamos önmagát izolálni, nem érti az erkölcsi normákat, vágyai nehezen elégülnek ki, felgyűlik benne az agresszió, nem ismeri az indulatkezelési technikákat.³⁵⁵

³⁵⁴ Böszörményi Dóra: A fiatalkori bűnözés okai- különös tekintettel a gyermekotthonban nevelt fiatalkorúak vonatkozásában 28-29.

³⁵⁵ Németh Zsolt: Gyermekvédelem Magyarországon – a kriminológia nézőpontjából 3.

IV. Fejezet: A gyermek érdeke

A Gyermekjogi Egyezmény által garantált gyermeki jogok egymással holisztikus viszonyban³⁵⁶ állnak. Az egyes gyermekjogok nem választhatók el egymástól és a gyermek gazdasági, társadalmi helyzetétől, szociális környezetétől. Ebből a megállapításból az következik, hogy a gyermekjogok értelmezése és érvényesítésük sem szakítható ki környezetükből.³⁵⁷ Az értekezés szerkezeti felépítése is ezt a szemléletet követi. Az alapjogi fejezet teremti meg a koherenciát a korábban tárgyalt fejezetek között a gyermek érdekének középpontba állításával. A dolgozat holisztikus megközelítése szerint a megelőző pártfogás elrendelése és alkalmazása során érvényesülő gyermeki jogok sem választhatók el egymástól a jogintézmény jogágközi jellegére tekintettel. Így a megelőző pártfogás jogintézményével összefüggésben garantált gyermeki jogok értelmezése és érvényesülése szempontjából az egyes jogterületek – az értekezés fejezeteiben történő – önálló tárgyalása szükséges. Ugyanakkor a gyermek érdekének középpontba állítása megteremti a harmóniát az eddig elszigetelt fejezetek között.

IV.1. A megelőző pártfogás és az alkotmányjog kapcsolata

A megelőző pártfogás alkotmányjogi vetülete a gyermeki jogok érvényesülésének vizsgálata. A gyermeki jogok érvényesülésének vizsgálatakor a megelőző pártfogás büntető igazságszolgáltatáshoz, gyermekvédelemhez (közigazgatás) való viszonyát és magánjogi összefüggéseit keresem a hazai és a szupranacionális normák, valamint egy empirikus kutatás tükrében. A jogágakat átívelő szemlélettel történő megközelítés indoka, hogy a gyermekekkel, családokkal foglalkozó szakterület nem sorolható egy tudományág kizárólagos területére sem. Az alkotmányjog fekteti le a gyermekjogok rendszerét. Az értekezésben korábban bemutatott fejezetekben az adott jogterület és a megelőző pártfogás intézményének összefüggéseit vizsgáltam a gyermeki jogok érintésével. Az alapjogi fejezet ad keretet az értekezésnek azzal, hogy a megelőző pártfogás büntető igazságszolgáltatáshoz, közigazgatáshoz és magánjoghoz való viszonyát nem elszigetelten, hanem a gyermeki jogok rendszerének és érvényesülésének vizsgálatán keresztül mutatom be, kitérve a család és a szülői gondoskodás szerepére.

A megelőző pártfogás célja, hogy a kriminalizálódott gyermek bűnözéssel való kapcsolatát felszámolja a családi erőforrások segítségével és a gyermekvédelem büntető

³⁵⁶ Byrne, Bronagh – Lundy, Laura: Children's Rights-Based Childhood Policy: A six-P Framework 357-373.

³⁵⁷ Sedletzki, Vanessa et al: Championing Children's Rights: A global study of independent human rights institutions for children.

igazságszolgáltatással való összekapcsolódása révén. A gyermeki jogok védelme a gyermek legfőbb érdekére tekintettel maga után vonhatja a szülői jogok korlátozását. Ilyen alapjog korlátozást jelent a gyermek érdekében a gyermek családból történő kiemelésével járó hatósági intézkedések elrendelése. A családi magánautonómia korlátozását jelenti a családból való kiemeléssel nem járó gyermekvédelmi hatósági intézkedés elrendelése is, hiszen az előírt magatartási szabályok nemcsak tevőleges (aktív) kötelezettséget jelenthetnek a gyermek és családja számára, hanem bizonyos magatartástól való tartózkodást is megfogalmazhatnak. A passzív magatartási szabályok sérthetik a családi magánautonómia határait, hiszen a hatóság nemcsak előírja, hanem ellenőrzi is a magatartási szabályokat, megszegésük esetén pedig szankcionál. A gyermek családból való kiemelése esetén nemcsak a saját családban való nevelkedéséhez fűződő joga mint gyermeki jog sérül, hanem szülői felügyeletből fakadó nevelési jog és kötelezettség is. Ezáltal a családi magánautonómiába történő beavatkozás erőteljesebb³⁵⁸. Ha a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettsége magatartási szabályok előírásával és hatósági ellenőrzés útján már nem szüntethető meg, a veszélyeztetettség elhárításához a szülői felügyeleti jog korlátozásával és a gyermek családból való kiemelésével járó súlyosabb hatósági intézkedés előírása szükséges. Ebben az esetben a gyermek saját családban való nevelkedését (mint gyermeki jog) és a szülő nevelési szabadságát (mint szülői jog) korlátozzák a gyermek legfőbb érdekének érvényesülésére tekintettel. A gyermek legfőbb érdekének tételét – jogági határoktól függetlenül – minden eljárásban és döntéshozatalban kötelező alkalmazni. Ha a gyermekek nem tiltakoznak ennek elmulasztása miatt, az nem a kompromisszumot, sokkal inkább védtelenséget vagy kiszolgáltatottságot jelent a részükről.³⁵⁹

IV.2. A gyermeki jogok helye az alapjogok rendszerében

IV.2.1. Elméleti keretek

Ádám Antal a következőképpen gondolkodott az alapjogokról: *„Az alapjogok az emberek, a polgárok, a közösségek alapvető szellemi, erkölcsi, politikai, élet- és egészségvédelmi, szociális ellátási, valamint anyagi lehetőségeit és védelmét garantálják, tehát számukra előnyös, kedvező*

³⁵⁸ Sawyer, Caroline: Conflicting rights for children: Implementing welfare, autonomy and justice within family proceedings 99-120.

³⁵⁹ Somfai Balázs: A Gyermek Jogairól szóló Egyeszmény egyes rendelkezései a hazai jogszabályokban 155.

hatásokat biztosítanak, ezért kétségtelenül alapértéknek minősülnek.” Az alapjogok napjainkban is zajló gazdagodása, egyetemesedése és egységesülése figyelhető meg.³⁶⁰

Az egyént megillető – a jogi elismeréstől függetlenül létező, emberi minőséghez kötődő – legalapvetőbb jogosultságok az emberi jogok³⁶¹. Az emberi jogok első generációjaként megjelent klasszikus szabadságjogok alapját az emberi méltóság (*dignitas humana*³⁶²) képezi. Az élőlények között egyedül az ember rendelkezik hármassal, testi-lelki-szellemi integritással, ami személyé teszi. A személy képes arra, hogy életét saját belátása szerint, értelmével maga határozza meg és alakítsa.³⁶³

Habermas 20. századi teóriája szerint az emberi jogok fogalma és természeténél fogva a gyermekek jogai sem az erkölcsből erednek, hanem inkább a jogi forrásokból.³⁶⁴ Az emberi jogok jogi normákban való elismerése folytán az államok kötelezettséget vállalnak azok tiszteletben tartására és garantálják védelmüket. Az emberi jogok pozitív írott jogban rögzítése a XVII-XVIII. században kezdődött, majd a XIX-XX. században már a nemzetközi egyezményekben is megjelentek.³⁶⁵ Az individuum személyes szabadságának jelszavával operáló liberális jogállam nemcsak az objektív jogrend védelmezője volt, hanem az ember és a polgár szubjektív igényeinek őre is mind a magánszféra, mind a közélet területén. Eszköze a racionális törvényi jog volt, amely a 18-19. század fordulójára többnyire előtérbe került az eddigi szokásjoggal és bírói precedensjoggal szemben. Ez a tendencia az angol polgári forradalommal vette kezdetét, majd az Amerikai Egyesült Államok Alkotmányával (1787) és a francia Emberi és Polgári Jogi Nyilatkozattal (1789) teljesedett ki. A klasszikus szabadságjogokat ezek után minden modern alkotmány alapjogként ismerte el. A szabadságjogok mellett a polgári szabadság másik tartópillére a képviselői alkotmány volt, amelyben az államhatalom különböző funkcióit a törvényhozó, a végrehajtó és az igazságszolgáltató hatalmat egymástól elválasztották.³⁶⁶ A Kajtár-Herger szerzőpáros az emberi jogok biztosításának követelményét a polgári alkotmányossághoz köti. A modern államok kiépítése során elsőként a klasszikus szabadságjogokat deklarálták, amelyek egyúttal

³⁶⁰ Ádám Antal: Az alkotmányi értékek fejlődési irányairól 11.

³⁶¹ Az emberi jogok holisztikus megközelítéséről lásd: Fields, A. Belden: A Holistic Approach to Human Rights. 73-99.

³⁶² Lebeck, Mette: What Is Human Dignity? 59–69.

³⁶³ Herger Csabáné: Szakrális kontra szekuláris értékek a polgári modernizáció korában 37.

³⁶⁴ Habermas, Jürgen: The theory of communicative action. Reason and the rationalization of society 1185-1186.

³⁶⁵ Katonáné Pehr Erika: A gyermek, mint az alapjogok alanya 25.

³⁶⁶ Herger Csabáné - Kajtár István: Egyetemes állam- és jogtörténet 76.

az államhatalommal szembeni korlátot is jelentettek. Az emberi jogok további generációi már a 20. század második felének termékei.³⁶⁷ Az emberi jogok garantálása különböző intenzitású lehet. Az emberi jog³⁶⁸ felfogható az egyének vagy egyének egy csoportjának az állammal szemben érvényesíthető jogaként, ami negatív kötelezettséget ró az államra vagy a társadalomra a beavatkozás elmaradásával.³⁶⁹ Az emberi jogok teljesítési kötelezettséget is jelenthetnek az állam számára bizonyos jogi pozíciókhoz való hozzáférés és jogilag elismert kapcsolatok megteremtésének a lehetőségével.³⁷⁰

Piaget és Kohlberg evolúciós elmélete szerint az érettség és az érési folyamat eredményeként kialakult erkölcsi lelkiismeret nem köthető a jog által meghatározott időponthoz. Ebből a nézetből fejlődött ki az „érett kiskorú” elmélete, amely elismer bizonyos létező gyermeki jogokat a megfigyelhető fejlettség függvényében. Kohlberg szerint a gyermekkor az öntudat és racionalitás nélküli életszakasz, amelyhez azonban a normatív keretek védelmet biztosítanak.³⁷¹ A gyermeki jogok külön absztrakciós szintet képeznek a jogági struktúrában. A gyermeki jogokat a jogtudomány az emberi jogok második generációjának körében a szociális jogok csoportjába sorolja. A második nemzedékhez tartozó alapjogok az állam cselekvési kötelezettségét írják elő. A gyermeki jogok jogági helyzetének rendszerezésekor nem lehet egyenlőség jelet tenni a gyermeki jogok és az emberi-állampolgári jogok között, tekintettel arra, hogy azok az emberi jogokhoz képest értelmezhetőek szűkebben és tágabban is. Továbbá a gyermeki jogokat nem azonosíthatjuk a gyermekekre vonatkozó jogok összességével sem. A gyermeki jogokba csak azok a jogi normák tartoznak, amelyek a „gyermek” szóhasználattal határozzák meg az alanyi kört.³⁷² Somfai Balázs a joggyakorlás szempontjából közelíti meg a gyermeki jogokat, hangsúlyozva, hogy a gyermekeknek, mint természetes személyeknek értelemszerűen van emberi méltóságuk és alanyai saját jogaiknak.³⁷³ A gyermekjogok jogtudomány általi sui generis definiálása és dogmatikai elhelyezése még várat magára annak jogágközi jellegére tekintettel.³⁷⁴

³⁶⁷ Herger Csabáné - Kajtár István: Egyetemes állam- és jogtörténet.83.

³⁶⁸ Az emberi jogok gyermekvédelmi gyakorlatban történő érvényesítésére hívja fel a figyelmet: Falch-Eriksen Asgeir – Backe-Hansen, Elisabeth: Human Rights in Child Protection 1-14.

³⁶⁹ Meulder-Klein, Marie-Thérèse: Family Law, Human Rights and Judicial Review in Europe 477.

³⁷⁰ Malinverni, Giorgio: Les fonctions des droits fondamentaux dans la jurisprudence de la Commission et de la Cour Européenne de Droit de L’Homme 539.

³⁷¹ Kohlberg, Lawrence: The philosophy of moral development. Moral stages and the idea of justice.

³⁷² Bíró Endre: A gyermeki jogok jogági pillérei és sajátosságai. (internetes forrás)

³⁷³ Somfai Balázs: Kapcsolattartás, mint a gyermek emberi joga 11.

³⁷⁴ Lux Ágnes: „A gyermekek jogai”.

A 995/B/1990. AB határozat szerint: „a gyermek ember, akit minden olyan alkotmányos alapjog megillet, mint mindenki más”. Tehát a gyermeki jogok kettős természettel bírnak. Ez azt jelenti, hogy egyrészt az általános alapjogvédelem – jogképességükre tekintettel – a gyermekek alanyi körére is kiterjed, másrészt a gyermek korára tekintettel különleges védelemre és támogatásra jogosult. A gyermek joggyakorlása szempontjából az alapjogok három típusba sorolhatóak. Egyrészt meghatározhat az alaptörvény korlátokat a gyermek joggyakorlása terén, másrészt törvény is szűkítheti a lehetőségeit. A harmadik esetben törvény nem korlátozza a gyermek joggyakorlását, ezért egyedileg kell meghatározni, hogy milyen alapjogot gyakorolhat. A gyermeki jogok rendszertani elhelyezése során kitérek a gyermeki jogokat érintő jogviszony sajátosságára. A gyermek minden esetben jogosulti pozícióban van. A gyermek gondozásáért és neveléséért felelős személy a gyermekkel való kapcsolatában kötelezett, az állam irányában jogosulti szerepet tölt be. Az államnak alkotmányos intézményvédelmi kötelezettségei vannak a gyermek és az őt gondozó személy irányában is. Amennyiben a kötelezett nem teljesíti a jogviszonyból fakadó alapjogi kötelezettségeit, alapjogsértés valósulhat meg.³⁷⁵ A jogviszony három pólusú természete illeszkedik a gyermeki jogok holisztikus megközelítéséhez. A szemlélet szerint a gyermekjogok nem választhatók el egymástól és a gyermek gazdasági, társadalmi helyzetétől, szociális környezetéből.³⁷⁶

A gyermeki jogok elsődleges forrásai az egyes államok alkotmányai. A modern polgári alkotmányokban jellemzően a bevezető fejezetben találkozhatunk az alapjogokkal. A történelem különböző időpontjaiban létrejött nemzeti és nemzetközi okmányok egymástól eltérő, többféle megfogalmazásban részesítik azokat a jogokat, amelyeket alapvetőnek, nélkülözhetetlennek minősítenek az ember, az állampolgár, az emberi és állampolgári közösségek léte, fejlődése és aktivitása szempontjából. A történeti fejlődés és társadalmi küzdelem, az érdeklődés és érvényesítés az alapjogjogok többrétegű szabályozottságát eredményezték. A fejezetben vizsgált gyermeki jogok az alapjogok második generációjának szintjén, a szociális jogok körében helyezkednek el.³⁷⁷ Az alapjogok, így a gyermeki jogok lényeges forrásának számítanak még a nemzetközi szerződések, a törvények és az Alkotmánybíróság, valamint az Európai Unió bíróságának döntései is.³⁷⁸

³⁷⁵ Katonáné Pehr Erika: A gyermek, mint az alapjogok alanya 30-31.

³⁷⁶ Lux Ágnes: „A gyermekek jogai”.

³⁷⁷ Ádám Antal: Az alkotmányi értékek fejlődési irányairól 12.

³⁷⁸ Katonáné Pehr Erika: A gyermek, mint az alapjogok alanya 27.

Elméleti megfontolások és gyakorlati tapasztalatok szerint az alapjogok többsége korlátozható (nem abszolút jog). Ádám Antal szerint: „A korlátozás szükségszerűen következik az ember és az alapjogok társadalmi, közösségi kötöttségeiből, az erőszakmentesség, a kiegyensúlyozott, békés emberi együttélés kétségtelenül szükséges előnyeiből, az egyének, a közösségeknek, a népeknek és nemzeteknek nemzetközi okmányokban is rögzített értékprioritásaiból.” A korlátozás két leggyakoribb oka mások hasonló jogainak érvényesülése és az alkotmányban meghatározott, illetve meghatározandó egyéb értékek megfelelő megvalósulása, illetve funkcionálása.³⁷⁹ Az alapvető jogok kettős természete szerint tárgyi és alanyi jogként (jogosultsággént) is körbeírhatók. Az alapjogok mint alanyi jogok főleg a jogosított jogalany és az állami szervek közötti jogviszonyban testesülnek meg és érvényesülnek.³⁸⁰ Az állami szervek intézkedéseiből fakadó korlátozás során biztosítani kell, hogy az érvényesíteni kívánt alapjoggal konkuráló alapjog tartalma korlátozottan érvényesüljön, azaz a korlátozás az alapjog érinthetetlen lényegére nem vonatkozhat. Az állam csak akkor nyúlhat az alapjog korlátozásának eszközéhez, ha másik alapvető jog és szabadság védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem biztosítható. A korlátozás akkor felel meg a nemzetközi emberi jogi és alkotmányos normáknak, ha legitim.³⁸¹ Ádám Antal szerint az alapjogok érvényesülésének egyik mellőzhetetlen feltétele, hogy az alkotmány (vagy alkotmányi felhatalmazás alapján és keretek között törvény) egzaktul és korszerűen határozza meg a korlátozás lehetőségét, feltételeit, módozatait és határait.³⁸² Magyarország Alaptörvénye az I. cikk 2. bekezdésében fekteti le az alapjogkorlátozás feltételrendszerét. Ezek szerint az alapjogi korlátozás formai feltétele a törvényi szabályozási szint, a nyilvánosság és közérthetőség biztosításával. Tartalmi követelményként pedig Alaptörvényünk a szükségesség és arányosság mércéjének való megfelelést támasztja. Az arányosság követelménye esetenként magába foglalhatja az elkerülhetetlen korlátozás időbeli körülhatárolásának igényét is. Vita esetén a szükségesség tényéről, az arányosság mértékéről és a kiüresedés esetleges bekövetkezéséről, a szükséges idő meglétéről az Alkotmánybíróság dönt.³⁸³ A tartalmi és formai feltételeknek való megfelelés érdekében a bíróság azt vizsgálja, hogy korlátozásnak van-e legitim célja, illetve a korlátozás szükséges-e az adott cél(ok) eléréséhez. Ezt követően azt szükséges kideríteni, hogy a jogkorlátozás alkalmas eszköz-e a kívánt cél elérésére. Végül

³⁷⁹ Ádám Antal: Az alkotmányi értékek fejlődési irányairól 13.

³⁸⁰ Ádám Antal: Az alkotmányi értékek fejlődési irányairól 13.

³⁸¹ Gárdos-Orosz Fruzsina: „Az alapjogok korlátozása”.

³⁸² Ádám Antal: Az alkotmányi értékek fejlődési irányairól 13.

³⁸³ Ádám Antal: Az alkotmányi értékek fejlődési irányairól 15.

vizsgálni kell, hogy a kívánt cél fontossága és az okozott alapjogsérelem súlya megfelelő arányban állnak-e egymással.³⁸⁴ Összefoglalásként tehát megállapítható, hogy nemcsak az alapjogoknak, hanem a korlátozásnak is alkotmányon kell nyugodnia, azaz a korlátozás fogalmilag csak alkotmányos lehet. Az alkotmánnyal ellentétes korlátozás ugyanis már alapjogsértésnek minősül³⁸⁵

Az alapjogok egyetemesedésével, szerepük és védelmük fokozódásával párhuzamosan gyakran merül fel az alapjogok és emberi vagy állampolgári kötelességek viszonyának problémája. Az alapjogok elsődleges kötelezettje az államszervezet. Az állam az állampolgárai és a területén tartózkodó személyek számára kötelezettségeket állapíthat meg és szankciókat helyezhet kilátásba az alapjogok tiszteletben tartása érdekében. Ádám Antal szerint indokolt, hogy az alkotmány a legjelentősebb kötelességek tartalmi kereteit szakszerűen meghatározza. Az alapjogok érvényesülése és a kötelezettségek betartása tehát együttes vizsgálat tárgyát képezi. Az alkotmányos jogállamban valamely kötelesség elmulasztása természetesen nem vezethet az alapjog megsemmisüléséhez. Az nem kizárt azonban, hogy meghatározott bűncselekmények elkövetőire kiszabható szankcióként bizonyos alapjogok gyakorlásának megszabott időtartamú korlátozása háramoljék.³⁸⁶ A szülő nevelési szabadságának mint szülői jog időleges (szülői felügyelet szünetelése) vagy végleges (szülői felügyelet megszüntetése) gyakorlása tehát nemcsak egy másik alapjog (gyermek érdeke) érvényesülése érdekében, hanem a szülő által elkövetett bűncselekmény (kiskorú veszélyeztetése) vonatkozásában kiszabott szankcióként is korlátozható.

Az elméleti alapvetésről szóló összefoglalómat Ádám Antal gondolataival indítottam, aki a gyermeket (az ifjúság és a család mellett) jogi alapértéknek tekinti. Tanítványa, Rózsás Eszter a gyermeki jogok dogmatikájának fejtegetése során egyetért Ádám Antallal. A jogtudós véleményét azzal egészíti ki, hogy a gyermek alapjogainak és azok érvényesülésének alapértékké minősítése különös védelmet feltételez, amelyekre az államnak mind a jogalkotásban, mind a jogalkalmazásban különös figyelmet kell fordítania.³⁸⁷

³⁸⁴ Katonáné Pehr Erika: A gyermek, mint az alapjogok alanya 28.

³⁸⁵ Ádám Antal: Az alkotmányi értékek fejlődési irányairól 13.

³⁸⁶ Ádám Antal: Az alkotmányi értékek fejlődési irányairól 18.

³⁸⁷ Rózsás Eszter: A gyermekjogok tartalma, érvényesülése és védelme 5.

IV.2.2. A gyermeki jogok normatív megközelítése

IV.2.2.1. A gyermeki jogok megjelenése a nemzetközi jogi dokumentumokban

A középkorban a gyermek iránti érzékenység nem volt jellemző. A felnőtt társadalom részének tekintették azt a gyermeket, aki képes volt az anyja vagy a dajkája gondoskodása nélküli életre.³⁸⁸

A gyermekkor mint speciális, védendő státusz történeti megjelenése a felvilágosodás korára tehető. John Locke³⁸⁹ a „Gondolatok a nevelésről” című 1693-ban és Jean- Jacques Rousseau³⁹⁰ az „Emil, avagy a nevelésről” című 1762-ben megjelent műveikben a gyermekkort már elkülönült és oltalomra szoruló életszakaszként említik.³⁹¹ Locke egy másik munkájában kifejtette, hogy a gyermekeknek helyük van az erkölcsi és társadalmi rendben, a szüleik pedig kötelesek gondoskodni az önállóságuk megteremtéséről.³⁹² A gyermekek jogainak alapvető jogokhoz való közelítése tehát szorosan kapcsolódik a felvilágosodás és modernitás korához.³⁹³

Ez a védendő státusz külön normatív megfogalmazást igényelt az első világháborút követő gazdasági és politikai helyzetben. Ezt a feladatot az újonnan formálódó nemzetközi szervezetek vállalták fel. Jelentős szerepet játszott a gyermeki jogok fejlődése terén a Nemzetek Szövetségének szakosodott szerveként működő Nemzetközi Munkaügyi szervezet azzal, hogy 1919-ben elfogadta a fiatal személyek éjszakai munkájáról, 1921-ben pedig a mezőgazdasági munka során alkalmazandó korhatárról szóló egyezményeit.³⁹⁴ A Save the Children Fund megalapítója, a brit Eglantyne Jebb³⁹⁵ kidolgozta a Gyermekek Chartáját. Jebb javaslatait a Nemzetek Szövetsége 1924-ben az ún. első Genfi Nyilatkozat elnevezéssel fogadta el. A nyilatkozat megfogalmazta a gyermekek jólétét biztosító alapjogokat.³⁹⁶

³⁸⁸ Faix Nikoletta: A gyermeki jogok kialakulása a nemzetközi jogban és az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatásuk 8.

³⁸⁹ John Locke gyermekkorral kapcsolatos világképéről lásd: Ezell, Margaret J.M.: John Locke's images of childhood 139-155.

³⁹⁰ Rousseau nevelésméltetéséről lásd: Oelkers, Jürgen: Rousseau and the image of “modern education” 679-698.

³⁹¹ Faix Nikoletta: A gyermeki jogok kialakulása a nemzetközi jogban és az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatásuk 9.

³⁹² Locke, John: Two Treatises of Government 56-76.

³⁹³ Levy, Allan: Do Children Have Human Rights 204-209.

³⁹⁴ Levy, Allan: Do Children Have Human Rights 204-209.

³⁹⁵ Kerber-Ganse, Waltraut: Eglantyne Jebb – a pioneer of the convention on the rights of the child 272-282.

³⁹⁶ Bolzman, Lara: The Advent of Child Rights on the International Scene and the Role of the Save the Children International Union 1920–45. 26-36.

A Nemzetek Szövetségének helyét átvevő Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) Közgyűlése 1946-ban létrehozta az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Gyorssegélyalapját (UNICEF), 1948-ban pedig elfogadta a regionális hatályú, csak Európára vonatkozó Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát (EJENY). Ez a dokumentum ugródeszkának számít az emberi jogok nemzetközi elismerése terén, azonban a gyermekek védelmében csak néhány rendelkezést tartalmaz.³⁹⁷ Itt kell megemlíteni, hogy a nyilatkozat deklarálta a házasságból és a házasságon kívül született gyermekek azonos szociális védelemhez való jogát, valamint a házassághoz, családalapításhoz, az anyaság és a gyermekkor támogatásához való jogot.³⁹⁸ Ezt felismerve az ENSZ Közgyűlése 1959. november 20-án újabb, kötelező erővel azonban nem bíró, ún. második Genfi Nyilatkozatot fogadott el.³⁹⁹ Ennek jelentőségét mutatja, hogy azóta november 20-a a gyermekek jogainak⁴⁰⁰ világnapja. A nemzetközi dokumentum a korábbiakhoz képest szélesebb körben ismerte el a gyermekek jogait és megerősítette, hogy az alapvető emberi jogok mellett a gyermekeknek különleges védelemre és gondoskodásra van szükségük.⁴⁰¹ Szintén európai hatályú dokumentum az 1961-ben elfogadott Európai Szociális Karta⁴⁰², amelynek fontos jellemzője, hogy a részes államok dönthetnek arról, hogy a dokumentumban szereplő kötelezettségek közül melyiket ismerik el magukra nézve kötelezőnek. 1961-ben legalább 10 jog biztosítására kellett kötelezettséget vállalniuk a részes államoknak.⁴⁰³

A következő lépcsőfok a gyermeki jogok katalogizálása terén az ENSZ Közgyűlése által 1966-ban elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya volt, amely a 23. és 24. cikkében összegezte azokat az általános alapelveket, amelyekre a gyermekek és a család védelmét alapítani lehet. Ugyanebben az évben fogadta el az ENSZ Közgyűlése a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát is.⁴⁰⁴ 1978-ban a lengyel kormány sürgette az ENSZ Emberi Jogi Bizottságánál egy gyermekjogi nemzetközi,

³⁹⁷ Faix Nikoletta: A gyermeki jogok kialakulása a nemzetközi jogban és az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatásuk 10.

³⁹⁸ Katonáné Pehr Erika: A gyermek, mint az alapjogok alanya 35.

³⁹⁹ Moody, Zoe: The United Nations Declaration of the Rights of the Child (1959): Genesis, transformation and dissemination of a treaty (re)constituting a transnational cause 5-29.

⁴⁰⁰ A gyermeki jogok nemzetközi jogi kontextusáról: Van Bueren, Geraldine: The international law on the rights of the child

⁴⁰¹ Katonáné Pehr Erika: A gyermek, mint az alapjogok alanya 35.

⁴⁰² Cullen, Holly: Is the European Social Charter for children? 60-85.

⁴⁰³ Katonáné Pehr Erika: A gyermek, mint az alapjogok alanya 36.

⁴⁰⁴ Faix Nikoletta: A gyermeki jogok kialakulása a nemzetközi jogban és az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatásuk 11-12.

mindenkire nézve kötelező érvényű egyezmény elfogadását a Janusz Korczak⁴⁰⁵ által megfogalmazott szövegtervezet benyújtásával. Az igény alaposságára reagálva az ENSZ Közgyűlése arról döntött, hogy az 1979-es évet „A Gyermek Nemzetközi Événél”⁴⁰⁶ nyilvánítja. A gyermeki jogok katalógusaként számontartott, jogi kötelező erővel bíró Gyermekjogi Egyezményt végül 1989. november 20-án fogadta el az ENSZ Közgyűlése és 1990. szeptember 2-án lépett hatályba.⁴⁰⁷ Elfogadásával a „gyermek mindenek felett álló érdeke” nemzetközi jogi fogalommá vált. A nemzetközi joggyakorlat azonban azt mutatja, hogy az Egyezményben foglalt gyermeki jogokat az emberi jogokra való hivatkozással lehet garantálni az államok diszkrecionális kötelezettségvállalásából adódóan.⁴⁰⁸ A dokumentum egy szektorális nemzetközi egyezmény, amely csak a jogosultak (ebben az esetben a gyermekek) meghatározott körére terjed ki.⁴⁰⁹ Az Európai Tanács 2000. december 7-i nizzai ülésén ünnepélyesen kihirdették az Európai Unió Alapjogi Chartáját.⁴¹⁰ A regionális hatályú dokumentum a 24. cikkében foglalja össze a gyermekek legfontosabb jogait. A gyermekek szexuális kizsákmányolásával és bántalmazásával foglalkozik az Európa Tanács által 2007. október 25-én Lanzarote-ban aláírt Egyezmény.⁴¹¹

IV.2.2.2. A gyermeki jogok hazai forrásai

A nemzetállamok alkotmányai mellett a törvényeket és az Alkotmánybíróság döntéseit tekinthetjük az alapjogok hazai forrásainak. Magyarország Alaptörvénye a polgári alkotmányozás logikáját követi, és a Szabadság és felelősség című részében rögzíti az alapvető jogokat. Az Alaptörvény XV. cikke védendő személyként határozza meg a gyermekeket a nők, az idősek, és a fogyatékkal élők mellett. A XVI. cikk címzettje kizárólag a gyermek. Ez a rész nemcsak az állam, hanem a szülők gyermekvédelmi kötelezettségét is deklarálja a gyermek megfelelő fejlődésének érdekében.⁴¹²

Az alapjogok jogalkalmazói gyakorlatban történő érvényesülését a törvénybe foglalásuk segíti. Az Alaptörvény Szabadság és felelősség című részének I. cikke rögzíti, hogy az alapvető

⁴⁰⁵ Stambler, Moses: Janusz Korczak: His Perspectives on the Child 3-33.

⁴⁰⁶ Lindkvist Linde: 1979: a Year of the Child, but Not of Children's Human Rights 202-220.

⁴⁰⁷ Lux Ágnes: „A gyermekek jogai”.

⁴⁰⁸ Wolf, Joachim: The Concept of the 'Best Interest' in Terms of the UN Convention on the Rights of the Child. 132.

⁴⁰⁹ Katonáné Pehr Erika: A gyermek, mint az alapjogok alanya 37.

⁴¹⁰ Sledzinska-Simon, Anna: Charter of Fundamental Rights of the European Union (CFR) 104-106.

⁴¹¹ Katonáné Pehr Erika: A gyermek, mint az alapjogok alanya 36.

⁴¹² Katonáné Pehr Erika: A gyermek, mint az alapjogok alanya 32.

jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat, így a gyermeki jogokra vonatkozó rendelkezéseket is (sarkalatos) törvény állapítja meg. A gyermeki jogok jogágközi jellegére tekintettel számos törvényi szintű jogforrás tartalmaz garanciákat a jogok érvényesülésének érdekében. A gyermekek jogait hazánkban legszélesebb körben a Gyvt. tartalmazza, amely deklarálja nemcsak a minden gyermeket megillető jogok körét, hanem a gyermekvédelmi ellátásban nevelkedő gyermeket megillető jogokat is.⁴¹³

Az Alaptörvény és a törvények mellett az alapjogok lényeges forrásának számítanak az Alkotmánybíróság döntései. Az alapjogok érvényesülésével foglalkozik az Alkotmánybíróság 64/1991. (XII. 17.) határozata. A döntés megállapította, hogy az államnak az alapjogok érvényesülésére vonatkozó kötelezettsége nem merül ki abban, hogy tartózkodjék a jogok megsértésétől, hanem gondoskodnia kell az érvényesülésükhöz szükséges feltételekről is. Ebből vezethető le az állam objektív intézményvédelmi kötelezettsége.⁴¹⁴

IV.2.3. A gyermeki jogok érvényesülése és védelme

A Gyermekjogi Egyezményben foglaltak teljesülését, azaz a gyermekek jogainak érvényesülését tizennyolc tagú független szakértőből álló Gyermek Jogainak Bizottsága⁴¹⁵ (továbbiakban Bizottság) ellenőrzi. A Gyermekjogi Egyezmény 44. cikke alapján⁴¹⁶ a kormányoknak jelentésben kell beszámolniuk. A Bizottság feladata az államok által betérjesztett jelentések vizsgálata. A részes államok az Egyezmény hatálybalépése után két éven belül, majd ezt követően meghatározott időszakonként jelentést tesznek. A magyar Kormány először 1996-ban, aztán 2004-ben, majd 2014-ben és végül 2019-ben nyújtott be jelentést a Gyermek Jogainak Bizottsághoz. A 2019-es jelentést a Kormány egyszerűsített jelentéstételi eljárás keretében nyújtotta be, amelynek menetét az alábbi ábra szemlélteti:⁴¹⁷

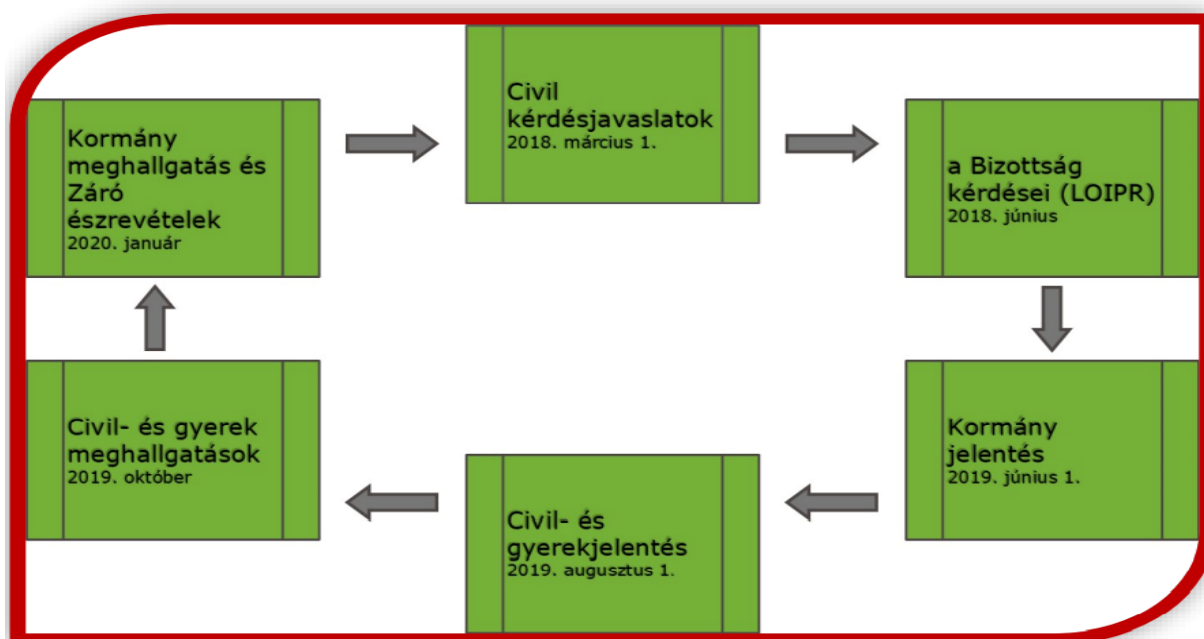
⁴¹³ Zsiros Annamária: A gyermek, mint az alapjogok alanya 593.

⁴¹⁴ Sári János: Alapjogok-Alkotmánytan

⁴¹⁵ Mitchell, Richard C.: A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, Articles 43-45: The UN Committee on the Rights of the Child 171-175.

⁴¹⁶ Verheyde, Mieke – Goedertier, Geert: A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, Articles 43-45: The UN Committee on the Rights of the Child.

⁴¹⁷ Elhangzott Katonáné Pehr Erika előadásában a Gyermekjogi Civil Koalíció által szervezett, 2021. november 19-én megtartott gyermekjogi konferencián.

A gyermeki jogokat veszélyeztető helyzet esetén a Bizottság további információkat kérhet az adott országtól, illetve meglátogathat egyes helyszíneket. A Bizottság az érintett államok felé általános javaslatokat is tehet.⁴¹⁸ A Bizottság számos jogsértést észlelt már a Gyermekjogi Egyezmény 37., 39. és 40. Cikke kapcsán több európai állam jogalkotási és jogalkalmazási mechanizmusában.⁴¹⁹ A kormányzati jelentések mellett civil szervezetek is megfogalmazhatják és eljuttathatják a Bizottsághoz véleményüket az Egyezményben foglaltak betartásáról. Erre Magyarországon eddig három civil szervezet vállalkozott. 2012-ben a Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület készített alternatív jelentést, majd a Hintalovon Gyermekjogi Alapítvány 2016-2020-ig egymást követő minden évben összeállította Gyermekjogi jelentését. A Gyermekjogi Civil Koalíció a 2014-2019 időszakra tárta fel a gyermekjogok magyarországi helyzetét. A civil jelentések mellett a 2012-ben megjelent „FIGYELJETEK RÁNK! – A GYERMEKJOGOK HELYZETE MAGYARORSZÁGON 2006-2012” című kiadvány 2800 gyermek véleményén alapuló gyermekjelentésként került a Bizottság elé.

A jogvédelem alapvetően állami feladat. A gyermeki jogok nemzeti védelme érdekében az állam jogvédő szerveket működtet.⁴²⁰ Hazánkban az Alkotmánybíróság értelmező tevékenysége, az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala előtt indítható panasz vagy közérdekű bejelentés kivizsgálása, gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermek esetében a gyermekjogi

⁴¹⁸ Rózsás Eszter: A gyermekjogok tartalma, érvényesülése és védelme 26.

⁴¹⁹ A témáról részletesebben ld.: Goldson, Barry: “Difficult to understand or defend”: a reasoned case for raising the age of criminal responsibility 514-521.

⁴²⁰ Rózsás Eszter: A gyermekjogok tartalma, érvényesülése és védelme 178.

képviselő és a gyermekvédelmi gyám intézménye szolgálják a gyermeki jogok védelmét. A Gyvt. 11. § (1) bekezdése szerint a gyermeki jogok védelme minden olyan természetes és jogi személy kötelessége, aki a gyermek nevelésével, oktatásával, ellátásával, törvényes képviselőjének biztosításával, ügyeinek intézésével foglalkozik. A törvényszöveg a felsorolt jogvédő szervek közül azonban csak a gyermekvédelmi gyámot és a gyermekjogi képviselőt nevesíti. A jogvédő szervek körét bővíthetné a gyermekjogi ombudsman intézményének létrehozása, tekintettel arra, hogy Magyarország a Gyermekjogi Ombudsmanok Európai Hálózatának (ENOC) tagja. Az állam jogvédő feladatát egészíti ki a civil szervezetek ilyen irányú tevékenysége. A 2015-ben alakult Gyermekjogi Civil Koalíció civil szervezeteket tömörít a gyermeki jogokkal kapcsolatos szemléletformálás és az aktív együttműködés érdekében.

IV.3. A család szerepének alapjogi megközelítése a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségének megszüntetésével összefüggésben

A megelőző pártfogás intézménye a családban nevelkedést, a családban (családi kapcsolatokban) rejlő erő kiaknázást támogatja azzal, hogy a gyermeket az elsődleges szocializációs közegében tartja a szülői jogok minimális korlátozásával és ellenőrzésével. A család támogató szerepe a fiataalkorban felértékelődik, hiszen a gyermek ebben az időszakban kettős változáson megy keresztül. Egyrészt halad a felnőttkor felé, másrészt elsajátítja a közösségi együttélés szabályait.⁴²¹ A gyámhatóság az intézkedés elrendelésével a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségét úgy igyekszik megszüntetni, hogy a családot (gyermeket és szülőt) támogatja a bűnözést kiváltó okok felszámolásában a szociális munka eszközeivel. Az intézkedés elrendelésekor a gyermek és szülei számára a veszélyeztetettséghez igazodó magatartási szabályokat ír elő a gyámhatóság, amelynek betartását a megelőző pártfogóval közösen ellenőrzi.

A család megtartó ereje alapvetően a szülők gondozási és nevelési feladatainak megfelelő ellátásából fakad. Az Alaptörvény Szabadság és felelősség című részének XVI. cikk (1) bekezdése alapján minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz. A (2) bekezdés rögzíti, hogy a szülőknek joguk van megválasztani a gyermeküknek adandó nevelést. Az (1) bekezdés

⁴²¹ Altschuler, David M. – Brosh, Rachel: Adolescent and Teenage Offenders Confronting the Challenges and Opportunities of Reentry 83.

gyermeki, a (2) bekezdés szülői jogot deklarál. A bűnözéssel kapcsolatba került gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségének megszüntetése szempontból nemcsak az Alaptörvényben rögzített gyermeki jog (a megfelelő fejlődéshez való jog) elemzése fontos, hanem vizsgálni kell a szülők alapjogi pozícióját is. Az Alaptörvényben foglalt jogot további jogszabályok konkretizálják. A Ptk. a szülői felügyelet körében rendezi a nevelést érintő kérdéseket. A Gyvt. a szülő kötelességeként fogalmazza meg a gyermek nevelését, amelynek során figyelembe kell venni a gyermeki jogokat.

A gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségének megszüntetése szempontjából az Alaptörvény által deklarált gyermeki jogot és szülői jogot egymással összefüggésben kell értelmezni. Az állam intézményvédelmi feladatából következően akkor jogosult a szülő által választott nevelési jogot (szabadságot) korlátozni, ha az a gyermek fejlődését veszélyezteti. Ebben az esetben alapjogok konkurálásáról, összeütközéséről beszélhetünk. Az alapjogkorlátozásnak minden esetben összhangban kell állnia az Alaptörvény Szabadság és felelősség című részének I. cikk (3) bekezdésében rögzített feltételrendszerrel. A gyermek megfelelő fejlődéshez való jogának érvényesülése érdekében a szülői felügyelet veszélyeztetettséghez igazodó mértékben történő korlátozására van szükség azzal, hogy a szülői felügyeletből eredő jogosítványok lényeges tartalmát (kapcsolattartás) tiszteletben tartják. A kapcsolattartás alapjogi minőségét az Alaptörvény Szabadság és felelősség részének VI. cikk (1) bekezdése emeli ki, amelynek során deklarálja, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák.

IV.3.1. A család jogi értelemben vett fogalma

A Gyermekjogi Egyezmény Bevezetője alapján a család a társadalom alapvető egysége és a gyermek személyiségének harmonikus kibontakozásához szükséges környezet. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 16. cikk 3. pontja szerint a család a társadalom természetes és alapvető alkotó eleme, amelynek joga van a társadalom és az állam védelmére.⁴²²

A család kiterjesztő értelmezése Somfai Balázs szerint bizonyos személyeknek vérségi köteléken alapuló szabályozott közössége, amely erkölcsi és érzelmi alapokon nyugszik és a jogi normák védelmét élvezi.⁴²³ Ez a meghatározás igyekszik közelíteni a szociológiai felfogáshoz és a jogi értelemben vett feltételrendszerhez is. A pusztán vérségi kötelék azonban

⁴²² Brueggemann, Ingar – Newman, Karen: For Better, for Worse. Health and Human Rights 54-64.

⁴²³ Somfai Balázs: Kapcsolattartás, mint a gyermek emberi joga 46-47.

a kiterjesztő értelmezés ellenére túlságosan leszűkítő. A Drinóczi-Zeller szerzőpáros konkrétabb fogalommeghatározást használ. Értelmezésükben a család olyan szabad akaratlan alapuló életközösség, amelynek legalább két tagja van, akiket tényleges kapcsolat, kötődés és függőségi helyzet tart össze, és amely viszonyrendszerben mindegyik félnek meghatározott jogai, és – a gyermekeket kivéve – egyben kötelezettségei vannak.⁴²⁴ Ez a meghatározás megfelel az Alaptörvény családi kapcsolatokra vonatkozó kritériumrendszerének. Egyaránt értelmezhető a házasságban élő személyek és a szülő-gyermek viszonyra is, ugyanakkor az élettársi együttélés családi minőségének is helyet ad függetlenül annak alanyi körétől.

Az Alaptörvény Alapvetés részének L) cikk (1) bekezdésének második fordulata szerint Magyarország védi a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. Ugyanebben a bekezdésben a jogalkotó meghatározza a családi kapcsolatok alapját, amelynek két formája a házasság és a szülő-gyermek viszony. A (2) bekezdés alapján Magyarország támogatja a gyermekvállalást, a (3) bekezdés pedig sarkalatos törvény szabályozási körébe utalja a családok védelmét.

A fentiek alapján megállapítható, hogy az Alaptörvény nem rendezi a család jogi értelemben vett fogalmát. A családok védelmével foglalkozó sarkalatos törvény (a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény) korábbi fogalommeghatározását az Alkotmánybíróság hatályon kívül helyezte. A családi kapcsolat alapjának meghatározásából azonban levezethető, hogy a házasságból és az élettársi kapcsolatból született gyermekek szüleikkel családot alkotnak és alkotmányos védelemben részesülnek.

A család fogalmának meghatározását a normatív szabályozás hiányában a jogirodalom (lásd Somfai és Drinóczi-Zeller szerzőpáros) igyekszik pótolni. A szülői joggyakorlás szabályait a Családjogi Könyv XII. Címében fekteti le a jogalkotó. A család normatív fogalmának meghatározása ebből a szempontból irreleváns. A szülői felügyeletből eredő részjogosítványok – a szülők erre irányuló külön megállapodása vagy bíróság döntésének hiányában – egyaránt megilletik a házasságban élő, házassági életközösségen kívül élő vagy elvált, illetve élettársi kapcsolatban élő, élettársi életközösségen kívül élő és az egyedülálló szülőt is.

⁴²⁴ Drinóczi Tímea – Zeller Judit: A házasság és a család – alkotmányjogi értelemben. 73.

IV.3.2. A családi magánautonómia határa: a szülői jogok korlátozása

A kiskorú gyermek törvényes képviselője és szülői felügyeletből eredően a magatartási szabályok szülők általi betartása alapvetően a magánjogi kérdés. Alapjogi megközelítést igényel azonban a szülői felügyelet és egyes részjogosítványainak korlátozása. A hazai polgári jogi kodifikáció során nyilvánvalóvá vált, hogy az új Ptk. nem tudja kivonni magát a magánjog „alkotmányjogiasításának” a tendenciája alól. Ez az Alkotmánybíróság gyakorlatából éppúgy következik, mint a közösségi jogi szabályok átültetésének követelményéből.⁴²⁵ Lábady Tamás is „A magyar magánjog (polgári jog) általános része” című művében a klasszikus jogági struktúrák fellazulást fogalmazza meg. A jogági határok relativizálódása véleménye szerint a polgári jog és az alkotmányos jogvédelem szorosabb kapcsolatának kialakulásához vezetett.⁴²⁶

A szülő-gyermek viszony az alkotmányjogunk szerint családi kapcsolatnak minősül. Ezért a szülő-gyermek viszonyba történő hatósági beavatkozás a családi magánautonómia határait sérti abban az esetben, ha az nem felel meg az alapjogkorlátozás feltételrendszerének. Tekintettel arra, hogy a szülő és gyermek együtt- és különélését gyermeki és emberi jogok védik, alapjogkorlátozást jelent a családok (magán)életébe történő hatósági beavatkozás is. A gyermeki érdek védelmének fontosságát jelzi, hogy amennyiben a szülők a szülői felügyeleti jogokat nem a gyermek érdekének megfelelően gyakorolják, kivételes esetben éppen a gyermek érdekének biztosítására tekintettel a joggyakorlás korlátozható, elvonható. A gyermek védelme nemcsak a család alkotmányos kötelessége, hanem az államé is. Ez a kötelesség ad a jogalkotónak felhatalmazást a korlátozás normatív feltételeinek a megteremtésére.⁴²⁷ Somfai Balázs az Emberi Jogok Európai Egyezménye 8. Cikk 2. pontjával⁴²⁸ összhangban az állami beavatkozás feltételeként rögzíti, hogy arra csak akkor kerülhet sor, amennyiben a beavatkozás a családi életet tiszteletben tartja és indokolt.⁴²⁹ A következő két alpontban a megelőző pártfogás intézménye által érintett gondozás és nevelés jogának, valamint a kapcsolattartás jogának korlátozását vizsgálom az Alaptörvény által lefektetett alapjogkorlátozási klauzula alapján, szem előtt tartva Somfai kritériumrendszerét.

⁴²⁵ Gadó Gábor: Alapjogok védelme az új Polgári Törvénykönyvben 21.

⁴²⁶ Lábady Tamás: A magyar magánjog (polgári jog) általános része 26-27.

⁴²⁷ Fazekas Ágota: A gyermeki jogok érvényesülése az új Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvében 45.

⁴²⁸ A hatóság csak a törvényben meghatározott esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság, vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy erkölcsök védelme érdekében szükséges.

⁴²⁹ Somfai Balázs: Kapcsolattartás, mint a gyermek emberi joga 49.

IV.3.2.1. A gondozás és nevelés jogának korlátozása

A család széleskörű funkciórendszerrel bír⁴³⁰. A gyermek kapcsolatai szempontjából elsősorban a gondozó, nevelő, szocializáló és érzelmi egyensúlyt biztosító funkciót szükséges kiemelni.⁴³¹ A család szocializáló és érzelmi egyensúlyt biztosító szerepe a szülők gondozásának és nevelésének függvénye. Bagdy Emőke szerint az emberi lényeket kimunkáló szocializációs folyamat gyermekkor szaka a család keretein belül zajlik. Azért tölt be jelentős szerepet a család a szocializációban, mert a születésünktől fogva biztosítja az érzelmi háttérrel. A szülő-gyermek kapcsolat szolgál mintául a társas kapcsolatainkban is.⁴³² A gyermek fejlődése részben a szociális készségek fejlesztéséről szól, de bizonyos szociális készségek nem alakulhatnak ki a fiziológiai fejlődés bizonyos szakaszai előtt.⁴³³ A szociális készségek kialakulása és a fiziológiai fejlődés biztosítása összefüggést mutathat a szülő gondozási és nevelési feladataival. Ebben a kontextusban tehát kiemelkedő szerepet kap a család, mint elsődleges szocializációs közeg, hiszen ahogy azt Valerie Saunders a „Szocializáció alapelvei” c. munkájában megállapítja: a szocializáció az a folyamat, amelynek során az ember megtanulja saját társadalmi csoportjának normáit és értékeit, lehetővé téve a pszichoszociális fejlődését a felnőttkorig és azon túl is.

A nevelés joga sajátos, összetett értékrendszerben érvényesül. Ennek az az oka, hogy egyensúlyt kell teremteni a szülők jogai, az állam szabályozási igénye és a gyermek érdekei között.⁴³⁴ A szülői felügyelet, így az abból fakadó nevelés és gondozás joga is csak kivételesen korlátozható. A korlátozás kivételessége az Alaptörvény alapjog korlátozási klauzulájából, a Ptk. és a Gyvt. szabályaiból vezethető le. A Ptk. 4:149. § szerint a szülő felügyeleti jogának gyakorlását a bíróság vagy más hatóság törvényben meghatározott, kivételesen indokolt esetben, olyan mértékben korlátozhatja vagy vonhatja el, amely a gyermek érdekének biztosításához szükséges. A Gyvt. 7. § (1) bekezdésének értelmében a gyermek szüleitől vagy más hozzátartozóitól csak saját érdekében, törvényben meghatározott esetekben és módon választható el, és a gyermeket kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztetettség miatt nem szabad családjától elválasztani.

⁴³⁰ Taterway szerint két csoportra kell osztani a család funkcióit: alapvető funkciók (a szexuális szükségletek stabil kielégítése, nemzés, gyermeknevelés, az otthon biztosítása, szocializáció) és másodlagos funkciók (gazdasági, oktatási, vallási, egészségügyi, rekreációs, kulturális és szociális funkció). Taterway, Deepika: Functions of family.

⁴³¹ Somfai Balázs: Kapcsolattartás, mint a gyermek emberi joga 50.

⁴³² Bagdy Emőke: Családi szocializáció és személyiségzavarok 4-17

⁴³³ Saunders, Valerie: Principles of Socialisation 41.

⁴³⁴ Schanda Balázs: Házasság és család az alkotmányjogban. 698.

A megelőző pártfogás intézménye (főszabály szerint) nem érinti a szülői felügyeleti jogot. A gyámhatóság a szülő számára is előírja a megelőző pártfogás elrendelése keretében magatartási szabályok betartását. Ez a kötelezettség már csorbíthatja az Alaptörvényből levezethető nevelési szabadság jogát és a Ptk. által rögzített nevelési kötelezettséget. Amennyiben a szülő a védelembe vétel elrendelésre okot adó – személyében fennálló vagy családi kapcsolataiból fakadó – körülményeken neki felróható módon nem változtat és a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettsége ezt indokolja, a megelőző pártfogás fenntartása mellett a gyámhatóság a gyermeket nevelésbe veszi. A nevelésbe vétel eredményeként a gyermek bekerül a szakellátás rendszerébe. A szülői felügyeleti jog szüneteléséről a gyámhatóság a nevelésbe vételt elrendelő határozatban rendelkezik. A szülői felügyeletből fakadó nevelési és gondozási kötelezettség csorbítása a gyermek családban nevelkedésének és a szülő nevelési szabadságának jogát is sérti, de a gyermek érdekében történik. Az alapjogkorlátozás alkotmányossági szűrője ebben az esetben egy másik alapjog, a gyermek (legfőbb) érdeke. A korlátozás célja a gyermek megfelelő fejlődésének biztosítása, annak érdekében, hogy a bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségét megszüntessék. A veszélyeztetettség megszüntetése azonban más módon nem érhető el, mint a gyermek családjából történő kiemeléssel, ami maga után vonja a szülői felügyelet korlátozását.

Az Alaptörvényben deklarált nevelési szabadság a család világnézeti integritását is védi. Benne foglaltatik az a jog, hogy a szülők gyermekeiket lelkiismeretesen és vallási meggyőződésük szerint neveljék. Ez a garancia összhangban áll az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 26. cikk 3. pontjával, amely szerint a szülőket elsőbbségi jog illeti meg a gyermekeiknek adandó nevelés megválasztásában.⁴³⁵ A nevelési szabadság körében ugyanakkor a szülőnek mindent meg kell tennie annak érdekében, hogy az általános erkölcsi, társadalmi normákat átadja gyermekének. Amennyiben a bűncselekményt vagy elzárással sújtható szabálysértést elkövető gyermek vagy fiatalkorú személy cselekményével kárt okoz és a polgári bíróság a kártérítési perben megállapítja, hogy a kiskorú személy az elkövetés időpontjában belátási képességgel rendelkezett, szüleivel egyetemlegesen felel. A szülők kártérítési felelőssége az esetjog alapján, a súlyos nevelési hibára vezethető vissza. A szülőnek nevelési kötelezettsége körében a kiskorú gyermeknek át kell adnia az általános erkölcsi normákat, a kiskorú jellemét, értékrendjét és szokásait a társadalom által elfogadott erkölcsi kívánalmakkal összhangban kell alakítania. Az élet és az emberi méltóság feltétlen tisztelete az erkölcsi nevelés centrális eleme, a kiskorú

⁴³⁵ Schanda Balázs: Házasság és család az alkotmányjogban 697.

gyermek szocializálásának, érzelmi intelligenciája kialakulásának központi magja. A helyes erkölcsi és családi nevelés e legfontosabb szempontjai sérülnek akkor, ha a kiskorú gondviselője nem tesz meg mindent azért, hogy ezeket az értékeket a kiskorúnak átadja, és ezáltal elmulasztja a kiskorú gyermek érzelmi stabilitásának, lelki kiegyensúlyozottságának és mentális egészségének a legmegfelelőbb alakítását.

IV.3.2.2. A kapcsolattartás jogának korlátozása

Az Alaptörvény Szabadság és felelősség című részében deklarálja az embert megillető alapvető jogokat. Az Alaptörvény alapjogi katalógusában a kapcsolattartás joga nem kerül elismerésre, az Alkotmánybíróság 4/1990. (III. 4.) határozata szerint azonban az alapjogi elismeréssel bír. A kapcsolattartási jog alapjogi minősítésének elismerésére az emberi méltósághoz fűződő jog anyajogként történő felfogása teremt lehetőséget.⁴³⁶

A kapcsolattartási jog mögött emberi kapcsolatok fenntartására irányuló értékek állnak.⁴³⁷ Az emberi (szülő-gyermek) kapcsolatok fenntartására akkor is törekedni kell, ha a szülők élethelyzetében változás következik be. A szülők és gyermekük közötti életközösség megszűnése a gyermekre is kihat. A kapcsolattartás intézménye tudja a gyermek és a különélő szülő életében a folytonosságot biztosítani a kapcsolat ápolásában. Így a kapcsolattartás szabályozása során le kell fektetni azokat a garanciákat, amelyek a gyermeki és szülői jogok érvényesülését elősegítik. A megelőző pártfogás intézményével összefüggésben elsősorban a szülő felróható magatartásából fakadó családból való kiemelés folytán korlátozott kapcsolattartás és a kapcsolattartás korlátozásával járó alapjogi összeütközés szorul alaposabb kibontásra.

A fentiekben bemutatott cél bontakozik ki a Gyer. 27. § (1) bekezdésében, amely szerint a kapcsolattartás célja, hogy gyermek és a kapcsolattartásra jogosult más személyek közötti családi kapcsolatot fenntartsa, és a kapcsolattartásra jogosult szülő a gyermek nevelését, fejlődését folyamatosan figyelemmel kísérje, tőle telhetően segítse elő. A Gyermekjogi Egyezmény 9. cikk 3. pontja szerint: "Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják a mindkét szülőjétől vagy ezek egyikétől külön élő gyermeknek azt a jogát, hogy személyes kapcsolatot és közvetlen érintkezést tarthasson fenn mindkét szülőjével, kivéve, ha ez a gyermek mindenképp felett álló érdekével ellenkezik." A kapcsolattartás mint gyermeki jog

⁴³⁶ Szendrői Anna: A szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás alapjogi és személyiségi jogi vetülete 86.

⁴³⁷ Somfai Balázs: Kapcsolattartás, mint a gyermek emberi joga 46.

deklarálásának hazai forrásai az Alaptörvény, a Ptk. és a Gyt. Az Alaptörvény Szabadság és felelősség részének VI. cikk (1) bekezdése szerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák. Az Alkotmánybíróság az Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdéséből vezeti le kapcsolattartási jog alapjogi minőségét.⁴³⁸ A Gyermekjogi Egyezmény szövegével összhangban a Ptk. gyermeki jogként deklarálja a kapcsolattartást. A Ptk. 4:178. § (1) bekezdése alapján a gyermeknek joga, hogy különélő szülőjével személyes és közvetlen kapcsolatot tartson fenn. A Gyt. szövegéből a gyermekjogi minőséget *expressis verbis* nem lehet levezetni, a normaszöveg negatív módon rögzíti a gyermek jogosultságát. A Gyt. 7. § (1) bekezdésének értelmében a gyermek szüleitől vagy más hozzátartozóitól csak saját érdekében, törvényben meghatározott esetekben és módon választható el, s a gyermeket kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztetettség miatt nem szabad családjától elválasztani.

Mint minden alapvető jog, a kapcsolattartás joga sem jelent abszolút, feltétlen érvényesülést kívánó értéket. Amennyiben más alkotmányosan védendő joggal ütközik, az Alaptörvény Szabadság és felelősség részének I. cikk (3) bekezdésében meghatározott szükségesség-arányosság teszt lefolytatásával mérlegelni kell annak korlátozhatóságát.⁴³⁹ A Gyt. a családból való kiemelés következményeként érinti a kapcsolattartás intézményét. Amennyiben a gyermeket a hatóság 3. személynél helyezi el vagy gyermekvédelmi gondoskodásba kerül, az elhelyezés alapjául szolgáló hatósági döntésben kell a kapcsolattartás gyakorlásáról a gyámhivatalnak rendelkeznie. Ezek szerint a hatósági beavatkozás alapja a gyermek érdeke⁴⁴⁰. A hatósági döntés korlátja pedig a törvényeknek való megfelelés. A gyámhivatali döntés alapjogok konkurálásával jár. A gyermek (legjobb) érdeke konkurál a saját családban nevelkedés gyermeki joggal és a szülő kapcsolattartási jogával. A kapcsolattartás korlátozásának legitim célja a gyermek érdeke, amelynek kiteljesedéséhez a családban nevelkedés és a szülő kapcsolattartási jogának korlátozása szükséges, más módon a gyermek érdekének érvényesülése nem garantálható. Ez a korlátozás megfelel az arányosság elvének, tekintettel arra, hogy a gyermek érdekének (megfelelő fejlődésének védelme) fontossága és a megfelelő fejlődésének biztosításához szükséges jogok korlátozása következtében bekövetkezett alapjogsérelem súlya megfelelő arányban állnak egymással. Az

⁴³⁸ Szendrői Anna: A szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás alapjogi és személyiségi jogi vetülete 86.

⁴³⁹ Szendrői Anna: A szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás alapjogi és személyiségi jogi vetülete 89.

⁴⁴⁰ A gyermek (legjobb) érdeke mint gyermeki jog tartalmáról: Sloth-Nielsen, Julia L.: A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, Article 3: The Best Interests of the Child. 153-157.

Alkotmánybíróság a 21/1996. (V. 17.) számú határozatában leszögezte, hogy az állam alkotmányos kötelezettsége a gyermek fejlődésének védelme.

A szülő felróható magatartását állítja középpontba a Ptk. és a Gyer. is a kapcsolattartási jog korlátozásának szabályozása során. A Ptk. 4:184. § szerint a gyámhatóság vagy – házassági vagy szülői felügyelet rendezése iránti perben – a bíróság a felróható magatartást tanúsító szülő vagy más kapcsolattartásra jogosult személy kapcsolattartási jogát a gyermek érdekében korlátozhatja vagy megvonhatja. A Ptk. szövegéhez fűzött Kommentár szerint a gyámhatóság, illetve a bíróság kapcsolattartást elutasító döntésének kivételességét jelzi mind a felügyelt kapcsolattartás lehetősége, mind pedig az, hogy főszabályként a szünetelő szülői felügyelet mellett is jogosult a szülő arra, hogy a gyermekkel kapcsolatot tartson. Az is lehetséges azonban, hogy a gyámhatóság, illetve a bíróság engedélyezi a kapcsolattartást, de korlátozza azt. A Gyer. 31. § (2) bekezdése alapján a gyámhivatal akkor korlátozza a kapcsolattartási jogot, ha a jogosult a gyermek vagy a gyermeket nevelő személy sérelmére ezzel visszaél.

A korlátozásra, megvonásra, illetve gyámhatósági hatáskörben a szüneteltetésre kapcsolattartás megváltoztatása iránti eljárásban is sor kerülhet, és ennek az ellenkezője is megvalósulhat: a gyermek érdekében ilyen eljárásban feloldható a korlátozás, illetve visszaállítható a kapcsolattartási jog. Ezen utóbbi döntéseknek feltétele, hogy azok a körülmények, amelyekre a korábbi határozatot alapították, megváltoztak, már nem állnak fenn.

A szülő súlyosan felróható magatartása jelenik meg a Gyer 27. § (7) bekezdésében. A Ptk. 4:178. § (3) bekezdésével összhangban a büntetőeljárásban a gyermeket érintően kényszerintézkedésként elrendelt távoltartás esetén felügyelt kapcsolattartásnak sincs helye. A Ptk. főszabályként a szülői felügyeleti jog szünetelése esetén is megengedi a szülő és a felróható magatartást tanúsító szülő közötti kapcsolattartást. Abban az esetben azonban, ha a bíróság jogerősen még nem döntött a szülő felróható magatartásának következményéről, és ezzel összefüggésben nem térképezték fel a személyiségét, nem készült kockázatértékelés, a távoltartás intézménye lehet garancia a gyermek biztonsága felől. A gyermek érdeke tehát azt kívánja, hogy a gyermek és szülő közötti kapcsolattartásra felügyelt formában sem kerüljön sor. Amennyiben az ügyben jogerős döntés született a bíróság, feltételes ügyészi felfüggesztés esetén az ügyészség, a pártfogó felügyelet alatt álló szülő számára általános magatartási szabályként előírhatja, hogy a szülő tartsa távol magát gyermekétől. Ebben az esetben a kapcsolattartás kizárólag felügyelt formában biztosítható, súlyos esetben a kapcsolattartási jog megvonható. A folyamatban levő büntetőeljárás alatt tehát felügyelt formában sem

engedélyezhető a kapcsolattartás. A büntetőeljáráásban született döntést követően a személyiségvizsgálat, környezet- és kockázatértékelés elkészítésére, valamint a pártfogó felügyelő kontroll szerepére tekintettel a korlátozás mértéke enyhíthető azzal, hogy ebben az esetben a felügyelt kapcsolattartás már engedélyezhető.

A gyermek érdekében még akkor is engedélyezhető a kapcsolattartás korlátozott formája a Gyer. 28. § (5) bekezdése szerint, ha a szülő szabadságvesztés büntetését tölti vagy letartóztatásban van. Az engedélyezés feltétele, hogy a gyermeket a kapcsolattartás nem veszélyezteti. Ennek érdekében a gyámhivatal a szülő kérelmére, illetve a büntetés-végrehajtási intézet megkeresésére a gyermekkel kapcsolatos információkat adhat.

IV.4. A megelőző pártfogás a gyermeki jogok tükrében

Hatályos büntetőjogunk a fiatakorú nevelését és védelmét tartja szem előtt, hangsúlyozva a szabadságelvonással járó intézkedés vagy büntetés ultima ratio jellegét. Ehhez a szemlélethez illeszkedik az Egyezmény és végrehajtását segítő nemzetközi egyezmények által hangsúlyozott bírói útról való elterelés lehetősége a fiatakorú bűnelkövetők esetében. A gyermekvédelem és a büntető igazságszolgáltatás összefonódásának eredményeként létrehozott megelőző pártfogás a hatósági intézkedések sorában – a védelembe vételt kiegészítve – egy következő lépés a bűnmegelőzés területén.

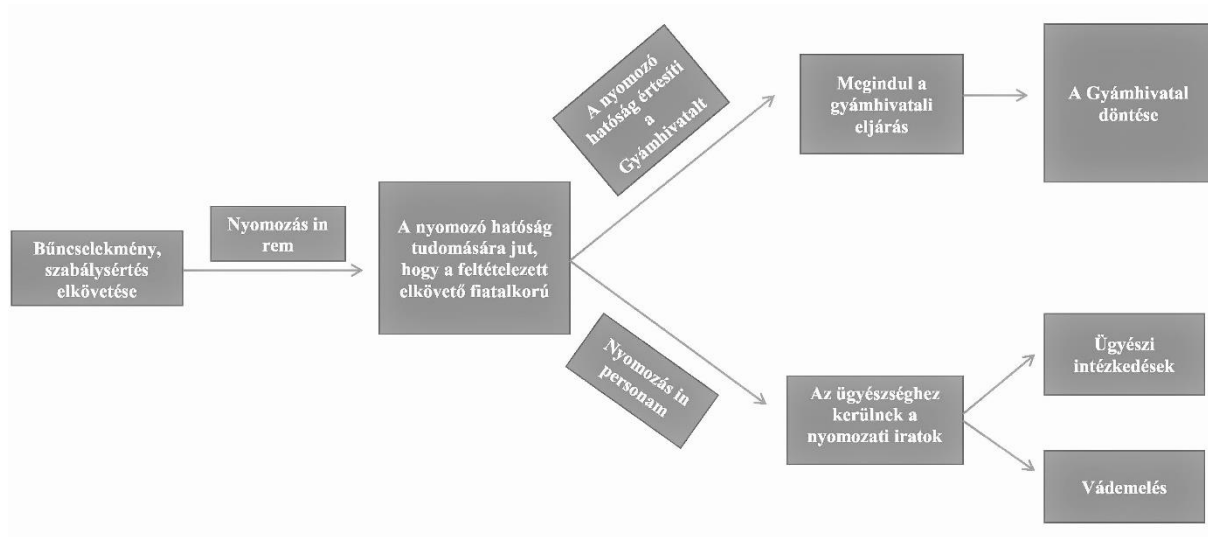
A jogalkotó által megfogalmazott cél egy olyan jogintézmény megalkotása volt, amely alkalmas a gyermek és fiatakorúak bűnmegelőzésére, és egyúttal a terheltek társadalomba történő visszailleszkedésére. Ahogy korábban azt már említettem, az intézmény bevezetését megelőzően is vita volt annak rendszertani elhelyezésére vonatkozóan. A gyermekvédelemben történő elhelyezése mellett szólt, hogy a büntetőjog már csak azokkal a fiatalokkal találkozik, akiknek bűnelkövetését nem akadályozta meg a rendszer.⁴⁴¹

A gyámhatóság a bűncselekmény vagy az elzárással is sújtható szabálysértés elkövetése miatt indult védelembe vétel iránti eljárásban, vagy a már fennálló védelembe vétel mellett a nyomozó hatóságnak a bűncselekmény vagy a szabálysértési hatóságnak a szabálysértés elkövetéséről tájékoztató, a gyámhatóság felé tett jelzését követően megkeresi a PFSZ-t környezettanulmány és kockázatértékelés beszerzése céljából.

⁴⁴¹ Dékány Dóra: A fiatakorúak büntetőjogának fejlődési tendenciái 55.

IV.4.1. A gyermeki jogok érvényesülése a büntetőeljárársban

Ha a fiataikorú életkora és/vagy beszámítási képessége alapján már nem csak a bűncselekményi tényállást valósít meg, a közigazgatási hatósági eljárás és a büntetőeljárás – ahogy az a folyamatábrán is látható – párhuzamosan folyik. A közigazgatási hatósági és a büntetőeljárás során tett nyomozási cselekmények és a döntések azonban időben elkülönülnek.

A fentiekre tekintettel a következőkben a megelőző pártfogás alatt álló fiataikorú büntetőeljárás helyzetét és az ahhoz kapcsolódó eljárási garanciákat vizsgálom a nemzetközi és európai jogharmonizációs feladatok tükrében. Magyarországon egységes büntetőjogi és büntető eljárásjogi szabályozás érvényesül. Az általános Büntető Törvénykönyvben és büntetőeljárás törvényben foglalt szabályok néhány, jellemzően privilegizáló eltéréssel a fiatakorúakra is érvényesek (de pl. hiányzik a fiatakorúak ügyészsége és bírósága).⁴⁴² Az implementációs kötelezettségvállalás részeként került sor az új büntetőeljárás törvény megalkotására. A Be. a gyermekek sajátos eljárási helyzetét figyelembe véve egységbe foglalta az addig csupán szétszórva megtalálható szabályozási normákat. Ezzel a hatóságok számára előírta a gyermeki jogok teljesebb érvényesítését a büntetőeljárásban.⁴⁴³ A törvény hangsúlyozza az életkori sajátosságok figyelembevételének szükségességét és kiemelkedő céljának tekinti a fiatakorúak bűnelkövetésének megelőzését.⁴⁴⁴ Kimaradtak azonban az új

⁴⁴² Nagy Alexandra-Nagyné Gál Mónika: A fiatakorúak elleni büntetőeljárás sajátosságai 57.

⁴⁴³ Magyar Irma – Vári Vince: A különleges bánásmód a büntetőeljárásban, fókuszban a gyermekkor 18.

⁴⁴⁴ Nagy Alexandra – Nagyné Gál Mónika: A fiatakorúak elleni büntetőeljárás sajátosságai 58.

kódexből a gyermekkihallgató szoba használatának kötelező előírása, az igazságügyi pszichológus szakértő kötelező jelenléte vagy a kihallgató személy állandóságára és az ismétlésmentes kihallgatásra vonatkozó előírások teljeskörű átvétele.⁴⁴⁵

IV.4.1.1. A Gyermekjogi Egyezmény

A fiatalkorú terheltek jogaira vonatkozó nemzetközi szabályok⁴⁴⁶ két fő kategóriáját különböztethetjük meg. Az első csoportot az egyezmények alkotják, amelyek kötelező jogi érvényűek az azokat ratifikáló államokban. A másik csoportot az emberi jogi dokumentumok jelentik, amelyek lehetnek nyilatkozatok, ajánlások, alapelvek, irányelvek. Ezek kiegészítik az egyezményeket, vagy hasznos és praktikus iránymutatásokat adnak azok érvényre juttatásához.⁴⁴⁷ Az alábbiakban a Gyermekjogi Egyezményt⁴⁴⁸ és annak értelmezését segítő kötelező erővel nem bíró dokumentumokat ismertetem a büntetőeljárásban érvényesülő gyermeki jogok tükrében.

A Gyermekjogi Egyezmény⁴⁴⁹ a gyermekek jogaival és védelmével foglalkozik. A gyermek fizikai és szellemi érettségének hiányára tekintettel különleges jogi és szociális eszközök, garanciák szolgálják jogaik védelmét.⁴⁵⁰ A Gyermekjogi Egyezményről általánosságban elmondható, hogy kis mértékben ugyan, de hozzájárult az általános emberi jogok nemzetközi jogi fejlődéséhez. A gyermekek nemzetközi jogi védelmének kiszélesítése az emberi lényükből fakadó emberi jogok elismerésével valósult meg.⁴⁵¹ A Gyermekjogi Egyezmény három pillére⁴⁵² a gondoskodás-ellátás, a védelem és a részvétel joga.⁴⁵³ A Gyermekjogi Egyezmény valamennyi cikkét átható alapelvek a diszkrimináció tilalma (2. Cikk), a gyermek legfőbb

⁴⁴⁵ Magyari Irma – Vári Vince: A különleges bánásmód a büntetőeljárásban, fókuszban a gyermekkor 26.

⁴⁴⁶ Goldson, Barry – Muncie, John: Juvenile justice: International law and children's rights.

⁴⁴⁷ Dallosné Farkas Edina: Fiatalkorú terheltek a büntetőeljárásban – a nemzetközi egyezmények és gyakorlat, valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga tükrében.

⁴⁴⁸ Hegedűs Andrea: A gyermekek jogairól szóló New Yorki (ENSZ) Egyezmény és annak kiegészítő Jegyzőkönyvei 6-64.

⁴⁴⁹ A Gyermekjogi Egyezmény ellentmondásaira hívja fel a figyelmet: Quennerstedt, Ann – Robinson, Carol – I'Anson, John: The UNCRC: The Voice of Global Consensus on Children's Rights? 38-54.

⁴⁵⁰ Sandberg, Kirsten: Children's Right to Protection Under the CRC 15-38.

⁴⁵¹ Heintze, Hans-Joachim: The UN Convention and Network of the International Human Rights Protection by the UN. 77.

⁴⁵² A „3P” kapcsán fogalmaz meg kritikát: Quennerstedt, Ann: Children, But Not Really Humans? Critical Reflections on the Hampering Effect of the “3 p's” 619-635.

⁴⁵³ Filó Erika – Katonáné Pehr Erika: Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem 25.

érdeke (3. Cikk), az élethez, a túléléshez és a fejlődéshez való jog (6. Cikk), valamint a gyermek véleményének tiszteletben tartása (12. Cikk⁴⁵⁴).

A Gyermekjogi Egyezmény holisztikus szemléletéből fakad, hogy az egyes cikkek egymással szervesen összefüggenek. A holisztikus szemlélet⁴⁵⁵ a Gyermekjogi Egyezmény értelmezése során is zsinórmértékül szolgál. A Gyermekjogi Egyezmény által deklarált gyermeki jogok közül a gyermek legfőbb érdekének érvényesítése (3. Cikk), a véleménynyilvánítás szabadsága (12. Cikk), az erőszak minden formájától való védelem (19. Cikk), a kínzással, bántalmazással szembeni védelem (37. Cikk) és a megfelelő igazságszolgáltatás joga (40. Cikk) kapcsolódnak a büntetőjog területéhez. A fiatalkorúak igazságszolgáltatásával kapcsolatos 40. Cikk a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy bűnösnek nyilvánított gyermekekkel foglalkozik. A Gyermekjogi Egyezményhez csatlakozó államok garanciát⁴⁵⁶ vállalnak arra, hogy a büntetőeljárással érintett fiatalkorú megfelelő bánásmódban részesül. A megfelelő bánásmód részeként a fiatalkorú megbélyegzésének elkerülése érdekében a deklaráló államok az Egyezmény 40. cikk 3. pontjának b) fordulata alapján arra törekednek, hogy a fiatalkorú ügyében bírósági eljárás mellőzésével⁴⁵⁷ döntsenek. A Gyermekjogi Egyezményben részes államok a hivatkozott fordulat szerint minden erejükkel azon lesznek, hogy előmozdítsák különleges törvények és eljárások elfogadását, hatóságok és intézmények létrehozását a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermekek számára, és különösen minden lehetséges és kívánatos esetben intézkedéseket tesznek ezen gyermekek ügyének bírói eljárás mellőzésével való kezelésére. A Bizottság véleménye szerint a kisebb jogsértéseket elkövetők és a büntetlen előéletűek esetében elterelést kell alkalmazni. A Pekingi Szabályok alapján nem feltétlenül csak a kihágások esetére korlátozódhat az alternatív intézkedések köre. A 10. számú átfogó kommentár célja, hogy részletes iránymutatást és ajánlásokat adjon az államoknak az elterelés és a helyreállító igazságszolgáltatás népszerűsítése érdekében.⁴⁵⁸ A Bizottság véleménye szerint az elterelés megelőzi a megbélyegzést, eredményes a gyerekekre és a közbiztonságra nézve. Az elterelés formái közé tartoznak a közösség alapú programok, például a közösségi munka, a szociális munkások vagy

⁴⁵⁴ A gyermek őt érintő döntéshozatalba történő bevonásáról: Welty, Elizabeth – Lundy, Laura: A children's rights-based approach to involving children in decision making 1-5.

⁴⁵⁵ Downes, Paul: Towards a Differentiated, Holistic and Systemic Approach to Parental Involvement in Europe for Early School Leaving Prevention.

⁴⁵⁶ Kil Kelly, Ursula: 2008 Youth justice and children's rights: Measuring compliance with international standards 187-192.

⁴⁵⁷ McCarthy, Edwin Lemert: Instead of Court; Diversion in Juvenile Justice. és Andrew B. McGrath: The effect of diversion from court: A review of the evidence 317-339.

⁴⁵⁸ Herczog Mária (szerk.): Kézikönyv a Gyermekjogi Egyezmény Alkalmazásához 427.

pártfogók felügyelete, a családi csoport konferencia és a helyreállító igazságszolgáltatás egyéb formái, többek között az áldozatok kárpótlása és a jóvátétel. A Bizottság a 10. számú átfogó kommentárjában leszögezi, hogy elterelést csak akkor szabad javasolni, ha meggyőzően bizonyítható, hogy a gyermek elkövette a terhére rótt bűncselekményt, és önként, megfélemlítés és nyomás nélkül elismeri felelősségét. A gyerekek szabadon és önként, írásban kell beleegyeznie az elterelésbe. Az elterelés végeztével az ügyet maradéktalanul és végleg le kell zárni. A Pekingi Szabályok 11. pontja hangsúlyozza, hogy a bírói útról való elterelés történhet a döntéshozatal bármely pontján és nem feltétlenül csak a kihágások esetére korlátozódhat.

A megelőző pártfogás elrendelése során javaslatétel jelleggel, a végrehajtás során pedig a szociális segítő funkciója és bűnmegelőzési tapasztalata révén vesz részt a megelőző pártfogó. A megelőző pártfogás elrendelésével a gyámhatóság különös magatartási szabályként előírhatja a megelőző pártfogolt számára a közösségi foglalkoztatóban rendezett közösségi alapú programokon való részvételt. A közösségi foglalkoztató munkatársai a helyreállító igazságszolgáltatás részeként konfliktuskezelési foglalkozásokat szerveznek. Ennek egyik formája a családi csoport konferencia. Az Egyezmény és annak értelmezését segítő 10. számú átfogó kommentár kritériumrendszere alapján tehát a megelőző pártfogás nagyban megfelel a bírói útról való elterelés feltételeinek.

IV.4.1.2. Az Európa Tanács döntései

A gyermeki jogok büntetőeljárásban való érvényesülésének kidolgozására nemcsak nemzetközi, hanem Európa Uniós szinten is egyre nagyobb igény mutatkozott.⁴⁵⁹

Ennek állomásaként kell megemlíteni az Európa Tanács által 2008. november 5. napján elfogadott, a fiatalok bűnelkövetőket érintő szankciókról és intézkedésekről szóló 11. számú MB ajánlást⁴⁶⁰. Az ajánlásban⁴⁶¹ az Európa Tanács arra mutat rá, hogy a fiatalokkal szemben alkalmazott jogkövetkezményeket –a fiatalok legfőbb érdekét szem előtt tartva –az arányosság elvére figyelemmel, egyénre szabottan kell megválasztani. Ez azt jelenti, hogy a

⁴⁵⁹ Dunkel, F. – Grzywa, J. – Pruin, I. – Šelih, A.: Juvenile justice in Europe – Legal aspects, policy trends and perspectives in the light of human rights standards 1839-1899. és Dunkel, F. – Grzywa, J. – Horsfield, P. – Pruin, I.: Juvenile justice systems in Europe: current situation and reform developments.

⁴⁶⁰ Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures (Adopted by the Committee of Ministers on 5 November 2008 at the 1040th meeting of the Ministers' Deputies)

⁴⁶¹ Duenkel, Frieder: Die Europäische Empfehlung für inhaftierte und ambulant sanktionierte jugendliche Straftäter („European Rules for Juvenile Offenders Subject to Sanctions and Measures“, ERJOSSM) und ihre Bedeutung für die deutsche Gesetzgebung 375-403.

szankció alkalmazása során nemcsak az elkövetett cselekmény súlyosságára kell figyelemmel lenni, hanem értékelni kell a fiatalok életkorát, fizikai és mentális érettségét, valamint személyi körülményeit is.⁴⁶² Fontos megemlíteni, hogy az ajánlás az egyéni értékelés hangsúlyozásán túl a mediáció és helyreállító igazságszolgáltatás fontosságát is kiemeli, amelyek a megelőző pártfogás elrendelése során is érvényesülnek.

Az állomás következő lépcsőfokát jelentette az Európa Tanács által 2009. november 30-án elfogadott állásfoglalás.⁴⁶³ Az állásfoglalás alapjául szolgáló ütemterv célul tűzte ki a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott személyek számára az eljárásjogi garanciák Európa Unió belüli fokozatos kiépítését.⁴⁶⁴ Az ütemterv alapján született meg⁴⁶⁵ a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló 2010/64/EU irányelv⁴⁶⁶ és a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló 2012/13/EU⁴⁶⁷ irányelv, az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról szóló 2013/48/EU irányelv⁴⁶⁸, az ártatlanság vélelméről és a tárgyaláson való jelenlét jogáról szóló 2016/343/EU irányelv⁴⁶⁹ és a költségmentességhez való jogról szóló 2016/1919/EU irányelv⁴⁷⁰.

Az Európa Tanács 2010. november 17-én fogadta el a Gyermekbarát Igazságszolgáltatásról szóló Iránymutatást⁴⁷¹, amely szerint a gyermekbarát igazságszolgáltatás a fiatalok jogait és legfőbb érdekeit a hozzáférhető, gyors és gyermekközpontú közigazgatási, büntető- és

⁴⁶² Dallosné Farkas Edina: Fiatalok terheltek a büntetőeljárásban – a nemzetközi egyezmények és gyakorlat, valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga tükrében.

⁴⁶³ Nagy Alexandra: A büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermek részére nyújtandó eljárási biztosítékok az Európai Unióban 210.

⁴⁶⁴ Cras, Steven: The Directive on Procedural Safeguards for Children who Are Suspects or Accused Persons in Criminal Proceedings 110.

⁴⁶⁵ Nagy Alexandra: A büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermek részére nyújtandó eljárási biztosítékok az Európai Unióban. 210.

⁴⁶⁶ Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 on the right to interpretation and translation in criminal proceedings.

⁴⁶⁷ Directive 2012/13/EU of the European Parliament and of the Council of 22 May 2012 on the right to information in criminal proceedings.

⁴⁶⁸ Directive 2013/48/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2013 on the right of access to a lawyer in criminal proceedings and in European arrest warrant proceedings, and on the right to have a third party informed upon deprivation of liberty and to communicate with third persons and with consular authorities while deprived of liberty.

⁴⁶⁹ Directive (EU) 2016/343 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial in criminal proceedings.

⁴⁷⁰ Directive (EU) 2016/1919 of the European Parliament and of the Council of 26 October 2016 on legal aid for suspects and accused persons in criminal proceedings and for requested persons in European arrest warrant proceedings.

⁴⁷¹ Kusztal, Justyna: Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice in the light of preventing the social and legal exclusion of a juvenile 81-101.

polgári eljárások minden szakaszában a legmesszebb menőkig figyelembe veszi.⁴⁷² Kiemelt hangsúlyt kap a fiatalok érettsége, kora és értelmi képessége.⁴⁷³

Szintén ennek a folyamatnak a részeként az Európa Tanács 2016. március 2. napján elfogadta a Gyermekjogi Stratégiát, amelyben a gyermekbarát igazságszolgáltatást⁴⁷⁴ az öt prioritás egyikeként jelölte meg. A Gyermekbarát Stratégia fontosnak tartja a regionális tanácskozást, az igazságszolgáltatás egyes aspektusait érintő adatgyűjtést, a fiatalokkal kapcsolatba lépő jogi hivatásrendek tagjainak képzését, a mediáció és a büntetés-végrehajtási intézetek rendszeres ellenőrzését.⁴⁷⁵ Két hónappal később az Európai Parlament és a Tanács 2016. május 11-én elfogadta a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról szóló 2016/800/EU irányelvet⁴⁷⁶, amely a hivatkozott irányelvekkel ellentétben kifejezetten csak az eljárás megindulásakor 18. életévüket be nem töltött gyermek számára fogalmaz meg garanciákat. Az irányelv kiterjesztő alkalmazására ad lehetőséget, hogy a személyi hatálya kiterjed azokra a személyekre is, akik az eljárás megindulásakor még gyermekek voltak, de azóta betöltötték a tizennyolcadik életévüket. Tagállami döntési kompetencia a kiterjesztő értelmezés huszonegy éves korig. Az irányelv tagállami jogalkotásba való átültetésének határideje 2019. június 11. volt.⁴⁷⁷

Az irányelv által lefektetett legfontosabb biztosítékok a tájékoztatáshoz való jog⁴⁷⁸ és a szülői felelősség gyakorlójának tájékoztatása; az ügyvédi támogatás; az egyéni értékeléshez való jog; az orvosi vizsgálathoz való jog; az audiovizuális felvétel; a szabadságelvonás korlátozása és alternatív intézkedések biztosítása; az ügyek időben történő, gondos kezelése; a magánélet védelméhez való jog, valamint a tárgyaláson való jelenlét joga.⁴⁷⁹ A megelőző pártfogással összefüggésbe hozható biztosítékok közül az egyéni értékeléshez való jog és a

⁴⁷² Liefwaard, Ton: Child-Friendly Justice and Procedural Safeguards For Children in Criminal Proceedings: New Momentum for Children in Conflict With the Law? 1-17.

⁴⁷³ Dallosné Farkas Edina: Fiatalok terheltek a büntetőeljárásban – a nemzetközi egyezmények és gyakorlat, valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga tükrében.

⁴⁷⁴ Liefwaard, Ton – Kilkelly, Ursula: Child-friendly justice 57-73.

⁴⁷⁵ Dallosné Farkas Edina: Fiatalok terheltek a büntetőeljárásban – a nemzetközi egyezmények és gyakorlat, valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga tükrében.

⁴⁷⁶ Cras, Steven: The Directive on Procedural Safeguards for Children who Are Suspects or Accused Persons in Criminal Proceedings 109-120.

⁴⁷⁷ Nagy Alexandra: A büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermek részére nyújtandó eljárási biztosítékok az Európai Unióban 211-212.

⁴⁷⁸ Radić, Ivana: Right of the Child to Information According to the Directive 2016/800/EU on Procedural Safeguards for Children Who are Suspects or Accused Persons in Criminal Proceedings 468-491.

⁴⁷⁹ Nagy Alexandra: A büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermek részére nyújtandó eljárási biztosítékok az Európai Unióban 213-218.

szabadságelvonás korlátozásának és alternatív intézkedések biztosításának joga kíván bemutatást. Az egyéni értékeléshez való jog követelménye szerint a gyanúsított vagy vádlott gyermeket a büntetőeljárás során egyénileg kell értékelni annak érdekében, hogy a gyermeknek a védelemmel, az oktatással, a képzéssel és a társadalomba való beilleszkedéssel kapcsolatos sajátos szükségleteit megfelelően figyelembe vegyék. Az egyéni értékelés kiterjed a gyermek személyiségére, érettségére, társadalmi és családi hátterére. Az értékelés elkészítésével arra keresik a választ, hogy célszerű-e egyedi intézkedés meghozatala a gyermek érdekében, megfelelőek és hatékonyak-e a gyermekkel kapcsolatos esetleges biztosítási intézkedések, milyen büntetés vagy intézkedés kiszabása, alkalmazása vezethet eredményre a gyermek vonatkozásában? Fontos kritérium, hogy az egyéni értékelést szakképzett személynek kell végeznie.⁴⁸⁰ A megelőző pártfogás elrendelésének alapja a megelőző pártfogó által készített bűnmegelőzési szempontú kockázatértékelés, amely a bűncselekményt vagy elzárással sújtható szabálysértést elkövető gyermek bűnözéssel való kapcsolatának okait, összefüggéseit vizsgálja. Az elkövetői kockázatértékelés elkészítésével a megelőző pártfogó a jövőbeli bűnelkövetői magatartásformákra következtet, ezzel együtt meghatározza a pártfogó felügyelet során alkalmazott ellenőrző és irányító, a magatartási szabályok megtartására vonatkozó intervenció intenzitását.⁴⁸¹ Magas fokú kockázatértékelés esetén a gyámhatóság köteles elrendelni a megelőző pártfogást, közepes fokú kockázatértékelés esetén a mérlegelési körébe tartozik az elrendelésről vagy mellőzésről való döntés. A megelőző pártfogó a kockázatértékelés mellett környezettanulmányt is készít. Az új Be. az irányelv rendelkezéseit beépítve figyelembe veszi, hogy a fiatalok személyisége rövid idő alatt is változhat, sőt az eljárások elhúzódása miatt a bűncselekmény elkövetése és a felelősségre vonás között eltelt idő alatt jellemzően változik is.⁴⁸² Az összefoglaló pártfogó felügyelői vélemény intézménye ennek feltérképezését szolgálja.

Az irányelv egyik legfontosabb biztosítéka a szabadságelvonás ultima ratio⁴⁸³ jelleggel, lehető legrövidebb ideig történő alkalmazása. Az irányelv a szabadságelvonás végső eszközként való

⁴⁸⁰ Nagy Alexandra: A büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermek részére nyújtandó eljárási biztosítékok az Európai Unióban 213-215.

⁴⁸¹ A Baranya Megyei Kormányhivatal Hatósági Főosztályának keretében működő Igazságügyi Osztály által készített összefoglaló jelentés a pártfogó felügyelet alatt álló bűnelkövetők kockázatelemzési módszertanának fejlesztését célzó kutatásról. 5.

⁴⁸² Nagy Alexandra: A büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermek részére nyújtandó eljárási biztosítékok az Európai Unióban 219.

⁴⁸³ Az ultima ratio elv európai büntetőjogban betöltött szerepéről lásd: Melander, Sakari: Ultima Ratio in European Criminal Law 42-61.

megengedésével összhangban az alternatív intézkedések elrendelése mellett érvel. Ilyen alternatív intézkedés lehet a gyermek bizonyos helyektől való eltiltása vagy lakóhelyének kijelölése, bizonyos személyekkel való kapcsolattartásának korlátozása, az illetékes hatóságoknál való rendszeres jelentkezésének, oktatási programokon való részvételének előírása.⁴⁸⁴ A gyámhatóság a megelőző pártfogás elrendelésekor megfogalmazott általános és különös magatartási szabályok formájában kötelezheti a megelőző pártfogás alatt álló gyermeket az alternatív intézkedés betartására.

IV.4.2. A Gyermekjogi Egyezmény 40. cikke

A Gyermekjogi Egyezményben deklarált jogok az alábbiak szerint csoportosíthatók: általános jellegű polgári, politikai, gazdasági, szociális és kulturális jogok; a gyermek speciális védelme a társadalomban; a gyermek különleges csoportjának védelme és a gyermekek védelme rendkívüli helyzetekben. Rendkívüli helyzetnek tekinthető az az állapot, amikor a gyermekkel szemben büntetőeljárás folyik.⁴⁸⁵

IV.4.2.1. A Gyermekjogi Egyezmény 40. cikkében lefektetett garanciák

A fiatakorúak igazságszolgáltatásával kapcsolatos cikk a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy bűnösnek nyilvánított gyermekekkel foglalkozik.⁴⁸⁶ A büntetőjogi értelemben fiatakorúnak tekintett gyermekkel szemben tehát megindítható a büntetőeljárás.⁴⁸⁷ A 40. cikk által lefektetett garanciáknak a fiatakorú elleni büntetőeljárás során kell érvényesülni. Ez azt jelenti, hogy a gyanúsítás pillanatától egészen az ítélethozatalig biztosítani kell számára olyan bánásmódhoz való jogát, amely előmozdítja a személyiség méltósága és értéke iránti érzékének fejlesztését, erősíti a mások emberi jogai és alapvető szabadságai iránti tiszteletét, és amely figyelembe veszi korát, valamint a társadalomba való beilleszkedése és abban építő jellegű részvétele elősegítésének szükségességét. A cikk megfogalmazása szokatlanul részletes. Ez arra vezethető vissza, hogy a fiatakorú igazságszolgáltatásához kapcsolódó eljárások meglehetősen színes képet mutatnak a világban. Ezért egy olyan általános

⁴⁸⁴ Nagy Alexandra: A büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermek részére nyújtandó eljárási biztosítékok az Európai Unióban 216.

⁴⁸⁵ Rózsás Eszter: A gyermekjogok tartalma, érvényesülése és védelme 21-25.

⁴⁸⁶ Ruggiero, Roberta: Article 40: The Rights in the Juvenile Justice Setting 391-403.

⁴⁸⁷ Clausmeier, Dirk: Child criminal justice 171–173.

és mindenre kiterjedő megfogalmazás szükségeltetett, amely lefedi a Gyermekjogi Egyezményt aláíró valamennyi állam jogrendjét.⁴⁸⁸

A Gyermekjogi Egyezmény tételesen felsorolja a biztosítékokat. Ezek szerint a részes államoknak gondoskodni kell arról, hogy a gyermeket ne lehessen bűncselekmény elkövetésével gyanúsítani, vádolni vagy abban bűnösnek nyilvánítani, olyan cselekmény vagy mulasztás miatt, amely az elkövetés idején sem a hazai, sem a nemzetközi jog értelmében nem volt bűncselekmény. Biztosítani kell továbbá, hogy a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított gyermeket mindaddig ártatlannak tekintsék, ameddig bűnösségét a törvény szerint be nem bizonyították, valamint a legrövidebb határidőn belül közvetlenül vagy szülei, illetőleg adott esetben törvényes képviselői útján tájékoztassák az ellene emelt vádokról, és védelme előkészítéséhez és benyújtásához jogsegélyben vagy bármely más alkalmas segítségben részesüljön. A fiatakorú ügyét késedelem nélkül illetékes, független és pártatlan hatóság vagy bíróság a törvény értelmében igazságos eljárás során, ügyvédjének vagy egyéb tanácsadójának, valamint – hacsak különösen koránál vagy helyzeténél fogva ez nem mutatkozik ellentétesnek a gyermek mindenképp felett álló érdekével – szüleinek vagy törvényes képviselőinek jelenlétében kell elbírálni. Nem lehet arra kényszeríteni, hogy maga ellen tanúskodjék vagy beismerje bűnösségét. Biztosítani kell számára, hogy kérdéseket intézhessen vagy intéztethessen az ellene valló tanúkhöz, és a mellette valló tanúk ugyanolyan feltételek mellett jelenhessenek meg és legyenek meghallgathatók, mint az ellene valló tanúk. Ha bűncselekmény elkövetésében bűnösnek nyilvánítják, a határozat és az ahhoz fűződő bármely intézkedés ellen a törvénynek megfelelően, jogorvoslattal élhessen illetékes, független és pártatlan felsőbb hatóságoknál vagy bíróságnál. Garantálni kell, hogy díjmentesen vehessen igénybe tolmácsot, amennyiben nem ért vagy nem beszél a tárgyaláson használt nyelven. Magánéletét teljes mértékben tiszteletben kell tartani az eljárás minden szakaszában.

A garanciális szabályok betartásához különleges törvények és eljárások elfogadására, hatóságok és intézmények létrehozására van szükség. A Gyermekjogi Egyezmény a biztosítékok között kifejezetten kiemeli a büntethetőség alsó korhatárának kötelező megállapítását és a bírói útról való eltérés lehetőségét. A magyar jogrendbe 2015-ben bekerült megelőző pártfogás intézménye egy új lehetőség az elterelés eszközei között.

⁴⁸⁸ Van Bueren, Geraldine: A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child. Article 40 Child Criminal Justice 16.

IV.4.2.2. A 40. cikk értelmezése és alkalmazása

A Gyermekjogi Egyezmény oszthatatlan és az egyes cikkek kölcsönösen összefüggnek egymással (holisztikus szemlélet). Ennek megfelelően a 40. cikk sem önmagában értelmezendő. Kiemelt figyelemmel kell lenni a gyermek legfőbb érdekére, az élethez, életben maradáshoz és fejlődéshez való jogra és a gyermek véleményének tiszteletben tartására.⁴⁸⁹

A Gyermekjogi Egyezmény gyakorlati alkalmazásához nyújtanak segítséget a Bizottság magyarázatait tartalmazó kommentárok és nemzetközi iránymutatások⁴⁹⁰. A gyermeki jogok a fiatakorúak igazságszolgáltatásában elnevezésű 10. számú átfogó kommentár (továbbiakban 10. számú átfogó kommentár) 3. bekezdésének megfelelően az államoknak átfogó, fiatakorúakat illető igazságszolgáltatási rendszert kell kidolgozniuk és végrehajtaniuk. Amely a gyakorlatban azt jelenti, hogy átfogó politika keretében a büntető ügyekben eljáró hatóságokon belül specializált, képzett egységeket kell létrehozni és szakértő képviselőknek kell biztosítaniuk a gyermekek jogait.⁴⁹¹

Az 1985-ös Pekingi Szabályok átfogóan foglalkozik a fiatakorúak bűnözésével és büntető igazságszolgáltatásával.⁴⁹² Fiatakorúak esetében elsődleges cél a megelőzés a széleskörű szociális biztonság megteremtésével úgy, hogy lehetőség szerint a büntető igazságszolgáltatás által okozott érdeksérelem minimális legyen. A dokumentum rögzíti, hogy a beavatkozás mértékénél és típusánál figyelemmel kell lenni az elkövetett cselekmény körülményeire és súlyosságára, továbbá a fiatakorú helyzetére és szükségleteire is. Az alternatív szankciók széleskörű alkalmazását és elsődlegességét hirdeti annak érdekében, hogy fiatakorú személyes szabadságának korlátozására csak kivételesen és gondos mérlegelés esetén kerüljön sor.

A további fontos ENSZ dokumentumok már csak a szabályozás egyes részterületeit érintik. Itt kell megemlíteni (a korábban már részletesen bemutatott) Pekingi Szabályokat (1985), az 1990-ben elfogadott Havannai Szabályokat és a szintén 1990-es Rijadi Irányelveket, valamint az 1995-ös Tokiói Szabályokat.

A Havannai Szabályok a Pekingi Szabályokkal összhangban kiemeli, hogy a szabadságvesztés fiatakorúak esetében csak végső (kivételes) esetben a legrövidebb szükséges időtartamra

⁴⁸⁹ Desai, Murli: The Child Rights Perspective 29-46.

⁴⁹⁰ Kil Kelly, Ursula: Youth justice and children's rights: Measuring compliance with international standards 188-189.

⁴⁹¹ Herczog Mária: A gyermek jogai a fiatakorúak igazságszolgáltatásában 38.

⁴⁹² Schuler-Springorum, H.: Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice: Some Remarks on the Philosophy and Crime Policy Implications of the 'Beijing Rules' 107-123.

alkalmazható. A jogbiztonság és a gyermek legfőbb érdekének érvényesülése érdekében a szabadságkorlátozásról szóló döntést minden esetben bíróságnak kell meghoznia annak a lehetőségével, hogy a döntésben foglaltnál korábbi időpontban szabadlábra helyezhető az érintett fiataalkorú.⁴⁹³

A Rijadi Irányelvek a megelőzés szükségességének hangsúlyozásán túl arra hívja fel a figyelmet, hogy a fiataalkorú bűnözés kezelésekor kiemelt fontosságú a megfelelő szociális környezet és az oktatás megteremtése. Az iránymutatás előrevetíti, hogy a kriminális életpálya kialakulásához vezethet, ha a fiataalkorúval szemben a megfelelő érettségének elérése előtt büntetőjogi szankciót alkalmaznak, amit „stigmaként” és nem nevelő hatásként értékelhet.⁴⁹⁴

A Tokiói Szabályok a büntetésközpontú kriminálpolitika helyett a büntetőjogi jogkövetkezmények minimalizálásávala mellett érvel azzal, hogy meghatározza azokat a legalapvetőbb garanciákat, amelyek a szabadságvesztéssel nem járó szankciókkal sújtott személyek védelmét szolgálják. Kiemeli továbbá a közösség felelősségét a bűnmegelőzésben és a bűnözés visszaszorításában, valamint felhívja a figyelmet a helyreállító szemlélet nyújtotta előnyökre.⁴⁹⁵

IV.4.2.3. Mennyiben felel meg a megelőző pártfogás a 40. cikk követelményeinek?

A Pekingi Szabályok lefektetik, hogy a Gyermekjogi Egyezmény végrehajtása során arra kell törekedni, hogy a szabályokba foglalt elveket kiterjesszék azokra a fiataalkorúakra is, akikkel a szociális és gyermekvédelmi eljárás során foglalkoznak.⁴⁹⁶ A Gyermekjogi Egyezmény szövegéből egyértelműen kiolvasható az a szándék, hogy a részes államoknak mindent meg kell tenni a kriminalizálódott gyermek ügyének bírói eljárás mellőzésével történő kezelésére.

A Felzárkózási Stratégia és a T/13091. számú törvényjavaslat indokolás az új jogintézmény anyagi és eljárási kereteit a gyermekvédelem rendszerében alakították ki. A jogintézmény bevezetésének jogpolitikai oka tehát a gyermek és fiataalkorú személyek által elkövetett bűncselekmények megelőzése, további bűncselekmények elkövetésétől való távoltartás és a bűnelkövető fiatalok társadalomba való visszailleszkedésének elősegítése. Megállapítható tehát, hogy a jogpolitikai cél azonos a Gyermekjogi Egyezményben foglalt elvárásokkal, hiszen a felelősségre vonásnak egy olyan intézményét teremti meg, amely – részben – mellőzi a bírói

⁴⁹³ Pallagi Anikó: Büntethető gyermekkorúak 106.

⁴⁹⁴ Pallagi Anikó: Büntethető gyermekkorúak 106.

⁴⁹⁵ Pallagi Anikó: Büntethető gyermekkorúak 107.

⁴⁹⁶ Herczog Mária (szerk.): Kézikönyv a Gyermekjogi Egyezmény Alkalmazásához 425.

utat és az elsődleges célja a kriminalizálódott gyermek nevelése. Ez a gondolat összhangban áll a Pekingi Szabályok 1.1.-1.4. cikkeiben lefektetett elvárásokkal és az ahhoz fűzött kommentár által favorizált prevenció fontosságának elvével is.

A megelőzésnek magában kell foglalni a gyermek sikeres szocializációját és beilleszkedését, különösen a családban, a közösségben, a kortárs csoportokban, az iskolában, a szakképzésben és a munkahelyen. Tekintettel arra, hogy a megelőző pártfogás nem jár a gyermek családjából történő kiemeléssel, ezért a kezelés a már megszokott és biztonságot nyújtó szocializációs közegben indul meg. Abban az esetben, ha a gyermeket nevelő család idézi elő a gyermeket veszélyeztető körülményeket és nem működik együtt a hatóságokkal, sor kerülhet a gyermek – családból történő kiemelésével járó – nevelésbe vételére. Ez az eljárás megfelel a Pekingi Szabályok 18.2. cikkének, amely előírja, hogy a fiatalok feletti szülői felügyeletet nem szabad megszüntetni, hacsak a fiatalok ügyének körülményei ezt nem teszik szükségessé. A 17. cikk (a) pontja pedig előírja, hogy az igazságszolgáltatás beavatkozása esetén nemcsak a tett súlyosságára kell figyelemmel lenni, hanem a fiatalok körülményeire, szükségleteire, társadalmi érdekeire.

Ugyanakkor az átfogó kommentár felhívja arra is a figyelmet, hogy a családoknak történő segítségnyújtás ne csak a negatív helyzetek megelőzését szolgálja, hanem a szülők szociális készségeinek erősítését is. A megelőző pártfogás végrehajtása során a gyermek családjával is kapcsolatot tart a megelőző pártfogó. A találkozások alkalmával a szociális munka eszközeit – az elrendelő határozatban foglaltak szerint – a családra nézve is alkalmazzák a megelőző pártfogók.

A pártfogó felügyelők feladatköre nem csupán a büntetések végrehajtására terjed ki, magában foglalja az individualizált szankciók kiszabásának elősegítését is. A bűnelkövetők személyi körülményeiről való tájékoztatással, speciális magatartási szabály javasolásával a pártfogó felügyelők a büntetőeljárás kezdeti szakaszában a közösségi büntetések szélesebb körének alkalmazását mozdítják elő.⁴⁹⁷ A PFSZ-nek kiemelten fontos szerepe van abban, hogy az alternatív szankciók jelentőségét és az elkövetők társadalmi reintegrációjának fontosságát a társadalom, a szűkebb és tágabb közösség is el tudja fogadni.⁴⁹⁸ A megelőző pártfogó nemcsak a kockázatértékelés készítésekor kerül kapcsolatba a gyermekkel. Az általa javasolt magatartási szabályok betartását folyamatosan figyelemmel kíséri a személyes találkozások alkalmával.

⁴⁹⁷ Hatvani Erzsébet: A magyar Pártfogó Felügyelői Szolgálat szervezete és feladatai 188.

⁴⁹⁸ Hatvani Erzsébet: A magyar Pártfogó Felügyelői Szolgálat szervezete és feladatai 188.

Amennyiben a gyámhivatal a határozatában viselkedéskorrekciós esetkezelési módszerek alkalmazásáról dönt, annak végrehajtására a PFSZ háttérintézményeként működő közösségi foglalkoztatóban kerül sor, amelynek legfontosabb funkciója az alternatív szankciók, illetve helyreállító igazságszolgáltatási eszközök körének bővítése. Elsődleges feladata az ügyészek és bírák által a pártfogó felügyelet tartamára előírt külön magatartási szabályok, a megelőző pártfogás magatartási szabályainak megtartásában, valamint a jóvátételi munka végrehajtásában való részvétel. Tevékenységeinek célja a foglalkoztató ügyfelei szociális készségeinek, kompetenciáinak a fejlesztése, illetve a helyi közösség kiengesztelése, a bűnismétlés kockázatának a csökkentése, elősegítve ezáltal a társadalmi integrációt, a társadalmi megbékélést, a helyreállító szemlélet erősödését. A közösségi foglalkoztatóban egyéni és csoportos foglalkozásokra kerül sor. A csoportos foglalkozások során a tagok koherencia élményhez juthatnak, amely a változások iránti érzékenységet és a motivációt javíthatja.⁴⁹⁹

2017. január 1. napjától a gyermekjóléti központok látják el a gyermekvédelmi gondoskodás keretébe tartozó hatósági intézkedésekhez kapcsolódó, a gyermekek védelmére irányuló tevékenységet, amelynek keretében együttműködnek a pártfogó felügyelői szolgálattal és a megelőző pártfogó felügyelővel a bűnismétlés megelőzése érdekében, ha a gyámhatóság elrendelte a gyermek megelőző pártfogását. Így tehát a gyermekjóléti központ alapellátási feladata kiegészült a kriminalizálódott gyermek segítségével. A megelőző pártfogó és a gyermekjóléti központ esetmenedzsere együttműködhet a megelőző pártfogó által készített környezettanulmány összeállítása során. A megelőző pártfogás fennállása alatt a megelőző pártfogó felügyelő, a család- és gyermekjóléti központ esetmenedzsere, valamint az esetkezelésbe bevont más szakember közösen esetmegbeszélést, esetkonferenciát tarthatnak az információk áramlása, az együttműködés minél hatékonyabb kialakítása, a veszélyeztetettség megszüntetése érdekében. Az esetkonferencia a javaslattételi eljárási folyamat egyik legfontosabb részeleme. Az esetkonferencia szolgál a gyermek veszélyeztetettségének megoldásában érintett szakemberek tapasztalatcseréjére, a probléma és a javaslat megfogalmazására. Az esetkonferenciát a moderátor vezeti, a moderátori tájékoztató alapján. Minden résztvevő szót kap, így a szülő/törvényes képviselő, a gyermek, a jelenlévő szakemberek, egyéb meghívottak. Az esetkonferencia célja a probléma feltárása, a veszélyeztetettség megszüntetéséhez, a megoldáshoz vezető lépések, feladatok meghatározása.

⁴⁹⁹ Csáki Ildikó.: Speciális beavatkozások a pártfogó felügyelői munkában, különös tekintettel a csoportos foglalkozásokra 22.

Fontos annak átgondolása, hogy mi élteti a problémát, milyen gátak vannak a probléma megoldása előtt. Az esetkonferencia keretében alkalmazott szemlélet lehetőséget biztosít arra, hogy a megelőző pártfogással érintett gyermek problémáival a 10. számú átfogó kommentár által preferált helyreállító igazságszolgáltatás módszereinek alkalmazásával foglalkozzanak.

IV.4.2.4. Milyen, a Gyermekjogi Egyezményben biztosított jogok sérülnek a megelőző pártfogás alkalmazása során?

A megelőző pártfogás elrendelését szabályozó tényállás a bűncselekményt vagy elzárással sújtható szabálysértést elkövető gyermek vonatkozásában állapítja meg az intézkedés alanyi körét. A Gyvt. a gyermek fogalmának rendezése során visszautal a Ptk. 2:10. § (1) bekezdése szerinti kiskorú fogalmára, de a tényállás alanyi körébe büntetőjogi szempontból a gyermek- és fiataalkorú személyek is beletartoznak. A gyermekkorú személyek vétőképtelenek, így bűncselekményt elkövetni nem tudnak, annak tényállási elemeit azonban megvalósíthatják. Így a gyakorlatban előfordulhat, hogy szabálysértést vagy a bűncselekmény tényállási elemeit megvalósító gyermek a gyámhivatal látókörébe kerül. Ahogy a Rijádi Iránymutatások⁵⁰⁰ 5. cikke rámutat, a fiatalok esetében egyes társadalmi normák áthágása általános jelenség, a normaszegő magatartás legtöbbször a megfelelő érettség elérésével magától megszűnik. A Rijádi Iránymutatások szerint a megbélyegzés⁵⁰¹ csak hozzájárul későbbi normaszegő magatartás tanúsításához. Amennyiben a hatóságok – életkor és kriminalizálódás szempontjából – túl korán avatkoznak a gyermek és családja életébe, az a gyermek megbélyegzéséhez vezethet. A stigmák nemcsak a gyermek személyiségfejlődésének belső folyamatát befolyásolhatják kedvezőtlenül, hanem a gyermeket nevelő oktatási intézmények is sok esetben elfordulnak vagy „más elbánást” alkalmaznak a hatóságokkal kapcsolatba került gyermekekkel. A kortárs kirekesztés, érzelmi bántalmazás pedig csak fokozza a társadalmi elszigetelődést. A Bizottság 7. számú, „A gyermek jogainak végrehajtása kora gyermekkorban” című átfogó kommentárjának 18. cikke szerint a helytelenül viselkedő vagy törvénysértő kisgyerekeknek együttérző segítségre és megértésre van szükségük, hogy fejlődhessen az önkontrolljuk, szociális és empátiás készségük és konfliktusmegoldó-képességük.⁵⁰²

⁵⁰⁰ Verhellen, Eugeen – Geert, Cappelaere: United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency: Prevention of juvenile delinquency or promotion of a society which respects children too? 57-67.

⁵⁰¹ Creaney, Sean: Targeting, labelling and stigma: challenging the criminalisation of children and young people. 16-17.

⁵⁰² Herczog Mária (szerk.): Kézikönyv a Gyermekjogi Egyezmény Alkalmazásához 436.

A fiatal terheltek esetében kiemelkedően fontos a büntetőeljárások megfelelő időn belül való lefolytatása. Ennek az az indoka, hogy a fiatalkorúak másképpen érzékelik az idő múlását, mint a felnőttek.⁵⁰³ A Bizottság 10. számú átfogó Kommentárja is ebből az állításból indul ki, amikor megfogalmazza a következőket: „A gyerekekre vonatkozó eljárási határidőknek sokkal rövidebbnek kell lennie, mint a felnőttek esetében, ugyanakkor a késedelem nélküli döntés olyan folyamat eredményeképpen szülessen meg, amely teljes mértékben tiszteletben tartja a gyermek jogait és a jogi biztosítékokat.” Ha a bűncselekmény elkövetését csak hosszabb idő eltelte után követi szankció, előfordulhat, hogy az ítélet elveszti a kívánt pedagógiai hatását és megbélyegzi a gyermeket.⁵⁰⁴

2018 nyarán valamennyi, a Baranya Megyei Kormányhivatal Hatósági Főosztályának Igazságügyi Osztályán fellelhető – az elrendelt megelőző pártfogásban történő közreműködésük kapcsán keletkezett – ügyiratot átvizsgáltam. A vizsgálatom célja a párhuzamosan zajló hatósági eljárások időtartamának vizsgálata volt. A vizsgálat céljára tekintettel azokat a 2015. január 1. napjától 2017. december 31. napjáig jogerősen lezárt ügyeket tanulmányoztam, amelyekben a fiatalkorú által elkövetett jogellenes cselekmény közigazgatási hatósági intézkedést és büntetőeljárást is maga után vont. *Abból a hipotézisből indultam ki, hogy amennyiben a büntetőeljárás ügyészi megrovással, vádelhalasztással⁵⁰⁵ vagy közvetítői eljárással lezárul a bírósági szakra terelés előtt és ezáltal a bűncselekményt vagy elzárással is sújtható szabálysértést elkövető fiatalkorúval szemben indult büntetőeljárás hamarabb lezárul, mint a közigazgatási eljárás, az a közigazgatási intézkedés „megelőző” jellegét csorbítja.* Ezekben az esetekben a fiatalkorú felelősségre vonása a szükségesnél tovább tart – bevárva a hatósági döntést – és később veszi kezdetét az életét érintő reszocializációs folyamat.

A vizsgált harminchat esetből négy vonatkozásában született előbb büntetőeljárás keretében döntés. Harminckét esetben tehát a védelembe vételhez kapcsolódó megelőző pártfogás elrendelésére – és ezzel együtt a fiatalkorú helyes irányba terelésére, a szükségesnek vélt gyermekvédelmi intézkedések megtételére – előbb került sor. Átlagosan egy-két hónapos eltérés mutatható ki a jogerős döntések határnapja között, az ügy bonyolultságától függően ennél tovább is elhúzódhat a büntetőeljárás keretében való döntés. Abban a négy esetben,

⁵⁰³ Nagy Alexandra-Nagyné Gál Mónika: A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás sajátosságai 63.

⁵⁰⁴ Lajtár István: A fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárások időszerűségének vizsgálatáról 5.

⁵⁰⁵ Az új Be. a korábbi vádelhalasztásnak megfelelő jogintézményként szabályozza a feltételes ügyészi felfüggesztést.

amikor a büntetőeljárásban előbb született jogerős döntés, mint a megelőző pártfogás elrendelése kapcsán, két esetben szüntette meg az ügyészség a nyomozást és részesítette a fiatakorút megrovásban, további egy esetben hozott a bíróság tárgyalás mellőzésével határozatot és bocsátotta próbára a fiatakorút és rendelte el egyúttal a pártfogó felügyelet alá kerülését, valamint egy esetben előzte meg az eredményes közvetítői eljárás lefolytatása a megelőző pártfogás elrendelését. Az iratok áttanulmányozása során megállapítottam, hogy – a vizsgált időszakot tekintve – elenyésző azoknak az ügyeknek a száma, ahol a közigazgatási eljárásban való döntés elhúzódása a fiatakorú reszocializációs nevelését hátráltatná. Döntő súllyal előbb zárult a gyermekvédelmi hatósági döntés jogerősen, mint a büntetőeljárás, ezért az intézkedés megelőző jellege érvényesült, az eljárásrendre tekintettel a fiatakorú kriminális hátterének feltérképezésére már a jogerős döntés megszületését megelőzően sor kerül. A büntetőeljárásban ugyanakkor csak a jogerős döntés megszületését követően indul meg a fiatakorú reszocializációs nevelése. A fentiek alapján kijelenthető, hogy amennyiben viszont az ügyészi szakban alkalmazott szankció elrendelésére hamarabb sor kerül, mint a megelőző pártfogás elrendelésére, a gyermekvédelmi intézkedés súlytalanná válik és csak felesleges stigmákkal kövezi ki a gyermek reszocializációs útját. Mindezekre tekintettel szükségesnek tartanám a megelőző pártfogás megszüntetési okait bővíteni a büntetőeljárás ügyészi szakban történő megszüntetésének esetével.

Az új Be. 685. §-a alapján a vádemelés előtt az ügyészség, azután a bíróság összefoglaló felügyelői vélemény elkészítését rendeli el, ha a fiatakorúval szemben a védelembe vétele körében megelőző pártfogás elrendelésére kerül sor. Az összefoglaló pártfogó felügyelői vélemény tartalmazza a megelőző pártfogás végrehajtásának tapasztalatait, így a közigazgatási döntés megelőzi, hovatovább sok esetben „hátráltatja” a büntető eljárás gyorsaságát.

A gyermek megbélyegzésére nemcsak a megelőzés elmaradás miatt kerülhet sor a megelőző pártfogás bevezetésével. A Gyvt. tényállási elemeit vizsgálva feltűnik, hogy a törvény nem határoz meg alsó életkori határt. Ha a tényállás szó szerinti értelmezéséből indulunk ki, akkor az csak a vétőképes fiatakorúakra vonatkozhat, tekintettel arra, hogy az elrendelés feltétele bűncselekmény vagy elzárással sújtható szabálysértés elkövetése. A tartalmi értelmezést kell azonban alapul vennünk a jogpolitikai célkitűzésre és a megelőző pártfogás gyermekvédelem rendszerében történő elhelyezésére tekintettel. A fentiek és a jogalkalmazói gyakorlat alapján arra a következtetésre jutunk, hogy a megelőző pártfogás vétőképtelen gyermekkel szemben is elrendelhető. Egy Baranya megyei eset jól szemlélteti a megbélyegzés veszélyét, amikor egy 10 év alatti gyermek azért került a hatóság látókörébe, mert megkarcolt egy személygépkocsit.

Az esetében csak a kockázatértékelés alacsony foka miatt nem rendelték el az intézkedést, de a hatósági eljárás az elkövetett cselekmény jogellenességére tekintettel megindult.

IV.4.2.5. Következtetések

Az egyre fiatalabb korban történő kriminalizálódás olyan állami beavatkozást igényel, amely figyelembe veszi a személyiségfejlődés folyamatát. Ahogy arra az Egyezmény alkalmazásáról szóló, Magyarországon kiadott Kézikönyv⁵⁰⁶ rámutat, a jogszabályok többnyire összhangban állnak a nemzetközi és uniós jog alapelveivel, ugyanakkor az elterelés és más resztoratív eljárások sokszor nem átláthatóak, szakemberek részéről még mindig alacsony a hajlandóság megindításukra. A kutatási adataim alapján ugyanakkor Baranya megyében országos szinten kiemelkedően magas az ügyész által elrendelt elterelési lehetőségek száma és a közösségi foglalkoztató is nagy ügyfélforgalmat bonyolít le. Ritka a szakemberek számára tartott pro bono és fizetős gyermekjogi képzés, az ezekhez kapcsolódó létesítmények. Alapvető finanszírozási és szakember hiány jellemzi a rendszert. A magyar jogrendszerben nincs külön összefoglaló törvény az elterelési lehetőségekről. Az elterelés témakörében kevés az államilag szervezett képzés. A gyermekeket büntetőeljárásban képviselő ügyvédek számára nincs külön „érzékenyítő” képzés. Ezt felismerve a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara 2017-től elindította a „Fiataikorúak ügyeinek szakjogásza” elnevezésű szakirányú továbbképzést. A posztgraduális képzések megjelenése jelzi, hogy a jogalkalmazói kör részéről is igény merült fel alaposabb ismeretek elsajátítására. Ugyanakkor továbbra is nagyrészt az ügyésztől függ, hogy miként alkalmazza az elterelést a fiataikorúak ügyeiben.

A megelőző pártfogás intézményének vizsgálatára irányuló empirikus kutatásaimban a Baranya megyei mutatókat vizsgáltam, ezért azok országos méretű statisztikai eredményeket nem szolgáltathatnak. Az intézmény elrendelésével és végrehajtásával összefüggő információkból következtetni lehet a jogalkalmazó szervek gyermekjogi ismereteire. A gyámhatóság és a PFSZ munkatársaival felvett interjúból és az aktavizsgálatokból is arra jutottam, hogy a gyermeki jogok ismerete megfelelő. A gyámhatósági döntés alapját minden esetben a gyermek legfőbb érdeke képezi és ezt az indokolásban is megfelelően levezetik.⁵⁰⁷ A szakemberek gyermekjogi és helyreállító igazságszolgáltatás módszereiről szóló ismereteik bővítésére kreditpontos továbbképzéseket szerveznek. Az első kötelező felülvizsgálatok tapasztalatait értékelve arra a

⁵⁰⁶ Herczog Mária (szerk.): Kézikönyv a Gyermekjogi Egyezmény Alkalmazásához 425-439.

⁵⁰⁷ A kérdés fontosságára hívja fel a figyelmet: Skivenes, Marit – Sørdsal, Line Marie: The child's best interest principle across child protection jurisdictions 59-88.

következtetésre jutottam, hogy a jogalkalmazó szervek gyakorlatában megjelent az új intézkedés, tehát nemcsak egy választható eszköz az intézkedések tárából, hanem konkrét, a veszélyeztetettség súlyához igazodó hatósági döntés. Ugyanakkor a jogalkalmazói oldal több ésszerűsítési, eljárási terheket csökkentő – kifejezetten a bürokratikus kötelezettségeket érintő – javaslatot fogalmazott meg. Nyilvánvalóvá vált, hogy a megelőző jelleg elveszik a párhozamos eljárások esetén abban az esetben, ha az ügyészi szakban történő elterelés időben jóval korábban lezárul, így érdemes lenne a kötelező megszüntetési okokat ezzel az esettel bővíteni.

A Baranya megyei gyakorlat előremutató és példaértékű, ahol a pártfogók vezetésével megvalósult az interszektorális együttműködés. A Pártfogó Felügyelői Szolgálat épületében működő közösségi foglalkoztató több alkalommal is otthont adott a társszakmák képviselőinek tartott gyermekjogi és resztoratív szemlélet elterjedését szolgáló képzéseknek.⁵⁰⁸

Összegző megállapítások és javaslatok

Az értekezés gondolati íve a dolgozat címéből táplálkozott, amely szerint *a megelőző pártfogás a jogágak metszéspontjában áll*. Erre tekintettel a jogintézményt jogágakat átívelő szemlélettel mutattam be, amelynek során az intézkedés különböző jogterületekkel való kapcsolódási pontjait elemeztem. Az egyes fejezetek tágabb perspektívából közelítették meg a gyermekvédelmi hatósági intézkedést, kitérve a jogintézmény jogpolitikai céljára, létrehozásával, eljárásrendjével és hatékonyságával összefüggő kérdésekre.

A dolgozat megírása során *célul tűztem ki, hogy a társadalmi és kriminológiai tünetből kiindulva az oksági viszonyt feltérképezve eljutok a tünetet kiváltó, generáló okok ismertetésének segítségével a kezelőrendszeri válasz hatékonyságának vizsgálatáig*. Ennek érdekében a cél eléréséhez igazodó tudományos módszertani eszközöket választottam.

Az első fejezetben megfogalmazott, a jogintézmény bevezetésének szükségességével foglalkozó állítás szerint *a probléma kezelése során nemcsak a látható tünetekből kell kiindulni, hanem a tüneteket kiváltó okoknak is nagy hangsúlyt kell tulajdonítani*. Az állítás alátámasztása érdekében a vizsgálatom középpontjába az életkorral összefüggő kérdéseket és a bűnmegelőzés oksági folyamatainak, valamint a megyei szintű jogalkalmazói gyakorlat vizsgálatát állítottam.

⁵⁰⁸ Herke-Fábos Barbara Katalin: A megelőző pártfogás mint sajátos magyar jogintézmény 82-83.

Ennek során felhívtam a figyelmet a *terminológiai hasonlóságból adódó pontatlan szóhasználat és az értelmezési problémák veszélyére, valamint a megelőző pártfogás elrendelését megalapozó Gyvt. tényállásra vonatkozó korrekciós javaslatot fogalmaztam meg.* Amennyiben a jogszabály nem bűncselekményt, hanem büntetendő cselekmény kifejezést tartalmazna, elhárulna a jogértelmezési probléma, mivel tényállásszerű cselekményt a gyermekkorú személy is megvalósíthat, bár nem büntethető, így büntetőeljárás lefolytatására nem kerül sor.

A Baranya megyei jogalkalmazói gyakorlat vizsgálata során fejlődési ív mutatható ki a kutatás korai és az értekezés lezárását átölelő kései szakaszában. Kritikai jelleggel megállapítható, hogy *a megelőző pártfogás bevezetését közvetlenül követő időszakban* megjelent az intézkedés a veszélyeztetettséghez igazodó gyermekvédelmi hatósági intézkedések között. Ez azt jelenti, hogy a jogintézmény hiánypótló. Ugyanakkor annak interdiszciplináris jellegére tekintettel jogági elhelyezése továbbra is vitatott. A felülvizsgálati eljárások tapasztalatai sem igazolták a rendszertani elhelyezés helyességét a jogalkalmazói tapasztalatok alapján:

Gyámhatósági álláspont szerint a hatósági intézkedés kapcsán alkalmazott eljárásrend racionalizálása, a párhuzamos hatósági eljárások (gyermekvédelmi és büntető) megszüntetése az intézkedés hatékonyabb alkalmazásához vezethetne. A szakemberek szerint megfontolandó lenne, hogy a büntetőeljárásra csak eredménytelen hatósági intézkedés esetén kerülne sor. Gyámhatósági véleményt tükröz az a megállapítás, hogy a hatósági intézkedés keretében megállapított kötelezéseknek többnyire nincs visszatartó erejük a büntetőeljárás keretében kiszabható büntetésekkel és intézkedésekkel szemben.

A Baranya megyei pártfogói tapasztalatok – a gyámhatósági véleménnyel összhangban – a jogintézmény létének újragondolását hangsúlyozzák. A megelőző pártfogás intézményének bevezetése a PFSZ szempontjából számos indokolatlan bürokratikus terhet hozott magával. Az eljárásrend racionalizálása, a kockázatértékelési szempontok szubjektivitásának csökkentése, a megelőző pártfogó szerepének újragondolása a PFSZ megítélése szerint jelentős mértékben támogatja a jogintézmény küldetésének, a gyermekkorú és fiatalkorú terheltek reszocializációjának megvalósulását.

A Gyermekjóléti Központ vezetőjének tájékoztatása alapján megállapítható, hogy a várakozások ellenére nem volt visszatartó hatása a megelőző pártfogás elrendelésének a további kriminalizálódásban. A hatósági intézkedésben rejlő kötelezés ellenére is nehézkes volt a gyermekkel (fiatalkorúval) és a szülőkkel történő együttműködés. Az esetek többségében

ugyanis a megelőző pártfogás megszüntetése után, a Gyermekjóléti Központtal történő kötelező együttműködés a kötelezetti oldal hibájából meghiúsult. A Gyermekjóléti Központ vezetőjének véleménye szerint bűnmegelőzési szempontból nem szerencsés, hogy a védelembé vétel keretében megállapított gondozási-nevelési terv nem tartalmaz preventív információkat az ismételt bűnelkövetés megakadályozásához. Kimondható, hogy a hatósági intézkedés lezárásaként megállapított kötelezésnek nincs kellő súlya a terhelt és családja szemében. A Gyermekjóléti Központ a jogintézmény valódi – bűnelkövetés prevenciós és bűnismétlést megakadályozó – hatékonyságát egyértelmű módon nem tapasztalta.

Az *ügyészség* – a megelőző pártfogás bevezetése kapcsán megfogalmazott – *álláspontja* szerint a jogintézmény akkor váltja be az alkalmazásához fűzött reményeket, ha csak a magas fokú kockázatértékelés alapján indul meg a közigazgatási eljárás, ugyanis a „kisebb” ügyekben a büntetőeljárás már az ügyészi szakban lezárható lehet. Ezek az ügyek nem kerülnek hosszadalmas bírósági eljárásra, mert jellemzően az ügyészi szakban véget érnek megrovással, feltételes ügyészi felfüggesztéssel, közvetítői eljárással. Bírói szakba lépve büntetőparancsos eljárásban egy hónapon belül elintézhethők. Tehát ezekben az esetekben érdemben hamarabb lezárul(hat) a büntetőeljárás, mintha a jogerős közigazgatási határozat meghozatalára sor kerülne. Így ilyenkor az intézkedés megelőző jellege elenyészik a büntetőeljárás gyorsasága mellett. További „időhúzásra” adhat okot az összefoglaló pártfogó felügyelői vélemény kötelező beszerzése, tekintettel arra, hogy az a megelőző pártfogás végrehajtásának eredményére vonatkozó összefoglaló megállapításokat tartalmazza. A fiatalkorú ellen folyó büntetőeljárás során a megelőző pártfogás tapasztalatai becsatornázódnak az eljárásba, mivel az ügyész számára a pártfogó felügyelő összefoglaló pártfogó felügyelői véleményt készít, amelyben összegzi a megelőző pártfogás tapasztalatait. Az összefoglaló pártfogó felügyelői véleményben foglaltak segíthetik az ügyészt a döntéshozatalban, a fiatalkorú esetében leginkább adekvát büntetőjogi reakció meghatározásában. A büntetőügyekben eljáró hatóságok képviselőiben nyilatkozó vezetők szerint a pártfogó felügyelő által javasolt egyedi magatartási szabályokat vagy kötelezettséget a vizsgált időszakban az ügyészség és a bíróság is figyelembe vette. A büntetőügyekben eljáró hatóságok bűnmegelőzés és bűnismétlés csökkentése érdekében kifejtett munkája terén a megelőző pártfogás intézménye nem hozott előrelépést. Érdekesnek találom ugyanakkor, hogy ügyészi oldalról – az intézkedés bevezetésétől kezdve – kifejezetten elhibázottnak tartották a gyermekvédelem rendszerébe történő telepítését. Véleményük szerint ugyanis célszerűbb lett volna azt szankcióként az intézkedések között elhelyezni vagy a büntethetőséget megszüntető okok körét bővíteni. Ugyanakkor a *bíróság*

részeről a jogintézmény gyermekvédelmi gondoskodás rendszerében történt elhelyezését nem kifogásolták, tekintettel arra, hogy a megelőző pártfogás célja a szocializáció elősegítése, a bűnismétlés megelőzése. Így a kutatásba bevont bíróság véleménye alapján az elsődleges célok megfogalmazása mellett a jogintézmény inkább a gyermekvédelem rendszeréhez áll közelebb, mintsem a büntető anyagi vagy eljárásjoghoz.

Az Igazságügyi Osztályon végzett 2018-as kutatás célja a párhuzamosan zajló hatósági eljárások időtartamának vizsgálata volt. Abból az állításból indultam ki, hogy a közigazgatási intézkedés „megelőző” jellegét csorbítja, ha a büntetőeljárás előbb lezárul – ügyészi megrovással, (az aktavizsgálat időpontjában hatályos elnevezéssel) vádelhalasztással vagy közvetítői eljárással – mint a közigazgatási eljárás. Az aktavizsgálat alapján megállapítottam, hogy – a vizsgált időszakot tekintve – elenyésző azoknak az ügyeknek a száma, ahol a közigazgatási eljárásban való döntés elhúzódása a fiatalok reszocializációs nevelését hátráltatná. Sokkal többször előbb zárult a gyermekvédelmi hatósági döntés jogerősen, mint a büntetőeljárás, ezért az intézkedés büntetőeljárás befejezését megelőző jellege érvényesült, az eljárásrendre tekintettel a fiatalok kriminális hátterének feltérképezésére már a jogerős döntés megszületését megelőzően sor kerül. A büntetőeljárásban ugyanakkor csak a jogerős döntés megszületését követően indul meg a fiatalok reszocializációs nevelése. Amennyiben azonban az ügyészi szakban alkalmazott – a bírói útról való eltereléshez kapcsolódó – szankció elrendelésére hamarabb sor kerül, mint a megelőző pártfogás elrendelésére, a gyermekvédelmi intézkedés súlytalanná válik és csak felesleges stigmákkal kövezi ki a gyermek reszocializációs útját. Mindezekre tekintettel szükségesnek tartanám a megelőző pártfogás kötelező megszüntetési okait bővíteni a büntetőeljárás ügyészi szakban történő megszüntetésének esetével. Ugyanis a normatív szabályozás szerint jelenleg akkor kötelező megszüntetni a fiatalok vonatkozásában elrendelt megelőző pártfogást, ha vele szemben pártfogó felügyelet intézkedést alkalmaztak, javítóintézeti nevelését rendelték el vagy nagykorúvá vált. A kutatás céljától függetlenül pozitív tapasztalatként állapítottam meg, hogy a gyermekvédelmi intézkedés elrendelésekor a gyámhivatalok egyre gyakrabban döntenek határozatukban arról, hogy a megelőző pártfogás alatt álló személy vegyen részt helyreállító konferenciamódszeren, mediáción vagy közösségi konfliktuskezelő technikán alapuló esetkezelésen.

2019 tavaszán kutatási céllal ismételten felkerestem az Igazságügyi Osztály vezetőjét. A kutatás a közösségi foglalkoztató programkínálata és a bűnmegelőzés összefüggéseire irányult. Az Igazságügyi Osztály és a foglalkoztató munkatársai is arról nyilatkoztak, hogy a 2017 őszétől rendelkezésre álló adatok még nem elegendőek ahhoz, hogy messzemenő következtetéseket

vonjuk le a közösségi foglalkoztató bűnmegelőzésben betöltött szerepéről. Számos – nem statisztikán alapuló – tény azonban arra enged következtetni, hogy a *pécsi közösségi foglalkoztató működése eredményes*. Az egyik legmeggyőzőbb tény, hogy a *BaMKH a kísérleti időszak lejártát követően a működtetés pénzügyi feltételeit átvállalta és jelenleg már alapfeladatként finanszírozza*. Szintén pilot program keretében az *NBT az országban elsőként létrehozta a Baranya Megyei Bűnmegelőzési Tanácsot, a bűnmegelőzés helyi szereplőinek összefogását erősítő folyamat érdekében. A megelőző pártfogást elrendelő határozatban és az ügyészség döntésében is egyre többször szerepel a közösségi foglalkoztatóba utalás*. Ha nem a közösségi foglalkoztató épületében, akkor külsős helyszínen „csoportoznak” a pártfogók. A hatékonyság mércéje nemcsak számokban, hanem emberi teljesítményben is mérhető. Ennek kapcsán fontosnak tartom kiemelni a *pécsi közösségi foglalkoztató egykori vezetőjének, Patai Péternek és pártfogóinak szakmai érdemeit*.

A kutatásom kései szakaszában – bízva abban, hogy az eltelt időszak már alkalmas hosszútávú következtetése levonására – a Gyámügyi Osztályon végzett vizsgálat keretében arra kerestem a választ, hogy a jogintézmény hatékonyan reagál-e az életre hívását kiváltó okokra.

A gyámügyi előadók véleménye szerint a megelőző pártfogás *csak több pártfogó és jobb tárgyi feltételek esetén jelentene bűnmegelőzési szempontból többlet lehetőséget a védelembe vételhez képest*. A bűnmegelőzési hatékonyság elmaradása az intézkedés rendszertani elhelyezésének hibájából is adódhat. A gyámhivatal szerepét nem veszik komolyan, a bíróságtól azonban tartanak a kriminalizálódott személyek. A gyámügyi szakemberek szerint – bár tudják, hogy jogszabályi felhatalmazás erre nincs – nagyobb hatékonyságot jelentene, ha tényállásszerű magatartást tanúsító gyermekkorúakkal is a bíróság foglalkozna. Tekintettel arra, hogy a megelőző pártfogó a személyes találkozásra havi egy alkalmat tud biztosítani, így a szociális munka és a megelőző pártfogó bűnmegelőzési tapasztalatának átadása nem érvényesül hatékonyan.

A szakemberek elmondásából azt a következtetést vontam le, hogy *előremutató összefogás tapasztalható a gyermekvédelem területén működő társszakták között, amelynek a mozgatórugója a PFSZ*. A megelőző pártfogás elrendelését megalapozó leggyakoribb bűncselekmények továbbra is a lopás és a rongálás. A fiatalkorúak vonatkozásában megszorodhatott ezeknek a bűncselekményeknek az elkövetése, mert a megelőző pártfogás elrendelésének a száma is emelkedett. Ez a tény arra enged következtetni, hogy *a várt bűnmegelőzési küldetését nem tudta ez idő alatt betölteni az intézkedés. Ez a megállapítás azzal*

is alátámasztható, hogy az eredményességre tekintettel megszüntetett eljárások száma továbbra is kifejezetten alacsony. A megelőző pártfogás megszüntetésének leggyakoribb oka jelenleg – a 2016-ban végzett kutatáshoz hasonlóan – a nagykorúvá válás. A magatartási szabályok specifikusabbá váltak, de a végrehajtás lehetőségei miatt továbbra sem eléggé egyéniesítettek. Ha nem rendeltek el megelőző pártfogást a közepes fokú kockázatértékelésre tekintettel, a körülményeket kötelező fél év után felülvizsgálni. Ez a szigorú eljárási szabály továbbra is felesleges terheket ró a gyámhatóságra.

Ez a megállapítás felveti a kérdést, hogy *helyes-e a megelőző pártfogás gyermekvédelemben rendszerében való elhelyezése?* Megfogalmazható, hogy a *jelenlegi eljárásrend mellett nincs erőteljes bűnmegelőzési hozadéka* a megelőző pártfogásnak a gyámügyi szakemberek szerint még ott sem, ahol a közösségi foglalkozó nyújtotta programok igénybe vehetők. Az *ésszerűsítési javaslatok figyelembe vételével, a megelőző pártfogóval való korábbi kapcsolatba kerüléssel és gyakoribb találkozások beiktatásával* azonban a gyámhatóság munkatársai is lehetőséget látnának a megelőző pártfogásban bűnmegelőzési szempontból.

A gyermekvédelmi jogviszony címet viselő II. Fejezetben a gyermekvédelem egy speciális ágával, az igazságügyi gyermekvédelemmel foglalkoztam. *A gyermekvédelem és a büntető igazságszolgáltatás ily módon való összefonódása kizárólag a magyar gyakorlat része.* Ezt a megállapítást az igazságügyi gyermekvédelem fejlődésének 20. század elejétől napjainkig tartó nyomon követésével, a hazai gyermekvédelem rendszerszintű bemutatásával és a gyámhatósági tapasztalataim ismertetésével igyekeztem alátámasztani. A megállapításhoz kapcsolódóan a következő tételmondatot fogalmaztam meg: *A szociális munka eszközeit felhasználó patronázs munka hidat képez a 20. századi igazságügyi gyermekvédelem és napjaink megelőző pártfogása között.* A tételmondat alátámasztására a következő kérdésekre keresem a választ az értekezésben: *Tekinthetjük-e a patronázs munkát a megelőző pártfogás jogtörténeti előzményének gyermekvédelmi aspektusból? Azonos módon érvényesül-e a prevenció elve a fiatalkorúak bírósága által elrendelt és a Fiatalkorúak Felügyelő Hatósága által végrehajtott patronázs munka és a megelőző pártfogás elrendelése és végrehajtása során? Mennyiben épültek be a 20. század intézményi és elméleti tapasztalatai napjaink igazságügyi gyermekvédelmi tevékenységébe?*

Az összehasonlító jogtörténeti vizsgálat eredményeként kijelenthetjük, hogy a gyámhatósági eljárásról szóló 1/1974. (VI. 27.) OM rendelet 73. §-a alapján elrendelt védő- és óvóintézkedés szorosabb kapcsolatban áll a megelőző pártfogással, mint a 20. század elején kibontakozó és a

fiatalkorúak bírósága által elrendelt vagy az FFH tevékenységéhez kapcsolódó *patronázs munka*. Ugyanis a gyámhatóság a büntetőeljárás keretein kívül abban az esetben rendelhet el az intézkedést, ha a kiskorú erkölcsi fejlődése, nevelése, gondozása nem volt biztosított, valamint kötelező magatartási szabályai felállítása során a szülőt is felszólíthatta. A pártfogó feladata a felügyeletére bízott kiskorú magatartásának figyelemmel kísérése volt, szükség esetén a szülőt is segíthette nevelési feladataiban. Kimutatható hasonlóság a két intézkedés között a gyámhatóság általi elrendelés. Az intézkedés elrendelésének alapjául szolgáló ok mindkét intézkedés esetében a gyermek veszélyeztetettsége. Az első esetben a veszélyeztetettség oka az volt, hogy a kiskorú erkölcsi fejlődését, nevelését, gondozását nem biztosították, míg a megelőző pártfogás elrendelése során a gyámhatóság a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségét mérlegeli a megelőző pártfogó által készített kockázatértékelés alapján. További hasonlóság a két intézkedés között, hogy a szociális munkát végző pártfogó nem a gyámhatóság, hanem a büntető igazságszolgáltatás szervezetrendszerében tevékenykedik. Az intézkedés elrendeléséhez kapcsolódó magatartási szabályok betartására a gondozó szülő is kötelezhető volt korábban és ma is. Lényeges különbség mutatkozik azonban a két intézkedés alanyi körében. Minden fiatalkorú pártfogó felügyelet alatt állt. Az 1/1974. (VI. 27.) OM rendelet 73. §-a alapján elrendelhető intézkedés a normasértő, de nem büntethető személyek esetében volt alkalmazható. A megelőző pártfogás elrendelhető a tényállásszerű cselekményt elkövető gyermekkorú, és bűncselekményt vagy elzárással is sújtható szabálysértést elkövető fiatalkorú esetében is.

A III. Fejezetben a család szerepe és a szülői felelősség vizsgálata került górcső alá, középpontba állítva egy 2021 nyarán tartott magánjogi előadásomban megfogalmazott mondatot, amely szerint: *„A funkcionálisan működő család a gyermeknek szárnyakat adhat, hogy felemelkedni, repülni tudjon, míg a diszfunkcionálisan működő család, mint a fa gyökerei a mélybe hatolnak és visszahúzhatnak. Ezek a gyökerek meggátolhatják, hogy a gyermek a közös törzsből kifejlődött önálló ágról elindulva repülni tudjon.”* A családi szocializáció és a családban rejlő megtartó és támogató erő fontosságát a hazai és a nemzetközi szakirodalom feldolgozásával szemléltettem. A kutatás irányára tekintettel a napjainkra elsősorban családjogi jelleggel bíró szülői felügyelet jogintézményének jogtörténeti fejlődését vizsgáltam. A szülői felügyelet gyakorlásának tisztázása a gyámhatósági eljárásban való részvétel és a kötelezettségek kiszabása, valamint a megelőző pártfogóval való kapcsolattartás szempontjából meghatározó. Tehát amennyiben van a gyermeknek különélő szülője, aki a gyermeket gondozó szülővel közösen gyakorolja a szülői felügyeleti jogát, a gyermek védelembe vételére és

megelőző pártfogására vonatkozó eljárásba is szükséges a bevonása. Ha a gondozó szülő kizárólagosan gyakorolja a szülői felügyeleti jogot, a megelőző pártfogás elrendelésére vonatkozó határozat szülőre vonatkozó kötelezése a különélő szülőre nem terjed ki. A jogtörténeti vizsgálat azt a történeti fejlődési ívet mutatta be, ahogy az atyai hatalomtól eljutottunk a szülői felügyelet intézményéig. A jogtörténeti fejlődést összegezve elmondható, hogy az ókori római jogból átvett atyai hatalom a családfő gyermeke irányában támasztott jogainak korlátozásával és kötelezettségeinek kiszélesedésével átalakult a magyar jogban a szülői hatalom intézményévé. A szülők közötti egyenjogúsítási törekvések eredményeként a szülői hatalom intézményét a szülői felügyelet váltotta fel. A közelmúlt nemzetközi dokumentumaiban pedig már nem a felügyelet (custody), hanem a szülői felelősség (parental responsibility) kifejezés szerepel.

A megelőző pártfogás alá vont gyermek nemcsak gyermekvédelmi (közigazgatási) és büntetőeljárásnak, hanem egyúttal polgári eljárásnak is alanya lehet, amennyiben a polgári bíróság a kártérítési perben megállapítja, hogy a kiskorú személy az általa elkövetett bűncselekmény vagy elzárással sújtható szabálysértés elkövetése idején belátási képességgel rendelkezett. Ebben az esetben a szüleivel egyetemlegesen felel. Érdekes összefüggésre hívtam fel a figyelmet bűncselekményével kárt okozó gyermek és a szülője felelősségvállalása tekintetében. Egyrészt arra kerestem a választ, hogy *meddig terjed a szülői felelősség és mikor állapítható meg a szülői felelősségből eredő kötelesek felróható megsértése, másrészt pedig, hogy polgári jogi értelemben felelős lehet-e a szülő a kiskorú gyermeke által elkövetett károkozás miatt, ha a károkozó magatartás a szülői felügyeletből eredő kötelesek elmulasztásával összefüggésbe hozható?* A kérdéseim megválaszolásához a bírói esetjogból és a normatív szabályozásból indultam ki. Két bírósági döntést hasonlítottam össze a szülők gondozási és nevelési kötelezettségének felróható elmulasztásának vizsgálata alapján. Az elsőként bemutatott emberöléssel összefüggő, nem vagyoni kártérítés megállapítása iránt indított ügyben a bíróság azzal indokolta az *egyetemleges kártérítési felelősség* megállapítását, hogy a *szülők nem adtak olyan mintát, ismeretet gyermekeiknek, amely alapján az emberi méltóság, az élet tisztelete, a „ne ölj” parancsa, a szánalom, a könyörület, a megbocsátás, és az őszinteség beépülhetett volna jellemükbe.* Míg az óráközi szünetben bekövetkezett balesetből eredő sérelmek megítélése kapcsán indított perben a bíróság arra tekintettel nem állapította meg a vétőképes károkozó tanuló szüleinek a felelősségét, hogy a balesetet okozó tanuló rendelkezett annak felismeréséhez szükséges belátási képességgel, hogy a viszonylag nagyméretű facsavarok dobálása az osztályteremben baleset bekövetkezéséhez vezethet, ennél

fogva a szülőket a nevelés és felügyelet ellátásával kapcsolatban felróhatóság nem terhelte. Az emberölési ügyben tehát a bíróság az eredmény szempontjából értékelte a szülők gondozási és nevelési kötelezettségének felróható elmulasztását. Az óráközi szünetben történt dobálózás során azonban a döntés középpontjában a balesetet okozó tanuló belátási képessége és nem a szülők felróható magatartása állt. Megfordítva a két döntés mögött meghúzódó indokolást a kártérítési felelősség is változna, hiszen a középiskolai tanulók nyilvánvalóan rendelkeztek annak felismeréséhez szükséges belátással, hogy a magatartásuk társuk halálához vezet. A szünetben dobálózó tanuló szülei ugyanakkor nem adták át azokat a szülőktől általában elvárható – az erkölcsi megítélés alá ugyan nem tartozó – balesetmegelőzési alapokat, amelyek betartása esetén a sérült tanuló szeme világa megóvható lett volna. A kártérítési felelősség vizsgálata során felhívtam a figyelmet a kár rendezésének szülői felelősség megállapításától független útjára, a közvetítői eljárás keretében történő kárrendezés lehetőségére. Kitértem ugyanakkor arra, hogy a közvetítő előtt született megállapodás nem érinti a sértettnek azt a jogát, hogy a büntetőeljáráson kívül a bűncselekményből származó igényét érvényesítse.

A fejezet központi mondatához visszanyúlva alátámasztottam a szülői felügyelet és a megelőző pártfogás összefüggéseinek bemutatása során egyrészt azt, hogy miért nincs szükség egy funkcionálisan jól működő családban a kriminalizálódott gyermek kiemelésére, másrészt bemutattam a család pozitív szocializációs és reintegrációs szerepét. Fontosnak tartottam azonban a diszfunkcionálisan működő családok káros szocializációs és reintegrációs hatását is ismertetni a szülői felügyelet és a kapcsolattartás jogintézményén keresztül magánjogi és a IV. Fejezetben alapjogi szempontból is.

A „gyermek érdeke” elnevezésű IV. Fejezet a gyermeki jogok érvényesülésével foglalkozik a büntetőeljárással és a gyermek családból történő kiemelésével járó alapjogkorlátozással összefüggésben. *Az első három fejezetben a feldogozott témával összefüggésben érintettem a gyermeki jogokat. Az alapjogi fejezet a gyermek érdekének középpontba állításával teremti meg a koherenciát a fejezetek között.*

A gyermeki jogok kialakulásától napjainkig tartó történeti fejlődése párhuzamba állítható az atyai hatalomból átalakuló szülői felelősség kiteljesedésével. A jogtörténeti fejlődés vizsgálata során azt tapasztaltam, hogy napjainkra a normatívák a szülői szerepeket kötelezettségek, míg a gyermeki létet jogosultságok oldaláról közelítik meg elsősorban, kiemelve az állam intézményvédelmi kötelezettségét. A gyermeki jogok védelme a gyermek legfőbb érdekére tekintettel maga után vonhatja a szülői jogok és a kapcsolattartás korlátozását. Ebben az esetben

a szülő nevelési szabadsága és a gyermek legfőbb érdeke alapjogok ütköznek egymással. A szülői felügyelet, így az abból fakadó nevelés és gondozás joga is csak kivételesen korlátozható. A korlátozás kivételessége az Alaptörvény alapjog korlátozási klauzulájából, a Ptk. és a Gyvt. szabályaiból vezethető le. A hivatkozott joganyagok összevetésével vizsgáltam, hogy a megelőző pártfogás keretében előírt magatartási szabályok, illetve a nevelésbe vétel elrendelése mellett a megelőző pártfogás fenntartása korlátozza-e a család magánautonómiáját. A megelőző pártfogás intézménye (főszabály szerint) nem érinti sem a szülői felügyeleti jogot, sem a kapcsolattartás intézményét. Ugyanakkor *az intézkedés elrendeléséhez kapcsolódó magatartási szabályok betartásával járó kötelezettség már csorbíthatja az Alaptörvényből levezethető nevelési szabadság jogát és a Ptk. által rögzített nevelési kötelezettséget*. Megállapítottam, hogy *a szülői felügyelet szünetelésével járó nevelésbe vétel elrendelése mellett a megelőző pártfogás fenntartása az Alaptörvényen lefektetett alapjogkorlátozási klauzulának megfelel*. Ebben az esetben a korlátozás célja a gyermek megfelelő fejlődésének biztosítása, annak érdekében, hogy a bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségét megszüntessék. A veszélyeztetettség megszüntetése azonban más módon nem érhető el, mint a gyermek családjából történő kiemeléssel, ami maga után vonja a szülői felügyelet korlátozását.

A gyermek családból való kiemelése esetén a gyermek (legfőbb) érdeke konkurál a saját családban nevelkedés gyermeki joggal és a szülő kapcsolattartási jogával. *A kapcsolattartás korlátozásának legitim célja a gyermek érdeke, amelynek kiteljesedéséhez a családban nevelkedés és a szülő kapcsolattartási jogának korlátozása szükséges, más módon a gyermek érdekének érvényesülése nem garantálható. Ez a korlátozás megfelel az arányosság elvének, tekintettel arra, hogy a gyermek érdekének (megfelelő fejlődése védelmének) a fontossága és a megfelelő fejlődésének biztosításához szükséges jogok korlátozása következtében bekövetkezett alapjogsérelem súlya megfelelő arányban állnak egymással.*

A gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségének megszüntetésével összefüggésben elemeztem a család (alkotmány)jogi értelemben vett fogalmát és a definícióból levezethető szerepeket. Az állam intézményvédelmi feladata a gyermeki jogok büntetőeljárás keretében történő érvényesülésének biztosítása. Az intézményvédelmi kötelezettségből vezethető le, hogy az államnak a garanciális szabályok betartásához különleges törvények és eljárások elfogadására, hatóságok és intézmények létrehozására van szükség a bírói útról való elterelés lehetőségének megteremtésével. Két kérdést állítottam a vizsgálatom fókuszába. Egyrészt arra kerestem a választ, hogy *mennyiben felel meg a megelőző pártfogás a Gyermekjogi Egyezmény fiataalkorúak igazságszolgáltatásával foglalkozó 40. Cikk*

követelményeinek? Másrészt azt vizsgáltam, hogy milyen, a Gyermekjogi Egyezményben biztosított jogok sérülnek az intézkedés elrendelése és végrehajtása során?

A kutatási kérdésekre válaszolva megállapítottam, hogy *jogpolitikai cél azonos a Gyermekjogi Egyezményben foglalt elvárásokkal*, hiszen a felelősségre vonásnak egy olyan intézményét teremti meg, amely – részben – mellőzi a bírói utat és az elsődleges célja a kriminalizálódott gyermek nevelése. A megelőző pártfogás *nem jár a gyermek családjából történő kiemeléssel, ezért a kezelés a már megszokott és biztonságot nyújtó szocializációs közegben indul meg*. Abban az esetben, ha a gyermeket nevelő család idézi elő a gyermeket veszélyeztető körülményeket és nem működik együtt a hatóságokkal, sor kerülhet a gyermek – családból történő kiemelésével járó – nevelésbe vételére. Ez az eljárás megfelel a Pekingi Szabályok 18.2. cikkének, amely előírja, hogy a fiatalkorú feletti szülői felügyeletet nem szabad megszüntetni, hacsak a fiatalkorú ügyének körülményei ezt nem teszik szükségessé. A 17. cikk (a) pontja pedig előírja, hogy az igazságszolgáltatás beavatkozása esetén nemcsak a tett súlyosságára kell figyelemmel lenni, hanem a fiatalkorú körülményeire, szükségleteire, társadalmi érdekeire is. *A közösségi foglalkoztató keretében elérhető programkínálat a resztoratív szemléleten alapul, így nemcsak a bírói útról való elterelés, hanem a helyreállító igazságszolgáltatás kívánalmainak is megfelel, ha a gyámhatóság a különös magatartási szabályok között a közösségi foglalkoztatóban való egyéni vagy csoportfoglalkozáson való részvételt előírja. Ezt a szemléletet tovább erősíti a gyermekjóléti központ által tartott esetkonferencia.*

A Gyermekjogi Egyezményben garantált gyermeki jogokat sérti, hogy *a bűnelkövető gyermek zsenge korban történő hatóságok elé állítása szocializációs folyamatát kedvezőtlen irányba sodorhatja és a jövőre nézve megbélyegezheti. A megelőző pártfogás elrendelése kapcsán a Gyvt. nem állít fel alsó életkori kategóriát. A Gyvt. személyi hatálya alapján a megelőző pártfogás akár egy csecsemő vonatkozásában is elrendelhető lenne. Az érintett körre csak abból lehet következtetni, hogy az elrendelés feltétele bűncselekmény vagy szabálysértés elkövetése. Ebben az értelemben a megelőző pártfogás elrendelésére azonban csak a fiatalkorúak vonatkozásában lenne lehetőség, ugyanis a bűnelkövető gyermekkorú megvalósíthatja a bűncselekmény vagy szabálysértés tényállási elemeit, de büntethetőség hiányában nem követ el sem bűncselekményt, sem szabálysértést. Jól szemlélteti ezt a dilemmát a gépjárművet megkarcoló gyermek esete. A fentiek alapján a jogalkotó számára megfontolásra javaslom a tényállás személyi hatályának pontosítását.*

Ha a bűncselekmény elkövetését csak hosszabb idő eltelte után követi szankció, előfordulhat, hogy az ítélet elveszti a kívánt pedagógiai hatását. A bűncselekmény elkövetése és a szankció elrendelése közötti időszakot vizsgáltam az Igazságügyi Osztályon fellelhető – az elrendelt megelőző pártfogásban történő közreműködésük kapcsán keletkezett – 2015. január 1. napjától 2017. december 31. napjáig jogerősen lezárt ügyiratok tanulmányozása során. Megállapítottam, hogy – a vizsgált időszakot tekintve – elenyésző azoknak az ügyeknek a száma, ahol a közigazgatási eljárásban való döntés elhúzódása a fiatalkorú reszocializációs nevelését hátráltatná. Döntő súllyal előbb zárult a gyermekvédelmi hatósági eljárás jogerősen, mint a büntetőeljárás, ezért az intézkedés megelőző jellege érvényesült, az eljárásrendre tekintettel a fiatalkorú kriminális háttérének feltérképezésére már a jogerős döntés megszületését megelőzően sor kerül. *A büntetőeljárásban ugyanakkor csak a jogerős döntés megszületését követően indul meg a fiatalkorú reszocializációs nevelése.* A fentiek alapján kijelenthető, hogy amennyiben viszont az ügyészi szakban alkalmazott szankció elrendelésére hamarabb sor kerül, mint a megelőző pártfogás elrendelésére, a gyermekvédelmi intézkedés súlytalanná válik és csak felesleges stigmákkal kövezi ki a gyermek reszocializációs útját.

A megelőző pártfogás elrendelésére és végrehajtására vonatkozó jogszabályi háttér és a kutatásai tapasztalataim Gyermekjogi Egyezményrel történő összevetése során arra a következtetésre jutottam, hogy az egyre fiatalabb korban történő kriminalizálódás olyan állami beavatkozást igényel, amely figyelembe veszi a személyiségfejlődés folyamatát. A jogszabályok többnyire összhangban állnak a nemzetközi és uniós jog alapelveivel, ugyanakkor az elterelés és más resztoratív eljárások sokszor nem átláthatóak, szakemberek részéről még mindig alacsony a hajlandóság megindításukra. Ritka a szakemberek számára tartott pro bono és fizetős gyermekjogi képzés, az ezekhez kapcsolódó létesítmények. Ennek ellenére az intézmény elrendelésével és végrehajtásával összefüggő információkból arra lehet következtetni, hogy a jogalkalmazó szervek gyermekjogi ismereteire megfelelő. A gyámhatósági döntés alapját minden esetben megfelelő indokolással és jogszabályi hivatkozással ellátva a gyermek legfőbb érdeke képezi. Az országos átlaghoz képest Baranya megyében kiemelkedik az ügyész által elrendelt elterelési lehetőségek száma és a közösségi foglalkoztató is nagy ügyfélforgalmat bonyolít le. Alapvető finanszírozási és szakember hiány jellemzi a rendszert. A magyar jogrendszerben nincs külön összefoglaló törvény az elterelési lehetőségekről. Az elterelés témakörében kevés az államilag szervezett képzés. A gyermekeket büntetőeljárásban képviselő ügyvédek számára nincs külön „érzékenyítő” képzés. Gyermekjogi ismereteiket fizetős posztgraduális képzés keretében gyarapíthatják.

A doktori értekezés gondolati ívét a gyökerekhez való visszatéréssel zárom. A jogtörténeti kutatásaim során kiemelt figyelmet szántam a múltbéli pozitív bűnmegelőzési tapasztalatok megváltozott társadalmi-politikai környezetbe történő adaptálhatóságának. Az igazságügyi gyermekvédelem jogtörténeti fejlődésének vizsgálata során megállapítottam, hogy *a megelőző pártfogás intézményének létrehozása során a jogalkotó a 20. század eleji jogalkotási reformeszméket vette alapul az „egyéni elbánás” elvének és a nevelés fontosságának középpontba állításával.* A megelőző pártfogás jogintézménye kapcsán kidomborodó „egyénesítő” eszközök a környezettanulmány és a kockázatértékelés készítése, valamint a magatartási szabályok az elkövetett normasértéshez és a bűnelkövető gyermek személyiségéhez történő igazítása. *A „jó gyakorlatok” átemelése csak akkor lehet hatékony azonban, ha a megfelelő szervezetrendszer és infrastruktúra is rendelkezésre áll.* A kutatási tapasztalataim szerint a gyermekvédelem rendszere bűnmegelőzési szempontból súlytalan a büntető igazságszolgáltatás szervezetrendszeréhez képest. A 20. század elején kibontakozó patronázs munka szervezetileg a fiataikorúak bíróságához és a Fiataikorúak Felügyelő Hatóságához kapcsolódott. A megelőző pártfogót az Igazságügyi Osztály vezetője a pártfogó felügyelők közül jelöli ki. A pártfogók rendelkeznek bűnmegelőzési tapasztalattal, tekintettel arra, hogy a büntetőeljárás lezárásaképpen kiszabott járulékos intézkedést, a pártfogó felügyeletet ők ellenőrzik. Ugyanakkor a pártfogó felügyelők jelenleg nem a büntető igazságszolgáltatás, hanem a közigazgatás szervezetrendszerében látják el bűnmegelőzési feladataikat. A megelőző pártfogás létrehozásával egyidejűleg nem hoztak létre külön gyermek- és fiataikorúak bűnmegelőzésére szakosított szervet. *A jogintézmény küldetésének betöltéséhez a fentiek alapján megfogalmazott javaslatok figyelembevételét ajánlom.*

Felhasznált jogforrások és rövidítések jegyzéke

A büntető igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó hazai jogforrások:

- 1878. évi V. tc. a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről = **Csemegi Kódex**
- 1896. évi XXXIII. tc. a büntető perrendtartásról = **I. Bp.**
- 60.000/1907. B.M. sz. rendelet
- 1908. évi XXXVI. tc. a büntetőtörvények és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról = **Bn.**
- 1913. évi VII. tc. a fiatakorúak bíróságáról szóló = **Fb.**
- A Forradalmi Kormányzótanács LXXI. sz. rendelete
- A Forradalmi Kormányzótanács LXXII. sz. rendelete a gyermekek kisegítő szociális neveléséről
- 1950. évi II. törvény a büntetőtörvénykönyv általános részéről = **Btá.**
- 1950. évi 39. tvr. a büntetőtörvénykönyv általános részének hatályba léptetéséről = **Ér.**
- 1951. évi 34. tvr. a fiatakorúakra vonatkozó büntetőjogi és büntető eljárási rendelkezésekről = **Ftvr.**
- 1951. évi III. tv. a büntető perrendtartásról = „**1896-os Bp.**”
- 1954. évi 17. tvr. büntető perrendtartás módosításáról szóló 1954. évi V. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról = **1954. évi Büntetés-végrehajtási Szabályzat**
- 1961. évi V. tv. a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről = „**1961-es Btk.**”
- 1962. évi 10. tvr. a Büntető Törvénykönyv hatálybaléptetéséről, végrehajtásáról és egyes szabálysértésekről
- 1966. évi 20. törvényerejű rendelet a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény módosításáról = „**1966-os Btk. Novella**”
- 1966. évi 21. törvényerejű rendelet a szabadságvesztés büntetés végrehajtásáról és az előzetes letartóztatás foganatosításáról = **Bv. tvr.**
- 131/1970. (M.K. 15.) MM utasítás a hivatásos pártfogók feladatairól

- 1978. évi IV. tv. a Büntető Törvénykönyvről = **régi Btk.**
- 6/1980. (VI. 24.) OM rend. a fiatakorúak pártfogó felügyeletéről, a javítóintézeti nevelésről és egyes eljárási rendelkezésekről
- 1994. évi XXXIV. a rendőrségről
- 1040/1995. (V. 17.) Korm. határozat
- 1075/1999. (VII. 7.) Korm. határozat
- 1183/2002. (X. 31.) Korm. határozat a Pártfogó Felügyelői Szolgálat felállításának és működésének szabályozási elveiről
- 115/2003. (X. 28.) OGY határozat a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról = **Stratégia**
- 2003. évi XIV. tv. a pártfogókra vonatkozó egyes törvények módosításáról
- 1002/2003. (I. 8.) Korm. határozat
- 1009/2004. (II. 26.) Korm. határozat a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája rövid, közép- és hosszú távú céljainak végrehajtásával kapcsolatos kormányzati feladatokról
- 1430/2011. (XII.13.) Korm. határozat a Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégiáról, valamint végrehajtásának a 2012-2014. évekre szóló kormányzati intézkedési tervéről = **Felzárkózási Stratégia**
- 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről
- 2012. évi C. tv. a Büntető Törvénykönyvről = **új Btk.**
- 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról
- 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről = **Pfr.**
- 1744/2013 (X. 17.) Korm. határozat a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2013-2023) = **NBS**
- 1166/2016. (IV. 6.) Korm. határozat a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia 2016-2017. évre szóló intézkedési tervéről 2013. évi CCXLV. tv. = **Intézkedési Terv**
- 16/2016. (VII. 21.) ORFK utasítás a gyermek- és ifjúsági programok egységes végrehajtásáról
- 2017. évi XC. tv. a büntetőeljárásról = **Be.**

Közigazgatási tárgyú hazai jogforrások:

- 1877. évi XX. tc. a Gyámsági és gondnoksági ügyek intézéséről = **Gyámi tv.**
- 1901. évi VIII. tc. az állami gyermekmenhelyekről
- 1901. évi XXI. tc. a közsegélyre szoruló 7 éven felüli gyermekek gondozásáról
- 1957. évi IV. tv. az államigazgatási eljárás általános szabályairól
- 6/1969. MM. rendelet a gyermekvédelmi eljárásról
- 1/1974. (VI. 27.) OM rend. a gyámhatósági eljárásról szóló
- 1997. évi XXXI. tv. a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról = **Gyvt.**
- 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról = **Gyer.**
- 177/2012. (VII. 26.) Korm. rendelet a Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal felállításáról
- 2013. évi CCXLV. tv. az egyes törvényeknek a gyermekek érdekében történő módosításáról
- 2016. évi CL. tv. az általános közigazgatási rendtartásról

Magánjogi tárgyú hazai jogforrások:

- 1894. évi XXXI. tc. a házassági jogról = **Ht.**
- 1911. évi I. tv. a polgári perrendtartásról
- 10470/1945. (XI. 6.) ME. sz. rendelet
- 6800/1945. M.E. sz. rendelet
- 1946. évi XXIX. tv. a házasságon kívül született gyermek jogállásáról
- 1952. évi IV. tv. a házasságról, a családról és a gyámságról = **Csjt.**
- 1974. évi I. tv. a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény módosításáról és egységes szövegéről = **1974. évi Csjt. Novella**
- 2013. évi V. tv. a Polgári Törvénykönyvről = **Ptk.**
- 2016. évi CXXX. tv. a polgári perrendtartásról = **Pp.**

- 2017. évi CXVIII. tv. a bírósági polgári nemperes eljárásokban alkalmazandó szabályokról, valamint egyes bírósági nemperes eljárásokról

Alkotmányjogi tárgyú hazai jogforrások:

- 1949. évi XX. tv. a Magyar Köztársaság Alkotmánya
- Magyarország Alaptörvénye
- 995/B/1990. Alkotmánybírósági határozat
- 64/1991. (XII. 17.) Alkotmánybírósági határozat
- 1991. évi LXIV. tv. a Gyermek Jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről
- 2011. évi CCXI. tv. a családok védelméről = **Csvt.**

Egyéb ágazati hazai jogforrások:

- A rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2002. évi XX. törvény
- 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról

Nemzetközi jogforrások:

- az ENSZ gyermek jogairól szóló 1989. november 20-án kelt Egyezménye (Gyermejjogi Egyezmény)

Elérés útja: [OHCHR | Convention on the Rights of the Child](#)

- a fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló 1985. november 29-én kelt, 40/33-as ENSZ közgyűlési határozat (Pekingi Szabályok)

Elérés útja: <https://digitallibrary.un.org/record/75551>

- a szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelmének szabályairól szóló 1990. december 14-én elfogadott, 45/113-as számú ENSZ közgyűlési határozat (Havannai Szabályok)

Elérés útja: https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/res45_113.pdf

- a fiatalkori bűnözés megelőzéséről szóló 1990. december 14-én elfogadott, 45/112-es számú ENSZ közgyűlési határozat (Rijádi Iránymutatások)

Elérés útja: <https://digitallibrary.un.org/record/105349>

- a szabadságelvonással nem járó szankciók minimumszabályairól szóló, 1990-ben született, 45/110-es számú ENSZ közgyűlési ajánlás (Tokiói Szabályok)

Elérés útja: <https://digitallibrary.un.org/record/105347>

- az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának „Gyermekek jogok a fiatalok igazságszolgáltatásában” című, 10. Általános Kommentárja

Elérés útja: [CRIN_Briefing.pdf \(ohchr.org\)](#)

- az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény (Emberi Jogok Európai Egyezménye)

Elérés útja: [Refworld | European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocols Nos. 11 and 14](#)

Európai Unió jogforrások:

- Európai Unió Alapjogi Chartája

Elérés útja: [EUR-Lex - 12012P/TXT - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#)

- Európa Tanács által 2008. november 5. napján elfogadott, a fiatalok bűnelkövetőket érintő szankciókról és intézkedésekről szóló 11. számú MB ajánlás

Elérés útja: [881bis \(refworld.org\)](#)

- az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 2010. november 17-én elfogadott, Gyermekbarát Igazságszolgáltatásról szóló Iránymutatása (Iránymutatás)

Elérés útja: [COE 2010. Guidelines of the Committee of Ministers on child friendly justice. | EuroMed Justice III \(euromed-justice-iii.eu\)](#)

- 2010/64/EU irányelv a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról

Elérés útja: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32010L0064>

- 2012/13/EU irányelv a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról

Elérés útja: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32012L0013>

- 2013/48/EU irányelv az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról

Elérés útja: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L004>

- 2016/343/EU irányelv az ártatlanság vélelméről és a tárgyaláson való jelenlét jogáról

Elérés útja: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0343>

- 2016/800/EU irányelv a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról

- 2016/1919/EU irányelv a költségmentességhez való jogról

Elérés útja: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32016L1919>

Felhasznált irodalom

- Ádám Antal: Az alkotmányi értékek fejlődési irányairól. Jura 2002/1. 5-20.
- Ahmad, Saadia A. – Titus, Jeffrey B. – Saunders, Cory D.: Neuropsychological characteristics of juvenile delinquency. *Pediatr Ann* 2004/33 (5): 330-336.
- Aker, R. L. – Seller, C. S.: *Criminological Theories: Introduction, Evaluation, and Applications*. Roxbury. Los Angeles 2004.
- Alföldy Dezső: Bíróság és patronázs. *Magyar Jogi Szemle* 1943/7. 200-209.
- Altschuler, David M. – Brosh, Rachel: Adolescent and Teenage Offenders Confronting the Challenges and Opportunities of Reentry. *Youth violence and juvenile justice*. Special issue: youth reentry. Volume 2. Number 1. 2004.
- Angyal Pál: A patronage. *Jogállam* 1909/7. 481-490.
- Angyal Pál: *Fiatalkorúak és a büntetőnovella*. Athenaeum, Budapest 1912.
- Arjava, Antti: Paternal Power in Late Antiquity. *The Journal of Roman Studies*, 88, 1998. 147-165.
Elérés útja: <https://doi.org/10.2307/300809>
- Bacsó Jenő-Rády Géza – Szigligeti Viktor: *A családjogi törvény*. Közgazd. és Jogi Kvk., Budapest 1955.
- Bagdy Emőke: *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 1999.
- Balázs Beáta: A belátási képesség büntetőjogi fogalmának történeti és elvi alapjairól. *Magyar Jog* 2018/6. 370-377.
- Balázs József: demográfiai tényezők szerepe a bűnözésben. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica* 1-48.
- Balogh Elemér: Büntetőjog – történeti dogmatikai alapkérdések. Rendszertani kísérletek a korai magyar büntetőjogi kodifikációban. *Jogtörténeti Szemle* 2016/3. 3-12.
- Balogh Jenő: A patronage- egyesületek szervezésének irányelvei. *Jogállam*, 1909/8. 587-603.
- Balogh Jenő: Gyermekek és fiatalok a bíróság előtt. *A Gyermek*, 1910. 1-13.
- Barber, Brian K. – Harmon, Elizabeth L.: Violating the self: Parental psychological control of children and adolescents. In: Barber, Brian K. (Editor by) *Intrusive parenting: How psychological control affects children and adolescents*. American Psychological Association. 2002. 15-52.

Elérés útja: <https://doi.org/10.1037/10422-002>

- Barna Lili: A vétőképtelen kiskorú által okozott kár a Gyermekjogi Egyezmény tükrében. Themis, Tanulmányok a családról és a gyermekekről. Különszám 2020. 102-122.
- Barzó Tímea: A magyar család jogi rendje. Patrocinium Kiadó, 2017.
- Becker, H. S.: Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance. The Free Press 1963.
- Bíró Endre: A gyermeki jogok jogági pillérei és sajátosságai.
- Bíró Eszter: A közös szülői felügyelet és a különélő szülő jogai. In: Fónai Mihály – Csűrös Gabriella (szerk.) Studia Iuvenum ad 2009. Debrecen 2009. 79-93.
- Boele, Katarina – Ferrand, Woelki – Frédérique – González Beilfuss Cristina: Principles of European family law regarding parental responsibilities. Antwerpen 2007.
- Bogschütz Zoltán – Kóta Tünde – Velez Edit: A pártfogó felügyelet mint közösségi büntetés. In: Borbíró Andrea – Kiss Anna – Velez Edit – Garami Lajos (szerk.) A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve II. 2009. 197-240.
- Bolzman, Lara: The Advent of Child Rights on the International Scene and the Role of the Save the Children International Union 1920–45. In: Refugee Survey Quarterly, Volume 27, Issue 4. 2008. 26-36.
- Bolyky Orsolya – Sárkány Eszter: A fiatalok elkövetők gyermekkorában – az elkövetővé válás előzményei. In: Kriminológiai tanulmányok (42) 2005. 327-352.
- Borbíró Andrea: A magyar bűnmegelőzési stratégia előzményei. In: Borbíró Andrea – Kerecsi Klára (szerk.) A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I. 2009. 141-149.
- Borbíró Andrea: Bűnmegelőzés, társadalmi bűnmegelőzési stratégia és az erre vonatkozó nemzetközi követelmények.
Elérés innen: Bűnmegelőzés, társadalmi bűnmegelőzési stratégia és az erre vonatkozó nemzetközi követelmények - PDF Free Download (adoc.pub) Utolsó letöltés ideje: 2019.12.19.
- Böszörményi Dóra: A fiatalok bűnözés okai – különös tekintettel a gyermekotthonban nevelt fiatalok vonatkozásában. Szakdolgozat. Miskolc 2017.
- Braithwaite, Valerie: Values and Restorative Justice in Schools. In: Strang, Heather – Braithwaite, John (Editors by) Restorative Justice: Philosophy to Practice. Ashgate: Aldershot 2000. 121-144.
- Brósz Róbert – Pólay Elemér: Római jog. Budapest 1974.

- Brueggemann, Ingar – Newman, Karen: For Better, for Worse. Health and Human Rights, 1998. 3/2. 54-64.
Elérés innen: <https://doi.org/10.2307/4065299>
- Burns, Barbara – Howell, Chris James – Wiig, Janet K. – Augimeri, Lena K. – Welsh, Brendan C. – Loeber, Rolf – Petechuk, David: Treatment, Services, and Intervention Programs for Child Delinquents, Child Delinquency Bulletin Series, U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. 2003. 1-15.
- Byrne, Bronagh – Lundy, Laura: Children's Rights-Based Childhood Policy: A six-P Framework. The International Journal of Human Rights 2019. 23/3. 357-373.
- Clarke, Peter B. (szerk.): The role of religious institutions in responding to crime and delinquency. In: Johnson, Byron R.: The Oxford Handbook of the sociology of religion. Oxford 2011. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199588961.013.0048
- Clausmeier, Dirk: Child criminal justice. Crim Law Forum 2007/18. 171-173.
Elérés innen: <https://doi.org/10.1007/s10609-007-9028-7>
- Cockburn, Tom: Children's Rights and Their Limitations. In: Rethinking Children's Citizenship. Studies in Childhood and Youth. Palgrave Macmillan, London. 2013. 137-159.
Elérés innen: https://doi.org/10.1057/9781137292070_6
- Cohen, A. K.: The content of the delinquent subculture. In: Jacoby, J. (Editor by): Classics of Criminology. Waveland Press: 1999. 248-253.
- Crabbe, T. – Blackshaw, T.: New Perspectives on Sport and 'Deviance': Consumption, Performativity and Social Control (1st ed.). Routledge 2004.
Elérés innen: <https://doi.org/10.4324/9780203508275>
- Cras, Steven: The Directive on Procedural Safeguards for Children who Are Suspects or Accused Persons in Criminal Proceedings. The European Criminal Law Associations Forum, 2016/2. 109-119.
- Creaney, Sean: Targeting, labelling and stigma: challenging the criminalisation of children and young people. Criminal Justice Matters. 2012/9. 16-17.
- Cullen, Francis T. – Agnew, Robert: Criminological Theory: Past to Present. Roxbury, Los Angeles 2017.
- Cullen, Holly: Is the European Social Charter for children? Irish Jurist vol. 40. 2005. 60-85.

Elérés útja: <http://www.jstor.org/stable/44026958>.

- Csáki Ildikó.: Speciális beavatkozások a pártfogó felügyelői munkában, különös tekintettel a csoportos foglalkozásokra In: Igazságügyi Hivatal (szerk.) A kockázatértékelés a pártfogó felügyelői munkában. Kézikönyv-2016, Budapest 20-32.
- Csemáné Váradi Erika: A gyermek és fiatalkori bűnözés – tendenciák, elméletek, okok. Kriminológiai Közlemények, 2001. 55-91.
- Csorna Kálmán: A szociális gyermekvédelem rendszere. Eggenberger -Könyvkereskedés, Budapest 1929.
- Csorna Kálmán: Gyámsági jog és jogszolgáltatás. Budapest 1935.
- Csorna Kálmán: Rokonság. In: Szladits Károly (szerk.) Magyar magánjog II. Budapest 1940. 294-369.
- Dallosné Farkas Edina: Fiatalkorú terheltek a büntetőeljárásban – a nemzetközi egyezmények és gyakorlat, valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga tükrében.

Elérés útja: [Fiatalkorú terheltek a büntetőeljárásban.pdf \(mabie.hu\)](#) Utolsó letöltés ideje: 2022. 01. 17.

- Dávid Lilla: A hazai pártfogó felügyelet intézkedésének szerepe a fiatalkorúak bűnelkövetésének megelőzésében. Doktori értekezés 2013.
- Dávid Lilla: Megelőző pártfogás vagy védelembe vétel? Állam és Jogtudomány 2013/3-4. 41-54.
- Dékány Dóra: A fiatalkorúak büntetőjogának fejlődési tendenciái. In: Jog és Állam 14. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar 2010. 54-61.
- Desai, Murli: The Child Rights Perspective. In: A Rights-Based Preventative Approach for Psychosocial Well-Being in Childhood. Children's Well-Being: Indicators and Research. Springer, Dordrecht. 2010. 29-46.

Elérés útja: https://doi.org/10.1007/978-90-481-9066-9_2

- Djellal, Faridah – Gallouj, Faïz: The laws of imitation and invention: Gabriel Tarde and the evolutionary economics of innovation. 2014.
- Downes, Paul: Towards a Differentiated, Holistic and Systemic Approach to Parental Involvement in Europe for Early School Leaving Prevention.

Elérés útja: <https://urbact.eu/sites/default/files/media/policyrecommendationsreport.pdf>

- Drinóczi Tímea – Zeller Judit: A házasság és a család –alkotmányjogi értelemen. Acta Humana, 2005. 16/4. 71-93.
- Duenkel, Frieder: Die Europäische Empfehlung für inhaftierte und ambulant sanktionierte jugendliche Straftäter („European Rules for Juvenile Offenders Subject to Sanctions and Measures“, ERJOSSM) und ihre Bedeutung für die deutsche Gesetzgebung. Recht der Jugend und des Bildungswesens 2008. 56/4. 375-403. DOI: 10.5771/0034-1312-2008-4-375
- Dunkel, F. – Grzywa, J. – Pruin, I. – Šelih, A.: Juvenile justice in Europe – Legal aspects, policy trends and perspectives in the light of human rights standards. In: Dunkel, F. – Grzywa, J. – Horsfield, P. – Pruin, I. (Editors by) In Juvenile Justice Systems in Europe, Current Situation and Reform Developments, vol. 4., Forum Verlag Godesberg, 2011. 1839-1899.
- Dunkel, F. – Grzywa, J. – Horsfield, P. – Pruin, I.: Juvenile justice systems in Europe: current situation and reform developments; volume 3., Mönchengladbach, Germany: Forum Verlag Godesberg. Schriften zum Strafvollzug, Jugendstrafrecht und zur Kriminologie., 36/3. 2010.
- Ekholm, David: Sport and crime prevention: Individuality and transferability in research. Journal of Sport for Development, 2013/12. 1-12.
- Estók József: A magyar börtönügy arcképcsarnoka. Balogh Jenő (1864-1953). Börtönügyi Szemle, 2009/3. 123-126.
- Ezell, Margaret J.M.: John Locke’s images of childhood. Early eighteenth century response to some thoughts concerning education. Eighteenth-Century Studies 1983. 17/2. 139-155.
- Faix Nikoletta: A gyermeki jogok kialakulása a nemzetközi jogban és az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatásuk. Eljárásjogi Szemle 2016/4. 8-15.
- Falch-Eriksen, Asgeir – Backe-Hansen, Elisabeth: Human Rights in Child Protection. In: Falch-Eriksen, Asgeir, – Backe-Hansen, Elisabeth (Editors by) Implications for professional practice and policy. London Palgrave Macmillan 2018. 1-14.
- Fantoly Zsanett: A magyar büntetőeljárás jog kodifikációjának történeti fejlődése. In: Acta Universitatis Szegediensis:forum : acta juridica et politica, 2013. 3/1. 5-25.
- Fazekas Ágota: A gyermeki jogok érvényesülése az új Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvében. Pro Futuro 2016/2 39-59.

- Feld, Barry C.: The Evolution of the Juvenile Court: Race, Politics, and the Criminalizing of Juvenile Justice. New York University Press, New York 2017. 569-573.
- Fellegi Borbála: Út a megbékéléshez. Budapest 2009.
- Fields, Belden: A Holistic Approach to Human Rights. In: Rethinking Human Rights for the New Millennium. Palgrave Macmillan, New York 2003. 73-99.
Elérés útja: https://doi.org/10.1057/9780230109254_4
- Filó Erika – Katonáné Pehr Erika: Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2015.
- Finkey Ferenc: A Fiataikorúak Felügyelő Hatóságának feladata és tagjainak munkaköre. Budapest 1927.
- Finkey Ferenc: A patronage a háború alatt és a háború után. Bűnügyi Szemle, 1915/9. 385-397.
- Finkey Ferenc: Az 1843-i büntetőjogi javaslatok száz év távlatából. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia 1942.
- Finkey Ferenc: Büntetés és nevelés. Felolvasta 1921. május 9-én. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia 1922.
- Finkey Ferenc: Patronázs-munka és a Fiataikorúak Felügyelő Hatósága. Magyar Jogi Szemle 1943/1. 1-16.
- Finszter Géza: A bűnmegelőzés hivatalai. Határőrség és bűnmegelőzés 2003. 37-64.
- Frank Ignác: Közigazság törvénye Magyarhonban. Magyar Királyi Egyetem, Buda 1845.
- Freeman, Michael: A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, Article 3. In: Alen, André – Lanotte, Johan Vande – Verhellen, Eugène – Ang Fiona – Berghmans, Eva – Verheyde Mieke (Editors by) The Best Interests of the Child., vol. 3. Nijhoff 2007. doi:10.1163/ej.9789004148611.i-80p
- Fuglinszky Ádám: Felelősség vétőképtelen személy károkozásaért. In: Osztovits András (szerk.) A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja IV. kötet, Opten Informatikai Kft., Budapest 2014. 183-209.
- Gadó Gábor: Alapjogok védeleme az új Polgári Törvénykönyvben. Fundamentum 2010/1. 21-38.

- Gárdos – Orosz Fruzsina: „Az alapjogok korlátozása” in Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.) Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András) Elérés útja: [IJOTEN](#) Utolsó letöltés ideje: 2022. 02. 17.
- Gergely Ferenc: A magyar gyermekvédelem története (1867-1991). PÜSKI KIADÓ Kft., Budapest 1997.
- Goldson, Barry – Muncie, John: Juvenile justice: International law and children’s rights. In: Wright JD (Editor by) International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences (vol. 12). Oxford: Elsevier 2015.
- Goldson, Barry: “Difficult to understand or defend”: a reasoned case for raising the age of criminal responsibility. Howard Journal of Criminal Justice 2009. 48/ 5. 514-521.
- Gothárdi Enikő: A szülői felügyelet szabályozása a magyar jogfejlődésben. Diké.2021/1. 64-87.
- Gottfredson, D. C. - Wilson, D. B. - Najaka, S. S.: School based crime prevention. In: Sherman, L. W. – Welsh, B. C. – MacKenzie, D. L. (Editors by) Evidence-based crime prevention. Routledge 2002. 56-164.
- Gottfredson, M. R. – Hirschi, T.: A general theory of crime. Stanford Press 1990.
- Gönczöl Katalin – Kerezsi Klára: Cselekvési program – Kormányzati intézkedések és kezdeményezések a társadalmi bűnmegelőzés ösztönzésére. In: Sárík Eszter – Marosi Krisztina (szerk.) Kriminológiai Közlemények 61. 2004. 9-16.
- Gönczöl Katalin: A bűnözés társadalmi reprodukciója. Kriminológia-Szakkriminológia. Budapest 2006.
- Griffin, P. –Torbet, P.: Desktop guide to good juvenile probation practice. Pittsburgh, PA: National Center for Juvenile Justice 2002.
- Griffin, Patrick – Torbet, Patricia: Desktop guide to good juvenile probation. Practice:Mission-Driven, Performance-Based, Outcome-Focused Probation. In: William Burell (Editor by) Perspectives. Volume: 26 Issue: 4 Dated: Pittsburgh, PA: National Center for Juvenile Justice 2002. 22-25.
- Gyökeres Csilla: Gondolatok a szülői felügyeleti jogról. Acta Juridica et politica. Szeged, 1993. 127-137.
- Gyurkó Szilvia: Nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott elvárások a 18 éven aluli gyermekek büntető igazságszolgáltatási rendszeréről.

http://unicef.mito.hu/c/document_library/get_file?p_l_id=13301&noSuchEntryRedirect=viewFullContentURLString&fileEntryId=95786 Utolsó letöltés: 2020. 01.11.

- Habermas, Jurgen: The theory of communicative action. Reason and the rationalization of society. Boston: Beacon Press 1984.
- Haines, Kevin: Crime is a social problem. European Journal on Criminal Policy and Research. 1999/7. 263-275.
- Hartmann, D. – Depro B.: Rethinking sports-based community crime prevention. A preliminary analysis of the relationship between midnight basketball and urban crime rates. Journal of Sport and Social Issues, 2006/30. 180-196.
- Hatvani Erzsébet: A magyar Pártfogó Felügyelői Szolgálat szervezete és feladatai. In: Borbíró A. – Kiss A. – Velez E. – Garami L. (szerk.) A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve. 2009. II. 187-195.
- Hegedűs Andrea: A gyermekek jogairól szóló New Yorki (ENSZ) Egyezmény és annak kiegészítő Jegyzőkönyvei. In: Hegedűs, Andrea (szerk.) A gyermekek jogaival kapcsolatos ismeretek bővítése és készségek fejlesztése a gyermekek védelme érdekében : E-handbook Szeged Magyarország : Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Civilisztikai Tudományok Intézete, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Munkajogi és Szociális Jogi Tanszék. 2018. 6-64.
- Heintze, Hans-Joachim: The UN Convention and Network of the International Human Rights Protection by the UN. In: Freeman, Michael – Veerman, Philip (Editors by) The Ideologies of Children's Rights. 1992. 71-78.
- Herczog Mária (szerk.) Kézikönyv a Gyermejközi Egyezmény Alkalmazásához. Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület, Budapest 2007.
- Herczog Mária (szerk.): Megbékélés és jóvátétel. Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület, Budapest 2004.
- Herczog Mária: A gyermek jogai a fiatalkorúak igazságszolgáltatásában. A Gyermek Jogai Bizottságának 10. számú általános kommentárja. Család, Gyermek, Ifjúság Budapest 2007. 16/4. 37-43.
- Herczog Mária (szerk.): A gyermekvédelem dilemmái. PONT Kiadó, Budapest 1997.
- Herczog Mária: Családi Csoportkonferencia: A konfliktuskezelés egy konstruktív módszere. In: Szeibert Orsolya (szerk.) Család, gyermek, vagyon. A joggyakorlat kihívásai. Családjogi tanulmánykötet. Budapest 2012. 409-425.

- Herczog Mária: Gyerek elkövetők, felnőtt bűnők. Családi jog 2008/3. 4-10.
- Herger Csabáné – Kajtár István: Egyetemes állam- és jogtörténet. Dialóg Campus, Pécs 2015.
- Herger Csabáné: A nővételtől az állami anyakönyvvezetőig. A magyar házassági köteléki jog és az európai modellek. Budapest-Pécs 2006.
- Herger Csabáné: Szakrális kontra szekuláris értékek a polgári modernizáció korában. DÍKÉ, 2017 1:1 pp. 33-44.
- Herke Csongor: Nehézségek az új büntetőeljárási törvény alkalmazása során. Miskolci Jogi Szemle, 2. különszám, 1. kötet, 2019. 359-369.
- Herke-Fábos Barbara Katalin: A gyermek- és fiatalkorúak bűnmegelőzésének új útja: a közösségi foglalkoztató. A gyermek- és fiatalkorúak bűnmegelőzésének új útja: a közösségi foglalkoztató. Jura 2019. 301-310.
- Herke-Fábos Barbara Katalin: A gyermekvédelmi rendszer prevenciós szerepe a bűnmegelőzésben a Csemegi-kódextől napjainkig. DÍKÉ, 2018. 2:2 pp. 35-50.
- Herke-Fábos Barbara Katalin: A megelőző pártfogás hatékonysága a Baranya megyei jogalkalmazói vélemények tükrében. Családi Jog, 2017/2. 45-52.
- Herke-Fábos Barbara Katalin: A megelőző pártfogás helye a gyermekvédelemben? Jura 2020. 26/3. 25-38.
- Herke-Fábos Barbara Katalin: A megelőző pártfogás mint sajátos magyar jogintézmény. In: Kádár Hunor (szerk.) A magyar és a román büntetőeljárási törvénykönyv vitatott és problémás kérdései. Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár 2019. 69-82.
- Herke-Fábos Barbara Katalin: Megelőző pártfogás, mint gyermekvédelmi hatósági intézkedés. Családi Jog 2016. 1. 10-16.
- Hope, Tim – Karstedt, Susanne: Towards a new social crime prevention. In: Kury, H. – Obergfell-Fuchs J.: Crime Prevention: new approaches. Weisse Ring, Mainz 2003. 461-489.
- Hornyák Szabolcs: A gyermekkorúak bűnözése és megelőzésének lehetőségei. Határőrség és bűnmegelőzés 2003/12. 41-48.

Elérés

útja:

<https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/34453?fbclid=IwAR0mBx3BvVq6IJruoj0OyYdElnuS-ZON2OLCKXMKS-KZzqJJdjVOrsmh08>

- Hughes, Kirsty – Freeman, Michael: The Child's Right to Privacy and Article 8 European Convention on Human Rights. *Current Legal Issues: Law and Childhood Studies Current Legal Issues Volume 14*. Oxford University Press 2012. 456-486.
- Jäger, J.: Kriminalitätskontrolle und Öffentlichkeitsarbeit. PFA-Seminarbericht 1991. 95-106.
- Jagers, Jeremiah W. – Tomek, Sara – Hooper, Lisa M. – Mitchell-Williams, Missy T. – Church II, Wesley T.: What About the Parental Response?: The Effect of Delinquency and Anger on Parental Monitoring. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families Article Vol. 2021. 29/3*. 316-327.
- James, Allison – Prout, Alan (by Editors): *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood* Falmer Press London, Washington, D.C. 1990.
- Jensen, G. F.: Social Disorganization Theory. In: Wright, R. A. (Editor by) *Encyclopedia of Criminology*. Fitzroy Dearborn Publishers 2003. 1-18.
- Junger-Tas Josine – Ineke Haen Marshall: Introduction to the International Self-Report Study of Delinquency (ISRD-2) In: Junger-Tas, J. – Marshall, I. H – D. Enzmann, M. Steketee, Killias, M. – Gruszczynska, B. (Editors by:) *The many faces of youth crime*. Springer, 2012. 3-20.
- Karaburun, Merve – Balcioglu, İbrahim: Sports as a Crime Prevention Instrument: A Mini Review In: *Yeni Symposium. New Sempozyum Journal* 58/4. 2020. 35-39. DOI: 10.5455/NYS.20181118064408
- Kárpáti Orsolya: Gyermekvédelem és gyámügyi igazgatás. In: Nyitrai Péter (szerk.) *Közigazgatási Jog 3. Magyar Közigazgatási Jog Különös Rész. 12. Fejezet*. Miskolci Egyetem ÁJK, Államtudományi Intézet Közigazgatási Jogi Tanszék. 2014.
- Katonáné Pehr Erika – Herczog Mária (szerk.) *A gyermekvédelem nagy kézikönyve*. CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest 2011.
- Katonáné Pehr Erika: A gyermek, mint az alapjogok alanya. In: Lazáry Fanny (szerk.) *A gyermek védelmében II. A család szerepe a gyermek személyiségfejlődésében, a gyermek alapjogai és a szombathelyi pilot Barnahus*. Vasi Könyvjelező Bt. 2018. 23-48.
- Katonáné Soltész Márta: Család és családjog. A családjog központi intézménye: a házasság. *Magyar Jog* 1987/7-8. 616-630.
- Kerber-Ganse, Waltraut: Eglantyne Jebb – a pioneer of the convention on the rights of the child. In: *The International Journal of Children's Rights* 2015. 23/2. 272-282.

- Kerezsi Klára – Kovács Krisztina – Párkányi Eszter – Szabó Judit: A pártfogó felügyelet szerepe a bűnmegelőzésben, különös tekintettel a jogintézmény tervezett változásaira. In: Vókó György (szerk.) Kriminológiai Tanulmányok 52. Budapest 2015. 148-191.
- Kerezsi Klára: Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája. CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest 2006.
- Kilkelly, Ursula: Youth justice and children's rights: Measuring compliance with international standards. Youth Justice 2008. 8/3. 187-192.
- Király Réka Zsuzsa: A gyermekbűnözés kriminológiai ismérvei. Belügyi Szemle 2000/12. 41-48.
- Kóczyán Lilla: A fiatalkori deviancia kialakulása és az alternatív bűnmegelőzési programok. Arizona program: a felelősségvállalás tanítása (a bűnmegelőzés első lépése) In: Szeibert Orsolya (szerk.) Család, gyermek, vagyon. A joggyakorlat kihívásai. Budapest 2012. 426-451.
- Kohlberg, Lawrence: The philosophy of moral development. Moral stages and the idea of justice. San Francisco, Harper & Row 1981.
- Kolosváry Bálint: Magánjog – a magyar magánjogból tartott egyetemi előadások rövid vázlat. Harmadik átdolgozott és bővített kiadás. Budapest 1930.
- Kopp László: Finkey Ferenc sárospataki évei. In: Szathmáry Béla (szerk.) Finkey Ferenc emlékkönyv. Sárospatak: Jogászok a Kultúráért Alapítvány Sátoraljaújhely kiadványa, 1995. 239-258.
- Korinek László: Kriminológia I-II. Kötet. Bp. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó 2010.
- Kovács Anna: A fiatalkori bűnisméltés megelőzése. Család, Gyermek, Ifjúság 2008/3. 11-16.
- Kovács Krisztina: Fiatalkorú bűnelkövetők reszocializációs nevelése. Speciálpreventív beavatkozások a szabadságvesztés alatt és azt követően. De iurisprudentia et iure publico 2013/2.
Elérés útja: <http://mjat.hu/aktualis/449-megjelent-a-de-iurisprudentia-et-iure-publico-jog-es-politikatudomanyi-folyoirat-2013-2-szama> Utolsó letöltés ideje: 2022. 02. 17.
- Krieghofer, Gerald: „Zwei Dinge sollten Kinder von ihren Eltern bekommen: Wurzeln und Flügel.” Falschzitate mit Belegen und Kommentaren.
Elérés útja: <https://falschzitate.blogspot.com/2017/05/zwei-dinge-sollten-kinder-von-ihren.html> Utolsó letöltés ideje: 2022. 02. 17.

- Kroll, Jerome Kroll – Bachrach, Bernard: Child Care and Child Abuse in Early Medieval Europe. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 1986/7. 562-568.
- Kubrin, C. E. – Weitzer, R.: New Directions in Social Disorganization Theory. *Journal of Research in Crime and Delinquency*. 2003/40: 374-402.
- Kubrin, C. E.: Social disorganization theory: then, now and in the future. In: Marvin, D. (Editor by): *Handbook on Crime and Deviance*. Springer 2009. 225-236
- Kumpfer, Karol L.: Family strengthening in preventing delinquency: a literature review. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington D.C., 1994. 1-76.
- Kun Béla - Láday István: A fiatalok kriminalitása ellen való küzdelem Magyarországon. Budapest, 1905. M. kir. Igazságügyminisztérium, Budapest 1905.
- Kuszczal, Justyna: Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice in the light of preventing the social and legal exclusion of a juvenile. *Nova Kodyfikacja Prawa Karnego* 2021. 58. 81-101.
- Lábadý Tamás: A deliktúális felelősség fontosabb változásai. In: Vékás Lajos – Vörös Imre (szerk.) *Tanulmányok az új Polgári Törvénykönyvhöz*, Complex Kiadó, Budapest, 2014.
Elérés útja: <https://core.ac.uk/download/pdf/161054826.pdf>. Utolsó letöltés ideje: 2021. 01. 29.
- Lábadý Tamás: A magyar magánjog (polgári jog) általános része. Dialóg Campus, Budapest-Pécs 1998.
- Lajtár István: A fiatalokkal szembeni büntetőeljárások időszerűségének vizsgálatáról. *Ügyészek Lapja*, 2008/4. 22-29.
- Lansdown, Gerison – Vaghri, Ziba: Article 1: Definition of a Child. In: Vaghri, Z. – Zermatten, J. – Lansdown, G. – Ruggiero, R. (Editors by) *Monitoring State Compliance with the UN Convention on the Rights of the Child. Children's Well-Being: Indicators and Research*, 2022. vol 25. Springer, Cham. 407-412.
Elérés útja: https://doi.org/10.1007/978-3-030-84647-3_40
- László Gyula: A honfoglaló magyar nép élete. Budapest 1997.
- Lebech, Mette: What Is Human Dignity? *Maynooth Philosophical Papers* 2, 2003. 59-69.
- Lepre, Roberta (szerk.): Strengthening crime prevention between EU member states. *Victim Support Malta*, La Valletta 2013. 59

- Lévay Miklós: Az Európa Tanács R (2003) 20. számú ajánlása a fiatalok bűnelkövetőkre vonatkozó igazságszolgáltatási rendszerről. Család, Gyermek, Ifjúság Budapest 2005. 21-27.
- Levy, Allan: Do Children Have Human Rights In: FamLaw 2002. 204-209.
- Liefwaard, Ton – Kilkelly, Ursula: Child-friendly justice. In: Goldson, Barry (Editor by) Juvenile Justice in Europe. Past, present and future. London; New York: Routledge 2018. 57-73.
- Liefwaard, Ton: Child-Friendly Justice and Procedural Safeguards For Children in Criminal Proceedings: New Momentum for Children in Conflict With the Law? Bergen Journal of Criminal Law & Criminal Justice 8/1. 2020. 1-17.
Elérés útja: <https://doi.org/10.15845/bjclcj.v8i1.3188>.
- Lindkvist, Linde: 1979: a Year of the Child, but Not of Children's Human Rights. In: Diplomatica, Vol. 1, no 2019. 202-220.
- Locke, John: Two Treatises of Government. Peter Laslett (Edited by) Cambridge Cambridge University Press, 1960. (originally published in 1690) 56-76.
- Lőrincz József: A fiatalok büntetés-végrehajtása a XX. század első felében. Börtönügyi Szemle 2002/2. 57-66.
- Lu, H. – Chen, Q. – Xie, C. – Liang, Q. – Wang, L. – Xie, M., et al.: Interparental conflict and delinquency among chinese adolescents: parental knowledge as a mediator and deviant peer affiliation as a moderator. Front Psychol. 2020/11. Published online 2020 Aug 20. doi: 10.3389/fpsyg.2020.01775
- Lux Ágnes: „A gyermekek jogai” in Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovarszerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB András)
Elérés útja: <http://ijoten.hu/szocikk/a-gyermekek-jogai> Utolsó letöltés ideje: 2021. 09. 22.
- Madarassy-Molnár Máté: HIT – TUDÁS – ALÁZAT. 60 éve hunyt el Finkey Ferenc. Elérés útja: http://epa.oszk.hu/02400/02445/00011/pdf/EPA02445_ias_2008_4_239-258.pdf
- Magyar Irma – Vári Vince: A különleges bánásmód a büntetőeljárásban, fókuszban a gyermekkor. Magyar rendészet 2020/4. 17-30.

- Malinverni, Giorgio: Les fonctions des droits fondamentaux dans la jurisprudence de la Commission et de la Cour Européenne de Droit de L'Homme. In: Haller – Kölz – Müller – Thürer (Editors by) Im Dienst an der Gemeinschaft, Festschrift für D. Schindler 1989.
- Marsden, Paul: Forefathers of memetics: Gabriel Tarde and the laws of imitation. Journal of Memetics. 2000. 4/1.
Elérés útja: http://cfpm.org/jom-emit/2000/vol4/marsden_p.html
- Marshall, Ineke – Enzmann, Dirk et al: Methodology and design of the ISRD-2 study. In: Josine Junger-Tas (Editors by) The many faces of youth crime New York: Springer 2012. 21-61.
- Mattenheimer Gréta (szerk.) Kommentár a gyermekvédelmi törvényhez: kommentár a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest 2017.
- May, Jessica – Osmond, Kristina – Billick, Stephen: Juvenile Delinquency Treatment and Prevention: A Literature Review. Psychiatr 2014. Q 85, 295–301.
Elérés útja: <https://doi.org/10.1007/s11126-014-9296-4>
- McCarthy, Edwin Lemert: Instead of Court; Diversion in Juvenile Justice. Crime and Delinquency Issues; A Monograph Series 1971.
- McGrath, Andrew B.: “The effect of diversion from court: A review of the evidence.” Psychiatry, Psychology and Law 15. 2008. 317-339.
- Melander, Sakari: Ultima Ratio in European Criminal Law. Oñati Socio-legal Series 3/1. 2013. 42-61.
Elérés útja: <http://ssrn.com/abstract=2200871>
- Melinz, Gerhard – Zimmermann, Susan: Gyermek- és ifjúságvédelem Budapesten és Bécsben a dualizmus korában. Család, Gyermek, Ifjúság 1997/3 2-7.
- Mercy, James A. – Butchart, Alexander – Farrington, David – Cerdá, Magdalena: Youth violence. In: Krug, Etienne G. – Dahlberg, Linda L. – Mercy, James A. – Zwi, Anthony B. – Lozano, Rafael (Editors by) World report on violence and health. WHO, Geneva 2002. 23-56.
- Meulder-Klein, Marie-Thérèse: Family Law, Human Rights and Judicial Review in Europe In: Lodrup, Peter – Modvar, Eva (Editors by:) Family Life and Human Rights 2004.
- Mezey Barna: A kor kérdése a magyar büntetőjog történetében. A fiatalkorú bűnelkövetők történetéhez. Rendészeti Szemle 2008. 56/7-8. 20-30.

- Mezey Barna: Magyar jogtörténet. Budapest 1996.
- Mitchell, Richard C.: A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, Articles 43-45: The UN Committee on the Rights of the Child. The International Journal of Children's Rights. 17/1. 171-175. DOI: 10.1163/157181808X316803
- Moody, Zoe: The United Nations Declaration of the Rights of the Child (1959): Genesis, transformation and dissemination of a treaty (re)constituting a transnational cause. Prospects, Vol 45 2015. 5-29.
- Morrison, Donna Ruane – Stark, Shelley (szerk.): Diverting our children from crime: family-centered, community-based strategies for prevention. Georgetown University, 1997. 1-30.
- Muncie, John: Youth and Crime, third ed. Sage, London 2009. 161-186.
- Nagy Alexandra – Nagyné Gál Mónika: A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás sajátosságai. Büntetőjogi Szemle. 2018/1. 55-68.
- Nagy Alexandra: A büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermek részére nyújtandó eljárási biztosítékok az Európai Unióban. Miskolci Jogi Szemle 2019. 14. évf. 2/2. 209-220.
- Nagyiványi Fekete Gyula: A csavargó és koldus gyerekek neveléséről. Budapesti Szemle, 1896. 87. k. 236. sz. 215-240.
- Németh Zsolt: A gyermek- és ifjúságvédelem néhány aktuális kérdése rendőri szemszögből. Család, Gyermek, Ifjúság 1999. 40-47.
- Németh Zsolt: Az ifjúság kriminális veszélyeztetettségének néhány eleme. In: Gábor Kálmán (szerk.) A szabadság mint esély? Szeged: Belvedere Meridionale 2000. 269-273.
- Németh Zsolt: Gyermekvédelem Magyarországon – a kriminológia nézőpontjából. In: Szollár Zsuzsanna (szerk.) „A hatékonyabb, együttműködő gyermekvédelmi gyakorlatért és jelzőrendszer kialakításáért” Nagykovácsi, Magyarország: Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium 2008. 86-97.
- Németh Zsolt: Rendőrség és gyermekvédelem. In: Irk Ferenc (szerk.) Kriminológiai Tanulmányok (OKRI) Budapest 2002. 132-161.
- Nizsalovszky Endre: A család jogi rendjének alapjai. Budapest 1999.
- Oelkers, Jürgen: Rousseau and the image of “modern education”. Journal of Curriculum Studies, 2002. 34/6. 679-698.

Elérés útja: <https://doi.org/10.1080/00220270210141936>

- Osgood, D. Wayne – Anderson, Amy L.: Unstructured socializing and rates of delinquency. *Criminology*, 2004/42. 519-549.
- Paikoff, Roberta L. – Brooks-Gunn, Jeanne: Do parent-child relationships change during puberty? *Psychological Bulletin* 1991. 47-66.
- Pallagi Anikó: Büntethető gyermekkorúak. *Pro Futuro*. Debrecen 2014. 97-111.
- Pálvölgyi Ákos: A megelőző pártfogás, mint a bűnmegelőzés egyik lehetséges eszköze. *Büntetőjogi Szemle* 2012/2. 29-34.
- Pap Tibor: Magyar családjog. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest 1976.
- Pápai Balázs - Pásztor Attila: Gyermekvédelem a rendőrségen. *Belügyi Szemle* 61. évf. 9. sz./2013. 44-57.
- Patterson, Gerald R. – Stouthamer – Loeber Magda: The correlation of family management practices and delinquency. *Child Development*, 1984/55. 1299-1307.
- Perge Bertalanné: Gyermek- és ifjúságvédelem rendőri feladatai. In: *Bűnmegelőzési ismeretek VI. fejezet. A B-A-Z, Megyei Rendőr-főkapitányság és B-A-Z Megyei Bűnmegelőzési Alapítvány szakmai kiadványa Miskolc* 2003. 145-150.
- Phillips, J. C. – Kelly, D. H.: School failure and delinquency which causes which? *Criminology* 17, 1979. 194–207. doi: 10.1111/j.1745-9125.1979.tb01286.x
- Pierzchała, Kazimierz: The axiological contexts of resocialization education. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej* 2020. 39/2. 91-101.
- Plant, Joel – Scott, Michael S.: Effective policing and crime protection. U.S. Department of Justice, Washington, 2009. 1-68.
- Platt, Anthony: The Child-Saving Movement and the Origins of the Juvenile Justice System 9. In: Berger, Ronald J. – Gregory, Paul D. (Editors by) *Juvenile Delinquency and Justice: Sociological Perspectives*. Lynne Rienner Publisher 2009. 9-25.
- Pratt, T. C. – Gau, J. M. – Franklin, T. W.: Key Ideas in Criminology and Criminal Justice. Chapter 5. Hirschi's social bond, social control theory. Sage Publications. 2011. 55-71.
- Quennerstedt, Ann – Robinson, Carol – I'Anson, John Robinon: The UNCRC: The Voice of Global Consensus on Childrens Rights? *Nordic Journal of Human Rights* 2018/36. 38-54.

- Quennerstedt, Ann: Children, But Not Really Humans? Critical Reflections on the Hampering Effect of the “3 p’s”. *International Journal of Children’s Rights* 2010/18. 619-635.
- Radić, Ivana: Right of the Child to Information According to the Directive 2016/800/EU on Procedural Safeguards for Children Who are Suspects or Accused Persons in Criminal Proceedings. In: Duić, D. – Petrašević, T. (Editors by.) *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series*. 2018. 468-491.
- Rapaport, William: There Are Two Lasting Bequests We Can Give Our Children: Roots and Wings.
Elérés útja: <https://quoteinvestigator.com/2014/08/12/roots-wings/>
- Rocque, Michael – Posick, Chad: Age and Crime. In: Jennings, Wesley G. (by Editor) *The Encyclopedia of Crime and Punishment*. Wiley Online Library 2015. 1-8.
- Rosta Andrea: A fiataalkori bűnözés etiológiája a kriminológiai elméletek tükrében. *Család, Gyermek, Ifjúság XIV. évf.* 2005/1. 7-23.
- Rosta Andrea: A fiataalkorú bűnözés kriminológiája és szociológiája. L’Harmattan Kiadó Uránia Ismeretterjesztő Alapítvány. Budapest 2014.
- Rózsás Eszter: A gyermekjogok tartalma, érvényesülése és védelme. Doktori (PhD) értekezés. Pécs 2008.
- Rózsás Eszter: Változások a gyermekvédelem igazgatásában. In: Csefkó Ferenc (szerk.) *Közjog és jogállam: tanulmányok Kiss László professzor 65. születésnapjára*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar 2016.
- Rueter Martha A. – Conger Rand D.: Reciprocal influences between parenting and adolescent problem-solving behavior. *Developmental Psychology*. 1998/34. 1470-1482.
- Rueter, M. A. – Conger, R. D.: Reciprocal influences between parenting and adolescent problem-solving behavior. *Developmental Psychology*, 1998/34. 1470-1482.
- Ruggiero, Roberta: Article 3: The Best Interest of the Child. In: Vaghri, Z. – Zermatten, J. – Lansdown – Ruggiero, R. (Editors by) *Monitoring State Compliance with the UN Convention on the Rights of the Child. Children’s Well-Being: Indicators and Research*, 2022 vol 25. Springer, Cham. 21-29.
Elérés útja: https://doi.org/10.1007/978-3-030-84647-3_3
- Ruggiero, Roberta: Article 40: The Rights in the Juvenile Justice Setting. In: Vaghri, Z.– Zermatten, J. – Lansdown, G. – Ruggiero, R. (Editors by) *Monitoring State Compliance*

with the UN Convention on the Rights of the Child. Children's Well-Being: Indicators and Research, 2022. vol 25. Springer, Cham 391-403.

Elérés útja: https://doi.org/10.1007/978-3-030-84647-3_39

- Sabatino, D. A. – Mauser, A.J. – Skok, J.: Educational practices in correctional institutions. Behavioral Disorders, 1975/1. 21-26.
- Sampson, Robert J. – Laub, John H.: Crime and deviance in the life course. Annual Review of Sociology, 1992/18. 63-84.
- Sandberg, Kirsten: Children's Right to Protection Under the CRC. In: Falch-Eriksen, Asgeir – Backe-Hansen, Elisabeth (Editors by) Implications for professional practice and policy. London, Palgrave Macmillan 2018. 15-38.
- Sanders, Robert – Jackson, Sonia – Thomas, Nigel Patrick: The police role in the management of child protection services. Policing and Society, 1996/6. 87-100.
- Sári János: Alapjogok-Alkotmánytan II. Budapest, Osiris Kiadó 2004.
- Sárík Eszter: A gyermek- és fiatalkori bűnözés megelőzési lehetőségei. Család, Gyermek, Ifjúság 2000/2. 4-13.
- Saunders, Valerie: Principles of Socialisation. Psychosocial privation as cause of psychopathology and deviance formation. LAP LAMBERT Academic Publishing 2021.
- Sawyer, Caroline: Conflicting rights for children: Implementing welfare, autonomy and justice within family proceedings. Journal of Social Welfare and Family Law, 1999/2, 99-120.
- Schanda Balázs: Házasság és család az alkotmányjogban. In: Csink Lóránt – Schanda Balázs – Varga Zs. András (szerk.) A magyar közjog alapintézményei. Budapest, Pázmány Press 2020. 681-701.
- Schiffert Zsuzsa: A fiatalkorúakkal kapcsolatos büntetőpolitika és gyermekvédelem alakulása 1945-1990 között.
Elérés útja: A fiatalkorúakkal kapcsolatos büntetőpolitika és a gyermekvédelem alakulása 1945-1990 között (elte.hu) Utolsó letöltés ideje: 2020.09.11.
- Schiffert Zsuzsa: A gyermek- és fiatalkorúakkal kapcsolatos büntetőpolitika és a gyermekvédelem alakulása hazánkban az I. világháborútól az 1950-es évekig.
Elérés útja: Themis_2008_dec_Schiffert_Zsuzsa_p_4-21.pdf (elte.hu) Utolsó letöltés: 2020.09.11.
- Schneider, Hans-Joachim: Kriminologie. Walter de Gruyter, Berlin – New York 1987.

- Schuler, H.– Springorum, S.: Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice: Some Remarks on the Philosophy and Crime Policy Implications of the 'Beijing Rules'. (From UNAFEI Annual Report for 1985 and Material Produced During the 70th International Training Course) 1986. 107-123.
- Sedletzki, Vanessa et al: Championing Children's Rights: A global study of independent human rights institutions for children, Florence, UNICEF Office of Research, 2013, 5. fejezet.
Elérés útja: Championing Children's Rights: A global study of independent human rights institutions for children (unicef-irc.org) Utolsó letöltés ideje: 2022. 01. 17.
- Shushak Lozanovska, Ivona: Implementation of the Beijing Rules in the juvenile system in the Republic of Macedonia. Horizons, 2014/9. 1-6.
- Siegel, Larry J.: Social Class and Delinquency. West Publishing Company, New York 1992.
- Siponmaa, L. – Kristiansson, M. – Jonson, C. – Nyden, A. – Gillberg, C.: Juvenile and young adult mentally disordered offenders. The role of child neuropsychiatric disorders. Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law 2001. 29/4. 420-426.
- Skivenes, Marit – Sørsdal, Line Marie: The child's best interest principle across child protection jurisdictions. In: Falch-Eriksen, A. – Backe-Hansen, E. (Editors by) Human rights in child protection. Implications for professional practice and policy. London, Palgrave Macmillan 2018. 59-88.
- Sledzinska-Simon, Anna: Charter of Fundamental Rights of the European Union (CFR). In: Wiesand, Andreas J. – Chainoglou, Kalliopi – Sledzinska-Simon, Anna (Editors by) Culture and Human Rights: The Wroclaw Commentaries. Berlin, Boston: De Gruyter, 2016. 104-106.
Elérés útja: <https://doi.org/10.1515/9783110432251-030>
- Sloth-Nielsen, Julia L.: A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, Article 3: The Best Interests of the Child. The International Journal of Children's Rights 16/1. 2008. 153-157.
- Smith, Andy – Waddington, Ivan: Using 'sport in the community schemes' to tackle crime and drug use among young people: Some policy issues and problems. European Physical Education Review 2004/10. 279-298.
- Smith, Carsten: Human Rights as a Foundation of Society" In: Lodrup, Peter – Modvar, Eva (Editors by:) Family Life and Human Rights. 2004. 15-19.

- Somfai Balázs: A Gyermek Jogairól szóló Egyeszmény egyes rendelkezései a hazai jogszabályokban. Jura 2010/1. 155-161.
- Somfai Balázs: Családjogi és /vagy gyermekvédelmi jogviszony. Családi Jog 2013. 29-33.
- Somfai Balázs: Kapcsolattartás, mint a gyermek emberi joga. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest 2009.
- Stambler, Moses: Janusz Korczak: His Perspectives on the Child. The Polish Review 25/1. 1980. 3-33.
- Stoll, Hans: Haftungsfolgen im bürgerlichen Recht – Eine Darstellung auf rechtsvergleichender Grundlage, Mülle, Heidelberg 1993.
- Stoolmiller, Mike: Antisocial behavior, delinquent peer association, and unsupervised wandering for boys: Growth and change from childhood to early adolescence. Multivariate Behavioral Research 1994/29. 263-288.
- Szabó Judit: Harmadlagos megelőzés kilépés a pártfogoltak körében. Az Országos Kriminológiai Intézet keretében végzett kutatás. 2014.
- Szeibert Orsolya (szerk.): Család, gyermek, vagyon. A joggyakorlat kihívásai. Családjogi tanulmánykötet. HVG-ORAC, Budapest 2012.
- Szendrői Anna: A szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás alapjogi és személyiségi jogi vetülete. Pro Futuro 2019/2. 82-99.
- Szöllősi Gábor: Gyermekvédelem és bűnmegelőzés. In: Borbíró Andrea – Kerecsi Klára (szerk.) A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, 2009. 397-413.
- Tamási Erzsébet – Bolyki Orsolya – Sárík Eszter: Az emberöléshez vezető út rizikófaktorai fiatalkorúak és fiatal felnőttek körében. In: Kriminológiai tanulmányok (51) 2014. 130-164.
- Tarde, Gabriel: Social Laws: An Outline of Sociology. Batoche Books Kitchener 2000.
- Taterway, Deepika: Functions of family.
Elérés útja: <http://magadhmahilacollege.org/wp-content/uploads/2020/08/Functions-of-family.pdf> Utolsó letöltés ideje: 2022. 02. 17.
- Thompson, Steven W.: Was Ancient Rome a Dead Wives Society? What did the Roman Paterfamilias Get Away With? Journal of Family History 2006/31. 27-33.

- Tobin, John: Beyond the Supermarket Shelf: Using a Rights Based Approach to Address Children's Health Needs. In: International Journal of Children's Rights January Volume 2006/14. 275-306.
- Tomiță, Mihaela – Panzaru, Ciprian: Forms of quasi coercive treatment for resocialization of juvenile offenders. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 2010/12. 4164-4171.
- Tresóné Percze Dorisz: Mediáció a büntetőjogban – elmélet és gyakorlat ügyészi szemmel. In: Szeibert Orsolya (szerk.:) Család, gyermek, vagyon. A joggyakorlat kihívásai. Családjogi tanulmánykötet. HVG-ORAC, Budapest 2012. 451-480.
- Van Bueren, Geraldine: A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child. Article 40 Child Criminal Justice. Martinus Nijhoff Publishers Leiden Boston 2006.
- Van Bueren, Geraldine: The international law on the rights of the child. Martinus Nijhoff Publishers 1998.
- Van Krieken Robert: The "Best Interests of the Child" and Parental Separation: On the "Civilizing of Parents." The Modern Law Review, 2005. 68/1. 25–48.
Elérés útja: <http://www.jstor.org/stable/369911>
- Varga Nelli: A vétőképtelen személy károkozásaért való felelősség. Debreceni Jogi Műhely, 2015. évi (XII. évfolyam) 3-4. szám Elérés útja: Debreceni Jogi Műhely - A vétőképtelen személy károkozásaért való felelősség (debrecenijogimuhely.hu)
- Varga Nelli: Speciális felelősségi alakzatok a Ptk.-ban, A vétőképtelen személy károkozásaért való felelősség. In: Frézer Tamás (szerk.) A kártérítési jog magyarázata, Complex, Budapest 2010.
- Vaskúti András: A New York-i Gyermekjogi Egyezmény 37. és 40. Cikkének érvényesülése a kiskorúak büntető igazságszolgáltatásában. In: Jog és Állam 14. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Budapest 2010. 45-53.
- Vavró István: Fiatalok elítéltek-2000. Belügyi Szemle 2002/1. 52-58.
- Velez Edit: Kockázatértékelés a pártfogó felügyelői munkában. In: Igazságügyi Hivatal (szerk.) A kockázatértékelés a pártfogó felügyelői munkában. Kézikönyv-2016. Budapest 8-19.
- Ventegodt, S – Andersen, NJ – Merrick J.: Holistic Medicine II: The square-curve paradigm for research in alternative, complementary and holistic medicine: A cost-

effective, easy and scientifically valid design for evidence based medicine. ScientificWorldJournal 2003/3. 1117-1127.

- Verhellen, Eugene – Cappelaere, Geert: United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency: Prevention of Juvenile Delinquency or Promotion of a Society Which Respects Children Too? Chronicle Volume: 5 Issue: 1 1996. 4-11.
- Verheyde, Mieke – Goedertier, Geert: A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, Articles 43-45: The UN Committee on the Rights of the Child. In: Liefwaard, Ton – Sloth-Nielsen, Julia (Editors by) A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child. 2006. 43-45.
- Visontai-Szabó Katalin: A szülői felügyelet tartalmának és rendezésének jogtörténeti fejlődése Magyarországon a 19-20. században. DÍKÉ, 2019 2:1 pp. 130-141.
- Vodnik, Valentyna Davidivna: Dysfunctional family as one of the factors of juvenile delinquency. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого № 4 (43) 2019. 133-142.
- Vókó György: Elmélkedés a pártfogó felügyeletről. Börtönügyi Szemle 2003/1. 49-69.
- Vókó György: Utógondozás. Pártfogók és civil szervezetek. Börtönügyi Szemle, Budapest, 1996. 15/2. 50-62.
- Warr, Mark: Peers and delinquency. In: Krohn, Marvin D. – Lizotte Alan J. – Penly Hall, Gina (Editors by) Handbook on Crime and Deviance. New York: Springer 2009. 383-404.
- Weijers, Ido: The minimum age of criminal responsibility in continental Europe has a solid rational base. NILQ 2016. 67/3. 301-310.
- Weiner, Irving B. – David Elkind: Child development: A core approach. John Wiley & Sons New York/London/Sydney/Toronto 1972.
- Welty, Elizabeth – Lundy, Laura: A children's rights-based approach to involving children in decision making. Journal of Science Communication 2013/12. 1-5.
- Whalen, Christian: Article 10: The Right to Family Reunification. In: Vaghri, Z. – Zermatten, J. – Lansdown, G. – Ruggiero, R. (Editors by) Monitoring State Compliance with the UN Convention on the Rights of the Child. Children's Well-Being: Indicators and Research, Springer Cham 2022/25. 135-143.
Elérés útja: https://doi.org/10.1007/978-3-030-84647-3_15
- Whalen, Christian: Article 9: The Right Not to Be Separated from Parents. In: Vaghri, Z. – Zermatten, J. – Lansdown, G. – Ruggiero R. (Editors by) Monitoring State

Compliance with the UN Convention on the Rights of the Child. Children's Well-Being: Indicators and Research, Springer, Cham 2022/25. 125-133.

Elérés útja: https://doi.org/10.1007/978-3-030-84647-3_14

- Wolf, Joachim: The Concept of the 'Best Interest' in Terms of the UN Convention on the Rights of the Child. In: Freeman, Michael – Veerman, Philip (Editors by) The Ideologies of Children's Rights. Martinus Nijhoff Publishers Dordrecht/Boston/London 125-133.
- Zavatta, di Laura: Neuroscience as Revival on Lombroso's Theories di Laura Zavatta. Journal of Law and Criminal Justice June 2015, Vol. 3, No. 1, pp. 109-119.
- Zombory László: Gyermekvédelem a háború alatt. Budapest, Stephaneum Nyomda R.T. 1916.
- Zsiros Annamária: A gyermek, mint az alapjogok alanya. „Studia Iurisprudentiae Doctorandum Miskolciensium. Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai” 12. 583-601.

Mellékletek

I. számú melléklet:

A megelőző pártfogás elrendelésében és végrehajtásában érintett Baranya megyei jogalkalmazó szervek képviselőivel (Baranya Megyei Kormányhivatal Gyámügyi és Igazságügyi Főosztályának vezetője, a Baranya Megyei Pártfogó Felügyelői Szolgálat osztályvezetője, a Pécssett működő Esztergár Lajos Család- és Gyermekjóléti Szolgálat és Központ vezetője, a Pécsi Törvényszék Büntető Kollégiumának Kollégiumvezetője és a Pécsi Járási és Nyomozóügyészség Vezetője) **készített írásbeli megkeresés kérdései.**

1. Helyes volt-e a jogintézményt a gyermekvédelmi gondoskodás rendszerében elhelyezni?
2. Mennyi volt a 2015 évben és 2016 év júniusáig elrendelt megelőző pártfogás intézkedések száma?
3. Ezek közül hány esetben fellebezték meg az elrendelő határozatot?
4. Hány esetben került sor a másodfokú határozat bírósági felülvizsgálatára?
5. Milyen a pártfogó felügyelők munkaterhelése a megelőző pártfogás kapcsán (jelentősen megnövekedett-e feladataik száma a jogintézmény bevezetését követően)?
6. Melyek voltak a legtipikusabb magatartási szabályok, lehetett-e azokat egyéniesíteni a fiatakorú személyiségéhez, élethelyzetéhez, a bűncselekmény vagy szabálysértés súlyához, típusához képest?
7. Mennyire tartották be az elrendelt magatartási szabályokat?
8. Hogyan alakult a kockázatértékelés statisztikája (milyen számban került sor alacsony, közepes és magasfokú kockázatértékelés elkészítésére)?
9. Milyen mértékben veszi alapul az ügyészség, bíróság az összefoglaló pártfogó felügyelői véleményben foglaltakat?
10. Mennyiben veszi alapul a gyámhatóság a pártfogó felügyelői véleményben foglalt magatartási szabályokat?
11. Mit állapított meg a gyámhatóság a közepesfokú kockázatértékelés kapcsán mellőzött megelőző pártfogás fél év elmúltával történő kötelező felülvizsgálata kapcsán?
12. Mely okra alapították legtöbbször a megszüntető határozatot?
13. Megelőző pártfogás megszüntetése esetén hány esetben tartották fenn a védelemben vételt?
14. Hogyan alakult 2016 évben a gyermekkorú és fiatakorúak által elkövetett büntetendő cselekmények és szabálysértések száma?

15. Van-e általános gyakorlat arra, hogy mi a „minimum életkor” a megelőző pártfogás elrendelése kapcsán?
16. Jelenleg hány fő látja el a megelőző pártfogói feladatokat?
17. Van-e együttműködés a Pártfogó Felügyelői Szolgálat (PFSZ) és a gyermekjóléti szolgálatok között? Amennyiben igen, az mennyire hatékony?
18. A PFSZ személyi és tárgyi feltételeiben mennyire tud eleget tenni a jogszabályi előírásoknak?
19. Jelenleg hány fő foglalkozik a Gyámügyi Osztály keretében megelőző pártfogással?
20. Mennyiben vették hasznát a megelőző pártfogó felügyelők a gyermekjóléti szolgálat rendelkezésére álló – korábbi alapellátásból származó – adatoknak?
21. Szerepelt-e az előírt magatartási szabályok között az eljáró hatóságok előtti megjelenési kötelezettség?
22. A jogintézmény jelenlegi rendszerben való szabályozása, alkalmazása hatékonysághoz vezet-e?

II. számú melléklet: Hatékonyságvizsgálat a megelőző pártfogás végrehajtása során alkalmazható családi csoportkonferencia vonatkozásában (online kérdőív)

A megelőző pártfogás a gyermekvédelemi gondoskodás körében elrendelhető közigazgatási hatósági intézkedés.

A jogszabályi felhatalmazás lehetőséget kínál, hogy a megelőző pártfogás végrehajtása során az érintettek részt vegyenek az elkövető és az áldozat találkozásán és érzelmeik feltárásán alapuló, jóvátételt szorgalmazó családi csoportkonferencián.

A kérdőívet kitöltő személy neme:	férfi	nő	
életkora:	0-12	12-14	14-18

Az esemény megnevezése, ahol a kérdőívet kitöltötték:

1. Hallott-e már a megelőző pártfogás közigazgatási hatósági intézkedéséről?

Igen	Nem	Ha igen, honnan?
------	-----	------------------

2. Ismeri-e a családi csoportkonferencia intézményét?

Igen	Nem	Ha igen, honnan?
------	-----	------------------

3. Van-e olyan ismerőse, aki megelőző pártfogás hatálya alatt áll?

Igen	Nem
------	-----

4. Véleménye szerint a bűnelkövető gyermek vagy fiatalkorú kíváncsi-e a cselekményével okozott sérelem következményeire?

Igen	Nem
------	-----

5. Véleménye szerint kíváncsi-e a bűncselekmény áldozata az elkövető motivációira?

Igen	Nem
------	-----

6. Mit gondol, elégtételt jelenthet-e az áldozatnak az elkövető bocsánatkérése és a jóvátételre tett ígérete, illetve annak megvalósítása

Igen

Nem

7. Befolyásolja-e az elkövető családi csoportkonferencián való részvételi hajlandóságát, ha annak eredményessége következtében a közigazgatási hatósági eljárás megszűnhet?

Igen

Nem

8. Visszatartja-e további bűncselekmény elkövetésétől az elkövetőt a családi csoportkonferencián való eredményes részvétel és ennek következtében a hatósági ellenőrzés megszűnése?

Igen

Nem

9. Befolyásolja-e az elkövető megbánását és jövőbeni viselkedését, ha a családja és vele kapcsolatban álló személyek támogatásukról biztosíthatják a konferencia során?

Igen

Nem

10. Véleménye szerint a gyámhatósági eljárás keretében vagy a büntetőeljárás eredményeképpen megállapított szankció vált ki nagyobb félelmet a bűnelkövető gyermek/fiatalkorúban?

gyámhatósági eljárás

büntetőeljárás

III. számú melléklet: Interjú kérdések a Baranya Megyei Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálatán működő közösségi foglalkoztató munkatársaihoz

I. Községi foglalkoztató létrejötte

1. Mióta működik a foglalkoztató?
2. Hogyan jött létre?
3. A Nemzeti Bünmegelőzési Stratégia melyik beavatkozási területéhez kapcsolódik a közösségi foglalkoztató?
4. Ki a működtetője?
5. Hogyan történik a közösségi foglalkoztató finanszírozása?
6. A finanszírozási időszak lejártát követően is folytatják-e a szolgáltatások működtetését?
7. Mi volt a jogalkotó célja a közösségi foglalkoztató kialakításával?
8. Milyen helyi előzmények után jött létre a pécsi közösségi foglalkoztató?

II. Községi foglalkoztató épülete

1. Hol került kialakításra a közösségi foglalkoztató?
2. Milyen helyiségekkel rendelkezik?
3. Milyen infrastrukturális beruházást igényelt a létrehozása?

III. Községi foglalkoztató munkatársai

1. Kik a közösségi foglalkoztató munkatársai?
2. Milyen munkarendben végzik feladataikat?
3. Kell-e valamilyen speciális képzési követelménynek megfelelni a közösségi foglalkoztatóban ellátandó feladatok végrehajtásához?
4. Milyen kompetenciával kell rendelkezni a közösségi foglalkoztató munkatársainak?

IV. Községi foglalkoztatóban történő megjelenésére kötelezettek köre

1. Kiknek tartanak foglalkozásokat?
2. Köteleztek-e már gyermeket (ha igen, hány esetben) a közösségi foglalkoztató szolgáltatásain való részvételre?
3. Igényel-e más megközelítést a gyermekeknek- és fiatalok számára tartott foglalkozás?
4. Előfordult-e, hogy fiatalok személyt büntető igazságszolgáltatás és közigazgatási hatósági intézkedés keretében is a közösségi foglalkoztatóban történő foglalkozáson való részvételre köteleztek?

V. Községi foglalkoztató keretében alkalmazott módszerek

1. Milyen típusú foglalkozást tartanak?

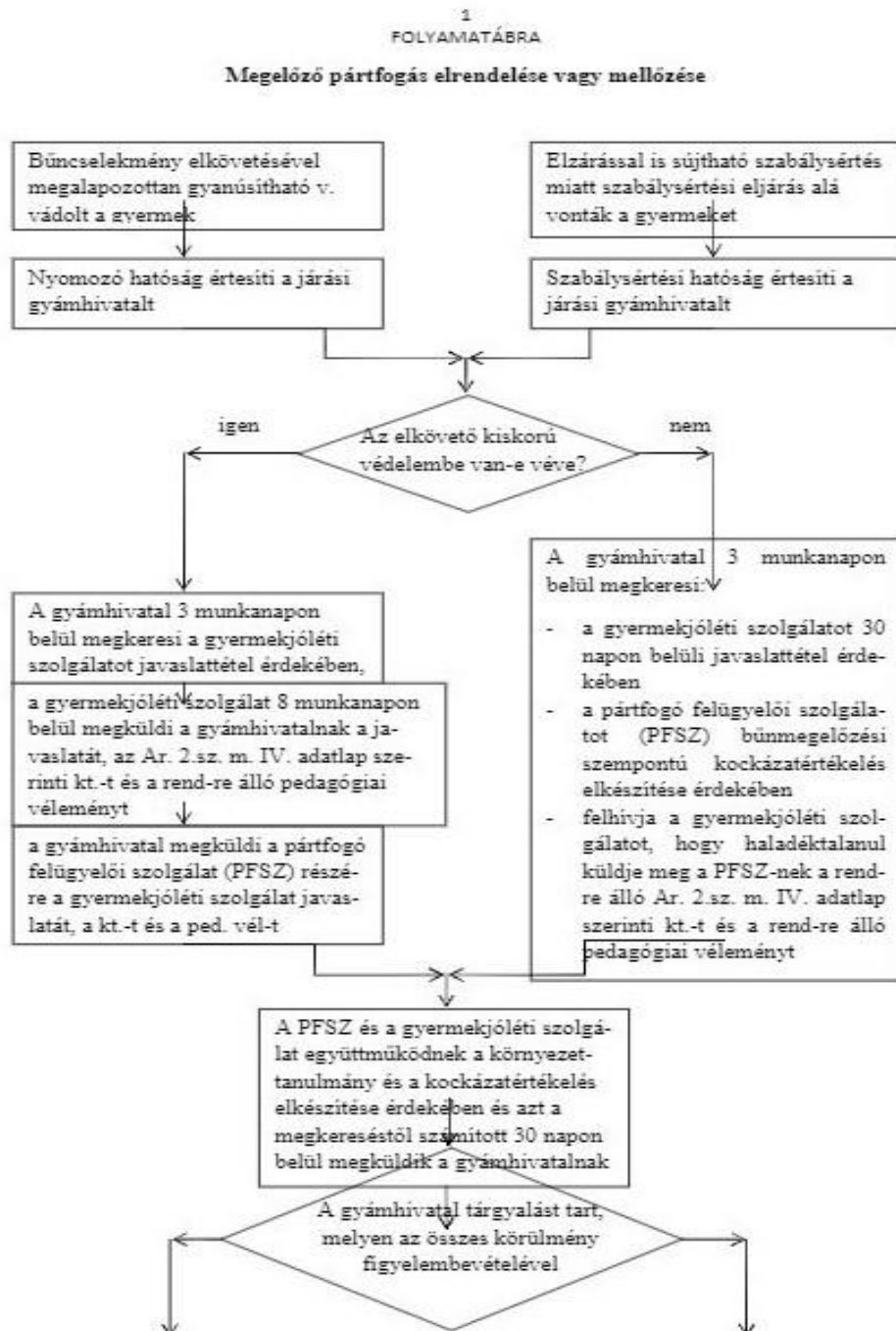
2. Milyen helyreállító igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó módszereket alkalmaznak?
3. Milyen egyéni és csoportos foglalkozások vannak?
4. Hány esetben került sor büntető igazságszolgáltatás keretében fiatalok közösségi foglalkoztatóban történő megjelenésére történő kötelezésre?
5. Hány esetben került sor közigazgatási hatósági eljárás keretében megjelenésre kötelezésre?
6. Milyen a megjelenési hajlandóság?
7. Hogyan kapcsolódik a megelőző pártfogás intézményéhez a közösségi foglalkoztató?
8. A megelőző pártfogó javaslatára rendeli el a gyámhivatal a közösségi foglalkoztató szolgáltatásain való részvételt?
9. Van-e szakmai kapcsolat más közösségi foglalkoztatókkal?
10. Van-e szakmaközi együttműködés más szervekkel?
11. Hogyan kapcsolódik a közösségi foglalkoztató a jóvátételi munka végrehajtásához?

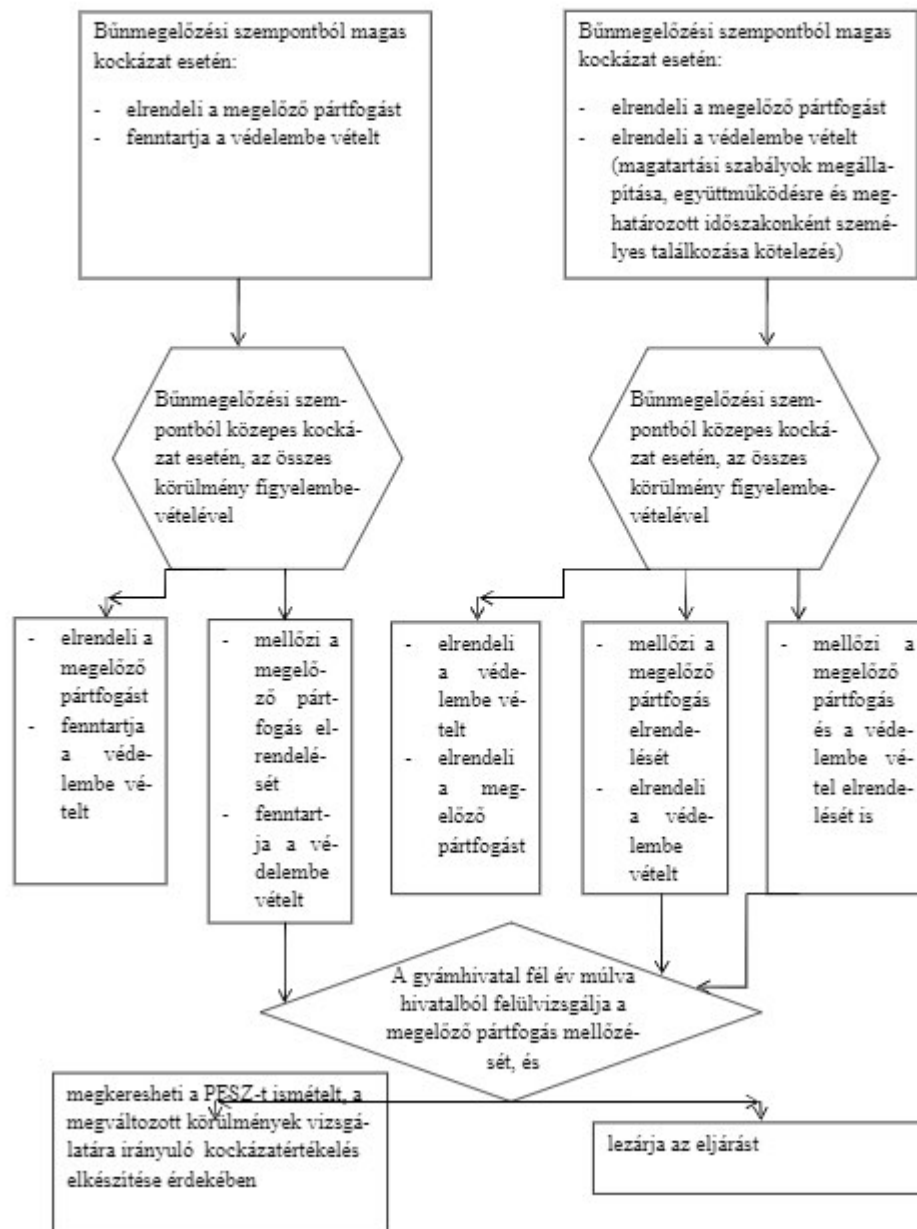
VI. A bűnmegelőzés lehetséges útja

1. Lehet-e már következtetéseket levonni a közösségi foglalkoztató bűnmegelőzésben betöltött szerepéről?
2. Melyik módszer a legsikeresebb?
3. Hogyan járul hozzá a közösségi foglalkoztató keretében alkalmazott programskála a bűnmegelőzéshez?
4. A közösségi foglalkoztató szolgáltatásain való részvételre kötelezettek követtek-e el további tényállásszerű cselekményt/szabálysértést/bűncselekményt a közösségi foglalkoztatóban való megjelenésre kötelezés ideje alatt illetve azt követően?
5. Bővül-e a jövőben a feladatellátás?
6. Mi lesz a közösségi foglalkoztató sorsa a finanszírozási időszak lejártát követően?

IV. számú melléklet: **Folyamatábra a megelőző pártfogás elrendeléséről és mellőzéséről**

(forrás: <https://docplayer.hu/2149205-Az-elkoveto-kiskoru-vedelembe-van-e-veve.html>)

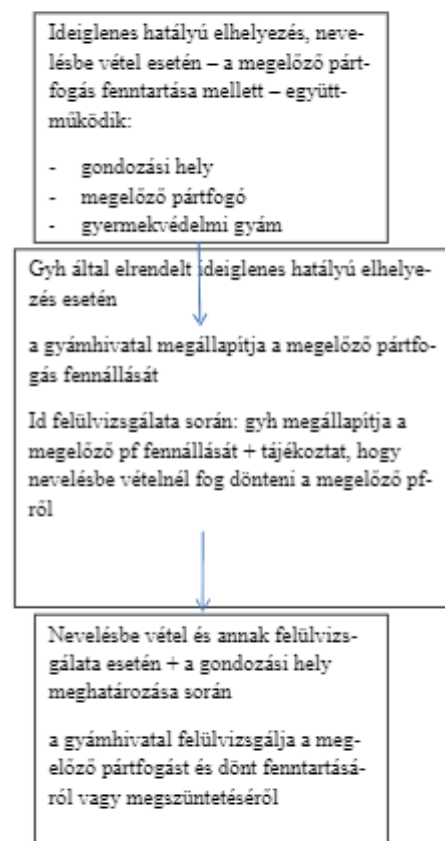

V. számú melléklet: Folyamatábra az ideiglenes hatállyal elhelyezett, nevelésbe vett gyermek megelőző pártfogásáról

(forrás: <https://docplayer.hu/2149205-Az-elkoveto-kiskoru-vedelembe-van-e-veve.html>)

5
FOLYAMATÁBRA

Ideiglenes hatállyal elhelyezett, nevelésbe vett gyermek megelőző pártfogása

- VI.** számú melléklet: **Interjúkérdések a Baranya Megyei Kormányhivatal Pécsi Járási Hivatal Gyámügyi és Igazságügyi Osztályán dolgozó, gyámhatósági intézkedések elrendelésével foglalkozó szakemberekkel** (Készült: Pécs, 2020. február 17.)
- I. Előzmények**
1. Milyen volt az új intézmény hivatali fogadtatása?
 2. Jelenleg mit gondolnak az intézmény szerepéről?
 3. Járt-e valamilyen változással a hivatal életében a jogintézmény bevezetése?
- II. Értesítés**
1. Hány esetben keresték meg a hivatalt 2015-től 2019. december 31. napjáig?
 2. Mennyi idő telik a bűncselekmény elkövetése és az értesítés kézhezvétele között?
- III. Elrendelés**
1. Melyek a leggyakoribb elrendelést megalapozó okok?
 2. Közepes kockázatértékelés esetén mi lesz a döntő szempont az elrendelésnél?
 3. A jogszabály által megadott határidők elegendőek-e a veszélyeztető körülmények feltárására?
 4. Mennyire egyediek/elkövetett cselekményhez igazodóak az elrendelt magatartási szabályok?
 5. Mennyire építik be a megelőző pártfogó javaslatait a magatartási szabályok előírása során?
- IV. Együttműködés**
- V. Végrehajtás**
1. Mennyire tartják be a magatartási szabályokat?
 2. Mennyire veszik figyelembe a megelőző pártfogó javaslatait a magatartási szabályok megállapításánál?
- VI. Megszüntetési okok**
1. Melyik a leggyakoribb megszüntetési ok?
- VII. Személyi állomány**
1. Hány fő és milyen munkaidőben foglalkozik jelenleg megelőző pártfogással?
 2. Igényel-e valamilyen speciális képzettséget/ismeretet a megelőző pártfogás elrendelésével összefüggő feladatok ellátása?
- VIII. Hatóság előtti megjelenési kötelezettség**
1. Milyen a gyermek/fiatalkorúak hatósági eljárásban való részvételi aránya?
 2. Részt vesz-e a gyermek/fiatalkorú családja az eljárásban?
- IX. Többszörös lehetőség a védelemben vételhez képest**
- X. Van-e a megelőző pártfogásnak a gyermek és fiatalkorúak bűnmegelőzésében szerepe? Kérem indokolja válaszát!**
- XI. Fogalmaztak-e meg kritikát a megelőző pártfogással kapcsolatban?**
1. Egyetért-e a jelenlegi eljárásrenddel?

2. Helyesnek találja-e a büntető igazságszolgáltatás gyermekvédelembe integrálását?
3. Megfelelnek-e a személyi feltételek a feladat ellátásához?
4. Vannak-e együttműködési problémák a Pártfogó Felügyelői Szolgálattal vagy a Gyermekjóléti Központtal?
5. Tarthatóak-e a jogszabályban megállapított határidők?